

844-7 844-4кр6 821(477)/06
М 48

Триір Мельник

**РОЗБІЙНИК
У СМЕТАНІ**

Триір Мельник

РОЗБІЙНИК У СМЕТАНІ

ГУМОРИСТИЧНА ПОВІСТЬ
ГУМОРЕСКИ

Київ
Видавництво художньої
літератури «Дніпро»
1987

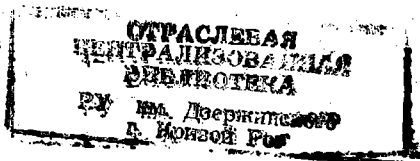
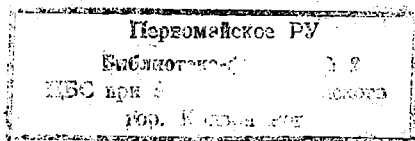
84Ук7—4
М48

ВКЛЮЧЕНО
В КАТАЛОГ

В книгу украинского советского писателя вошла юмористическая повесть «Эффект Гопкала», в которой высмеивается бурная «деятельность» феноменального недотепы. Оказавшись в руководящем кресле, он своим нововведением озадачивает коллег и земляков. Отдельный раздел составляют юмористические рассказы.

Передмова Миколи Іщенко

022578 / 21 од
аб

М 4702590200—084 84.87
М205(04)—87

© Передмова, склад, художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1987 р.

УТВЕРДЖУВАЛЬНИЙ ПАФОС САТИРИ

Над запитанням, звідки беруться гумористи й сатирики, літературознавці б'ються з незапам'ятних часів. Бо загадка ця й справді давня. Завдовго-презавдовго до того, як з'явилися «Крокодил» і «Перець», ще коли гумористи й сатирики не переписували авторучкою назаних ними комічних історій, а переповідали їх здебільшого на «перекубах», тобто в паузах між трудовим ділом, і називалися просто жартівниками, про генеалогію такого жартівника міг сказати будь-який поміркований селянин чи ремісник без наукового апломбу: «Такий уродився». Тепер, маючи вельми широко розгалужену наукову галузь, якою постає в системі наук літературознавство, мусимо глибше доскіпуватися до даної проблеми. І все ж відповідь на давно поставлене запитання не дуже відрізняється від тієї давньої. Адже справді сатирик і гуморист — це вроджений і розвинутий хист побачити непересічне в буденному і сповістити про побачене дотепно...

Про Григора Яковича Мельника в письменницькому довіднику читаємо: народився 12 червня 1927 року в селі Новопавлівці на Дніпропетровщині. Учасник Великої Вітчизняної війни. Закінчив Центральну комсомольську школу при ЦК ВЛКСМ та Вищу партійну школу при ЦК КПРС (1964). Працював у редакціях газет, з 1966 р.— начальник управління, головний директор програм республіканського радіо Держтелерадіо УРСР. Нагороджений орденом та медалями. Член КПРС.

— Оце через п'ятдесят з гаком років хочу зробити одне зізнання,— якось повідомив Григор Якович у товариському колі.— Народився я таки 1927 року, але не в Новопавлівці, як свідчать документи, а поблизу неї — в степу під гарбою. Хоч цей факт ніякими протоколами не зафіксований, однак моя рідненька матінка стверджувала, що воно так було: «Батько сварився, щоб не їхала в поле, а як же не їхати — уже ж косовиця почалася, а бур'яни кукурудзу й соняхи глушили...»

Як би воно не було,— переповів далі письменник,— а народившись, я одразу кинувся рости. Ріс на молоці й каші, на хлібові й воді, ріс на сахарині, пасльоні, і «маторжениках» (так називаються в наших краях коржики з крупного кукурудзяного борошна, нашеретованого вдома примітивним способом). Ріс у хаті, у полі, у школі, біля річки і на лузі, ріс вдень і в нічному біля коней. Ріс у піонерії, ріс у комсомолії. Незчувся, як до сержанта доріс. Але це було вже у Велику Вітчизняну. А до того...

До того мені ще освідчилася в коханні симпатична, хоч і старша за мене, дівчина. А точніше, не мені освідчилася, а моїм рукам. Було те в евакуації. Їхали ми далеким привольським степом, що пригрів нас у лиху годину. І раптом помітив я, що дівчина скоса все поглядає на мої руки. А вони — незграбно-мозолясті, широкі, як дві лопати — руки селянського хлопця, що амалку знали хліборобську працю, і ось тепер ще аж паціли од керма ХТЗ. Червоніючи, я хотів заховати руки в кишені, вона помітила мою зніяковілість і засміялась: «Тю, дуренький! Такі руки, як твої, тільки любити можна».

Демобілізувавшись через контузію з білим військовим білетом, я опинився на посаді інструктора Межівської райгазети на Дніпропетровщині. А далі пішло й закрутилось: навчання, праця в редакціях газет і на радіо. З 1957 року почали з'являтися на прилавках і книжечки з моїм іменем на обкладинці... Чому, питаєте, побіжно про сучасне, а більше про минуле? Фундамент, гадаю, в житті відіграє не останню роль. А в моєму — відіграв головну. Тим і дорогі, незабутні для мене витoki життєвого шляху...

З цього автобіографічного монологу запам'ятаймо застереження про фундамент і витoki. Адже літературна практика свідчить, що запорука успіху письменника — в його глибокій обізнаності з життям свого народу. Скільки б не штудював літератор зі скарбів духовних у книгозбірнях, не замінить це йому живого спілкування з сучасниками. Бо перейнятися ідеалами, прагненнями й устремліннями трудящих мас можна лише йдучи з ними в єдиному будівничому — чи ратному, коли над Вітчизною нависла загроза агресії,— строю, беручи на свої плечі, у душу й свідомість частку загальних турбот, успіхи людські і радощі, злагоди й незгоди. Тільки за цієї умови твої, літераторе, радощі, гнів і сміх будуть ширими, відтак життєствердними.

Таким чином, у велику літературу Григорій Мельник прийшов з журналістики. Якщо й далі розшифровувати його біографію, то виявиться, що журналістика — це все свідоме трудове життя з нескінченними пошуками теми й факту, влучної фрази й точного епітета, метафори, синоніму — не лише власного твору, а й для творів інших авторів. Адже професіонал журналіст, на відміну від письменника-професіонала, мусить менше писати власного, ніж редагувати авторське (пам'ятаймо лєнінське: на п'ять літераторів-професіоналів у газеті має бути п'ятсот і п'ять тисяч літераторів-непрофесіоналів).

І все ж виняткова працьовитість, а найперше літературний хист спонукали Григора Мельника багато писати самому. До того ж в жанрі складному, умовно кажучи «вибухонебезпечному», — писати фейлетони. Гадаю, не варто довго пояснювати, чому фейлетон на відміну від нариса навіть критичної кореспонденції — «вибухонебезпечний». У нарисі хвалять, а хвалений не ображається навіть тоді, коли його перехвалюють. Хоча й сказав якось сучасник Пушкіна декабрист Михайло Лунін: «Похвала, доведена до певної межі, наближається до сатири». І все ж одверто

критикований рідко коли подякує за згадку про себе, бо в критично-викривальному жанрі автор більше розповідає не про успіхи обраного для зображення «героя», а про його неуспіх, не зроблене ним із нехоті чи недбалства. У фейлетоні ж нерідко змальовуються й порухи душі «героя», а порухи ці не завжди героїчні і завжди антигромадські, антисуспільні. Хто за таке зображення подякує?! Тож припустись автор помилки хоча б на йоту — чекай спростування. Хай спробує фейлетонист недобачити кольору очей свого «героя» або перебільшити бодай на карбованець чи на шткуку вкрадене або сплюндроване — і буде вибух. Григiр Мельник несхибно працював у жанрі фейлетона в редакції газети «Закарпатська правда».

З перших кроків він утверджував своє журналістське кредо спостережливим, активним втручанням у будні трудящих області, наповнених будівничою працею. Вже й тоді тяжів газетяр до тем, через які розкривалися моральне обличчя трударів, їхня духовність. Вдавалися фейлетони, в яких картав окомилювачів, кар'єристів, підлабузників, п'яниць. Матеріалам фейлетоніста Григора Мельника притаманна гранично точна тональність, гармонія змісту й форми в розкритті теми, оригінальні викривально-художні засоби. Ось ці особливості фейлетонів, розвинуті автором у подальших творчих пошуках, відчутно позначилися на його стильовій манері гумориста письменника.

Власне, фейлетон, тобто документально-викривальний твір, не завжди може стати літературним фейлетоном — твором, у якому адреса «героя» істотно не важить і тому безболісно може бути випущена. Хоч для того, щоб «герой» став типом, автор мусить виробити в собі майстерність справді художнього узагальнення, розкриття типового в його конкретно-індивідуалізованому прояві не лише як негативного факту, а тенденції або явища. Тож не завжди журналіст-фейлетоніст стає письменником-гумористом чи сатириком. Бо вимоги до журналістських і художньо-літературних жанрів специфічні й аж ніяк не однозначні.

Шлях від першого «безадресного» фейлетона Мельника до жанрової позначки «гумореска», далі й «усмішка» — був нерівним і нелегким. Та є в нас усі підстави дійти висновку: в 50-і роки з'явився в нашій літературі оригінальний письменник-гуморист. Уже з перших творів, зібраних у книгах «Антитуз» (1970) та «Запрограмована Секлета» (1972), відчулося: автор володіє своєрідним ракурсом бачення химерного, що може перерости та й переростає нерідко в потворне, а викривальні засоби досить розмаїті. Гротескні ситуації завдяки майстерності автора, умінню віднайти відповідний образ і мовну характеристику, не видаються вигаданими, навпаки — сприймаються цілком вірогідними, хоч і неймовірними.

Вміло й тактовно користується сатирик засобами народної творчості. Це особливо відчувається в його «Мізинках», що являють собою лаконічні аж до афористичності малюнки й штрихи поміченого в реальності смішного й хибного, а також в оповідках на мисливські теми. «Треба мати неабияку сміливість,— слушно зауважує побратим сатирика Овсій Круко-

вещь, — братися за це діло після Остапа Вишні. Наші сатирики сприймають Вишневі мисливські усмішки як створений в українській літературі певний різновид жанру і цілком закономірно пробують свої сили в цьому різновиді. Григору Мельнику, на мій погляд (охоче приєднуємося до цієї думки — М. І.), ця спроба... вдалася».

В ідейно-тематичному відношенні твори письменника суспільнозначущі, масштабні, об'єкти викриття вагомі, авторські висновки відповідно точні, не дидактично-менторські, а життєво ненав'язливі й логічно неспростовні. У цьому зв'язку не можна не згадати влучного спостереження М. С. Салтикова-Щедрина: «Для того щоб сатира була справді сатирою і досягала своєї мети, потрібно, по-перше, щоб вона давала відчутти читачеві той ідеал, з якого виходить творець її, і, по-друге, щоб вона сповна ясно усвідомлювала той предмет, проти якого спрямоване її жало». Якщо дореволюційні майстри сатири спрямовували викривальне вістря її засобів проти вад і потворностей, що органічно випливають з природи класового антагоністичного суспільства, то творці сатири літератури соціалістичного реалізму мають справу з невластивими нашому ладу фактами і явищами, які становлять прикрі винятки для радянського способу життя, негативно впливають на соціальний прогрес. А це вимагає від майстрів сатирико-гумористичного пера особливо чіткого розуміння суспільних процесів, всебічної обізнаності з соціальною практикою, повсякденного зв'язку з нею. Влучати без промаху здатен лише майстер. Саме недрібязковістю й не випадковістю обраних для викриття фактів, тенденцій і явищ можна пояснити актуальність більшості творів письменника не лише на час їх першодрукування, а й сьогодні.

У цьому нашому твердженні не треба шукати суперечності. Вади, недоліки, хиби, потворні явища — не в природі нашого суспільства, вони минулі. Величезна й багатопланова виховавча робота партії, держави, різного профілю громадських інститутів має увінчатися і успішно увінчується ліквідацією негативних явищ, антиподів комуністичної моралі. Найвищою оцінкою результативності праці гумористів-сатириків є «застаріння» їхніх творів, тобто зникнення певної категорії об'єктів викривального зображення. Однак діалектика суспільного розвитку свідчить про те, що утвердження нового відбувається не на стерильному місці, а в надрах старого, в оточенні того, що має віджити. Тому пережитки й звички живучі й не зникають швидко. Для їх викоренення потрібен час.

Тож у цьому відношенні літературні типи із книг письменника «Антигуз», «Запрограмована Секлета», «Ефект Гопкала», та й попередніх, на жаль, ще не залишили сцени, вони ще грають засосні самотужки або й успадковані від попередників ролі. Та коли б опубліковане раніше сатириком-гумористом і втратило свою актуальність, злободенність (це мрія кожного сатирика), навіть тоді у нового покоління читачів такі твори викликали б інтерес — з точки зору мистецького досвіду, використовуваного художньою літературою в розв'язанні основоположного її завдання:

утверджувати нову комуністичну мораль, нову революційно перетворюючу естетику.

Особливість гумористично-сатиричного виду літератури соціалістичного реалізму полягає не лише в тому, щоб висміювати, безкомпромісно осуджувати певних типів, які нерідко ще паразитують на здоровому суспільному тлі, а й у тому, щоб виявити окремі вади й слабкості в соціально здоровому й життєво активному індивідуумі і сміхом приязним; товариським допомагати йому позбутися цих вад і слабкостей.

Якщо в одному випадку автор послуговується переважно сатирою, сарказмом, то в іншому — шаржем, усміхом, легкою іронією. У цьому — гуманність естетики соціалістичного реалізму, завдання якої, умовно кажучи, художньо конструювати нову, гармонійно розвинену особистість. Висікати, відсікати, викорінювати класово чуже, протипоказане новому суспільному укладові, радянському способу життя — все те, що стримує соціальний поступ, заважає гармонійному функціонуванню суспільства, формуванню нової людини — в цьому покликання гумориста-сатирика. Адже, як слушно зауважує Давид Кугультинов, справжня література не лише відображає факти, а й сама створює явища духовного життя — те, що повинне бути, або ж, навпаки, те, чого в ідеалі бути не повинно.

Сміх розумний, ощадливий, оптимістичний, щодо вад і незначних слабкостей індивідуальних, і водночас безкомпромісний, бо й бур'ян, а не лише пшениця, виростає з проростка. Для цього — уважність до людини, недоторканність її особистості, цютлива чутливість до інтимного. Можна по-різному прореагувати на вигук жінки: «Відчепись!» Чи то всерйоз вона — як до пападника, чи перебільшено — жартома, чи грайливо-вередливо. Боксер Петро Сироїжка з гуморески «Сімейні справи», почувши спросонку сусідчині «відчепись», блискавично визначає серед пасажирів автобуса сусідчиного кривдника і... викидає його з салону. Але тут же й дістає ляпаса від... сусідки. Бо то виявився її чоловік — ніякий не кривдник. Перше ніж разити, придивись. За цим принципом і належить жити нормальній людині.

Так само цілеспрямовано тематично й ідейно — прочитуються інші твори письменника.

...Директор маслозаводу Плахетко аж ніяк не ангел. Прийшовши в новий колектив, він уподобав з-поміж інших техніка Тужика. Іноді в робочий час удвох обмірковували, як лікувати пошкоджені в боксерських поєдинках носи. Але в характері Плахетка — спершу мовчки роздивитись, а тоді вживати заходів до наведення порядку на підприємстві. «Мовчазна» замкнутість і прискіплива спостережливість нового директора по-доброму позначилась на справі: задовго до того як заговорив Плахетко, підлеглі самі заговорили про свої вади й почали виправлятися («Точка стикання»). Автор ніби зосторонь і аж надто всерйоз зобразив атмосферу на маслозаводі. Від того потворне виокремилосся контрастніше й видалосся смішнішим.

Кожен нормальний чоловік обирає собі суджену, а залпильник — це

зло, якщо він заважає жінці ще й нормально працювати («Причепи»). Співчуття до людини — елементарна риса моральності, але обговорювати на робочому місці чергового по станції десяток рецептів лікування радикуліту і плутати в службово-елементарному — аморально («Люмбаго»). Вправи йогів багато що лікують, напевно сприяють і похудінню, але коли схуднути прагне кабан на відгодівлі — то це нонсенс, отже, не тільки смішно, а й ризиковано («Сіршасана»). У чоловіка сьогодні душа нарочист, знічев'я світ йому обійняти хочеться. Всі люди навкруг земляками видаються. Односельчанами з рідних Вербичок. Он і той рудобровий — не інакше як земляк, проти діда Рудокваса жив. Кинувся герой до рудобрового з обіймами, а той крижаним поглядом остудив. Невинна пригода забудькуватої людини? Не забудькуватої, а неуважної, навіть байдужої — і до рідних Вербичок, і до людей. Таке собі перекотиполе («Сичики»).

Дружинина мати на п'ятиріччя доччиного весілля подарувала подружжю універсальний пылосос. Унікальність подарунка так захопила зятя, що він почав постулово втягуватися в домашню роботу. Але теща «перборщила»: вона «доконсультувала доччиного обранця до того, що він спересердя викинув унікума з квартири» («Мапуній»). Здавалося б, пересічна історія, а скільки в ній гостро помічених письменником життєвських проблем...

У пошуках оригінального й нового пошукач кандидатського ступеню Дмитро Муцик запропонував винахід: чотирикутне колесо. В ході обговорення воно трансформувалося у восьмигранне, далі — в шістнадцятигранне з озутими в постолі шпичцями. В кінцевому підсумку постолі було з'єднано круглим обручем. Аж коли кандидатський ступінь був присуджений, хтось запитав: «У чому ж новина?» Та було вже пізно («Кандидатське колесо»). Шкідливість прикритого псевдонауковою фразою й всеобізнаністю неучтва, його контрастність з досягненням науково-технічної революції нищівно висміюється і в усмішці «Радники її величності». В гуморесці «Ні «а», ні «б» розповідається, як неучи з телефонної станції намагаються прикрити своє невігластво й лінощі псевдокомпетентною термінологією з претензією на технологічну закономірність.

...Технік по ремонту утюгів Кукурічка по-товариському повівся з висунутим на посаду директора ательє своїм приятелем Малопухом: одразу перейшов на «ви», у лазні помив йому спину, а свою помив сам (не директорська це справа). Навіть, запрошуючи до себе в гості, називав Малопуха товаришем директором. А заодно переконав Малопуха не потурати тим, хто критикує начальника, взяти на тимчасове користування казенну радіолу. Услесливо наставляючи Малопуха й далі, Кукурічка міркував про себе: «Тепер тебе, Львовчко, сколупнути — раз плюнути. Спалиш крильця, як метелик, мій дорогий шкільний друже. А то, бач, у директори випхався. Своїх товаришів обскакав». У гуморесці «По-товариськи», де вивідається названа історія, девіз Кукурічки чимось нагадує Іудушкин «по-родинному», коли той, услесливо звиваючись, підло знущується з матері. Куку-

річка — тип злісний, викорінювати таких належить безкомпромісно.

Карикатурне, віджиле в людях не існує осібно. Найчастіше воно сидить — і це добре! — зі здоровим, позитивним. Але ж нелегко відвіяти полову від зерна...

Молоде подружжя Шупиків вирішило влаштувати вечерю кільком керівникам колгоспу. Нагода трапилась традиційна: пообідав голова висунути Митю Шупика на керівну посаду. Вечерю ж задумали молоді нетрадиційну: замість міцних напоїв — соки й узвар, для дозвілля — шахи й тарантела. Але вечеря не вдалася: літні гості образилися на таку витівку; хрипнувши дверима, дружно подалися по домівках. Наступного ранку навіть дружина комірикова висловила зневагу Шупикам, адже чоловік уперше прийшов додому з гостини тверезий і послав її до самогонниці по пляшку. Голова ж колгоспу висловив сумнів у доцільності висування Миті на вищу посаду («Тарантела»). Як бачимо, це соціальна проблема. І висвітлено її майстерно, з використанням багатой жанрової палітри — від шаржу й гротеску до нищівної сатири.

Лікувати належить і Чухна («Про всяк випадок»). Спершу він ловив гав серед білого дня, спостерігаючи, як прокладаються труби газової магістралі («На всяк випадок, може, коли доведеться»). Міг принести з краєниці півмішка яєчного порошку, хоч з села йому привезли сотню яєць («Про всяк випадок, люди ж брали, то і я»). Закінчилося тим, що Чухно притяг з комунгоспу малолітражного триколісного трактора. Цього разу Чухна не про всяк випадок, а задля суспільного порядку відведено в міліцейському супроводі у відповідне місце. А починалося з дрібниць!

До прихованих і затяжних хвороб маємо всі підстави віднести й захворювання Василя Швайки з гуморески «Від щирого серця». Він втратив зуби на кондитерській фабриці. А «захворів» небезпечною хворобою в цигарковому й ковбасному цехах. Товариш застерігав Швайку від шкідливого впливу на організм ковбас, нікотину, кофе й какао, різних солодоців... Хоча мав би лікувати від геть небезпечної хвороби совісті, хворих на цю хворобу подеколи називаємо «несуни». Це не такі собі невинні витівки, а суспільно небезпечне захворювання...

Міщанин забобонний («Вузлик на згадку») і захланний навіть на копійку. В особі дитячого письменника Владича він принесе з полювання начиненого дробом з 26-ти мисливських рушниць, загнаного звірка, щоб похизуватися своєю вмілістю й аристократизмом — як не є, не кожен має хобі мисливця! («Фарширований заєць»). Сусіди Теліга й Пентьо почубилися за межу й колодязь на ній («Моржі»). Дружина намірилася «вбити» пенсію своєму здоровезному чоловікові («Дизель»). Здавалося б — химери обивателя. Насправді ж, зло.

Особливе зло вбачає письменник у міщанинові — хабарникові. Спробуйте не дати йому (таксистові, перукареві, офіціантові, гардеробникові) чайових або вимагати здачі — і він звинуватить вас у всіх гріхах, з тверезого зробить пияка ще й дружинника покличе («Цілеспрямована нату-

ра»). А той, стрижучи будь-яку конфліктність під одну гребінку, стоїчно, не затруднивши себе клопотом розібратися, хто правий, а хто винен, оштрафує вас — в кращому випадку (міг би й на роботу напшеати). Так в буденному, звичному вміє автор побачити суспільну проблему.

Скажімо, до чого може привести суперечка в родині з приводу професійної орієнтації третьокласника, якщо тато привчає його вишпилювати й стругати, мама щотижня «відкриває» в хлопчикові все нові й нові задатки — астронома, балетного соліста, а хлопчик на час батьківських суперечок втікає в майстерню дяді Василя («Мамина точка зору»)?! Здавалося б, приватний факт: колишній п'яниця й літун Козубенька, доживши пенсійного віку й позабувши, де працював, пише запити на випадковій адресі. А ось те, що з відповідей він дізнається, ніби водночас працював і в Мурманську, і в Кустанаї, а на фабриці дитячих іграшок начеб працює досі («Склероз»), — нищівна критика неблагополуччя в діловому листуванні.

Як бачимо, Григорій Мельник — майстер гострого сатиричного образу. В ряді його творів не стільки сатирична, навіть майстерно сконструйована ситуація, скільки такий образ персонажа привертає увагу, запам'ятовується. В гуморесці «Антитуз» культмасовика Юрка Бузинця показано як типового войовничого дилетанта («Немає в світі питань, на котрі не зміг би дати Юрко розгорнутої відповіді. При цьому ніякі сумніви ніколи не крають його серця»). Щоб не здаватися невігласом, він прагне пояснювати й витлумачувати будь-які «матерії». Оскільки ж в силу власної обмеженості майже завжди робить він це приблизно, а то й примітивно, то перед читачем саме й постає в Юрковій особі невіглас і демагог. В гуморесці «По якому питаннячку плачете?» описаний новітній бюрократ Цедунька — солодко-улесливий, запобігливий, з відповідною лексикою («драстечко», «питаннячко», «неможненько»), за якою намагається приховувати органічне небажання (і невміння) вирішувати будь-які питання, — тому він особливо підступний і суспільно небезпечний.

Є й ще шкідливіші для суспільства типи. Це Боря Зелокукін («Ділове відрядження»), що проживає в робочий час казенні і дружинні гроші, це Гегеня («Межа меж»), що створив сам собі славу незамінного режисера й напускає туману його численним піднаймачам (голові колгоспу, директору районного Будинку культури) масштабністю режисера МХАТу, а сам нездарний керувати й клубним драмгуртком. З гуморески «Запрограмована Секлета» читач утвердиться в переконанні, що лікувати від бюрократизму належить людину замолоду, випікаючи вогнем формалізм у роботі комсомольських колективів на зразок того, який очолює Петро Карасик.

Претензією на оригінальність маскується нездара-режисер («Дублер»), знімаючи карколомні трюки, що завдає шкоди не лише фізичному здоров'ю дублерів, а й естетичним смакам глядачів, насаджує пошлість у мистецтві. Некомпетентність («Розбійник у сметані», «Придворний коновал»), анонімництво («Творча напруга»), зухвалість («Інфаркт»), демагогія («Дядькова качка», «Блукаючий приз»), низькопоклонство перед

іноземщиною («Як дід Андрій іноземцем був»), пустодзвонство, пліткарство («Такий характер»), роздуте чистодобство («Псевдонім») — ось далеко не всі мішені, по яких веде влучний вогонь сатирик.

Є в доробку письменника; здавалося б, й просто веселе «чтиво» («Амулет», «Новорічний вечір», «Рефлекс», «Чому не кахкали селезні», «Скільки коштує бюлетяна курочка», «Зі спінінгом на кудляна», «Кабан на дорозі», «Лисячі сюрпризи», «Ікс плос ігрек», «Киномусяну», «У розпалі жнив», «Відучив», «Синець»). Але в кожному з цих творів — вагома соціальна проблематика. Майстерність автора проявляється тут в умінні не тільки побачити й переповісти смішні випадки, а й розгледіти в смішному карикатурно-потворне та — найважливіше — тонко пояснити його природу.

Гадаємо, читачеві цікаво буде ознайомитися як з оцінкою творів, так і з характеристикою Мельника як майстра сміху. Ось, зокрема, свідчення глибоко шанованого метра Олександра Ковіньки: «У періодичній пресі — газетах і журналах — мені частенько доводилося зустрічати фейлетони й гуморески Григора Мельника, і вже тоді упало в око: появилася нове ім'я талановитого гумориста. Чи, скажімо, виразніше: росте й виростає чудесний автор сміховинного... Гумористичні оповідання Григора Мельника радують вдалою сатиричною гостротою і дотепно веселим гумором. І що особливо втішне: сміх гуморесок не тільки втілює естетичну насолоду, а що найголовніше — несе читачеві парадливо-виховне».

«Григір Мельник, — зауважує колега-гуморист Василь Юхимович, — уміє будувати сюжет і по-своєму висміювати гідне осуду, створювати комедійні ситуації, причому здебільшого він веде розповідь ніби аж надто серйозно. Хід його думки часом зовсім несподіваний, стильова манера письма не схожа ні на стиль О. Черногуза, ні на почерк Ю. Ячейкіна, Є. Дударя чи Ю. Прокопенка, не кажучи про Ф. Маківчука та О. Ковіньку.

Після того як книги «Антитуз» і «Запрограмована Секлета» пішли до читача і дістали в нього схвальну оцінку, Григір Мельник приніс до видавництва «Радянський письменник» нову книгу — «Ефект Гопкала» (вийшла друком у 1973 році). Нею засвідчувалось, що письменник значно розширив тематичні обрії своїх веселих розповідей, досяг значної майстерності в малюванні персонажів, став впевненіше й уміліше послуговуватися розмаїтими художніми засобами.

Повість «Ефект Гопкала» знаменувала новий ступінь у творчому зростанні сатирика. В ній проявилася вміння масштабного бачення першопричин потворного, що почасти ще має місце в сфері виробничій, особливо в царині побутового обслуговування та комунального господарства, де на підприємствах й в установах здебільшого невеликі обсягом трудові колективи, праця недостатньо механізована, не висококваліфікована, і робітники й службовці нерідко розокремлені по робочих місцях. В цих умовах і можливе з'явлення таких горе-керівників, як головний персонаж повісті Вадим Микитович Гопкало. Такий собі чолов'яга: не рядовий робітник і не високого польоту керівник; не дурний, але й розумом не

відзначається; ніби й не зловмисник, але й користі від нього ніякої, а більше шкоди. Одне слово, представник тих пристосованців, що роками перебувають у номенклатурі. Такі люди, як правило, вважають, що вони народжені тільки для керівництва і не відмовляються від будь-яких посад. Доречно, що письменник не вдається до нарочитості у показі негативних рис Гопкала, не нав'язує читачеві оцінки його дій, а лише розповідає, але так влучно, що читач підходить до логічного висновку про нікчемність головного героя повісті. Нудний він, сірий, примітивний, не має ні власної думки, ні, мабуть, і тіні власної. І куди б його не переставили або не перекинули — чи керувати лазнею, чи виробляти керамічних півників-свистунців — скрізь у Гопкала, як кажуть у народі, ростуть на вербі групі.

Написана повість у плані пригодницького твору в його класичній традиції — з екскурсами в біографію героя, що викладається послідовно в розділах з анотованими підзаголовками до кожного. Майже як у Жюль Верна чи Даниеля Дефо. Навіть іронічною тональністю в змалюванні портрета дещо нагадує жюльвернівське портретописання. Згадаймо, при-міром, образ Жака Паганеля. Але в класика науково-фантастичного та пригодницького жанрів іронія пересипана шаржем, зичливим гумором. У повісті Григора Мельника іронія й шарж в апогеї зображення Гопкалового життєпису переростають в сарказм. І це закономірно, бо Гопкало — феномен нездари, що завдяки недалекоглядності відомчих керівників, їх чиновницькому, середньостатистичному підходу до критеріїв у кадровій політиці протримався в керівній «номенклатурі» аж до пенсії.

На чому ж тримався, з дозволу сказати, керівник? На показній діловитості, фальшивій ініціативі, приязельстві і відомчій кон'юктурі. Всу-ціль бридка це постать. І мистецька удача автора в тому, що він зобразив цей антипод нашого ладу в «олюдненому», а не в плакатно-схематичному плані. Замірившись оповідати про так звану діяльність Гопкала в епічно-серйозному ключі і витримавши що тональність до кінця, письменник досяг виняткового ефекту, піднявши до справді саркастичного звучання кожну характеристичну деталь як у портреті Гопкала, так і в портретах його недолугих покровителів, що виступають навіть у підтексті оповіді короткозорими, недалекими.

Розмаїта тональність оповідей автора: від зичливого усміху — над тим, чого легко позбутися, сумовито-іронічного — над тим, чого люди довго не хочуть помічати, уципливо-гротескного — над тим, що може розростися до потворності, до саркастично-незмиренного, нищівно-безкомпромісного — над тим, з чим зживатися аморально, злочинно, що належить виривати з корінням, — такий діапазон зображувальних засобів гумору й сатири Григора Мельника. У цьому викривально-утверджу-вальний пафос творчості самотнього письменника.

МИКОЛА ІЩЕНКО,
доктор філологічних наук

ЕФЕКТ ГОПКАЛА

ГУМОРИСТИЧНА ПОВІСТЬ

БАЖАЮ ВСІМ УСПІХІВ
У МОЇЙ ПРОСЬБІ.

Автор.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ,

в якому стисло змальовується портрет колишнього приймальника швейної майстерні, потім завідуючого лазнею і, зрештою, завідуючого гончарною майстернею, розташованих у районному центрі Вербичках, Вадима Микитовича Гопкала, чие життя і діяльність уцерьть виповнені важливими подіями

Гопкало обожнює вишневе варення і приповідку «чого тут гудзика крутити». Перше послужило причиною того, що він назавжди пов'язав свою долю з Вербичками. А знаєте, що таке Вербички? Це суцільні вишневі садки. Навіть ненажерливі шпаки, які хмарами накидаються влітку на м'ясисті рубінові плоди, не можуть похитнути впевненості Вадима Микитовича, що вишневе варення тут у нього ніколи не переведеться.

Друге, тобто приповідка «чого тут гудзика крутити», ні до чого не зобов'язує і спричинилось, мабуть, від його невтримного бажання поговорити. Особливо тоді, як побачить Вадим Микитович щось бодай схоже на трибуну. А вже коли побачить, то неодмінно побуває на ній і, звісно ж, виголосить палку промову.

Чи від надмірного вживання варення, чи від високого життєвого імпульсу кругленькі щоки у Вадима Микитовича завше пашать. Губи ніби ніколи й не приховують, що через них щойно виштовхнуто язиком кісточку з вишні — такі вони пухкенькі й вологі. Носик у Гопкала — як та кнопочка. Постать — теж пухкенька.

На обличчі Гопкала застиг вираз жвавої діловитості і надлюдської заклопотаності. В години неабиякої активності він розмахує руками, наче крильцями, горойжиться і стає схожим на горобчика, що кублиться в пилкуці на дощ. Два пасма міцної чуприни звисають у Гопкала на лоб, і він, милуючись ними, у найвідповідальніші моменти

неповторним жестом відкидає їх. Або ж у ці моменти тре обома руками скроні, вичавлюючи при цьому: «Ух-ух».

Ніколи, навіть у найскрутніші хвилини діяльності, Гопкало не полишає апетит і бадьоре почуття оптимізму. Навіть у ту скрутну пору в історії гончарної майстерні, коли, здавалося б, ніяка сила неспроможна примусити півників-свистунців засвистіти, завідуючий майстернею Гопкало не впав у розпач. Навпаки, тоді він діяв як ніколи рішуче і знайшов блискучий вихід із становища.

На службу Гопкало з'являється раніше за всіх на п'ять хвилин і вирушає додому на п'ять хвилин пізніше. Наступного ж дня обов'язково скористається нагодою і скаже підлеглим: «Ух-х! Оце вчора до десятої вечора сидів...»

Його хобі — говорити підлеглим компліменти такого змісту: «Не мені з вами сперечатися. Ви ж професор у цьому ділі, а я — студентик».

Гопкалу хочеться бути велетом. Ідучи коридором, він піднімає плечі і розставляє руки півколом. Носить черевики на високих підборах. А коли почне говорити, то зиркає на присутніх так, наче й сам переконаний, що такого ці люди ще ніколи не чули.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ,

*в якому Гопкало виявив неабиякі здібності
у виконанні особливого замовлення швейною май-
стернею і привернув до себе пильну увагу
начальства*

У бесіді із безпосереднім начальником — директором районного комбінату побутового обслуговування Швецем Гопкало дав слово обладнати у Тарасівському колгоспі кравецьку майстерню на кілька швейних машин.

— Ми працюватимемо так, як і належить при виконанні особливого замовлення, — урочисто сказав молодий енергійний приймальник.

І узявся за справу з ретельністю, якій міг би позаздрити навіть Остап Бендер.

— Головне, чого тут гудзика крутити, — значущим поглядом окинувши підлеглих, сказав Вадим Микитович, — мудро розпочати роботу. Добрий початок — успіх дорученої нам справи.

Як і личить «крупному керівникові», за якого вважав себе Гопкало, він обзавівся кабінетом, відгородивши фанерними

плитами з-під сигарет коморку під східцями, що вели на другий поверх правлінської контори. Віднині зранку до пізнього вечора в його кабінеті і під дверима товклися люди. Доповідали виконавці і відповідальні за окремі ділянки роботи. Нагорожившись, Гопкало заклопотано походжав між ними — два кроки вперед, два кроки назад — з виглядом військового писаря, який був певен, що на його долю зрештою випала блискуча нагода вибитися в полководці. Майбутній полководець ставив питання руба:

— Нитки передбачили?

— Ще б пак! — цінуючи кожну хвилину, так само коротко відповідали відповідальні.

— Ух! А заполоч? — доскіпувався Гопкало, туманно розуміючи, що це таке.

— Заполоч?! — здивовано вигукнув один з відповідальних. — Ми ж відкриваємо не майстерню для вишивання...

— Прошу завтра ж доповісти про заполоч, вона там також знадобиться, — наказував Гопкало. — А головне, товариші, зверніть увагу на шпульку. Шпулька — це така річ, без якої, чого тут гудзика крутити, й за машинку не сідай. Якщо організаційна робота на першому місці, то шпулька — на другому.

— Немає у нас зайвих шпульок, — докинув слово відповідальний за шпульку.

— Не знаю... Дивіться самі, а на шпульку прошу звернути виняткову увагу, — пропустивши повз вуха репліку, трусонув чубом Вадим Микитович. — Шпулька — це рушій всього нашого шефства. Тим-то й кажу вам ще раз: дамо більше шпульок селу. Між іншим, інтелігенція дивиться на шпульки крізь пальці. Воно і в енциклопедичному словникові, скажімо, є шлямбури, шенкелі, шорники, а шпульки немає, — обурювався Гопкало незрозумілим ставленням до шпульки з боку друкованого слова.

— Так, шпульок немає, — бідкався відповідальний за цю ділянку.

— А водночас, — вів далі Гопкало, — нам не можна ніяк забувати про мажмастило, так само, як про голки, гудзики і аж до шматочків тканини для випробування дії механізму включно. — Він перевів подих. — А також про ремінці привідні і вовняні панчохи, завдяки яким значно підвищується продуктивність праці на ножних машинах.

Після півторагодинної промови Гопкало зволожив язиком піднебіння і продовжував:

— Отож не гаймо часу! — змахнув руками. — Швиденько проведемо коротеньку п'ятихвилинку — і, чого тут гудзика довго крутити, за роботу.

Мабуть, з годину рапортували виконавці, а тоді, не гаючи часу, всі кинулися на свої ділянки. Гопкало тим часом нагороївжився, мов горобчик, що тільки-но виграбався з теплої пилочки. Розставивши півколом руки й піднявши плечі, він ніби збирався пурхнути в піднебесся, але не зважився на такий крок і походжав собі по кабінету з виглядом людини, котрій таки вдалося звалити гору з пліч і котра добре знає, що на неї ось-ось звалиться друга.

Відвідувачі й співробітники тетеріли, заставши Гопкала в такому схвильовано-піднесеному стані.

— Ух! Оце три години проводив п'ятихвилинку з відповідальним за нитки, — знесилено мовив Вадим Микитович, падаючи на стілець і якимось химерно поглядаючи на годинника. — А о п'ятій треба йти на п'ятихвилинку в машинне, не ладиться щось з машмастилом...

Після цього всім ставало зрозуміло, що без Гопкала будь-яка справа не просунулась би й на півголки вперед. За п'ять напружених днів підготовки до урочистого відкриття майстерні Гопкало встиг провести сімнадцять п'ятихвилин і сім виробничих нарад, на яких з усією пристрасстю своєї полум'яної душі загострював увагу на важливості шпупьки в справі подолання відставання кравецької галузі.

Деякі відповідальні вже починали губитись у здогадках, що ж їм все-таки треба робити...

— Ух-х-х! — хапався Гопкало обома руками за голову, з хлипом хапаючи повітря, ніби тільки вислизнув з холодних рук русалок. — Оце чотири години засідали з приводу ремінців. Про все треба дбати самому, — бідкався приймальник.

— А хіба в нас не вистачає тих ремінців? — кидав хтось із найвних.

Гопкало хвилику-другу співчутливо дивився на дивака, як слон на комара, а потому милостиво зізнався:

— Ремінців повно, але ж треба організувати людей і, чого тут гудзика крутити, напоумити так, щоб не забули і про дрібниці. Без такої роботи, брате, не попреш.

— А шпупьок нема, — тихцем докинув відповідальний за шпупьки.

— Шпупьки — велика сила у нашому шефстві. Без шпупьки й латки на простирадлі не припиєш, — філо-

софськи зауважував Гопкало.— Отож прикиньте, подумайте...

Зрештою вступили у завершальну фазу підготовчої роботи. З цієї нагоди відбулись коротенькі збори, що кінчилися за північ. Говорив здебільшого Гопкало. Дуже натхненно говорив. З його промови присутні інтуїтивно відчули, що завтра треба виїжджати.

Перед стартом Гопкало провів останню генеральну перевірку.

— Ножицями, чого тут гудзика крутити, запаслися? — брав бика за роги.

— Ножиці масмо,— знехотя доповідав відповідальний за цю ділянку роботи.— А от...

— Гаразд,— підсумовував Гопкало.— А ниточки п'ятого розміру не забули? — примружував око приймальник, намагаючись піймати когось на гачок.

— Аякже! — бадьоро доповідав хтось із гурту.— З першого по десятій є.

— Неймовірно! — обурювався Гопкало.— Адже окремі наші товариші й досі не розуміють, що без ниток не зпесиш і поганенького кисета, не кажучи вже про сарафан... А... клаптики сукна для випробування машинок узяли? — артистично відкинув пасмо з лоба.— І без машмастила далеко не заїдеш. Тож рушайте і, образно кажучи, шпулькою летіть до місця призначення.

— Без шпульок далеко не полетиш,— в тон Гопкалу мовив метушливий чоловічок.

— Що він сказав? — витріщився Гопкало.— Без чого далеко не полетиш?

— Та без шпульок,— розтлумачив один з відповідальних.— Всі ж наші машинки без шпульок!

— Головне, товариші, не в шпульках,— співчутливим поглядом окинув присутніх Гопкало.— Вся суть у початковій стадії, яку ми з вами, чого тут гудзика крутити, провели блискуче,— нагороївився він од усвідомлення значимості здійснюваного.— Шпульки і в бабусь на селі позичимо. Там зараз цих машинок кури не клюють.— Вадим Микитович різко кивнув головою й потер долоньями скроні: — Ух-х! Наче грозу з пліч... Поїду мерщій у район — доповім начальству.

— Що це ви граєтесь у великого начальника? — неприятно зустрів Гопкала завідуючий майстернею Кравець.

Той здивовано закліпав очима.

— Так, так,— зиркнув на нього завідуючий.— Наряди,

тригодинні п'ятихвилинки проводите. Це не ваша справа. Ділом треба займатися, а не пустомолотством!

Проте у директора побутокombінату Швеця була інша думка про Гопкало, якого бачив кілька разів вкрай заклопотаним. Якимось він сказав Кравцю:

— А Гопкало наш ді-ло-вий чоловік! Думаю, можна висунути його. Як, по-твоєму, потягне лазню? Ніяк завідуючого не може дібрати.

— Розпречудесно потягне,— зрадив той, збагнувши слухну нагоду позбавитися надміру запопадливого приймальника.— Бачите самі — горить людина на роботі...

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ,

в якому йдеться про те, як Гопкало, сповнений далекосяжних устремлінь, вносить неабиякі новачії у вербичанській лазні

Посівши посаду завідуючого лазнею, Гопкало одразу з головою поринув у роботу. Наступного дня, побіжно ознайомившись з підприємством, Вадим Микитович зібрав працівників і запитав:

— А чи знаєте ви, що являє собою намилений клієнт, на якого, чого тут гудзика крутити, перестала текти гаряча вода з крана?

Розгублені працівники, звісно, здогадувались, який вигляд має в такі хвилини клієнт, але дипломатично промовчали.

— А чи вникали ви у те, що він думає, чекаючи води? — струсонув чубом Гопкало.

Знову запанувала ніякова мовчанка. Було видно, що банщики по-справжньому в це не вникали.

— Ну, та психологія тут, мабуть, і не ночувала. Так-от, наукою встановлено, що намилений клієнт поступово шаленіє в ці хвилини, думаючи, що в лазні працюють безнадійні бюрократи, і в нього визріває бажання... Яке бажання? — обвів Гопкало присутніх переможним поглядом.

Банщики опустили очі долу.

— У нього виникає бажання писати скаргу. От що! Це він з успіхом і робить, як тільки з горем пополам зшкребе із себе мило,— стисло виклав Гопкало свої міркування щодо психологічного стану відвідувачів лазні.— А тепер скажіть: що потрібно для того, аби відвернути увагу намиленого клієнта від тяжких думок? Га?

— Відремонтувати котел! — відповів бадьорий голос.

— Попали... пальцем у небо! — відпаривував Гопкало.

— Шайки придбати, — озвався банщик Лісняк.

— Не те! Не те! Розумієте — треба створити такі умови, щоб клієнт не просто мився в лазні, як милися наші діди й прадіди, а культурно відпочивав у наших стінах. — Гопкало старався правильно орієнтувати банщиків.

— То, може, художню самодіяльність організувати? — збентежено запитав Лісняк.

— Ви близькі до істини, товаришу Лісняк! Ми неодмінно організуємо... — підніс догори вказівного пальця Гопкало і на хвилюку насупився, щоб справити більший ефект. — Ми організуємо при нашій лазні гурток «моржів».

— Моржів? — одним подихом вичавили здивовані банщики.

— Так. Вперше, чого тут гудзики крутити, в історії людства! — Обличчя Гопкала сяяло від радісних почуттів, що переповнювали його. — Це єдиний вихід. Доведено ж бо, що купання в ополонках надзвичайно корисне і для радикалітчиків, і для дистрофіків. То чому б нам не поєднати приємне з корисним, так би мовити, не організувати купання й одночасно масове лікування радикалітчиків і дистрофіків, тобто ж влаштувати льодовню у нашій парній?

— Льодовня вже є, — не дуже голосно сказав Лісняк.

— От і чудово! — зрадів Гопкало. — Значить, нам лишається покінчити із старим уявленням і, чого тут гудзика крутити, здивувати клієнтів новими сюрпризами. Так би мовити, оголосити холодну воду в лазні предметом першої необхідності для відвідувачів. Хай крижана вода зміцнює молодих і молодить старих. А раз так, то відпадає... — Гопкало оглянув присутніх сяючим поглядом. — Що відпадає? Відпадає, товариші, питання про котел і гарячу воду. Уявляєте, скільки громадян скажуть спасибі?

Працівники лазні не могли уявити собі цього і знову дипломатично промовчали.

Незабаром оголошення сповістили про початок нової ери в історії вербчанської лазні.

Але сталося непередбачене: незважаючи на рекламування «моржизму» та його незаперечні переваги перед гарячим душем, бажаних лізти у крижану воду не знайшлося. Мов зашкарублі рутинери, відвідувачі вимагали гарячої. Вирішивши особистим прикладом зламати затятість маловірів, Гопкало на очах зацікавлених громадян сам шубовснув у крижану ванну.

І домігся одного — крупозного запалення легенів. Півтора місяця пластом пролежав у ліжку.

Та невдача не похитнула рішучість Гопкала.

— Труднощі,— сказав він, виписавшись із лікарні,— на те й існують, щоб їх долати.— Вийшов на роботу і зараз же скликав виробничу нараду.— Чого нам ще не вистачає? — суворо зиркнув завідуючий на присутніх.

— Котла...— боязко відповів хтось.

— Нам не вистачає, чого тут гудзика крутити, шарики! — звично рішуче трясонув чубом Гопкало.

— Дивлячись кому,— ображено відвернувся Лісняк.

Але Гопкало, захоплений новою ідеєю, не звернув уваги на репліку.

— Вся суть у шариках,— замріяно повторив він.

— Та воно так,— єхидно посміхнувся Лісняк.— Без шариків діла, мабуть, не буде...

— Ось у Лісняка,— похвалив Гопкало підлеглого,— є чуття нового. Він розуміє, що без більярда, чого тут гудзика крутити, ми задихаємось!

Затамувавши подих, банщики ошелешено дивились на завідуючого в передчутті нових потрясінь у житті лазні.

— Більярд приверне до лазні увагу широкої громадськості,— розвивав Гопкало власну думку.— Клієнти віднині не байдикуватимуть, чекаючи гарячої води, а за невелику плату із захопленням, чого тут гудзика крутити, ганятимуть киями шарики в лузи.

...Більярд встановили у роздягальні. І сталося диво: в лазні помітно збільшився приплив свіжих сил.

Спочатку грали тільки ті, хто мився. Та ось посунули новачки, які раніше не користувались послугами лазні. Почали створюватись «пробки». Один більярд вже не міг задовольнити зрослих потреб клієнтів.

Щоб задовольнити бажання широких кіл, Гопкало встановив у парній другий стіл. Для третього — переобладнав котельню, попередньо викинувши звідти як непотріб давно зіпсований котел. Банщики, не гаючи марно часу, перекваліфікувалися на маркерів.

Лазня процвітала.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ,

в якому Гопкало раптово опинився на посаді завідувача новоствореної гончарної майстерні, що виробляла півники-свистунці

Повернувшись із відпустки, директор побуткомбінату Швець остовпів, дізнавшись про неймовірні зміни у вербичанській лазні, які блискуче здійснив Гопкало.

— Він... що?..— спохмурнів Швець і змовк, тамуючи гнів.— Цю справу, поки не посипались скарги, треба зам'яти. А його, звичайно, звідти прибрати.

— У нас на гончарній нікого немає,— підкинув хтось ідею.

— То давайте його туди й кинемо. Хай вчить півників свистіти,— буркнув Швець.

— Ух! — потираючи скроні обома руками, ніби щойно випірнув з купелі, Гопкало зручніше вмовстився в нове крісло на новому місці. «Цей Швець наче опалів. Ледве з відомства не попер»,— мовчки розмірковував Гопкало і, певна річ, зробив для себе висновок: головне тепер — не квапитись. Менше брати на себе, а більше радитися з Швецем — на те він і директор. Вадим Микитович навіть тихенько повторив про себе це, сказати б, правило, якого віднині твердо дотримуватиметься.

Роботи було чимало.

— Яка проблема, чого тут гудзика крутити, найбільше хвилює нас зараз? — звернувся він до майстра Тупала, що якраз сидів на табуретці в конторі і крутив у руках глиняного півника.

— Не свистить,— байдуже розглядаючи цяцьку, розвів руками майстер.

— Що не свистить? — не збагнув одразу Гопкало.

— Оцей наш гребенястий не свистить,— поставив майстер на стіл півника.

— Не біда, засвистить,— пообіцяв Гопкало і, взявши в руки півника, подув у дірочку.

Півник зашипів. Гопкало подув з іншого боку — і знову півник подав той же звук.

— А чого це він не свистить? Мутація голосу? — висловлював здивування Гопкало.— Так запрограмовано?

— Та ні,— заперечив майстер,— треба, щоб свистів. А чого він шепелявить — хто зна. Б'ємося, б'ємося — і нічого не виходить. Може, глина така, чи форма не та, або

в дірочках заковичка. Може, режим обпалювання не підходящий. Або з фарбою щось не гаразд. А може, не вміємо робити як слід...

— А знаєте, що треба? — почав Гопкало, але зараз же схаменувся, і його рука потяглась до телефонної трубки. — Алло? Іван Терентійович? Це Гопкало. Тут, розумієте, півники не свистять... Що? Знаєте? Ага. Виходить, треба, щоб свистіли? Ясно, — поклав Гопкало трубку і розгублено кивнув головою. — Сказав: треба, щоб свистіли.

— То що ж робитимемо? — почухав потилицю майстер.

— Видавлюватимемо, — твердо мовив Гопкало. — Видавлюватимемо, чого тут гудзика крутити, отой свист. З півників тобто. Отаким шляхом підемо!

— Ясно, — буркнув майстер Тупало і звівся на ноги.

— Ух! — тим часом заклопотано струсонув чубом Гопкало. — Треба засукувати рукави. Покличте весь керівний склад гончарної на п'ятихвилинку. Будемо розбиратися, в чому річ.

— Може б, воно на місці видніше було? — наважився порадити Тупало.

— Давайте людей, — звелів Вадим Микитович категорично.

До кабінету зайшли кадровик Зенон Афіногенович, бухгалтер Лихедько і старший майстер Черкун.

— Чого тут гудзика крутити, — поставив питання руба Гопкало, — вам, мабуть, усім добре відомо, що дітям вкрай необхідні півники-свистунці. А ми тут в піжмурки граємось... Докопуємось, чого ж це він, той клятий півник, мовляв, не свистить. Відомо, що півники повинні свистіти. І вони в нас, чого тут гудзика крутити, засвистять! — Гопкало нагороївився й півколом розставив руки.

На цій нараді Гопкало з'ясував, що причиною упертого мовчання півників є або глина, або неправильно розташовані дірочки, або фарба, або режим обпалювання.

«Тут одним махом не розв'яжеш вузлика. Треба по черзі», — вирішив Вадим Микитович і мимохить узявся за телефонну трубку.

— Алло! Іван Терентійович? Це Гопкало. Я відносно півників... Ні, не свистять. Глина, чого тут гудзика крутити, не та, що потрібна. Не глей, але... Ви не заперечуєте, коли ми не з іванівського глинища возитимемо, а з гаврилівського? Вони майже поруч. Га? Звідки завгодно? Аби свистіли? Ясно. Тоді я посилаю підводу в Гаврилівку.

Півники, виготовлені з гаврилівської глини, теж не свисті-

ли. Гопкало згадав про чергового вузлика і підійшов до телефонного апарата.

— Алло! Товариш Швець? Іван Терентійович? Це Гопкало. Я знову відносно півників... Ні, ні, ще не засвистіли. Виявляється, заковика не в глині. Так. Мабуть, форма півників не така. Ага. Я хотів би мати вашу згоду на те, щоб змінити їхню форму. Га? Значить, яку завгодно? Аби свистіли. Все ясно! Будемо діяти!

...Нововиготовленого півника, форму якого затвердив Гопкало, мовчки занесли й поставили на стіл майстри Тупало і Черкун. Глянувши на пісні обличчя майстрів, Гопкало все зрозумів. Одначе підніс півника до рота і подув у дірочку. Півник зашипів. Рука Гопкала мимоволі потяглася до телефонної трубки.

— Алло! Іван Терентійович? Це Гопкало. Я відносно півників. Ні, не засвистіли ще. Я хотів би оце з вами порадитися, чи не можна, бува, змінити розташування дірочок? Що-о?! — раптом зблід Гопкало.— Ясно. Значить, що завгодно?.. Не радячись...— Гопкало повільно поклав трубку і якимось бездумно втупився в апарат. Але зараз же опанував себе.— Ух! — потер скроні обома руками.— Тепер діло піде, Іван Терентійович сказав, що за півника відповідаю я. І моє завдання, цілком зрозуміло, примусити свистіти цих глиняних витівників. А раз так, то негайно скличемо кого треба на п'ятихвилинку.

Прийшли бухгалтер Лихедько і кадровик Зенон Афіногенович. Півторагодинна нарада встановила, що винуватцями мовчання півників лишаються або фарба, або режим обпалювання.

— Вони у нас, чого тут гудзика крутити, от-от засвистять! — розважливо сказав Гопкало на закінчення.

Замінили фарбу. Змінили режим обпалювання. А півники, як і раніше, не свистіли.

Розгніваний Гопкало розпорядився викликати в контору калькулятора Котятка.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ,

*в якому розповідається про переживання Гопкала
від комплімента Швеця*

У клубі панував піднесений настрій. Для цього були підстави: присутні зібралися відзначити новорічне свято. Тут, у фойє, і зустрілись директор райпобуткомбінату

Швець і завідуючий гончарною майстернею Вадим Микитович Гопкало. Зустріч була короткою, але в душі Гопкала вона лишила неабиякий слід. Швець дружньо поплескав його по плечу.

— Ти як щиголь,— чи то з заздрістю, чи з докором мовив Швець і, потиснувши руку Гопкалу, попрямував до столу президії.

— Гм,— тільки й встиг вичавити на те Вадим Микитович, і рясний піт зросив його чоло.

З цієї миті Гопкало втратив спокій і радісний настрій. «Чого це Іван Терентійович отак обізвав мене? Адже щиглик, чого тут гудзика крутити,— птаха, яка тільки може цвірінькати. Я справді не боюся трибуни, можу без підготовки дві години говорити, але... Але ж хіба це вже так погано? Це сприяє зростанню авторитету,— напружено розмірковував Гопкало, йорзаючи на стільці.— А може...»

Наче крізь ковдру долинули до нього слова доповіді і спрямували думки в інше русло. Іван Терентійович спокійно говорив про підготовку спеціалістів і про їх доцільне використання на виробництві.

«Ось він куди гне,— зовсім скис Гопкало.— Ач, як делікатно каже: доцільне використання... А вийде, що таких, як я, щиглів, за борт, а підготовлених — за кермо? Ловко! І головне — делікатно. А мені ж іще, чого тут гудзика крутити, добрих п'ятнадцять років до пенсії.

Концерт не відволік уваги Гопкала від неприємних роздумів. Щоки його вкрилися білими плямами, очі безтямно втупилися в спинку стільця, носик навіть трохи загострився. «Якщо він мав на увазі прізвище, то кого конкретно? — морщив лоба Гопкало.— Може, Матвія? Тьху! — ледве не сплюнув.— Це ж легковажний стрибунець. У мене для такого щиглика явно не підхожа фігура. Невже я дав привід для такого висновку? Стривай, стривай! — облекла раптом Гопкала нова думка.— Може, я вирядився, як щиголь? — Він оглянув себе з ніг до голови, за що дістав відчутного стусана від дружини, що сиділа поруч, але нічого осоружного в своєму наряді не помітив.— Костюм як костюм, сорочка біла, хіба що краватка строката? Але ж хіба за таку дрібничку треба обзивати мізерним птахом?» — безуспішно заспокоював себе Гопкало.

Після концерту одразу накинулася на нього дружина:

— Чому ти сидів, як чорна хмара? Може, через те, що взяв мене до клубу?

— Облиш, при чім тут ти! — нервово знизав плечима Гопкало.

— А може, котрійсь із ваших не до душі, що я поруч тебе?

— Що ти плещеш! — відмахнувся Гопкало і знову заглибився в роздуми.

«Не думаю, що мав він на оці того п'яничку з відділу постачання — Трохима Щигля. Адже ж я не маю з ним нічого спільного. Тоді в чому ж він мене запідозрив?» — Вадим Микитович чухався, де й не свербить.

Щоб не мучитись, Гопкало наважився якось при нагоді звернутися до директора і делікатно все з'ясувати.

— Вибачайте, Іване Терентійовичу, — і на його обличчі застиг вираз надлюдської клопотаності. — Але той, чого тут гудзика крутити... я більше так не можу...

— Що з тобою, Вадиме Микитовичу?

— Даруйте, але... — заїкався Гопкало, — що ви мали на увазі, коли назвали мене у клубі щиглем?

— Це коли? А, тоді, ввечері?

— Еге ж, — підтвердив Гопкало. — Коли ми з вами у фойє зустрілися.

— Вадиме Микитовичу! — вийшов з-за столу директор. — Ти, як на наші роки, так гарно, по-молодецьки, виглядав, що я не втримався від компліменту. Може, він не зовсім вдалий, зате від душі... Коли щось не так, то вибач.

— А-а-а! — струсонув чубом Гопкало. — Чого тут гудзика крутити! Я й сам так гадав, — сказав він, одразу нагороїжившись. — Це я так... «Значить не все втрачено, — радо подумав. — Ще посиджу у своєму кріслі».

... РОЗДІЛ ШОСТИЙ,

в якому Гопкало з метою ліквідації німоти півників усіляко заохочує в колективі гончарної раціоналізаторство і винахідництво і, зрештою, розчулено тисне руку винахіднику

— Ти ж, чого тут гудзика крутити, метикований хлопець, товаришу Котятко! Чи не так? — не то стверджував, не то запитував Вадим Гопкало майстра Кліма Котятка.

— Та кажуть... — про всяк випадок ухилився від прямої відповіді майстер.

— І освіту якусь маєш,— продовжував завідуючий.
— Курси кінчив...
— Слухай-но, ти таки зрілий! — говорив загадками Гопкало, від чого Котятку ставало не по собі.

— Нібито,— все ще не хотів добровільно залазити в пастку той.

— І свідомий же,— знову навмання кинув завідуючий.

— Гм...— невиразно буркнув Котятко.

— Ти, товаришу Котятко, не верти хвостом... Чуєш?

— А я нічого, хіба я що...

— Зате я знаю,— видавав Гопкало свою поінформованість.— Ти грамотний. До того ж, чого тут гудзика крутити, справді-таки зрілий. Найголовніше, що ти людина неабияка... Облиш свою скромність.

— Та хіба ж я відмовляюсь? — пожвавішав майстер.

— Отож і кажу: виручай, голубчику.— Потерпи скроні, Гопкало підвівся.— Я знаю, що ми з твоєю допомогою вирвемося...

— Пробачте... Звідки вирвемося? — і собі підвівся Котятко.

— Бачу, ти ще й досі не второпав, у чім справа,— добродушно посміхнувся завідуючий гончарнею.— Розумієш, ми ніяк не можемо примусити отих півників свистіти. Треба щось робити. Уторопав? Нам до зарізу потрібен якийсь винахід. Хоч що-небудь. Яке-небудь удосконалення. Аби не тупцювати знову на місці. Даю тобі три дні строку. Прикинь, зваж, порівняй...

— Та що ж тут?.. Раз треба — значить треба,— ще не все збагнувши, сказав Котятко.

— Ти паняй на пляж чи куди там, чого тут гудзика крутити, а днів через три давай мені на стіл винахід.— Гопкало поплескав майбутнього винахідника по плечу.— На жаль, більше, як три дні, не можу тобі дати...

Три дні Котятко мізував. На четвертий прийшов до завідуючого. Обличчя його випромінювало стільки радості, що мимоволі почав усміхатися й Гопкало.

— Бачу, в нас нарешті повний порядок? — задоволено мовив Вадим Микитович.

— Дещо є,— скромно відповів Котятко.

— Та не тягни, викладай, що там народилося,— нетерпеливилось Гопкалу.

— Після довгих і важких роздумів мені вдалося... аж задихався Котятко.

— Ну! — квапив його Гопкало.— Засвистять?

— ..винайти розтруб до носика чайника,— переможно закінчив Котятко.

— Ро-оз-тру-у-б до чайника? — зморщившись, наче проковтнув щось кисле, перепитав завідуючий.— Ти що? Твій розтруб так потрібний чайникові і нашій майстерні, як риби дзвіночок! — І, бачачи, що Котятко поблажливо посміхається, наказав: — Викладай свої міркування!

— Спочатку мене гризли такі ж сумніви: навіщо чайникові розтруб? — бадьоро почав Котятко.— Але внутрішній голос підказував мені: йди сміливо вперед, Котятко, ти на правильному шляху. І я не зупинився на півдорозі, дякуючи чому здобув видатну, можна сказати, перемогу.

— Менше філософії, Котятко. Ближче, чого тут гудзика крутити, до діла, побачимо, що там за перемога,— згорав від цікавості завідуючий.

— На перший погляд така собі штучка — розтруб на носіку чайника. Дехто може підняти мене навіть на сміх. Але ми знаємо, що новому завжди нелегко пробити собі дорогу. Я готовий до всього,— рішуче заявив Котятко так, ніби вже зараз збирався дати нищівну відсіч маловірам і скептикам.

— Коротше! — сердився Гопкало.

— Як відомо,— кивнув головою Котятко,— досі люди користувалися при чаюванні одним носиком чайника, внаслідок чого, як ви знаєте, рідиною наповнювалася лише одна чашка — і не більше. Цьому тепер буде покладено край: віднині носик чайника закінчуватиметься двома трубками, і ми матимемо змогу одночасно заповнювати чаєм аж дві чашки! — задоволено закінчив Котятко.

— Навіщо дві чашки? — знизав плечима Гопкало.

— Невже не зрозуміло? Без розтруба немислимий прогрес у чаюванні,— тоном ображеного академіка сказав винахідник.— Для невеликої сім'ї, не заперечую, може, розтруб і непотрібний. Але для сучасних підприємств громадського харчування, оснащених високопродуктивною технікою, він просто незамінний. Згодом, я певен, переборюючи затятість рутинерів, ми матимемо чайники і з трьома носиками.

— Гм...— зачарований красномовством Котятка, крутив головою Гопкало.— Прямо тобі Кулібін.

— Ви уявляєте, Вадиме Микитовичу, який колосальний виграш матиме громадська їдальня від мого нововведення?

— Але яке відношення твої носики мають до нашої гончарні? — потер перенісся Гопкало.

— Звичайно, ніякого,— охоче підтвердив Котятко.— Але ж ви казали: треба що-небудь придумати. Аби не дорікали, що ми тупцюємо на місці. От я й придумав...

— Так, так,— задумливо промимрив Гопкало і раптом пожвавішав: — Правильно, правильно! Аби не тупцювати на місці! Бажаю тобі, Котятко, нових творчих здобутків,— бадьорим голосом сказав Гопкало і, набравши поважного вигляду, урочисто потиснув руку майстрові.

Винахід Гопкало вдалося успішно зареєструвати і таким чином питання про творчий застій у гончарній майстерні було знято з порядку денного.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ,

в якому Гопкало, не покладаючи ні на кого надій, особисто розмотує клубочок причин за-тяжної мутації голосу півників і ґрунтовно радить, як уникнути цього явища

Хоч відчутних змін у гончарні не сталося — це знали всі присутні в кабінеті, та, судячи з радісно-піднесеного вигляду Гопкало, здогадувались: на їхньому підприємстві має відбутися щось надто значне.

— Ух! — стомлено потер скроні Гопкало, демонструючи тим виняткову свою заклопотаність.— Як казав один літературний тип, крига рушила, панове присяжні засідателі! — І пояснив: — У житті нашої майстерні сталося надзвичайне.

«Невже засвистіли?» — переглянулися між собою колеги Гопкало.

— Ні, товариші, не хвилюйтеся,— по-своєму зрозумів Гопкало присутніх.— Чого тут гудзика крутити, не засвистіли ще. Але будьте певні — скоро засвистять. От побачите. До цього йдеться. Говорячи про колосальні зрушення, я хотів звернути вашу увагу на ту обставину, що у нашій майстерні джерелом починає вирувати творча думка. Взяти хоча б Котятка. Чули, що втнув? Правда, не в нашій поки що галузі, однако втнув! Причому все обґрунтував, довів — просто приємно, що у нас є такі самородки. Молодець! — Гопкало глибоко вдихнув і, насупивши брови, діловито мовив: — Проте нам ніколи розкачуватися і чекати, поки хтось для нас щось винайде... Треба самим діяти. От я вас і зібрав сюди, щоб порадитись, поговорити.

— Скільки ще можна говорити? — буркнув Черкун. Гопкало зиркнув невдоволено у бік майстра.

— У мене є кілька порад, які я виношу на ваш розгляд. Нав'язувати, звісно, нічого не хочу. Не знаю, може, я не в ті ворота лізу... Ви ж, чого тут гудзика крутити, професорі у цій справі, а я студентик. Подивіться, вам видніше.— Гопкало змовницьки всміхнувся.— От ми говоримо: не свистять... Правильно говоримо. Не свистять наші славні півники з гаврилівської глини. Проти цього факту не попреш. А чого не свистять? Ось де заковика. Може, діло в глині? Може, у формі? Може, в дірочках? Може, в фарбі? Може, в обпалюванні? А я вам скажу — ні в тому, ні в другому, ні в третьому. А — в нас! Ми ж бо не знайшли причин: от звідси і треба танцювати.

Гопкало потер скроні обома руками і неквапливо вів далі:

— Вищеназвані причини ми аналізували і дещо в цьому напрямку зробили. Але результат — нуль! То, може, треба шукати інших напрямків? З іншого боку до цього підходить? Га? Не знаю, вам видніше. Може, дзьобики півникам треба повернути в інший бік? Не знаю, я фантазую... Може, чого тут гудзика крутити, місцями поміняти голловку з хвостиком? Вам видніше... Може, відмовитися від техконтролю, а кожний ставитиме на своєму виробі якийсь значок... Може, змінити форму? Може, оцю дірочку,— підняв Гопкало із столу півника,— що вгорі, перенести вниз, а цю, що внизу, робити вище? Давайте порадимось. До речі, з наших півників, як ви, мабуть, помітили, сиплеться пісочок. То, може, ми їх просто перепалюємо? Га?

— Просто вже перестаріли,— хихикнув бухгалтер Лихедько.

— Не знаю, не знаю,— з почуттям власної гідності сказав Гопкало.— Може, треба переглянути принципово технологічний процес? Скажімо, саджати півників у розжарену піч задом наперед? Давайте подивимось, порадимось...

— Вони одразу полопаються,— хмикнув Тупало.

— Не знаю, не знаю! — замахав руками Гопкало.— Я тільки кажу. Коли воно не підходить, то не підходить. Ви зуби на цьому з'їли. Може, фарбу заливати всередину? Га? — Гопкало всім своїм виглядом давав зрозуміти, що він фантазує.

Присутні переглянулись, а Гопкало, поставивши на стіл півника, продовжив:

— А тепер — кадри. Чи правильно вони у нас розставлені? Хто-небудь замислювався над цим? Не знаю, подивіться... Може, їх і розсадовити треба інакше? Так, так! Не посміхайтесь, Тупало. Якщо поруч мене сидить людина, котрої я в душі не поважаю, то це не дуже сприятиме підвищенню продуктивності праці. Врахуйте це. Отже, може, одного треба в другу кімнату перевести, а другого — в третю. Не знаю, подивіться...— Задоволений справленим ефектом, Гопкало перегорнув аркушки настільного календаря.— У наступну середу давайте зберемося. А може, щосереди отак підсумовуватимемо зроблене? — спало йому раптом на думку.— Ідея? Га?

— Поможє, як пілюлі від землетрусу,— презирливо кинув майстер Черкун.

І тут хтось хіхікнув.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ,

в якому Гопкало, співставляючи різні факти з життя, намагається віднайти автора того богопротивного хіхікання, яке вчинено було з явною метою — компрометації завідувача гончарною майстернею

Вже було викурено кілька пачок «ВТ», а Гопкало не міг докопатися до істини: хто так недоречно хіхікнув на його адресу. Вони сиділи разом з бухгалтером Лихедьком і обговорювали ситуацію.

— А що я зроблю, коли вони не свистять,— ніби виправдовувався Гопкало перед Лихедьком.

— Та воно то так, але ж який розголос уже набула ця справа з півниками,— бідкався бухгалтер.

— Ну да! — обурено сплюнув Гопкало.— Вже й свої починають знущатися.

— Та так, знаєте, з неабияким натяком, що всі аж зареготали,— уточняв деталі Лихедько.— Це ж явно на вашу адресу. Мовляв, на виробництві прорив, а він сидить біля півників, як баран біля нових воріт.

— Де це ви, йолопе, бачили, щоб барани сиділи! — скипів Гопкало.— Краще б знайшов хіхікуна — хіхікало б його по голові й не переставало!

— От уже ж і не втямлю,— скрушно знизував плечима Лихедько, смачно потягуючи сорок сьому цигарку.

— Згадаймо, хто ж був? — доскіпувався Гопкало.

— Хто? Ну, Цапенко, Терещенко, Черкун, Гайовий, Кушнір,— загинав пальці на лівій руці Лихедько.— Ага, ще Тонковид. Наче і всі.

— Ех! — з глибоким жалем вигукнув Гопкало.— Якби там був Жора, все по-іншому закрутилося б. Він би того хіхікала поставив на своє місце... І хто б то міг бути? — сунув голову.— Чи не Гайовий? Це відомий наклепник. Пам'ятаєш, як позаторік він оббрехав Василя Мороза, ніби той трактором за горілкою на хутір їздив?

— Так Василь же й справді їздив,— нагадав Лихедько.

— А його яке діло! Хай за своєю глиною дивиться,— обурився Гопкало.

— Та Гайовий не хіхікав — можу гарантію дати. Він сидів біля мене.

— І ніхто й словом не озвався на захист,— тамував душевний біль Гопкало.— Більше того — зареготали, бач.

— Ну, не те, щоб... Я хотів... Та воно якось так зненацька хіхікнуло,— м'явся Лихедько.— Я хотів, та побоявся, що пригадають мені оту придибенцію з ревізором, а списки на премію ж уже в Швеця — в один мент викреслить. Ця процедура у нього не забирає багато часу.

— Та ти відомий боягуз,— безнадійно махнув рукою Гопкало.— В рот начальству все зазираєш, а по другові хай би топтались — слова б не сказав. Ще й поміг би при нагоді. Ну, а Цапенко?.. Це ж такий принциповий хлопець! Пам'ятаєш, як він накинувся на нашого дирика за Сіробабу? І таки виграв поєдинок. То що ж він?

Лихедько ніяково розвів руками: так ніби сам причетний був до незрозумілої поведінки Цапенка.

— Ні пари з уст.

— М-м-да-а... Теж, бачиш, принциповість має межі. Принциповий, коли вигідно! Не інакше, Сіробаба дав тоді на лапу. А може, і родич його. Від таких опортуністів, як Цапенко, всього можна чекати. Таку свиню підкладе, що й не кавкнеш. Шкода, що не було Жори. Він би їм усім носа втер. Ну, Цапенко, це відомий тип, але ж Терещенко... Ми з ним ста-а-а-арі приятелі. Не раз чаркували.

— Та то вже як водиться,— радісно підтвердив Лихедько, щиро зацікавлений у тому, щоб розмова потекла іншим руслом.

— Так що ж він? — вів своєї Гопкало.— Обурився старий?

— Характер,— промимрив Лихедько.

— Грубувато, мабуть? Він може, коли за живе зачеп-

лять. На батька рідного не зглянеться. Ну, що було?

— Та не дуже...— скнів Лихедько.

— І все ж таки. Що він там?

— Та так собі... Сидів і мовчав.

— Як мовчав? — обурився Гопкало.— І цей старий алголік слова не сказав на мій захист?

— Уяви собі,— через силу видавив із себе Лихедько.

— Ну та нічого, він ще попомнить мене,— нахвалювався Гопкало.— Кушнір промовчав — це зрозуміло. Кушнір — син попа, за три роки двох книжок не купив. Має домробітницю Гафку, п'ять років сидить у ревізійній комісії... Чого йому рипатися? Ех, не було там дружка Жори! Да-а-а... Це міг устругнути Тонковид. Він страшенно хотів, щоб його послали у це відрядження. Думає, забули вже, як кожуха постриг, щоб витягти план з вовною.

— Тонковид сидів спереду,— заперечив Лихедько.

— От притика! — не втримався Гопкало.— Сидів, кліпав очима, як зінське щеня, і нічого не второпав. Хто ж то міг? — гарячкував він.— Який жаль, що не було там Жори... Ото людина! З великої літери. Принциповий. Він не дасть...

— О! Згадав! — вигукнув раптом Лихедько.— Там був ще Минко. От він і хіхікнув. Точно він!

— Як? Жора?! — витріщився Гопкало.

— Не знаю, як його звати,— ніяково звів плечима Лихедько.— З третього цеху.

— Ну ясно, він, Жора. Дружочок мій. Хто б ще міг до такого додуматися, крім цієї скотини. А я ж його на роботу взяв. З тещею не вжився. Розклав сім'ю, а тепер колектив розкладає. Розіграє з себе принципового. Ну, та нічого, Жоржик, я тобі на хвіст солі насиплю.— Попохіхікаєш у мене! — жбурнув спересердя недопалок Гопкало й рішуче підвівся.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ,

в якому згадується про випадок з молодим завідуючим гончарною майстернею Гопкалом, посланим у відстаючий колгосп для надання допомоги у ліквідації прориву на жнивях

У розпалі жнив послали Гопкала у найвіддаленіший колгосп «Вишеньки», що пас у районі задніх. Гопкало ще в дорозі утвердився в думці: по приїзді негайно витягти колгосп з прориву.

Прибув Гопкало у «Вишеньки» серед ночі. Коли газик зупинився біля контори правління, він прудко вискочив з машини, сподіваючись, що в таку гарячу пору в конторі має бути повно народу. Але «Вишеньки» зустріли його тишею.— «Що ж це таке? За дорогу так нагурчало, що аж вуха позакладало». Гопкало потер вуха долоньями. Але результат був той самий — у селі панувала тиша, лише неподалік кілька разів ліниво гавкнув собака, розбуджений машиною.

У Гопкала аж подих перехопило від обурення: «Це що ж робиться? Чому всі сплять, коли пшениця в полі сиплеться? Де голова?»

Гопкало кинувся до найближчої хати і затарабанив у вікно. Звідти висунувся заспаний чоловік і невдоволено спитав, чого треба непроханому гостеві.

— Голова потрібний,— репетував Гопкало.— Де живе голова колгоспу?

— А де ж йому жити? — здивувався чоловік.— Он дев'ята хата по той бік контори. Там і живе,— невдоволено пояснив чоловік і зачинив вікно.

Обурений Гопкало кинувся до хати, в якій мирно спав голова.

— Неймовірно! У такий час спати! Все горить, чого тут гудзика крутити, а вони сплять.

Спросоння голова не зрозумів, де і що горить, та все ж слово «горить» примусило його сполохано озирнутися довкола.

— Ніде заграви не видно,— з полегшенням сказав він.

— Негайно скликайте актив — бригадирів, ланкових, комбайнерів! Давайте сюди бухгалтерію! — голосом, що не віщував нічого доброго, давав вказівки Гопкало.

— Навіщо? — все ще нічого не второпавши, спитав голова, з недовірою поглядаючи на нового уповноваженого.

— Не гаймо дорогоцінних хвилин на балачки! — замахав руками і затряс чубом Гопкало.— Мерщій всіх сюди!

Через кілька хвилин на подвір'я контори почали сходитись колгоспники. В натовпі чулися схвильовані голоси.

— Що горить?

— Де горить?

— Чого такий переполох?

Голова доповів Гопкалу обстановку.

— Вже зібралися? Дивно! І це в такому колгоспі? Нічого не розумію!

— А тут і розуміти нема чого. Раз треба — наші люди не баряться,— почав розтлумачувати голова колгоспу, але Гопкало перебив його.

— Саме це й незрозуміло. Чому ваш колгосп у зведенні...

— Ми у зведенні... чесно все до колосочка,— намагався виправдатись голова колгоспу перед суворим райуповноваженим.

— У тому й справа, що рахуєте по колосочку, в той час як інші сотнями тонн рапортують,— схибно мовив Гопкало.

Він став у позу оратора і, набравши повні груди повітря, виголосив запальну промову. Говорив і про несприятливі у цьому році кліматичні умови — дощову осінь, жарке літо, про відповідальність і безвідповідальність, а наприкінці закликав негайно виїжджати в поле й рятувати врожай.

— Поки ще не пізно! — закінчив суворо Гопкало.— Поки можна ще щось врятувати. Бо, чого тут гудзика крутити, пожежники цій справі не зарадять.

— А воно мо' й треба тримати загін пожежників для таких справ! — пролунав голос з натовпу.

— Не створили ще такої рятивної служби,— парирував Гопкало.— Отож, товаришу голово, давай команду комбайнерам заводити машини.

Але тут став дибки голова:

— Люди вирушать усі як один,— сказав він.— Машин не дам! На ремонт я поставив їх.

— На ремонт?! — обурився уповноважений.— Як же без машин, чого тут гудзика крутити, урожай збереш? Ви що, не проспались?

— Так у них же комбайнерів і молотарок більше, ніж у нас.

— У кого це у них? — занитав підозріло Гопкало.

— Звісно у кого, у «Вишеньках»! — вигукнув голова.— Щороку їм допомагаємо — знаємо скільки.

— «Вишенькам» допомагаєте?! — розпачливо вигукнув Гопкало.

— А то ж кому? Хоч і недалеко, сім кілометрів звідси, однак вже набридло їздити до них на недільники та суботники,— почувлися невдоволені голоси з натовпу.— Ми й забули, коли обжнивувалися, а у «Вишеньках» все одлежуються та одсипаються.

Останніх слів райуповноважений Гопкало вже не чув. Він збагнув, що зчинив переполох на сім кілометрів ближ-

че, ніж треба було: не у «Вишеньках», а в «Новій зорі» — передовому господарстві району.

— Вперед, чого тут гудзика крутити! — гукнув Гопкало водієві.

Коли газик взяв курс на «Вишеньки», у селі завалували собаки.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ,

в якому Гопкало раптом здогадується про причину мовчання півників і починає працювати над проблемою, названою ним у початковому варіанті «Модернізація системи замкнених дверей»

— Мені все ясно! — рішуче заявив на черговій нараді Гопкало. — У нас і глину крадуть, а може, підмінюють, і форми. І фарбу, мабуть, розбавляють. Прохідний двір, чого тут гудзика крутити, а не гончарня. Нишпорять тут усякі... То квитанції викрадуть, то мотоцикла поцуплять. Віднині цьому кладемо край! — Гопкало зробив багатозначну паузу, потім окинув присутніх багатозначним поглядом і, показуючи якусь схему, сказав: — Умовно називаю її «Модернізація системи замкнених дверей». Віднині керуватимемось нею.

Після попередньої підготовки Гопкало зрештою розгорнув широку програму дій, яка зводилася до одного: як вішати ключі від приміщень майстерні. В зв'язку з цим він поставив перед присутніми кілька проблем:

а) в якій послідовності вішати — відповідно до номера кімнати чи присвоїти ключам власні номери?

б) вішати покімнатно кожен ключ чи покоридорно в одному ящику?

в) хто має право вішати ключі?

г) хто знімає?

д) хто одержує ключі — той, хто здає, чи спеціально призначена особа?

Присутні, приголомшені грандіозністю задумів Гопкала, кілька хвилин сиділи мовчки. План завідуючого викликав велике пожвавлення в роботі майстерні.

Гопкало на хвилю змовк, з обличчям, ніби застиглим у ваганні, із трохи піднятими бровами, а далі продовжував.

— Деякі вітрогони вивішують ключі на дощці! — з гнівом говорив Гопкало. — У всіх на виду! Приходь, бери,

котрий на тебе дивиться! Ні, не на ту дорогу тягнуть нас подібні елементи.

Ключовим пунктом програми Гопкала була теза про те, що треба йти шляхом заплутування, збиття з пантелику ймовірного претендента на пограбування майстерні. Як програму-мінімум Гопкало висунув ідею про обладнання всіх вхідних дверей фальшивими замками, з потайними замочками на дзвониках, а також із сигнальними пристроями.

Стосовно пункту, хто замикає і куди діває ключа, Гопкало виробив просту й оригінальну систему.

— Кімнату, — довірливо повідомив він співробітникам, — чого тут гудзика крутити, замикає старший по службі, котрий, як довірена особа, останнім покидає приміщення. Це — перше. Покидаючи приміщення, він непомітно кидає ключа в корзину. Спитаєте, в яку? Звичайно, не в ту, що для недопалків, — пожартував Гопкало, — а в іншу, замасковану.

— Для чого? — почувся заінтригований голос.

— Щоб збити бусурманця з пантелику і забезпечити недоторканність нашої майстерні. Після цього, — до тонкощів розвивав свій план Гопкало, — сторож, мугикаючи собі під ніс пароль «Впали роси на покоси», відомий лише кільком особам, з удаваним спокоєм непомітно збирає ключі і замикає їх у кількох сейфах, що стоять у різних кімнатах майстерні.

— Але ж для цього йому треба буде відімкнути уже замкнені кімнати? — висловив сумнів бухгалтер Лихедько.

— Для цієї мети сторож ховатиме запасні ключі в дуслі найтовщого дерева посеред двору майстерні, — розтлумачив Гопкало.

— Тут і самому легко збитися з пантелику, — зауважив майстер Черкун.

Але Гопкало одразу присік маловіра:

— Ніскілечки! Схему зберігання ключів триматиме в пазусі особа, яка патрулюватиме неподалік майстерні. Запам'ятайте, крім усього іншого: віднині ви не одержите жодного ключа, якщо не матимете спеціального ордера...

Нововведення Гопкала вже через кілька днів дало відчутні наслідки. Одного чудового ранку ніхто не міг відчинити дверей, бо схема зберігання ключів була в Гопкала. А Вадим Микитович якимось чином виявився замкненим у майстерні, і його не можна було відчинити, бо ніхто, крім нього, не мав права поставити печатку на спеціальний

ордер, без якого сторож не видавав ключа. А сторож не міг відімкнути бодай вхідних дверей, бо схема зовнішнього зберігання ключів була у Гопкала у сейфі, а Гопкало забув, у якому душлі зберігається справжній ключ від нього.

Гопкало ледве не дав дуба з голоду, просидівши під кількома замками п'ять діб. Та від цього півникам не «полегшало».

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ,

*в якому Гопкало, надумавши омолодити кад-
ри гончарні, з великим успіхом проводить кон-
курс*

Коли, здавалось, всі заходи були випробувані і відкинуті як малоефективні, Гопкалові прийшла в голову рятівна думка: омолодити штат. А щоб виявити здібну молодь, вирішив провести конкурс «Природжені гончарі».

Через кілька днів на багатьох телеграфних стовпах райцентру з'явилися друковані об'яви, що закликали обдаровану частину місцевого населення відкласти геть звичайні турботи і, не гаючи часу, продемонструвати свої здібності в гончарні на конкурсі «Природжені гончарі».

Це було лише початком широко задуманої кампанії. Згодом Гопкало умудрився розповсюдити у вигляді пам'ятки розповідь про незвичайні перспективи, що відкриваються перед тими потенціальними гончарями.

Заходи, вжиті Гопкалом, дали вірадрні наслідки. На перший тур конкурсу з'явилося сорок претендентів.

— Це більше, ніж нам потрібно для майстерні! — радів Гопкало.

Зенон Афіногенович пройнявся глибокою повагою до великої справи, задуманої Гопкалом. Після останньої розмови з ним кадровик помітно схуд, під очима набагато виразнішими стали жовті мішки — чи то від переживань, чи від надмірної напруги. Зенон Афіногенович віднині днював і ночував у гончарні.

Тепер він буквально збивався з пуття: треба ж було впорядкувати облікові картки претендентів, мати їх фотографії, підготувати для Гопкала розгорнуті відомості, списки з переліком їхніх заслуг і т. ін. Папки зберігались у спеціальному сейфі. Гопкало зранку навідувався сюди і, споважнілий, заглиблювався у читання анкет та автобіографій претендентів.

— Ех, довести б цю справу до кінця, а там піде як по маслу,— багатозначно підморгував він кадровикові, а той розчулено кивав головою.

Одного дня Гопкало, розіклавши анкети на два стосики, підвівся з-за столу й оголосив:

— Ну, чого тут гудзика крутити, Зеноне Афіногеновичу: перший тур вважаємо закінченим! — Він одсунув убік один стосик анкет претендентів.— Ці не витримали конкурсу.

Зенон Афіногенович стрепенувся, суворо звів брови на перенісці і наче клятву повторив за Гопкалом, дивлячись йому у вічі:

— Не витримали, Вадиме Микитовичу! — І з жалем розвів руками.

Помітивши деяку розгубленість на обличчі кадровика, Гопкало провів з ним коротеньку нараду.

— Створимо бар'єр на шляху невігласів, що під будь-яким приводом намагаються продертися в гончарну сферу.

Внаслідок другого туру конкурсу відсіялося ще п'ять майстрів.

Гопкало не тямив себе від усвідомлення тієї користі, яку принесла розпочата ним робота.

— Уф! — звичним помахом правиці відкидав з лоба волосся, передбачаючи найвідповідальніший момент у своєму житті.

Зенон Афіногенович був так схвильований, що прийшов на останнє засідання в різних шкарпетках. Однак це ніскільки не вплинуло на вимогливість журі. Гопкало і кадровик прискіпливо розглядали кожну справу.

— Отаких би нам, як Жужечко,— замріяно говорив завідуючий.— Шість грамот має.

Внаслідок тривалого й ретельного добору переможний рубіж переступило одинадцять претендентів. Все закінчилося якнайкраще, протокол був готовий, і лишалося тільки видати спеціальний наказ, та перед цим Гопкало вирішив особисто познайомитися з переможцями.

— Почнемо з Жужечка, га, Зеноне Афіногеновичу? — з удаваним спокоєм сказав Гопкало, хоч весь сяяв від почуттів, що переповнювали груди.

— З нього, голубчика,— поспішно закивав не менш сяючий Зенон Афіногенович.

Жужечко зайшов до кабінету Гопкала.

— О-о-о! Та ми десь зустрічались,— розплився у посмішці Гопкало.

— Може, й зустрічались,— усміхнувся Жужечко.— У вашій майстерні працюю.

— Стривай, стривай! — на обличчі Гопкала застиг вираз заклопотаності.— У якій майстерні?

— У гончарній... Якою ви керуєте,— сміючись, відповів Жужечко.

— Так ти, чого тут гудзика крутити, і є той Жужечко? Шість грамот маєш? Так? — нервово відкинув Гопкало пасмо волосся.

— А який же іще? — знизав плечима претендент.

— Дивно, дивно,— потер скроні Гопкало.— А де працюють Петренко й Діянич?..

— У нашій же майстерні,— сказав Жужечко.— Тут усі з нашої гончарні.

— Дивно, дивно,— сконфужено повторював Гопкало, витираючи піт з лоба.— Прошу повернутись до роботи...

На Зенона Афіногеновича боляче було дивитись. Принишклий, весь зів'ялий, він ніяково перекладав з місця на місце анкети.

— Можна сказати, справа всього мого життя зруйнувалася,— сумно мовив Гопкало, мляво потираючи скроні.

Отямився він наступного дня. Зайшов Гопкало у кабінет впевненою ходою, обличчя його світилось радістю. Вже здаля можна було помітити, що в його голові бродять геніальні думки.

— Ух! — вигукнув він радісно.— Зрештою я знайшов, чого тут гудзика крутити, той шлях, який виведе нас на щасливу гончарну дорогу! — й енергійно потер скроні, підбадьорюючи бродіння думок.— Півники-свистунці нас таки виведуть в люди. Будемо виробляти їх — і набагато більше, ніж раніше. То нічого, що не кожен свистунець свистить...

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ,

*у якому в Гопкала народжується геніальна
ідея — придбати розкладушки*

— Заходьте, товариші! — бадьоро кинув Гопкало у прочинені двері кабінету, як тільки пробило дев'яту ранку.

Коли зібрались майстри Черкун і Тупало, бухгалтер Лихедько і кадровик Зенон Афіногенович, завідувач енергійно потер скроні й урочисто виголосив:

— Так-от, якого біса ми причепилися до цих нікому

не потрібних глиняних півників? Хіба нам робити більше нічого? Хто нас прив'язав до цих німих півників? Хіба це масштаб для сучасного розвитку? Пора братися за більш перспективні вироби. Скажімо, за виробництво глечиків. А чого ж? Не святі, чого тут гудзика крутити, горшки ліплять!

І справді, в гончарній майстерні стався перелом...

Але знову клопіт — глечики чомусь протікали. Варто було заповнити їх водою чи молоком, як через децицю часу рідина проступала зовні. Щоправда, при цьому продукт не втрачав товарного вигляду, однак і ця позитивна якість не влаштовувала вибагливих покупців.

— Треба вжити термінові заходи, щоб наші глечики не протікали! — в такому категоричному тоні почав Гопкало свою промову на черговій п'ятихвилинці.

— Заходів кардинальних вживали — і не раз, — явно глузуючи з гопкалівської затії відносно ключів, зауважив майстер Черкун.

— Так-от, — з піднесенням заговорив Гопкало, зиркнувши в бік пересмішника. — Заходи по модернізації системи замкнених дверей хоч і не зробили перевороту, але вважаю, що певний ефект все ж принесли. І на цьому ми не зупинимося — треба шукати резерви для приведення глечиків у належний стан. Я вирішив запровадити у нашій майстерні тризмінний робочий день.

— Тут і в одну нічого робити, — не змовчав Черкун.

— А чого? Я за тризмінний! — вигукнув кадровик.

— А куди будемо дівати браковані глечики? — спокійно запитав Тупало. — За одну зміну даємо браку стільки, що не знаємо, де його дівати...

— Підуть на подарунки нашим родичам, — відрубав Гопкало. — Отже, готуйте графіки роботи змін.

Складання графіків зайшло в тупик: майстри не могли розподілити на три зміни чотирнадцять чоловік, щоб у кожній було порівну на чолі з майстром.

— Одного не вистачає, — першим доповів Гопкало про результати перебудови Лихедько.

— Точніше! — не збавив одразу, в чім річ, Гопкало.

— Ага, точніше? В третю зміну однієї людини не вистачає, — статечно виклав суть неув'язки Лихедько.

Наступного дня з цим же питанням завітали Черкун і Тупало.

— Перекиньте одного з другої, чого тут гудзика крутити, на третю зміну, — порадив їм Гопкало.

— Друга ж тільки відпрацювала і пішла на відпочинок,— відповів Тупало.

— Значить, підкиньте з першої. Ось вам і вихід,— підказав Гопкало.— Ух! — потер скроні й переможно глянув на майстрів.— За всіх треба самому думати...

— Перша має заступати на зміну після третьої,— уточнив Черкун ситуацію.— Звідки візьмемо людину в першу?

— Візьміть з другої,— роздратовано кинув Гопкало, потираючи скроні.

— Але я вже говорив,— втрутився в розмову Тупало.— Друга тільки-но здала зміну третій...

— Що ви мені — друга, третя! — розгнівався спантеличений Гопкало.— В трьох соснах заблудилися! Зрештою, що їм там робити вночі? Ні глини, ні світла нормального! Аби тільки голову мені морочити. Коли нічого не виходить, то нехай сплять на зміні.

Тупало делікатно натякнув, що спати на твердих, брудних і холодних верстатах не зовсім приємно.

— Ще й працювати в три зміни не пробували, а вже стільки проблем виставили переді мною! — скипів Гопкало.— Лихедько! — покликав бухгалтера і наказав: — Негайно придбайте п'ять розкладушок! — І він чи не вперше у присутності підлеглих почухав потилицю.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ,

в якому Гопкало, поринувши з головою в роботу, забуває про полювання, виразку шлунка, вихідні, а натомість наживає невроз, кольки, гіпертонію, сивину

— Можна було і на півсьомої призначити,— ніби жартуючи, але з нотками невдоволення в голосі говорив у телефонну трубку Гопкало.

— Не шуми, старий,— ніяковіючи, відповідав друг.— Дружина казала, що не встигне. Сам мушу ліпити пельмені, чи що?

«Тепер сиди тут як ідіот»,— зі злістю думав Вадим Микитович. Нудьгуючи, він став перебирати папери в столі, як раптом до кабінету заглянув кадровик Зенон Афіногенович.

— Ви ще тут? — вкрадливим голосом спитав він, ніби не бачив перед собою Гопкала.

— А де ж мені ще бути?! — удавано бадьоро вигукнув Гопкало.— Днюю і ночую тут.

— Я теж не пам'ятаю, коли вчасно з роботи додому вирушав,— зітхнув Зенон Афіногенович, не маючи й гадки, що цим зауваженням травмує завідуючого, який був глибоко переконаний, що ніхто в світі не віддається роботі так, як він, Вадим Микитович Гопкало. Тим паче тут, в гончарні.

— Ха-ха-ха! — засміявся Гопкало.— Про «вчасно» я й не мрію. Хоча б мати змогу о десятій вириватися... За цілий день стільки перелопатиш роботи, що надвечір ледве на ногах стоїш. Сьогодні, приміром, як ніколи, натовкся в гончарні, а через півтори години на нараду начальство викликає. Отак і живемо.

Гопкало спохмурнів. Йому чомусь здалося, що кадровик зовсім іншої думки про те, як він, найстарший над місцевими гончарями, ставиться до виконання службових обов'язків. А Зенон Афіногенович, як на те, байдуже промовив:

— Я і додому трохи прихоплюю роботи... Дома, знаєте, спокійніше можна попрацювати.

«Це він, чорт лисий, хоче сказати, ніби більше за мене працює»,— наморщивши лоба, покосився Гопкало на кадровика.

І голосно сказав:

— Е-е-е! У мене весь вільний від роботи час іде на роздуми про роботу. А як же інакше? Ви — за вудочку у вихідний та до річки, а мені, брат, чого тут гудзика крутити, метикуй, як та куди вести господарство. Он воно що!

— Я ото своїм теж кажу,— не здавався Зенон Афіногенович,— не чіпайте мене в суботу та неділю. Бо коли ж і попрацюєш спокійно над паперами, як не у вихідні. Ні відвідувачів тобі, ні телефонних дзвінків. Благодать. Вудочку вже й шашіль...— Кадровик раптом змовк, бо пригадав, що минулого тижня, в середу, зустрілись вони з Гопкалом на риболовлі.

— Мої домашні уже чортом на мене дивляться,— блиснувши очима, продовжував Гопкало.— Кожного вихідного працюю, що й про обід забуваю. Отут,— він тицьнув себе кулаком у бік,— почало колоти від недоїдання. Киселиком із желатину розговляюсь...

— У мене від цієї триклятої роботи виразка дванадцятипалої...— пішов напропале Зенон Афіногенович.— Не афішую, повірте. Тільки на рисовому відварі живу.

Гопкало недбало махнув рукою:

— Про виразку я вже мовчу. Наче зацімлено в животі. А серце спокою не дає. Інфарктом пахне. Все коле; перебої, а лікуватися ніколи. Тягнеш, як чорний вил.

— А в мене інсульт, знаєте. В ліве плече стріляє,— витираючи хусткою спітніле чоло, сказав Зенон Афіногенович.

— Стріляє? То це ж добре,— усміхнувся Гопкало.— У мене як штриконе ось сюди, напроти лопатки, то, чого тут гудзика крутити, хоч караул кричи. За цілу ніч і повік не стулю,— сумовито говорив Гопкало.— Колись бував на іменинах чи на новосіллі в друзів, а тепер вгору ніколи глянути.

— Коли вже там на ті іменини ходити! — гаряче підтримав Гопкала кадровик.— Мені й без спиртного нудно. Гіпертонія клята мучить. Відчуваю, що розсипаюсь — і квит. Колись на риболовлі відпочивав.

Мрійно заплющивши очі, Зенон Афіногенович з жалем подумав: «Добалакаємось до того, що й черв'яків не встигну купити, тоді доведеться вициганювати в Івана Івановича».

— Що там казати,— підхопив Гопкало,— колись я не міг дочекатися кінця тижня, щоб їхати на полювання. А тепер, хоч інколи й пристанеш до гурту мисливців, то праве око ніби вилазить, як цілюсь. Лікарі кажуть — від нервового перенапруження.

Зенон Афіногенович нервово тер лисину.

— Від отого ж самого перенапруження в мене печінка розширилась. Холестерину збільшилося. Весь тіпаюсь від перевтоми.

«Він таки надумався довести мені, що більше працює, ніж я?» — сердився Гопкало; спересердя тицьнув себе в спину:

— Бачите? Нирки ні к чорту не годяться. І сивиною вкрився, наче інеєм.

— Де? — начепив на очі окуляри Зенон Афіногенович і подався вперед, пильно оглядаючи голову Гопкала.

— Ось тут нижче. На вилицях,— намагався говорити спокійно Гопкало.

— Щось не те... не бачу...— нерішуче сказав Зенон Афіногенович, сідаючи.— Ну, та воно тут темнуваті,— залишив питання відкритим.— А з мене останнє волосся сиплеться, як з шолудивого...

— Так,— лягнув долонею по столу Гопкало і, тамуючи усміх, суворо спитав: — То, може, чого тут гудзика кру-

тити, на пенсію пора? — і підвівся, даючи зрозуміти, що балачка припиняється.— Мені на нараду пора.

У Зенона Афіногеновича враз одібрало мову, і він вийшов з кабінету, похитуючись.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ,

в якому Гопкало, виявляючи найкращі почуття до друга дитинства, робить йому з допомогою історика сюрприз

— Розумієш, у мене наклеюється сабантуйчик — стукне сорок п'ять. То приходь зі своєю половинкою,— запрошував Гопкало директор місцевої їдальні Олекса Несторович Карпенко.— Ми ж таки друзі дитинства.

— Що ти, Льошо?! — з робленим переляком вигукнув Гопкало.— Хіба тобі на п'ятій перевалило? Ой і роки летять... Мені у цьому році теж стукне...

— Зберуться знайомі,— малював перспективу Олекса Несторович,— як водиться, посидимо, повечереємо.

— Ух і нап'юся ж я, чого тут гудзика крутити, на твоїх іменинах! — приплямкнув губами Гопкало, відчувши непереборне бажання хильнути вже зараз.— Що тобі купити? — спитав раптом Вадим Микитович.— Кажі сміливо, ми ж свої...

— Обійдемося без подарунків,— як можна байдуже відповів Олекса Несторович.

— Смієшся? — щиро обурився Гопкало.— Це ж елементарне свинство! Хочеш — пиლოსоса відгрохаю?

— Та що ти — в мене вже є,— махнув рукою Олекса Несторович.— Колекціонувати не збираюся.

— То, може, пральну машину? — ласкаво заглянув у очі другові Гопкало.— Ти ж знаєш, я людина практична, не люблю всяких там статуєток, естампів, вазочок та інших півників-свистунців. Треба, щоб річ була практичною і корисною в домашньому господарстві. То як із пральною? — наполягав Гопкало з такою рішучістю, наче збирався бігти до магазину господарських товарів.

— Обійдусь,— невпевнено мовив ювіляр.

— Ага! Придумав! — трусонув чубом Гопкало.— Є електрична кавоварка! Чудова штучка: засипав зерняток — і через п'ять хвилин маєш прекрасний тонізуючий напій.

— У рот не беру,— вдячно кивнув головою Олекса

Несторович.— Приходь просто так і не мороч собі голову,— ледве стримуючи натиск друга, відстоював свої позиції Карпенко.

— Пробач, Льошо, але на автомобіля не потягну...— сумно зітхнув Гопкало.

— Не вигадуй,— розчулено потис руку Гопкалові Олекса Несторович.— Бачу, на все готовий заради друга. Це головне.

— О! Як я раніше не подумав! — аж захлинувся Гопкало від якоїсь раптової думки.— Користуючись нагодою, я тобі такий сюрприз приготую, що тільки ахнеш! У тебе які закуски будуть? — зненацька змінив Гопкало платівку.

— Вибір — будь спокійний: риба смажена і заливна, печеня, курятина, грибки... салати, івасі. А еролаш — вершина всім закусям!

— Ще б у директора ідальні, чого тут гудзика крутити, та не було вибору! — прицмокнув губами Гопкало, відчувши появу апетиту.

— Голодний не сидітимеш...

— Ну, добре,— потер скроні Гопкало.— Льошо, чого тут гудзика крутити, я залишаю за собою право на сюрприз. Домовились?

— Домовились, що в неділю, рівно о шостій вечора, ти в мене,— сказав на прощання Олекса Несторович.

У неділю, рівно о шостій вечора, Гопкала ще не було. О сьомій — також. О пів на восьму гості почали крадькома поглядати на годинники. Олекса Несторович тактовно нагадав другові по телефону.

— Ти ж не забув, Вадиме?

— Як можна забути такий день? Тут історик з ніг валиться, готуючи йому подарунок, а він із звинуваченнями до мене,— образився Гопкало.

— Який історик? — здивувався Олекса Несторович.

— Потім, потім, любий друже,— загадково мовив Гопкало.

— Ну, ну, пробач. Я ж не хотів тебе образити,— вибачився Олекса Несторович.— Я тільки хотів сказати, що тут гості чекають і ти даремно там щось затіваєш.

— Зачекають, не помруть,— заспокоїв Гопкало друга дитинства.— Не можу я без подарунка.

Наступну годину гості провели в складних змаганнях — грали в шахи, карти, доміно, лото, балду, морський бій. Апетити розгорялися, і вони голодні сиділи з напруженими обличчями, ніби позували фотографу.

Нарешті з'явився-таки Гопкало. В руках він тримав великий пакунок, перев'язаний навхрест голубою стрічкою. Позад нього стояв здоровань у білосніжному светрі.

— Ну ж бо, імениннику, переріжай, чого тут гудзика крутити, стрічку! — урочисто запропонував Гопкало.

— Навіщо все це? — ніяково промовив Олекса Несторович, голос його бринів од хвилювання.

— Ну, ну, тримайся, старий! Від щирого ж серця,— мовив Гопкало.

Тремтячими руками Олекса Несторович розрізав стрічку. Гості тихо зойкнули: у великому блюді тремтіла гора холодцю, притрушена клюквою й оздоблена виведеною смальцем цифрою «45».

— А ось і творець чуда! — ніжно обійняв Гопкало за плечі здорованя у білому светрі.— Божественні холодці робить. В-е-е-ликий талант! Історичний факультет, чого тут гудзика крутити, кінчає,— уможуєчись зручніше за столом, хвалив сина Гопкало.— Оце, користуючись нагодою, хочу просити тебе, Олексо Несторовичу, взяти його до себе кулінаром. А то запроторять в якусь глухомань. Хай краще балує наших шановних жителів, так би мовити, історичними холодцями. Ось покуштуй це чудо,— щедро відпанахав Гопкало шматок холодцю і плюхнув у тарілку зблідлому іменинникові, який безуспішно намагався зобразити на обличчі посмішку.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ,

*в якому Гопкало, дбаючи про своє здоров'я,
після трьох викликів нарешті завітав до лікаря
з метою профілактики*

Лікар темпераментно розмотував з правої руки усміненого Гопкала чорного цупкого бинта, що нагадував випрасуваний гумовий шланг, і весело мовив:

— Чудесно, батечку, чудесно! — Потім торкнувся пацієнтової скроні й зовсім іншим тоном запитав: — Тут, звичайно, гупає, як молотом?

— Молотом? — зацікавлено покосився на лікаря Гопкало.

— Ну, може, не залізним, а принаймні дерев'яним гупає.

— Як це гупає? — В очах Гопкала заграли веселі вогники.

Лікар трохи здивовано зиркнув з-під окулярів на пацієнта.

— А ось так! — І рівномірно загував кулаком по столикові, промовляючи в такт: — Гуп, гуп, гуп... Ясно?

— Отут? — перепитав Гопкало і, уточнивши місце гаданого гупання, знизав плечима: — Ет, байдуже.— А про себе подумав: «Знаю, куди вернеш. До пенсії».

— Тільки шумить? В такому разі ви дійсно молодчина.

На похвалу лікаря завідуючий гончарнею відповів чарівною посмішкою.

— Шумить? Хех-х... А це вже де, чого тут гудзика крутити?

Лікар поблажливо гмукнув, хоч жарт і не прийшовся йому до смаку.

— Там же, у скронях, звісно.

— З якого б дива воно там шуміло? — приховуючи злість і роблено посміхаючись, чмихнув Гопкало.

Глибока зморшка розкраяла лікареве чоло.

— У вас симптом такий, батечку,— тоном ображеного сказав лікар і все ж по-дружньому поплескав Гопкала по плечу, ніби заохочуючи: — Пригадайте, коли востаннє гупало... В голові, звичайно.

Гопкало наморщив чоло, якусь мить подумав, а по тому впевнено відповів:

— Не було такого, лікарю. Йй-право, не було.— І широка усмішка знову розквітла на його обличчі.

— А шуміло?

— І не шуміло.

— Ну отак, ніби морську гальку ганяє прибіій,— в голосі лікаря відчувалося невдоволення.

Веселі очі завідуючого гончарнею продовжували випромінювати неприховану зацікавленість.

— Прислухайтеся! — сухо наказав лікар.

Гопкало схилив голову набік. Зобразивши на обличчі максимум уваги, уважно прислухався до того, що творилось у нього в скронях.

Затамував подих і лікар.

— Не ганяє ж таки, чого тут гудзика крутити,— з жалем глянув на лікаря Гопкало.

— Що не ганяє?! — починав сердитися той.

— Гальку не ганяє,— розгублено доповів пацієнт.

— А в потилицю? — хруснув олівцем лікар, переломивши його навпіл.

— Мене? За віщо? — нерішуче підводячись, запитливо звів брови Гопкало.

— Не вас! Не вас! — грубувато садовлячи його в крісло, сердито мовив лікар.— А в вашу потилицю, я питаю, стріляє?

— У потилицю? — з неприхованою тривогою обмацав свої в'язи Гопкало.

— Так! — урвався терпець лікареві.— Стріляє в потилицю, я питаю?

— Хай бог милує,— ніжно погладив загривок завідувачий.

Лікар схопився з стільця і, заклавши руки за спину, швидкими кроками заходив по кабінету.

— Патологія! — зрештою вигукнув він так, що Гопкало аж здригнувся.— В подібних випадках у кожної нормальної людини гулає в голові, шумить у скронях або принаймні стріляє в потилицю. Неймовірно! — Він жбурнув у куток білосніжну салфетку, котру нервово доти кусав, і, сповнений рішучості, став перед пацієнтом.

Гопкало завмер, готовий до найгіршого. Примруживши очі, лікар запитав:

— У вухах дзвенить?

Гопкало заперечливо покрутив головою.

— Кінчик язика терпне?

Гопкало поплотнів, але уперто хитав головою, відмітаючи і цю підозру.

— Пробіжіться-но,— махнув рукою лікар.

— Куди? — ледве володіючи собою, запитав Гопкало.

— По кабінету, кажу, пробіжіться?

Пацієнт протрюхикав туди й сюди по кабінету, а лікар тим часом напружено прислухався.

— І селезінка не йокає,— розчаровано розвів лікар руками. Й присів, витираючи з лоба піт.

— Вам погано? — кинувся до лікаря Гопкало.— Може, лікаря покликати?

— Налийте, прошу вас, у склянку води,— тихо попросив лікар. Кількома ковтками він спорожнив склянку і кволим голосом вичавив: — А під лопаткою у вас не свистить?

Гопкало глибоко втягнув повітря в легені, неквапом видихнув і, відчуваючи велику провину перед лікарем, ніяково опустил очі долу. А потім знову глянув на лікаря й мало не скрикнув — на очах дипломованого медика блищали сльози.

— За що? — спитав лікар тихим голосом.— За що ви з мене отак знущаетесь? Та ще при таких показаннях... Ліве око у Гопкала судорожно затіпалось.

Лікар миттю підхопився.

— Та у вас же, батечку, віко сіпається! Я знав, що знайдемо щось у вас. Тепер все ясно. Час тільки марнували,— заметушився вкрай зраділий лікар.— Нерви у вас, батечку, здають!

У Гопкала підкосилися ноги.

— Сюди, сюди! — підхопив його під руки лікар, догідливо підсовуючи ногою стілець.— Добре, що все добре кінчається. Тепер ми знаємо, що писати вам в історію хвороби.— Він не приховував своєї радості. Мугикаючи під ніс щось веселе, підсунув ближче чисту історію хвороби Гопкала.— Чим хворіли в дитинстві?

Гопкало стрепенувся. Піт зросив йому чоло.

— Хоч ріжете, лікарю, а нічого такого не можу пригадати,— з винуватим виглядом зізнався Гопкало.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ,

*в якому Гопкало, дбаючи про оздоровлення
Зенона Афіногеновича, намагається випроводити
його на заслужений відпочинок*

Зенон Афіногенович перебував у стані глибокого співчуття до самого себе. Побояючись потрапити на очі Гопкалу після тієї розмови, яку він сам так недоречно завів із завідуючим гончарною майстернею, кадровик старався обмінати кабінет завідуючого. «Я ж тільки й хотів довести, що всією душею, як і сам Вадим Микитович, віддаюсь роботі,— намагався знайти виправдання своїм діям Зенон Афіногенович.— А Вадим Микитович, бач, сприйняв це так, ніби я хотів підкреслити, що більше працюю, аніж він. Як я тоді цього не відчув, старий дурень? Може, й забуде, даремно тільки побиваюсь»,— заспокоював себе Зенон Афіногенович.

Та за тиждень після провалу конкурсу «Природжені гончарі» Гопкало викликав його до себе. Приязно поздоровкався і, ніби продовжуючи щойно перервану розмову, Вадим Микитович сказав:

— Переконали ви мене остаточно, Зеноне Афіногеновичу. Особливо після конкурсу. Розповзаєтесь ви, чого тут гудзика крутити. Геть по всіх швах розповзаєтесь.

— Щоб уже зовсім, то, може, й ні...— одразу збагнувши, про що йдеться, слабим голосом заперечив кадровик.

— Здаєте, здаєте,— стояв на своєму Гопкало.— Розсипаєтесь, як стара діжка. Ну що ж, пенсія вам уже належить, так що пора і на заслужений відпочинок. Могли б же й попрацювати, та дуже вже розповзаєтесь. Самі ж казали,— прозоро натякнув на попередню розмову Гопкало.

— А може б, воно ще й по те?.. Попрацював? — ухопився за цю думку, мов за соломинку, Зенон Афіногенович.

В його голосі явно вчувались вибачливі нотки.

— І робота вам уже остогидла,— ніби й не чув його слів Гопкало.— Тричі проклятою називаєте її та й іншими, чого тут гудзика крутити, непотрібними словами.

— Боронь боже! — жакнувся той.— То все від любові! Хіба б же я міг на неї отаке говорити від душі? Розлуки зовсім не бажаю.

— Відпочиньте, Зеноне Афіногеновичу. В огороді, на свіжому повітрі покопаєтесь, відведете душу. А то ж за тією клятою роботою зачерствіли, та, мабуть, забули, як і лопату в руках тримати.

— І чого б це я забув? А хто ж її тримає у нас, як не я? — образився Зенон Афіногенович.

— А головне,— посерйознішав Гопкало,— підправите своє здоров'я, підремонтуетесь фундаментально. Воно ж у вас зовсім похитнулось. Ви ж наскрізь хворобами просякнутий.

— Ну, не так, щоб уже й наскрізь,— вкрай розхвилювався Зенон Афіногенович, розгадавши хід Гопкала.— Це вже ви занадто, Вадиме Микитовичу. Відверто кажучи, ніякої хвороби в мене й немає. А точніше — я здоровий, як бик, хоч і віком похилий.

— У вас же, чого тут гудзика крутити, і гіпертонія,— почав загинати пальці на лівій руці Гопкало,— і печінка розширилася від нервового перенапруження, і...

— Звувилась, звувилась уже печінка,— поспішив заперечити Зенон Афіногенович.— А гіпертонію наче корова язиком злизала. Куди й поділась, не знаю...

— І виразка дванадцятипалої кишки від цієї ж триклятої роботи,— з глибоко прихованим внутрішнім задоволенням загинав пальці Гопкало.

— Затягло, назавжди затягло... Зажило. Вже й забув про неї,— поспішно парирував Зенон Афіногенович.— Ім тепер, повірите, все, як звір. Не вибираю. Ви ж, Вадиме

Микитовичу, значно більше мене працюєте, і то...— наче ненароком линув патоки Гопкалові кандидат у пенсіонери, намагаючись якось переконати завідуючого в хибності його позиції.

— Куди купому до зайця! — зрозумівши натяк, скривився Гопкало.— У мене ж тільки в боці коле від цієї роботи, а у вас бери вище — виразка!

— Але ж у мене тільки колись там трішечки стріляло в плече,— вхопився за нову можливість виплутатися з неприємної ситуації Зенон Афіногенович,— а у вас, Вадиме Микитовичу, по-справжньому штрикає. Наче шампуром! Очей цілісіньку ніч не стуляєте. А я ще й риболовлею бавлюсь без попередньої заготівлі валідолу,— щиро зізнався кадровик.

Гопкало з підозрою глянув на Зенона Афіногеновича: «Знову насміхається?» І заперечливо мотнув головою:

— З вас же, як ви кажете, мов з шолудивого, сиплеться останнє волосся. Хіба це не свідчення того, що ви найяскравіше горите на роботі?! — вколів ще раз Гопкало.

Зенон Афіногенович страдальницьки склав руки на грудях, намагаючись бодай своїм жалісним виглядом зломити опір завідуючого і довести, що ніхто більше не віддається так роботі, як сам товариш Гопкало.

— Хіба має, Вадиме Микитовичу, шолудиве волосся може порівнятися з вашою сивиною, що геть вкрила вашу голову після того, як ви стали у нас завідуючим?! Скільки ж турбот про кадри! Або мій холестерин — з вашим серцем... Воно ж у вас нікуди не годиться. Як міхурець, на сміття йому дорога,— з недоречним запалом, сповненим співчуття, говорив Зенон Афіногенович, не помічаючи, як червоніє обличчя Гопкала.— А я ні разу за останні десять років не тримав у руках власного листка неприацездатності.

— Пробачте,— сухо перервав Гопкало,— пробачте. Що ви хочете цим довести? Що я слабший здоров'ям за вас і не вам, а мені треба йти на пенсію?

— Та я... Та хіба... Отуди чи не к лихій годині!...— хапав повітря ротом зблідлий Зенон Афіногенович, наче викинутий на берег карась.

— Ні, ні! Цього досить. Готуйте документи.— Гнівний і неприступний Гопкало, як і тоді, рішуче підвівся, даючи зрозуміти, що розмову на цю тему продовжувати недоцільно.

Проводи Зенону Афіногеновичу влаштували урочисті.

З шанобливими промовами, з подарунками. Особливо схвилював старого виступ Гопкала. Вадим Микитович говорить сумним голосом, але приємні речі. І про заслуги перед майстернею сказав, і про розквіт сил Зенона Афіногеновича...

Єдине, що попросив цього вечора вчорашній кадровик зробити для нього, так це поставити печатку на вітальний адрес.

— Для моєї старої. Щоб солідніший вигляд мало, а то не повірять.

А наступного дня Зенон Афіногенович сидів у кабінеті Гопкала.

— Вчора,— набравши незалежного вигляду, говорив він,— тут усі гарно говорили, і ви в тому числі, Вадиме Микитовичу, що йду я на пенсію в розквіті сил та здоров'я. Ось і печаткою засвідчили,— показав адресу.— От я й вирішив не засмучувати вас: залишаюсь на невизначений строк. Поки наказ не оформлений, я, із свого дозволу, забрав заяву. Попрацюю! Умовили ви мене, спасибі. Хай живе ваша мудрість, Вадиме Микитовичу!

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ,

*у якому Гопкало виявляє виняткову мужність,
що межує з героїзмом, і одержує за це медаль
«За врятування потопуючого»*

Цього тихого, теплого ранку Сьома Шубовсть не мав жодного наміру здійснити подвиг. Він стояв на березі моря і безтурботно дмухав сигаретою, спостерігаючи за тим, як нерационально використовує свою силу море. «Перетре-перемне оцю гальку на пісок, а далі що?» — філософськи міркував Сьома й співчутливо хитав головою, шккодуючи марних зусиль прибою.

— Чатуєте, чого тут гудзика крутити, вигріваєте суглоби? — почув раптом Сьома голос, від якого здригнувся.

Перед ним стояв, поблажливо всміхаючись, Вадим Микитович Гопкало.

— Вадим Микитович! — сплеснув руками Шубовсть із таким виглядом, ніби зустрів рідного тестя.— Який сюрприз! — вигукнув Сьома, не підозрюючи, чим закінчиться для нього ця зустріч із завідуючим гончарнею.

— А сонце, чого тут гудзика крутити, шкварить огого! — роблячи долонею кола над очима, мовив Гопкало.— Ух!

— Ніби спеціально до вашого приїзду,— як міг догоджав Шубовсть, хоч і не своєму безпосередньому начальникові, але одному з керівних товаришів рідного райпобуткомбінату.

— І море огого! — висловлював своє задоволення Вадим Микитович.— Недарма тут ми влаштували базу відпочинку.

— Та вже ж як бачите,— запишався Сьома Шубовсть, ніби все це він сам власноручно влаштував до приїзду товариша Гопкала.

— Між іншим, чув новину? — таємниче спитав Вадим Микитович.

— Що там? — сполошився Шубовсть.

— Люську поперли з роботи за неробство. Заслужила, ге?

— Давно пора! — намагаючись потрапити в тон Вадимові Микитовичу, вигукнув Шубовсть.— Перша порушниця трудової і виробничої дисципліни.

— Ну, а так ніби все по-старому... Так що? Чого тут гудзика крутити, рушили? — кивнув у напрямку моря Гопкало.

— Шубовснули! — бадьоро підхопив Сьома і рішуче підійшов до вишки, на яку раніше боявся й глянути.

— Може, з верхнього кинемось? — запропонував Вадим Микитович, показуючи рукою на другий поверх, хоч не думав стрибати й з першого. Він зовсім не вмів плавати!

— Неохота підійматися,— ніби між іншим, мовив Сьома Шубовсть,— з острахом згадуючи випадок, коли підвипилі хлопці скинули його у воду просто з берега.

— Тоді майнемо,— запропонував Гопкало, показуючи кудись у сторону Дарданелової протоки.— Вперед! Ух!

— Зараз! — вигукнув у відповідь Сьома і, заплющивши очі, на догоду керівникові шубовснув з пірса. Коли вода викинула на поверхню, він, переборюючи страх, сповістив: — А ось і я!

— То — за буйок? — спокусив Гопкало.

— А що ж, засікайте! — бадьоро погодився Шубовсть і пішов на дно, бо не міг більше триматися на поверхні. У плаванні він був слабачком.

— Ти як дельфін,— позаздрив Гопкало, коли Сьома Шубовсть з'явився на поверхні води.— Ух!

— Угу! — тільки й встиг мовити Сьома і знову з головою занурився у воду.

— Це ви брасом, Сьома? — перейшов на «ви» Гопкало з поваги до такої майстерності плавця.

— Повітря! — вигукнув той, — повітря! — на мить, з'являючись над водою.

— Ага, чудове повітря! Дихайте скільки завгодно! — взяв розгін Гопкало і, підбадьорений співробітником, кинувся у воду.

— Тону! Люди! — закричав раптом Шубовсть, знову викинутий водою на поверхню. Очі вирячені з переляку. Соломини поблизу не було, і він вхопився за Гопкала, котрий теж «віддавав кінці».

— Ух! Не дурій! — не своїм тенором заволав Гопкало, — пускаючи з-під води бульки. — Я не вмю плавати, на тебе на-діяв-ся!..

Боротьба між потоплючими була недовгою, але чесною, хоч і досить напруженою. Тим, хто спостерігав за боротьбою, ледве вдалося виволокти їх на берег.

Оклигавши, Гопкало послав термінову телеграму Швецо з проханням негайно звільнити Сьому Шубовстя з роботи за оказамилування та спробу втопити його, щоб звільнити собі посаду завідувача гончарнею. А рятівникам своїм злукавив:

— Та оце, чого тут гудзика крутити, потоплючого рятував!

— Ви ж самі не вмєте...

— У мене принцип: сам потопай — товариша рятуй!

— Герой!

Тепер Гопкало — кавалер медалі «За врятування потоплючого».

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ,

в якому слава про гончарну майстерню, очолювану Гопкалом, лине далеко за межі району

Сталося чудо: півники-свистунці після перерви, протягом якої Гопкало намагався освоїти глечики, оговтались, чи що, і раптом засвистіли. Як воно сталося — ніхто толком не міг сказати, та ніхто до цього особливо й не доскіпувався. Бо радість від такої події затьмарила все інше.

Головне — засвистіли.

— Ух! — величним порухом голови відкинув з лоба пасмо сивого волосся Гопкало. — Я казав, що засвистять. Хоч деякі маловіри намагалися збити мене з правильного

пляху,— ні до кого з підлеглих не звертаючись, посварився пальцем і взявся за телефонну трубку.— Алло! Іван Терентійович? Це Гопкало. Радий доповісти: за-сви-сті-ли!.. Ні, ні, не глечики. Півники засвистіли. Ми знову на них перейшли, бо у нас нагромаджений у цій справі величезний досвід. І, чого тут гудзика крутити, перемогли. Свистять на всю горлянку! Га? Ха-ха-ха,— розцвів Гопкало від директорського компліменту.

Поклав трубку, кілька хвилин переможно милувався підлеглими. Зрештою енергійно потер скроні обома руками, демонструючи тим самим надзвичайно напружену роботу думки.

І заходив по кабінету.

— А що, як і справді по-господарському скористатися цим жартом директора та засвистіти на всі лади! Це було б геніально. Уявляєте, цілий оркестр, який гратиме на півниках нашого виробництва. Ідея? Га?

— То де ж ми візьмемо такий оркестр? — не витримав майстер Тупало.

— Організуємо у себе художню самодіяльність. Досить нам сидіти в тіні, треба виходити на широку арену. Хай люди знають про нас. Ух! — підняв плечі Гопкало і розставив півколом руки.— Роботи — море!

Нагороївшись, він забігав по кабінету, та раптом якась думка різко загальмувала його рухи, і Гопкало зупинивсь як укопаний:

— Візьміть, приміром, наш лісокомбінат. Та про нього б не чули і не знали навіть у нашому районі, коли б не ансамбль. Тепер — на оці в області. Он як! А ми можемо таке втругнути, що і в республіці, чого тут гудзика крутити, на щит піднімуть!

— Воно, може, й так, але ж ніхто з наших працівників не вмєє грати на півниках,— заперечив хтось.

— Було б бажання, свистіти навчимося. Спеціаліста знайдемо хорошого, півників різного калібру виготовимо. Ух! — аж застогнав Гопкало, відчуваючи, який тягар зваює на свої плечі.

Кипуча діяльність, яку розгорнув Гопкало, вже через кілька місяців дала відчутні наслідки. І одного дня Гопкало з завмиранням серця взяв телефонну трубку, привітався з директором комбінату й загадково сказав:

— Можна слухати. Ваше дитя слухати. Тобто ансамбль «Вербичанські півники». Хочу, чого тут гудзика крутити, щоб ви дали згоду, а вже потім випустимо.

Те, що почув і побачив директор, неабияк порадувало його: на сцені ж бо розташувався справжній ансамбль! Озброєний різнокаліберними півниками, він досить злагджено виконав кілька речей. Дивували тут і незвичність звучання, і розміри та форма глиняних півників — від півня-метелика аж до півня-гіганта.

На прощання директор поплескав Гопкала по плечу:

— Молодець, непогане діло закрутив. Справляє ефект. Хай не заберемо всі призи, але твої люди з користю для себе будуть проводити дозвілля... Восени можна буде показати на районній олімпіаді.

Окрилений Гопкало не марнував часу, робив усе, щоб ансамбль достойно дебютував. Колектив одягли у вишивані сорочки та червоні шаровари. Розццяцьковані «інструменти» вигравали фарбами і поливою.

На районній олімпіаді вирішили: хоч і має ансамбль окремі недоліки, та на обласний огляд художньої самодіяльності послати можна.

Гопкало ходив з виглядом людини, якій вдалося здійснити мету свого життя.

— Уф! — хапався за голову, демонструючи виняткову особисту відповідальність.— Не уявляєте, скільки зараз роботи, скільки клопотів з підготовкою до обласної олімпіади! Розумієте, це ж відкривається пряма дорога, чого тут гудзика крутити, в столицю!

Куди б вивела Гопкала ця дорога, важко сказати, бо одна обставина перевернула все догори дном. Захопившись ансамблем, Гопкало зовсім забув, що керована ним майстерня має ще випускати й півники. Вона ж забула про них!

Директор комбінату аж тремтів від гніву:

— Куди поділись півники? — накинувся на Гопкала, не в змозі вгамувати гнів.

— Та ансамбль же...— потираючи скроні, розгублено знизав плечима Гопкало.— Не до півників зараз. В ансамблі зайняті всі люди. Репетируємось. Виходимо ж на обласну арену! Ефект, як ви говорили. Але якщо по валу, то тут турбуватися не варто. Тут, я певен, глину використали сповна, а може, й перевитратили. Ми ж он яких гігантів для ансамблю відгрохали,— пригладжуючи волосся на голові, голосніше промовив Гопкало.— Не півні, а орли. Півень-контрабас важить сімдесят два кіло, а півень-бас — центнер!

— Запам'ятайте, товаришу Гопкало,— ледь стримуючи

себе, з присвистом мовив директор.— Ніхто з вас ні на яку олімпіаду не поїде, а ваших «орлів» я власноручно порозбиваю. Ясно? Щоб мені план був!.. Не до ефектів!

— А як же з олімпіадою?

— Без вас відбудеться! — відрубав директор.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ,

в якому Гопкало з легкістю найдосвідченішого математика доводить, що виробництво горщиків у майстерні стало на рівень Ейфелевої башти і піраміди Хеопса

Хвацько війнувши чубом, Гопкало рвучко підвівся з-за столу і, широко посміхаючись, як давньому приятелю, хутко пішов назустріч незнайомцеві.

— Радий, щиро радий бачити вас на нашому скромному виробництві,— гаряче тиснув руку незнайомцеві, що був, як дізнався Гопкало з попередньої телефонної розмови, кореспондентом обласної газети.— Таких, чого тут гудзика крутити, гостей на моїй пам'яті у нас ще не було. Отож, будь ласка, розташовуйтеся,— запросив кореспондента до столу театральним жестом.— Що привело до нас? — нахиливши набік голівку, улесливо запитав завідуючий гончарною майстернею.

— Знаєте, ви маєте рацію,— почав гість.— До подібних, пробачте, підприємств у нас справді руки не доходять, а я оце, користуючись нагодою, вирішив зайти до вас та дізнатись, чим живете, що цікавого.

Гопкало ґрунтовно підготувався до цього візиту і тому, не зволікаючи й хвилячки, одразу взяв бика за роги.

— Наша гончарна майстерня, як ви, мабуть, чули, спеціалізується виключно на виробництві горщиків. Якщо вже говорити відверто, відкинувши зайву скромність, то, чого тут гудзика крутити, в цьому напрямку ми досягли небачених успіхів. Ага, небачених,— ще раз підтвердив Гопкало, помітивши, як здивовано злетіли вгору брови кореспондента.

Величним жестом відкинув пасмо волосся з лоба, нагороївся: з усього було видно, що він наблизився до голвного.

— Уявіть собі, тільки за півроку ми, образно кажучи, видали на гора чотирнадцять тисяч триста горщиків. Для того щоб вам легше було уявити весь розмах нашої роботи,

я наведу кілька наочних порівнянь.— Гопкало гарячково потер скроні обома руками, демонструючи тим неабияке напруження думки, зрештою шумно видихнув «Уф-ф!» і почав: — Якщо поставити один на один всі горщики, вироблені нами за минулий рік, ми матимемо гігантський стовп із наших виробів висотою тридцять дві тисячі метрів. Тобто така ж відстань, як до вашого будинку в обласному центрі,— посміхнувся своєму жартові Гопкало.— А що таке тридцять дві тисячі метрів? — хитрувато примружив око завмайстернею.— Це, чого тут гудзика крутити, на тридцять одну тисячу вісімсот дев'яносто три метри вище, ніж знаменитий американський хмарочос «Емпайр біл-дінг», на тридцять одну тисячу шістсот вісімдесят метрів вище Ейфелевої башти, на тридцять одну тисячу — славнозвісної піраміди Хеопса і в шістсот чотириста разів вище, ніж труба на нашому млинзаводі. Ну, чим не сенсація?

— Та вже більшої й не треба,— загадково мовив кореспондент.

Гопкало перевів подих і, радіючи в душі з того враження, яке справив на гостя, з натхненням продовжував:

— Якщо збудувати дім такої висоти, в ньому буде, не багато, не мало, а всього тисячу поверхів. Щоб перевезти одночасно всю нашу продукцію, потрібно п'ять ешелонів або сто п'ятдесят КРАЗів, або сто МАЗів, або тисячу п'ятсот безтарок. Із кількості витраченої на виготовлення горщиків глини можна побудувати п'ять восьмиповерхових цегляних будинків, або два оперних театри, або шість храмів Василя Блаженного.

Гість ніяково совався на стільці й ошелешено дивився на Гопкала, не будучи в силах перервати потік підрахунків, що їх сипав і сипав невтомний завідуючий. А той тер скроні, енергійно закидав величним порухом руки непокірне пасмо волосся і сипав порівняннями, що зводили рядову гончарну майстерню у ранг найвидатніших підприємств сучасності.

— Якщо поставити всі горщики в один ряд і одночасно залити їх водою, то для цього потрібно буде сто п'ятдесят чотири тисячі літрів води або п'ятдесят чотири машини-водовозки, або сімдесят сім тисяч відер води.

— Але ж вода у них не тримається,— поспішно вставив гість.— Ось у мене стільки скарг,— витягнув з портфеля купу листів.

— В тому вся й біда, що не тримається,— одразу спохмурнів Гопкало, збагнувши, що в цю хвилину башти з горщиків, які він так вміло побудував, зруйнувались.

— Ви забили цими горщиками всі склади,— оволодів ініціативою гість.— Що думаєте з ними робити?

Гопкало перехилився через стіл:

— Чого тут гудзика крутити,— довірливо прошепотів на вухо відвідувачеві,— у мене є чудова ідея. Якщо всі горщики побити на друзки, то можна покрити десять кілометрів доріжок. Я підрахував, якщо за цю справу одночасно й дружно візьмуться сто робітників, то вони, чого тут гудзика крутити, за тринадцять робочих днів розтратять кляті горщики і покриють ними всі паркові доріжки нашого дорогого й улюбленого обласного центру. Уявляєте, яка краса?! Перше місце у змаганні міст забезпечене! — спокійно закінчив Гопкало і переможним жестом закинув на голову непокірне пасмо волосся.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ,

в якому Гопкало, знайшовши чудовий факт, не міг скористатися ним через непередбачений збіг обставин

Невдача з ансамблем «Вербичанські півники» на якийсь час вивела Гопкала із стану ділової рівноваги. Похмурий просиджував він цілими днями в кабінеті, аж поки не трапився один щасливий випадок.

Діло, можна сказати, було на мазі. Він потай заготував анкети, сфотографувався у найкращому ательє, біографію написав. Правда, йому ніхто офіційно не натякав про службове підвищення. Але Вадим Микитович і без цього розумів: достойнішої за нього кандидатури на заміщення вакансії заступника директора побутокмбінату годі й шукати. Це всім очевидно.

Ну хто може зрівнятися з Гопкалом? Економіст Ткачук? Та у нього завжди штани не випрасувані і краватка збоку метляється, наче хтось почав відкручувати голову економістові, та так і не закінчив операції. Пекар любить у пляшку заглянути. У Селебинки вухо відморожене. Тупало — несерйозна людина: футболу й досі ганяє. В Пилипенка язик мов та бритва, з самим директором часто лається.

Як не крути, а кандидатом на заміщення вакансії залишається один Гопкало. Адже не одне підприємство комбінату він очолював. Хто ще має більший досвід?!

І от сьогодні, після стількох Гопкалових переживань

та приготувань, у день двадцятип'ятирічного ювілею комбінату, з'являється наказ. Прочитавши його, Гопкало ледве на ногах устояв: заступником призначили Пилипенка.

— Грім з ясного неба! — просичав через зціплені зуби Гопкало, крутнувся на носі і хутко подався додому.

Тепер він лежав на канапі і, задихаючись від незаслуженої образи, напружено думав про те, як помститися підступному директорові, що так жорстоко зруйнував його надії. «Налякаю вночі порожнім гарбузом з прорізаними очима,— майнула думка. Та тут же й згасла.— Мало йому цього! Огріти чимось по голові?.. А може, поїхати від місцевкому по яблука для колективу та підсунути Швецеві ящик гнилих? Ненароком перевернути чорнило на костюм?.. Так і чорнила катма».

— Тьху ти! — вилаявся вголос Гопкало і потер скроні. Трохи заспокоївся, й це одразу позначилось на його пошуках. «Напишу, чого тут гудзика крутити, анонімку до редакції. Мовляв, кадри у комбінаті висуваються за принципом симпатій та антипатій. Хай вріжуть фейлетона під заголовком... Ну, скажімо: «І Швець, і жнець, і на кадрах грець».

Та тут же похопився. «Не годиться,— відкинув і це Гопкало.— Ще викриють і з роботи попруть. Може, на зборах роздобтати? Але за що? Не п'є, блату не визнає, родичами не обсівся, живе з першою жінкою... Регламенту на зборах дотримується... Чорт його знає, до чого тут підкопатися!»

Того дня так і не підібрав кари для свого начальника.

Наступного дня прийшов на роботу глибоко ображений на всіх за те, що колектив безтурботно відзначив ювілей у таку важку для нього годину.

— Правда ж, чудесно було вчора на вечорі? — защебетала біля нього молоденька приймальниця взуття на ремонт.

— Не знаю,— знехотя мовив змарнілий Гопкало.

— Ви не були на вечорі?! — здивувалась дівчина.

«Навіть не помітили моєї відсутності,— ображено констатував про себе Гопкало, нічого не відповівши приймальниці.— Нечуйне ставлення до людини!»

— Всім так весело було! — захоплено розповідала приймальниця.— Навіть директор співав.

«Він особисто бере активну участь в оргіях»,— приплюсував Гопкало нового факта.

З того пам'ятного дня Гопкало почав скидатися більше

на геолога, ніж на завідуючого гончарною майстернею. Наполегливо дошукувався фактів. Ретельно сортував їх, просирав, зважував, брав на пробу. Золота, проте, не траплялось, була сама порода. І раптом... О чудо! Такий фактище! Такого вже не сподівався Гопкало.

«Його з'їсть сенбернар! — радісно подумав Гопкало в ту незабутню мить, коли Гопкало стало відомо, що директорів сенбернар задавив піддослідного чорного кролика. — О! Цього цілком досить! Висновки й так можна зробити далекосяжні: директор, чого тут гудзика крутити, свідомо нищить тварин, які вірою і правдою служать розвиткові нашої науки!»

Три дні писав Гопкало. Натхненно. До самозабуття. А на четвертий день страшна звістка ледве не вклала його в ліжку: Шевцю присуджено звання — Сервісу заслужений діяч.

Гопкало тяжко зігхнув і зневажливо відкинув пасмо волосся з лоба, почувавши себе глибоко ображеним. «Все! — гірко констатував про себе. — Вікуватиму в гончарні. Хоч би до пенсії протриматись...»

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ,

у якому Гопкало наочно демонструє, як треба інтуїтивно розпізнавати і виводити на чисту воду різних шахраїв та пройдисвітів

Гопкало аж підскакував на стільці від нестримного реготу. Маленькими пухлими ручками тер скроні, а кругленьке, барильцем, черевце тряслося, мов незагуслий холодець.

— Так ти, ха-ха-ха... ще й, ха-ха-ха... ще й підштовхнув? — питав він комірника Ненадовича.

— Не заводився ж, — похмуро відповідав той.

У тісному кабінеті завідуючого гончарною майстернею Гопкала аж виляски йшли від дружного реготу співробітників.

— Ти, чого тут гудзика крутити, по порядку розкажи товаришам, — витираючи сльози, просив Гопкало. — Хай і для них буде наукою. Ух!

— Що тут розказувати? — відмахнувся Ненадович. — Багато балакати, та мало слухати. Одне слово, попався, як пічкур у юшку.

— Ні, ти розкривай глибше,— наполягав Гопкало.— Це для колективу все одно, що професійне навчання. Треба кінчати з такою бездушною довірою до людей. Ви тільки прикиньте: того року в Лихедька квитанції із столу зникли, у цьому — до каси добирались, а тепер — от у Ненадовича мотоцикла свиснули. Розкажуй!

— Та я ж і кажу,— неохоче почав комірник.— Усього разів зо три прогнав того мотоцикла селищем, а тут і він звідкілясь взявся. Став, прицмокує, рукою голубить «Іжа»... Обдивляється, хвалить та все розпитує, скільки кінських сил, чи багато бензину залито в бак, та чого без номерів. Милується: «А сидіння ж яке м'яке! На краєчку можна посидіти?» — просить. «Сідай,— кажу,— на все. Що йому зробиться?» — «А як на оцю педаль натиснеш, то він одразу заведеться?» — питає. «А ти спробуй, натисни». Натиснув він раз, удруге, а мотоцикл не заводиться. Я спробував — та ж ситуація. «А мо', — каже він,— ти підштовхнеш». Я здуру й підштовхнув. Ну, а за ним тільки смуга лягла,— закінчив Ненадович під регітню своїх колег.

— Сміх сміхом,— резюмував Гопкало,— а хвіст, чого тут гудзика крутити, тримай трубою. Бо що ж це виходить? — перший-ліпший пройда з вулиці може обкрутити нас навколо пальця. Треба мати інтуїцію на таких людців. От я, буває, кину оком на незнайомця — і вже знаю, з ким маю справу — з чесною людиною чи з пронозою. Перевірю додатково — для інтересу — і точно. Тут, брат, інстинкт грає...

Яку роль відводив Гопкало інстинкту у викритті пройди-світів, залишилося для всіх таємницею, бо в цю мить сталася подія, яка спрямувала нараду в інше русло.

Опецькуватий і верткий, він без стуку влетів до кабінету і, мов точно відпасований м'яч, миттю підкотився до столу завідуючого. Міцно вхопивши обома руками голову Гопкала, незнайомиць тричі чмокнув його в голе тім'я, наче покійника. Відстрибнувши від столу, гість наче здмухнув з дивана бухгалтера Лихедька, вмовстився на його місці і, схрестивши руки на грудях, сяючи золотом зубів, наказав Гопкалу:

— Ну, пізнавай, старий голопуцьок!

Усі нашорошили вуха, чекаючи цікавих подій, а незнайомиць нахилив голівку то направо, то наліво, голублячи поглядом Гопкала.

— Ну, що гайстурия, не впізнаєш? А Басю пам'ягаєш? Га?

Обличчя Гопкала набрало бурякового кольору, він ніяково засовся на стільці і невпевнено промимрив:

— Щось не той...

— Ти завжди був слабким на пам'ять,— радісно сміявся прибулий.

Зав'язка багато обіцяла: з усього було видно, що працівники матимуть блискучу можливість збагатитися не знаними досі відомостями про свого завідувача.

— Зазнався, жмикрут? Вже й Басю не згадаєш,— щиро сміявся незнайомець.— А я тебе відразу впізнав, як тільки глянув.

На Гопкала шкода було дивитися: він силкувався щось пригадати, але марно.

— Та ти не хвилюйся, зберися з думками, стара дуля,— всіляко заохочував Гопкала гість.— Ой, ти не уявляєш, який я радий бачити тебе! — незнайомець змахнув непрошену сльозу.

— Уявіть собі, чого тут гудзика крутити...

— Ти те! — покрутив пальцем гість біля скроні,— кажи мені «ти». Ми ж з тобою шкільні друзі, ступа довбана! І досі не пізнаєш? А Басю пригадуєш? Боже, а я тебе пам'ятаю як облупленого. Цей вузький лоб, нижня губа, як лопата, ніс, як кнопка. Усе так і лишилося.

— Гм... Спадкоємне,— зробив Гопкало невдалу спробу усміхнутися.

— Тебе Бася дражила пищиком,— гість продовжував напихати працівників інформацією про завідуючого.

— Жінки бувають жорстокими,— скрипнув Гопкало стільцем, скося поглянувши на присутніх, а ті, наче по команді, уткнули носи в блокноти.— Ось зараз я відпущу товаришів,— схаменувся Гопкало.

— Що ти! Що ти! — замахав руками гість.— Наші приятельські стосунки не повинні негативно позначатися на твоїй роботі. Товариші ніскілечки мені не заважають. Ти, повстяна устілка, краще не відхиляйся, а швидше пригадуй мене. Пам'ятаєш, як удвох ловили курчат на гачок і смажили їх?

— Ну, не зовсім курчат,— сплотнів Гопкало.

— Ага, пригадуєш уже, голомозий,— зареготав шкільний друг і, підвівшись, несподівано лягнув завідуючого по плечу, аж той кинувся.— Дармодьохін я.

— Дармо..? — витріщив очі Гопкало.

— ...дьохін,— доказав своє прізвище гість.— Пропа

Дармодьохін. Ну? — широко розкрив обійми, чекаючи в них Гопкала.

— Ух! Дармодьохін Проша! — нерішуче підвівся Гопкало.— Кого я бачу! Скільки літ, скільки зим! — промовляв млявим голосом, якому безуспішно намагався надати впевненості. Опинившись в обіймах шкільного друга, він у свою чергу чмокнув у чоло Прошу.

— Ну, от! Зрештою таки, зарізяка, визнав! — І Басю згадав? — полегшено зітхнув гість.— Ти не уявляєш, як приємно зустріти друга далекого і ніжного дитинства! — Дармодьохін з усієї сили ще раз огрів Гопкала по спині, та так, що в того сльози на очах виступили.— Ну, ну, старина, тільки без сліз! — розчулено погладив Гопкала по голові.— Кріпися, брат. Спогади дитинства завжди зворушливі. А пам'ятаєш, як у тітчину Явдошину діжку з дошовою водою ти вкинув дохлу кішку?

— Дохлу кішку? — видовжилось обличчя Гопкала.— Не може...

— Авжеж, дохлу, троглодит! — заливався Дармодьохін щасливим сміхом.

На обличчі Гопкала блукала винувата усмішка, з усього було видно, що гріхи молодості й досі крають йому серце.

— А по садках як нишпорили з Басею! — пригадував дедалі нові й нові подробиці друг.— Тепер ти, валянок, либонь, і на табуретку не залізеш, не те, що на яблуно. Бач, фігура яка! Мішок з мокрими висівками, а не фігура. Дієти, дієти, старий бовдуре, треба дотримувати. Їжу краще пережовувати. Це, брат, велике діло — пережовування. Пам'ятаєш, Бася нам все про це товкмачила? — змінив пластинку Дармодьохін.

— Ага,— кивнув головою Гопкало.

— Я потім оженився з нею. Так от — кріпися, керя,— померла наша Бася. Хай пухом буде їй рідна земля.

— Бася! Померла?! — скривився Гопкало.

— Так-так, друже,— прикрив очі долонею гість, ніби змахнув непрошену сльозу.— Женився я вдруге, але невдало. Кріпись, гульвіса. І ця невдовзі упокоїлася. Думав, руки на себе накладу, так сумував. Місяців п'ять, мабуть, холостякував. Та життя бере своє. Жіночка в мене тепер нічого,— повеселішав Дармодьохін.— Особливо теща. Кандидат наук. Віллу оце змантачив. А твоє життя-буття як? — запитав Гопкала.

— Та я, бач...

— Ти не уявляєш, який радий, що бачу тебе! — Дармодьохін підвівся і дістав рукою плеча завідуючого.

— Я теж! — непевно усміхнувся Гопкало.

— Ти що ж, бараболя, гадаєш, прибейкався я до тебе чортій звідкіля даром? — перейшов на діловий тон Дармодьохін.

— Скажеш, Проша.

— Чув я, що ти, пивна бочка, можеш дістати через когось там ванну. То зроби. За державну, звичайно, ціну.

Гопкало опустил очі долу й зашарудів наперами.

— Яку ще ванну?

— Але ж старому другові, — присоромив завідуючого Дармодьохін.

— Та й як це оформити? Нам, чого тут гудзика крутити, категорично заборонено приватним...

— Про що говориш, старий шкарбун! — обурено вигукнув гість... — Ти ж другові, а не приватній особі. Тут веління серця потрібне. Я могилку твоєї матері скільки років доглядаю, теж за велінням.

— Яку могилку? — сторопів Гопкало. — Моя мати, чого тут гудзика крутити, живе на сусідній вулиці.

— Що? На сусідній вулиці? — закрипив губу Дармодьохін. — Не розігруй. А чия ж то могила у нас? Я так старався, думаю, тут лежить мати мого кращого друга дитинства — Жори Кищика.

— Жори Кищика? — напорошився Гопкало.

— Ну да, твоя тобто.

— Пробачте, але мене звуть Вадимом, — суворо звівши брови, рішуче підвівся Гопкало.

— Ва-а-ди-мо-м? — в свою чергу підхопився гість. — То чого ти мені голову морочиш? — обурено вигукнув прибулий і поспіхом вискочив за двері.

У кабінеті Гопкала панувала тиша. Завідуючий кілька хвилин, стоячи, суворо дивився на двері, ніби чекав прибуття високого гостя, а по тому потер скроні і мовив:

— Отак, товариші, чого тут гудзика крутити, треба розпізнавати пройдисвітів! Бач, у друзі дитинства хотів записатися. Бася, Бася! — передражнив Гопкало Дармодьохіна. — Не на того напав, кислий огірок, — і гордо мотнув чубом.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ,

в якому Гопкало подає своєму керівництву цінні поради, з котрих робить висновок, що самому треба збиратися на пенсію

Після розпуску самодіяльного «півнячого» оркестру, всепоглинаюча діяльність якого ледве не поклала край всьому гончарному ремеслу у Вербичках, директор побуткомбінату Швець «відтанув» лише місяців через три. Він зателефонував Гопкалу і безбарвним тоном запитав:

— Ну то як? Налагодив справу?

— Іване Терентійовичу? Ух! — стрепенувся Гопкало.— Здрастуйте, Іване Терентійовичу! Ви одразу, чого тут гудзика крутити, до діла. Краще скажіть, як ваше здоров'ячко?

— Раз балакаю оце з тобою, значить, ще тягну лямку,— без особливого піднесення відповів директор.

— Тягнете, то тягнете, Іване Терентійовичу, але я відчуваю, що неважненько себе почуваете. Хіба не так? — з сльозинкою в голосі запитав Гопкало.

— Та не так, щоб уже й дуже,— знехотя відбивався Швець.— Якщо ти мене в гроб не загониш, то ще поживу.

— Що ви! Що ви, Іване Терентійовичу,— у Гопкала потом чоло заросилось.— Та я сам годен лягти за вас у домовину. Може, чимось допомогти?

— Найкращими ліками для мене буде, якщо ти з планом упораєшся,— зітхнув Швець.

— Та ви не крийтеся, Іване Терентійовичу,— вернув до одного Гопкало.— Я ж з гуманною метою. Не подумайте там щось. У мене є знайомий гомеопат, всі хвороби лікує.

— Так уже і всі,— недбало кинув у трубку Швець.— Кажі вже, що у тебе діється.

Гопкало аж підстрибнув од радості.

— Запевняю вас, Іване Терентійовичу, що всі. От у мене печінка була ні к чорту. Місця собі, чого тут гудзика крутити, не знаходив, так і діймала. І вже якими ліками мене не назикали — хологолом, і холосасом, і алахолом. Хоч би що! Пив безсмертник, кукурудзяні примочки, звіробій і сухоцвіт. Як мертвому припарка! Давився молодими березовими листочками, енотіном і берберіном. Як об стінку горохом! Вживав маслинову олію і жовчогонний чай. Як у колодязь! — аж захекався Гопкало від переліку вжи-

ваних ліків.— Тільки серце надірвав. А він, рідний, чого тут гудзика крутити, з могили витягнув.

— Прямо-таки з могили,— непомітно втягнувся в розмову Швець.

— Й-бо! — трусонув чубом Гопкало.— Однією ногою вже там стояв. І зцілів. Тепер хоч шурупи від коморних завісів їж. І ні в одному оці!

— Ова! — не втримався від посмішки Швець.

— Та хіба тільки це? — захопився рекламою знайомого гомеопата Гопкало.— А нирки, чого тут гудзика крутити, які в мене були? Як праща, набита камінням. До кого не ходив, яких професорів не відвідав — все марно.

— Це що, знахар такий? — запитав Швець.— Травами лікує?

— Ні, такими знаєте біленькими шариками маніпусінькими, солоденькими. І все поставив на своє місце. Нирки тепер, як дзвіночки.

— Дзвіночки... дзвіночки? — проговорив Швець, щось вголос роздумуючи.— Ага, чого це ти дзвонив до мене? Говори швидше, а то затіяв теревені про свою печінку. А тут вгору ніколи глянути.

— Чого дзвонив? — наморщив лоба.— Чого дзвонив? Хіба я вам дзвонив? Це ж ви мені дзвонили,— схаменувся Гопкало.

— Я-а? — ошелешено мовив Швець.

— Ну-да. Ви ж мене про щось і питали. Ось тільки про що саме. Може, про моє самопочуття?

— Кинь ти своє самопочуття,— розсердився Швець.

— А-а! — ляснув себе по лобі Гопкало.— Щось із свистом пов'язане...

— Тьфу ти чорт! — вилаявся Швець.— І справді. Зіб'єш людину з пантелику, а потім — суши голову. Так як там вони в тебе, засвистять?

— Полумиски? — здивовано підняв брови Гопкало.

— Знову крутиш? — втрачав терпець керівник.— Про твоїх півників питаю.

Гопкало нервово засовався на стільці.

— Так то вже, Іване Терентійовичу, як то кажуть «преданье старины глубокой». Ми вже проливаємо піт над полив'яними полумисками. Ходовий, знаєте, товар.

— Ну й що? — напружився Швець.— Виходить?

— Аякже,— радісним голосом закричав у трубку Гопкало.— Ще й як виходить!

— Що ти кажеш?! — одразу пожвавішав Швець. — І їсти з них можна?

— Не все, — ухилився від прямої відповіді Гопкало.

— Як не все?

— Ну, там салати всілякі, — м'явся Гопкало.

— А борщ? — поставив руба питання Швець.

— Борщ поки що ні. Полива відстає, — підупалим голо-
сом признався Гопкало і в ту ж мить почув, як на тому
кінці гепнула трубка.

— А це вже, чого тут гудзика крутити, міняє ситуацію...
Це вже пенсією запахло. Здається, круто запахло! — тер
скроні Гопкало.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ,

*в якому Гопкало, маючи на озброєнні лише
перегорілу електричну лампочку, переходить
у рішучий наступ*

Вже засинаючи, Гопкало почув, як хтось торсонув двері і вставив ключ у шпарку. Кліпнувши очима, він нашорошився. «Мабуть, Одарка повернулася з міста. Ніби ж не час».

Довкола стояла тиша. Така, як в барокамері.

«Ух! — потер скроні Гопкало, — привиділося, чи що. Ех, чого тут гудзика крутити, старію вже». Перевернувся на другий бік і тільки заплющив очі, як у коридорі гримнуло. «Злодії! — сполошився Гопкало. — До свіжини в комору добираються». Підвів голову і заціпенів, напружено дослухаючись, що робиться за дверима, огорненими нічною пільмою. «Ще Одарку чорти в місто понесли. Уколошкають одного, ніхто й знати не буде, — майнула жахлива думка. — Це такі, мабуть, зарізяки, що голову одбатують, а потім, чого тут гудзика крутити, скажуть: так і було. Придибає мила додому, а в хаті — хе, хе — траурних мелодій наярують», — кисло усміхнувся Гопкало.

Саме в цей час у коридорі знову загримотіло, і Гопкало вихопився з ліжка, мов з будяків. «Відчинили-таки двері! Казав же клятій, аби поставила ще один замок, так не послухалася... недотепа глуха...»

Він кинув погляд на стіл, побачив важкий мармуровий диво-прибор, яким преміювали його за видатні успіхи ансамблю «Вербичанські півники-свистунці». «Катма нічо-

го путнього під руками. Схоплять, як голе горобеня,— і не тріпнись. Хоч би молоток поклав під подушку!.. Чи, може, прибором оцим оборонятися? Так його ж і не піднімеш...»

Коли ж із сіней ще раз донеслося човгання, Гопкало заметушився, мов злодій у чужій конюшні: схопив мармуровий чорнильний прибор, одчайдушно підмикнув підштанники і зайняв вигідну, як на його погляд, позицію.

«Ну, налітай, чого тут гудзика крутити, кому жисть не дорога! Тут по тобі й вода одсвятиться! — підбадьорював себе Гопкало, намагаючись угамувати тремтіння в колінах.— Це від того, що важкий прибор,— знайшов для себе виправдання і раптом стрепенувся, вражений цією думкою.— Ще вб'ю к лихій годині, а потім судитимуть на старості літ. Може, людина просто заблукала, а я їй спросоння голову розвалю каңцприладом...»

Пом'явся біля дверей, ще раз понишпорив зляканим поглядом по кімнаті, але нічого, крім перегорілої електролампочки на підвіконні, не побачив. «Добре, якби оце під руками був валянок з піском. Присвітив би ним — одразу б у голові замакітрилося. А може, «Домоводством» оглушити?...»

Наче вкопаний стояв Гопкало, втупивши очі у шпарини дверей, звідки просочувалося світло. «Сам забув вимкнути чи ті пройдисвіти при світлі працюють?»

Нарешті ухопив лампочку і, тримаючи її, як гранату, навшпиньках наблизився до дверей. «Спершу оглушу, а потім, чого тут гудзика крутити, налякаю прибором. Не капітулює — в коморі зачиню. Там місце надійне,— уточнював Гопкало окремі деталі свого зухвалого наскоку на розбійників.— Під дихало б тільки не дали».

Різко відчинив двері, прожогом метнувся в сіни і щосили гепнув лампочкою об стіну. Скалки розбитого скла сипонули на всі боки. Занісши над головою прибор, Гопкало, здавалося, ладен був трошити все на своєму шляху.

Та в полі зору — нікого, кого б можна було огріти. Панувала тиша. Тоді Вадим Микитович з котячою обережністю переступив поріг кухні. Тепер позад себе почув шурхотіння. Гикнувши, з переляку випустив мармуровий прибор. Затим сам розиластився біля нього. З того ж таки переляку!

Коли втихомирився, збагнув: то працював новий холодильник!

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ,

в якому розповідається про те, як Гопкало повсюдно дбає про належний порядок і як цього не збагнули запопадливі дружинники

Смачно відіспавшись за кілька ночей, одного чудового ранку Гопкало бадьоро зіскочив з ліжка:

— Ух! — замахав руками, як крильцями, і пообіцяв уголос: — Ну, нічого! Я ще, чого там гудзика крутити, і на пенсії втру носа.

Він відчув у собі такий приплив сили, таке неймовірне прагнення робити людям добро, якого не відчував з часу перебудови лазні на більярдну.

Енергійно потер скроні, і з того самого ранку на його обличчі застиг вираз безмежної заклопотаності, характерної його молодим рокам.

Завжди діловий, зосереджений, Гопкало вічно кудись поспішав. Тепер його можна було зустріти не лише в гончарні, а й у магазинах, на будівництві лінії високої напруги, в майстернях побутокмбінату, біля лотків.

Скільки в райцентрі тих об'єктів: там будують, там руйнують, там риють, щоб звести, там закопують, там натягують, щоб гули й дзвеніли проводи. Всюди треба встигнути Гопкалу. А то хтозна-чого можуть накоїти без нього.

Зупинившись біля кіоска, попросив налити склянку газованої води.

— Ух! — самовдоволено мружитья Гопкало, тримаючи склянку перед очима, мов пробірку.— А рівень, чого тут гудзика крутити, не того...

— За нормою,— знижує плечима продавщиця.— Давайте ще долю. Це вже, як вам...

— Оце так рівень! — знову дивується Гопкало.— Хочете догодити, що такий повний налили? Ні, ви вже мені, як усім.— І Гопкало відлив ковток води.

Він тепер не рубає з плеча. Ніби прицінюючись, Гопкало обійде довкола предмета, що його зацікавив, кілька разів пильненько обдивиться, спроквола потре скроні, похитає головою, всім своїм виглядом, демонструючи невдоволення.

А вже потім констатує:

— Те-те... Не той, чого тут гудзика крутити, рівень! —

І розчаровано розводити руками, так ніби й не сподівався побачити щось інше.

Привітався до будівельників. Власне, було це не будівництво, а реконструкція. Хіба то мало якесь значення для Гопкала?

— Ге-ге! Оце, чого тут гудзика крутити, так порядок! — мило посміхається він, побачивши колони посеред приміщення майбутнього клубу.— Як людина дивитиметься,— тикає палицею в колону,— коли оця штукавина затуляє сцену? Чому я мушу сидіти та нікати туди-сюди головою,— обурюється він, хоч опісля ніколи сюди й не зазирне.

— Ми реконструюємо приміщення,— кажуть Гопкалу.

— Якби нове будували, то врахували б.

— Не впевнений, не впевнений,— веде він своєї.— Якби захотіли, то прибрали б.

— Тоді попросту завалиться клуб,— нервували вже будівельники.

— Щось я досі не бачив, щоб у нашому райцентрі ні з того ні з сього валилися будинки, хоч віками стоять без колон,— не здається Гопкало.

— Цей буде першим,— ставлять крапку над розмовою будівельники.

Нерозв'язаних питань сила-силенна.

Рано-вранці завітав до голови селищної Ради.

— Наш мікрорайон був раніше як та лялечка, а тепер розтягли його в довжину, як ту гармошку. Йдеш, йдеш вулицею — кінця-краю не видно.

— Що ж, ви хочете розвалити нові будинки?

— Не знаю, не знаю, але, чого тут гудзика крутити, треба вжити заходів.

— Яких заходів?

— Щоб наш мікрорайон знову був як лялечка.

Якось зайшов Гопкало у новий райцентрівський ресторан. Присів за стіл. Лець накидав на салфетці тезу майбутньої скарги на те, що погано обслуговують відвідувачів, аж тут офіціантка:

— Драстуйте. Що ви бажаєте?

— Ух! Оце такий у вас порядок?! — аж тіпнувся від несподіванки спантелечений Гопкало.— Ви що — всіх відвідувачів отак лякаєте? Не встиг присісти, а ви мов Пилип з конопель! Меню ще не проглянув.

— То, прошу, у нас є...— і офіціантка почала радити, що краще взяти.

— Не даєте опам'ятатися? — сердито зайорзався Гопкало.— Я, чого тут гудзика крутити, не запам'ятовуючий пристрій! Невже ви гадаєте, що все це я затямлю? Мені ж треба обмізкувати меню. Хочете швидше збутися клієнта?

— Будь ласка, вивчайте,— чемно вклонилась офіціантка і пішла, а Гопкало заглибився у меню.

Через хвилину-другу офіціантка була біля Гопкала. У того аж віко засіпалось. «Гаразд, я по другій лінії з'ясую. Подивимось, що у вас є в наявності».

— Біфштекс.

— Будь ласка...

— Шашлик.

— Прошу.

— Антрекот.

— Все це вам одночасно нести? — ввічливо запитала офіціантка.

— Ви така запопадлива... Гадаєте, мабуть, що я кубрячити сюди прителепкався? — лукаво примружив око Гопкало.

— Ні, цього я не думаю,— заперечила офіціантка.

— А чого це ви не допускаєте такої думки? Що я в бога теля з'їв? — розприндився Гопкало.— Оце, чого тут гудзика крутити, у вас такий рівень обслуговування клієнтів? Людина заходить до ресторану, а їй і «стопочку» не запропонують. Сто грамів горілки і салат із огірків! — зненацька для себе випалив Гопкало.— Півгодини теревені правите, а робота стоїть.

Через двадцять хвилин, коли тарілки були спорожнені, Гопкало замовив ще сто п'ятдесят і шашлик. Після цього витер руки об скатертину і тільки-но хотів дзеленькати ложечкою об тарілку, щоб попросити рахунок, як офіціантка поклала папірець на стіл.

— Чого ви все крутитесь біля мене, як оса біля меду? — скипів Гопкало. Тільки хотів попросити книгу скарг, щоб хоч як-небудь віддячити цьому закладові громадського харчування, як раптом офіціантка:

— Бачу, ви лишилися невдоволені. Може, принести книгу скарг і ви запишете свої пропозиції щодо поліпшення нашої роботи?

Це вже було занадто. Це вже звучало як глумління. І Гопкало, як кажуть, зійшов з рейок...

Прокинувся у витверезнику. Огледівся довкола пильненько, похитав головою й невдоволено пробурмотів:

— Хіба це, чого тут гудзика крутити, витверезник? Навіть голова суха. Мабуть, і холодного душу немає. Треба придивитися до цієї контори...

Йдучи додому, уздрів свого портрета у «Вікні сатири».

— Оце, чого тут гудзика крутити, так рівень! — не на жарт образився він. — Коли ж це вони встигли? А якість — тьху! Насилу пізнав себе! Ніякої подібності з оригіналом. От молодь пішла. Скаржитись буду! — тоном глибоко ображеної людини мовив він і, скрививши пухкенькі вологі губи, рушив додому, на ходу прикидаючи пенсіонерські маршрути на найближчу перспективу.

ГУМОРЕСКИ

КАНДИДАТСЬКЕ КОЛЕСО

Дмитро Муцик — молодий, постійно шукаючий претендент на звання кандидата наук — третій місяць ходив замріяний, із загадково усміхненим обличчям. Знаючи Дмитрову неспокійну вдачу, співробітники науково-дослідного інституту переглядалися між собою, чекаючи від Муцика якогось сенсаційного повідомлення.

Дехто намагався дізнатися в Дмитра про мотиви його загадкової посмішки, але він при цьому лише притуляв змовницьки вказівного пальця до рота і заплющував очі, даючи зрозуміти допитливому товаришу, що справа стосується надзвичайно важливих речей і він, безперечно, нічого не скаже навіть під загрозою кари.

Та ось одного літнього дня Муцик, не зважаючи на спеку, прийшов на роботу в чорному костюмі і білосніжній нейлоновій сорочці з метеликом. Всі відчули — зараз має відбутися щось незвичайне. Так воно й сталося. Дмитро урочисто оголосив:

— Колеги, я винайшов колесо!

Признатися, колеги такого не чекали і якийсь час стояли приголомшені цією заявою Муцика. А по тому ще зовсім юний, але з великими перспективами і не меншою лисиною аспірант Усвятцев недоречно гикнув:

— Колесо?! Ви запізналися на якийсь мільйон років!

— Якщо мене не зраджує пам'ять,— сказав повагом, протираючи окуляри, літній доктор наук,— то колега Усвятцев має рацію: колесо, за всіма даними, вже винайдено.

— У тому-то й суть, що винайдено! — вигукнув задоволений Муцик.— Винайдено надзвичайно давно. Мільйон років!.. Але ви погляньте, які колосальні зміни відбулися навколо нас лише за останні кілька років. І тільки колесо лишається незмінним. Отже, колесо — непочатий край дослідницької роботи для мислячого вченого. Коли я збагнув це, то одразу й узявся ворожити біля нього.

— І які наслідки? — зацікавився аспірант Усвятцев.

— Дещо маємо, колего,— загадково мовив Муцик і розгорнув креслення. На папері було зображено справді незвичайне колесо: воно мало форму чотирикутника.

— Пробачте, колего,— протираючи окуляри, мовив доктор наук,— але ж чи можна буде їздити з допомогою такого колеса?

— Конфігурація його, безперечно, має колосальні переваги при гальмуванні,— втрутився в розмову аспірант Усвятцев.— Але шановний доктор наук має рацію: на цьому колесі далеко не заїдеш.

— Спробуйте-но воза з такими колесами зрушити з місця,— поглибив свою думку доктор наук.

Присутні засумнівалися. Однак очі Муцика запалали.

— Я чекав цього запитання, мої дорогі колеги! — з гордістю мовив Муцик.— Але я розрахував роботу колеса на швидку їзду й раптову зупинку. Над тим, як рушити з місця з допомогою цього колеса, я ще не зосередився. Але я гарантую, що мчати воно може з неабиякою швидкістю. Пригадайте, як сунеться по східцях ящик. З яким прискоренням котиться він, хоч і без коліс. Га? — хитрувато блиснув очима під окулярами Муцик.— Одначе спасибі, колеги, за зауваження й конструктивні побажання, я серйозно попрацюю над удосконаленням колеса.

Кілька місяців Муцик натхненно працював. Всі довкола замовкали, коли він з'являвся двічі на місяць по аванс і зарплату.

— Доробляю, колеги, доробляю,— роздумливо говорив Муцик, поглядаючи при цьому на годинника, ніби до миті завершення роботи лишалося дві-три хвилини.

Якось восени він приніс на розгляд компетентної комісії новий проект, що значно відрізнявся від попереднього. Однак прискіпливі колежани знайшли хиби і в ньому.

— Шановний колего! — звернувся до Муцика відомий колись, а тепер настільки забутий доцент, що не всі співробітники знали його прізвище.— Ми розуміємо, що вам довелося добряче попотіти, переробляючи свій винахід з чотирикутника на восьмигранник. Але ж чи подумали ви, як на ньому їхати людині з хворою печінкою або нирками? Тобто, шановні мої колеги, я хочу спитати шановного винахідника, чи не позначиться кепсько на здоров'ї шановних пасажирів їзда на восьмиграннику?

Винахідник кілька хвилин напружено морщив лоба, а по тому, вклонившись на всі боки, мовив:

— Пробачте, шановні опоненти, але я не врахував печінки.

Восьмигранник у подальшій розробці Муцик довів до шістнадцятигранника, що мав стільки ж і спиць, але кожна з них була взута у своєрідний постіл.

— Оригінально! — радо сплеснув руками аспірант Усвятцев.

Шістнадцятигранник ляпав по бруківці так, ніби то не колесо котилося, а йшов клусом ескадрон кінноти.

— Щось не те, — протираючи окуляри, глибокодумно мовив доктор наук. — Може, шановний колего, справа не в тапочках, а в недоробках колінного суглоба спиць. За моїми спостереженнями, жодна спиця у вашому колесі за півгодини випробування ні разу не зігнулася в коліні.

У черговому варіанті, представленому на розгляд компетентної комісії, винахідник з'єднав «черевики» шкуратками.

— О! Це вже на щось схоже! — радо вигукнув аспірант Усвятцев.

— Щось є, щось є, — задумливо супив брови доктор наук. — Але...

— Але, — підхопив забутий доцент, — шановний доктор наук має цілковиту рацію, — чогось тут ще не вистачає. До кандидатської, так би мовити, трохи не дотягує. Це одне зусилля — і ви в дамках.

Наступного разу Муцик роззув свій витвір і обтягнув спиці металевою стрічкою, мов обручем.

— Чудово! Справжнісіньке колесо! — оглядаючи черговий варіант Муцикового витвору, радо проголосив аспірант Усвятцев.

— Так, так! Мені також здається, що це воно, — примружившись, задоволено говорив доктор наук, протираючи окуляри.

— Витягне на кандидата, — схвально закивав відомий колісник і забутий нині доцент.

Винахідник стояв осторонь і скромно всміхався.

Під час випробування колесо показало чудові властивості — воно плавно котилося і підстрибувало тільки на вибоїнах.

Захист колеса пройшов з тріумфом. І тільки після того як стихли овації, хтось кинув запитання:

— А що, власне, нового вніс Муцик у колесо?

— А й справді? — протираючи окуляри, засумнівався

науковий керівник аспіранта.— Воно ж таке, як і всі колеса!

Та ці заперечення мали силу, як махання кулаками після бійки — звання кандидата було уже присуджено.

АНТИТУЗ

Зовні Юрко нічим не вирізняється з-поміж інших людей. Коли б котрийсь із западливих письменників взявся написати з нього літературний портрет, неодмінно потрапив би в скрутне становище. Бо і вуха, і лисина, і ніс Юркові дають для фантазії не більше підстав, ніж шабатурки порожньої течки.

Ім'я Юрка Бузинця занесене до районної телефонної книги, і вже цим все сказано: він не з тих, що хату обдирає, а сніи лагодить.

Офіційно хлопець обіймає посаду культмасовика на мебльовому комбінаті, але за покликанням Юрко — інженер, філософ, фізик, астроном... З кожної переліченої і не згаданої тут професії у Юрка в будь-який час є більше думок, ніж сміття в хаті нечупари. Отож нічого й нарікати, що при розмовах Юрко ще жодного разу не скористався блискучою можливістю помовчати.

Та облишмо розмови і звернімо погляди на горизонт, де відбувається щось незвичне... В'юнкою степовою дорогою кушпелить мотоцикл. Судячи з того, що мчить він наче наосліп, ніскілечки не гальмуючи на поворотах і глибоких рівчаках, вів його, далєбі, хвацький мотоцикліст.

Е-е-е! Та так воно й є! Це ж наш знайомий, Юрко Бузинець, летить, ніби втратив земне тяжіння. А на задньому сидінні — приятель. Приятель хоч і боїться швидкої їзди, але знає, що пусте говорити водієві: «Пильнуй, Юрку, попереду рівчак», бо той обов'язково скаже: «Не-е! Хіба то рівчак?! То звичайна складка місцевості!»

Немає в світі питань, на котрі не зміг би дати Юрко розгорнуту відповідь. При цьому ніякі сумніви ніколи не крають його серця. Природжена повільність у рухах не заважає Юркові бути до пня загонистим у спірках. Якщо ви до його приходу стояли і тихенько собі гомоніли, скажімо, про космос, то після — неодмінно втратите спокій і почнете сперечатися та нервувати. Така вже вдача Юркова — вносити у наукові бесіди полемічний запал і гостроту суджень.

Так було і цього разу, коли мотоцикл мчав в'юнкою степовою дорогою, не гальмуючи на поворотах та вибоїнах. Карколомні стрибки мотоцикла не заважали Юркові мислити сміливо й оригінально.

— Не-е-е! — заперечував він приятелеві, який сидів позад нього.— Ракета летить, відштовхуючись газами од повітря.

Відчуваєте? Один лише штрих, а вже цілий переворот у науці і голові приятеля. Погляньте, той уже заляк із роззявленим ротом, а Юрко чеше далі, не даючи отямитись:

— Чим щільніше повітря, тим швидше летить ракета.

— А як же у безповітряному просторі? — спантеличено мимрить приятель.

— О! Там ще краще! Треба знати теорію відносності, тоді не ставитимеш примітивних запитань,— голомшить наукою по безпросвітній темряві Юрко.

— Вона, здається, нічого спільного не має з твоїми міркуваннями,— невпевнено заперечує приятель.

— В житті, старина, все відносно,— горойжиться Юрко.— От на твоїй голові лишилося дві волосини. Це багато чи мало? — переходить він до популярного викладу своїх думок.— Тобі здається — мало. А піймай дві волосини в одній тарілці юшки — і ти вже будеш репетувати, що багато. Отже, все залежить від того, з якого боку подивитися на річ.

— Обережно! — раптом сполохано кричить приятель.— Грати на дорозі!

— Не-е-е! — заспокоює його Юрко.— То не грати, а звичайна борона.

Довести щось Юркові — все одно, що силкуватися приготувати баранячу котлету із гаманця. Не вважайте, однак, що спеціалізується він виключно на високих матеріях. Спекли ви, приміром, спину на сонці, та так, що ні сидіти, ні лежати. Достобіса людей у подібних випадках впадає у розпуку: зрощує спину горілкою, зволожує кефіром. То все пусте. Здибайтесь з Юрком Бузинцем, і він озброїть вас найефективнішим з усіх засобів лікування спеченого на сонці хребта.

— Вийди опівночі на подвір'я, роздягнися і стань спиною до місяця. Через п'ять хвилин — як рукою зніме.

Ні, ви відчуваєте, яка брила? І як тільки кривдно, що всі ці захоплюючі людські роздуми, міркування в одну мить розвалила звичайнісінька льоха. Сталося це внаслідок рокового збігу обставин. Та як би там не було, а все ж,

будьмо об'єктивні, медицина втратила великого провидця.

А література? Яких збитків зазнала вона, позбувшись позитивного впливу на себе Юрка Бузинця! Його самобутні міркування в цій галузі знадобилися б і початкуючим, і знаним.

— Не з того боку берешся пороти,— побіжно відкидає він аргументи своїх друзів, любителів літератури.— Ти мені скажи, чому всім подобається образ Григорія Мелехова, хоч це заклятий ворог, а Кузьма Цапулич викликає внутрішній протест?

— Еге ж... Але... хто такий Цапулич! — ніяковіє приятель від своєї необізнаності.

— Мій тесть. А різниця між ними в тому, що ці люди — антитузизни.

— Антитузизни-и?

Юрко поблажливо озирається:

— Ага. Антитузизни. Не чув? — Бузинець не приховує задоволення — є ж бо чудова можливість показати свою ерудицію.— Що ото в тебе попереду? — починає говорити Юрко загадками.

— Галстук...

— Попереду в тебе, друже, ніс,— уточнює Юрко.— А що ззаду?

— Ззаду? Потилиця...

— По-твоєму потилиця, а по-науковому — вестибюльний апарат. Так от цей не відомий тобі апарат і буде антитузизмом по відношенню до твого власного носа,— ставить Юрко крапки над «і».

— Ти, Юрку, мабуть, хотів сказати — антиподом?

— А це ж індетично,— запевняє Юрко.

Йй-бо, легше почухати вухо через ніс, ніж збити Бузинця з пантелику. Невже ж цього домоглася безрога?

...Мчить мотоцикл, наче на крилах, і приятель намагається хоч розмовами вгамувати Юркову прудкість.

— А що таке, Юрку, коклеси? — питає він.

— Коклеси, друг мій,— не кліпнувши оком, пояснює Бузинець,— це латинський вираз, який означає відому всім вимогу древніх римлян: «Хліба і кіна!»

— І навіщо отаке писати на бляшанках? — тамуючи сміх, дивується приятель.

— На яких це таких бляшанках? — нашорошує вуха Юрко, відчувши недобре.

— З-під клею. Конторський клей силікатний. Перші склади цих слів і утворюють слово «коклеси».

— Ізожартами сишлеш, старий,— великодушно прощає Юрко.— Так би й сказав, що маєш на увазі абрикитуру. Конешно, в такому разі «коклеси» буде конторським клеєм. А інакше — то гасло римлян. Це всім відомо.

Мчав мотоцикл, шугали, мов беркути, Юркові думки, а з сажа вже виходила та фатальна свиня... Якби ж то їй втямки, з ким доведеться здибатися, то краще цього дня лишилася б без моціону. Та звідки це було знати безрогій! Вистрибуючи, вона легковажно загарцювала поперед мотоцикла. Юрко вп'явся руками в кермо і натискав на газ, намагаючись випередити льоха.

— Ти справа її обходь! — ціпеніючи, радив приятель.

— Не-е-е! Я її по гіпотенузі обскакаю,— козирився Бузинець.— Затям собі, що свиней тільки по гіпотенузі і треба обганя...

Юрко не довів до кінця теорії обгону свиней: льоха зненацька круто повернула вліво, і мотодует з усього маху обербенився під місток у калюжу.

— Казав, бери правіше! — вилазячи з багнюки, кинув приятель. І додав таке, що звело Юрка до рівня останнього телепня.

— Справа обгін заборонений,— сидючи в калюжі і тримаючись за гулю на лобі, давав пояснення Бузинець.

Отак Вербички (а мо', й людство) загубило мислителя. Бо після непередбаченої зустрічі з льохою Юрко втратив інтерес до науки.

— Підкосила тебе, Юрку, безрога,— співчують товариші.

— Не-е! — відмахується він.— Хіба то льоха, то ветфельдшер. Помазав мені гулю такою маззю, що я тепер навіть «Однажды в студеную зимнюю пору...» наізузь розказати не можу.

Почувши таке, старший інспектор держстраху Антін Дужка сказав:

— Мо', воно й краще для любителів словесності. Особливо для тих, хто не застрахував свого життя від нещасних випадків.

ДІЛОВЕ ВІДРЯДЖЕННЯ

Влаштувавшись в окремому номері готелю, Боря Зелокукін зараз же взявся до роботи. Цього разу відрядження було не таким уже й довготерміновим, а йому треба було перемолоти неабияку купу справ. Роздягнувсь — і до телефону.

— Алло! Будівельний главк? Михайле Івановичу, здрастуйте. Пізнаєте?.. Ну, ну, піднатужтесь та поворухіть своїми лейкоцитами, а то вони у вас, мабуть, геть жиром заросли! Ну, ну?.. Не впізнав? Точно заросли! Це Боря Зелокукін. Здоров! Що нового? Як живеш?.. Невже?!. Так з тебе ж, як кажуть, належить! Отже, зустрічаємось у «Поплавку». Домовились? Ну, будь здоров!

Боря поклав трубку і знову набрав номер.

— Швейторг? Попрошу товариша Куропатова. Льоня, здоров, чортяка! Скільки літ, скільки зим! Того разу, коли я приїжджав, тебе десь чорти носили... Невже? Успішно? В такому разі з тебе, звичайно, належить... Давай ввечері зустрінемося у «Поплавку». Побалакаємо, там і Мишко буде. Домовились? Будь до вечора.

Боря Зелокукін переминив руку і набрав ще один номер. Абонент не відповідав. Заглянув у записник і набрав інший. Цей був зайнятий. Тоді він перегорнув аркушик і знову взявся крутити диск.

— Магазин кондвиробів? Романа Михайловича можна? Прошу... Товаришу завідуючий, я із скаргою до вас. Це відомий драматург Іван Паливода. Мушу сказати, що ваші підлегли вже зовсім розперезалися. Розумієте, вчора купив торт, а в ньому — старі панчохи і... Ха-ха-ха! Узнав, чортяка! А Мишко, поки не признався йому, так і не впізнав. І я радий чути твій баритон. І не тільки по телефону, а й у «Поплавку». Зберемося сьогодні, посидимо, тяпнемо. Трохи розвіємось. Зараз по магазинах чкурну, а через три години зустрінемося.

Наступного ранку Боря Зелокукін прокинувся десь під обід. Голова тріщала. Подзвонив на міжміську телефонну станцію і замовив Плюсіньск.

— Мара, це ти? Здрастуй, лапа! Цілую тебе. Погано чути? Кажу — цілую тебе, Марочко! Купив учора тобі сумочку. Ні, з власної ініціативи. Чудо, а не сумка. Години дві стояв у черзі. Колір? Беж! Марочко, у мене, знаєш, так тяжко на душі. Може, від того, що поганий сон снівся. Наче я потрапив під трійку. Трійку!.. Який костюм! Трійка

коней. Та де ж вона тут візьметься? Це мені снилося. Лапочко, тут я вечорами з нудьги подихаю, то, може, й тобі настрої передається. А Тоня ночує в тебе? Ну й добре. Що їй купити? Добре, якщо знайду. Лапочко, ти ж мені всього двісті п'ятдесят карбованців дала, з цієї суми витратили на проводи у відрядження сто. Отож і кажу, візьми у тьоті Даші сто п'ятдесят — і мерщій на телеграф. Може, і їй щось купити? Тут є хороші плямовивідники. Які сержки?.. А-а, соковижималка. Навіщо вона? У нас же є зайва — їй і вручимо. Рибонько, хотів тобі сюрприз зробити, та не можу втриматися: дістав гіпюру на плаття. Білого. Просто чудо! Ти що там? Стрибаєш од радощів? Дивись, трубку не розбий. Бачиш, як твоя рибонька турбується про тебе! Марочко, лапочко, мало не забув сказати: був в універмазі на демонстрації нових мод. Є просто-таки запаморочливі. Я зарисував дещо і покажу, як приїду. Ну, цілую, рибочко. Не нудьгуй, скоро побачимось. Кланяйся тьоті Даші.

Боря Зелокукін швиденько одягнувся і подався на товкучку. А під кінець дня вже телефонував у свій рідний Плюсінськ.

— Алло, трест? Хто це, Віра? Драстуй! Мені Брунько потрібен. Віктор Петрович. То ти йому передай, що вчора я цілісінкний день простирчав у главку, але так нічого й не вдалося вибити. Кручусь, як муха в кропі. В кого тільки не валявся в ногах, але марно. Доведеться до головного пробиватися. Скажи, що днів на п'ять треба буде продовжити відрядження. Ага, дякую. Та я вже тут зірвусь, а якось виб'ю. Що? Звичайно, докладу всіх зусиль...

ПО ЯКОМУ ПИТАННЯЧКУ ПЛАЧЕТЕ?

Прогуділи мені всі вухо: будь чуйним, Цедунька, люби людей, кохай їх. А навіщо мені товкмачити, коли я зроду такий? З першого погляду закохуюсь у людину. Не встигну іще як слід роздивитися, а вже люблю. І не те щоб там окремих індивідуумів, а всіх. Масу людей побачу — і всіх уже люблю. А що вже в розмові поштивий — так то і не дай бог. Щоб я ото кому-небудь бовкнув «будь-ласка» — та провалився б я крізь землю! Тільки «будьте ласочка». Або, приміром, є такі, що на чийсь просьбу отак тобі й бухають:

— Не можна.

Немає! І не може бути у мене таких-от слів, що тільки відштовхують людину! Хіба ж тобі язик усохне, коли скажеш люб'язненько:

— Не можнечко.

І піде людинонька від вас окриленою і підбадьореною. Багато є таких, що вітаються до людей так, наче копієчку в картуза кидають:

— Драстє!

А я з усією шанобонькою та ще й капелюшечка при цьому зніму:

— Драстєчко. Моє вам шануваннячко.

Все, бувало, товкмачили мені: більше, Цедунька, уваги до людини. А вже ж куди далі можна бути уважнішим?!

Заходить, приміром, людина, починає розпитувати. Помічаю одразу — не до мене потрапила, ріднесенька. Дверима помилилась. Та чи красиво буде виштовхати її, голу-боньку, за двері, не запросивши сісти, не вислухавши? Може, й цікаве щось розповість. От і слухаю півгодини, годину. Нічого інтересненького. Але що поробиш, нечемно ж переривати. От і слухаю, хоч у двері інші буквально рвуться.

Отак послухаєш, поспівчуваєш, а потім розтлумачиш, що по цьому питаннячку треба було вліво повернути, а ви, лебедик, повернули направо.

Дивуються, конешно. Недопонімають. Мовляв, навіщо стільки часу забрав у зайнятої людини.

От у такі хвилини скупой людської вдячності з усіх боків відчуваєш свої позитивні якості. Бо чого там критись — завше приємно проявити чуйність. Тільки прикро, що не кожна людина розуміє такий важливий захід. От характерний приклад: іду вулицею, навстріч дівчина. Хустинкою очі прикрила, плаче. Питаю лагідненько:

— Ти по якому питаннячку плачеш, дівчинонько, з горіха зернятко?

І що б ви думали? Глянула на мене, як на сатану, та ще й вичортувала. От і виходить: ми до вас із кутею, а ви до нас із довбнею. Проявив чуйність на свою голову.

Тепер-то я бачу, що бути надто поштивим — це все одно, що тримати палець межі одвірками: все залежить від того, куди двері повернуть. Тепер я навчений. Бо сам погорів. Спитаєте, на чому? Сором признатися — на тій-таки чемності. Бо є люди, які чухаються об одвірки не по потребі, а з умислом. От взяти хоча б мого бухгалтера

Івана Юхимовича. Такий же на вигляд тихий та сумирний. У ніжному дитинстві ми з ним жабеняток у ставку били, з одного ж села. Так, бувало, поки він одне вб'є, то я десяточок. Одне, слово, незугарний. А таку-у-у сви-и-ню підклав!

Потрапила якось мені на очі заява Івана Юхимовича з проханням прийняти його синочка в дитячі ясельці. Здригнулось моє серце, наче хвилькою теплою обдало. Може, тут і земляцькі почуття з незабутніми жабенятками зіграли свою роль. Хоч до цього я взагалі не дуже.

Пам'ятаю, приїхав якось до мене землячок. Метикований такий трапився, все дядьків та тіточок поминає, поклони передає. Та й я не якийсь лапоть. Думаю, балакай, балакай, все звернеш до одного — на вільну посаду завскладом проситимешся.

Передав від усіх поклони, а далі й просить. Що б ви думали? Лушпиння. Тьху ти, думаю, через таку дурничку стільки теревені правив! Тут і просити нічого. Ми його сотнями тонн того соняшникового лушпиння виписуємо на паливо.

Тільки, конешно ж, не землякам. Ні. Бо тут хтозна-як може обернутися. Можуть і в приятелізмі звинуватити, а може, й ще щось. Сплавив я його своєму заступнику. На всякий випадок. І не схибив, гадаю.

А тут, як на зло, сіпнуло за язик самому поговорити. Викликаю Івана Юхимовича, розпитую про дебет-кредит. Дивуюсь, як час швиденько плине: недавно квартальний план здавали, а вже скоро й за піврічний треба братися. Погомоніли отак гарненько, а потім ставлю питання на попа:

— Може, й дорікатимуть мені, Іване Юхимовичу, у приятелізмі, але хай... Де моє не пропадало. Веди свого маюнього у дитячі ясельки!

І на його здивованих очах підписав заяву.

Бачу, ніяковіє мій Іван Юхимович, відмовляється. Мовляв, спасибочки, не варт піклуватися. Втовкмачую, що нам видніше, треба чи не треба.

А він: «Дякую, дякую».

— Нічого,— кажу,— це святий мій обов'язок піклуватися про співробітників, нехай вони й земляки.

Він ще більше ніяковіє та дякує, а мені так, знаєте, на душі приємно.

— Будь ласочка,— відказую.— Веди свою крихітку у ясельки.

«Ні, ні,— каже він, підводячись,— нічого моєму синкові в ясельках робити. Він восьмирічку закінчив!»

Придивився я до заяви — все яснечко, правильно. Слівпадає. Трохи завалюлась у шухляді. Буває ж таке в заклопотаних людей.

Що ж утнув землячок? Думаєте, згадав, як жабенятко на ставочку разом били? Коли б то! Одразу на трибуну поліз. Розплескав на зборах про ті ясла. Та все в кольорах яскравих. Чистісінький тобі Шишкін. На зборах, конешно, знайшлись любителі підлити маслечка у вогонь. І пішло, закрутилась бараночка... Вигнали!

Тепер я працюю на пункті метеостанції. Так сказати, на самостійній роботі. Один як пень сиджу. Складаю зведення погоди у своєму мікрорайоні. Так важкенько буває. Знаю ж, чекають його людоньки. А як я напишу, що їх чекає морозило, вітерець поривчастий аж до сильного?.. Для них же це одне розстройствочко. А навіщо воно їм? От і написав, що сьогодні слід чекати... дюді аж до зюзі.

Начальник вже й викликає. Для пояснень. Оце іду і думаю: «Які черстві бувають люди. Поштивого слова не розуміють».

МЕЖА МЕЖ

На просьбу вербичанського голови колгоспу Загули підшукати в їхнє село доброго керівника в клуб першим у місті відгукнувся режисер Гегеня:

— О межа меж! Якого керівника?! — вигукнув Гегеня, почувши цю пропозицію. Так Гегеня вигукував завжди, коли захоплювався, обурювався або щось недостатньо розумів.

— Художнього, звичайно,— уточнив Загула.

— Овва! — зірвався з місця Гегеня і, заплющивши очі, зобразив на обличчі неймовірно страждальницьку міну. Таку міну Гегеня зображав завжди, коли був у стані крайнього душевного потрясіння.— Отут,— він відчайдушно урепіжив себе по лисині,— отут стільки задумів, ідей, планів, мрій для художнього втілення! І все це марно пропадає в місті, серед зашкарублених естетів! Їдьмо зараз же. В ярмо, звичайно, доведеться впрягатися, але я введу ваші Вербички на космічну орбіту. В культурному відношенні, звичайно. Їдьмо, старина, і кінці в воду!

— Поїхали.

Гегеня ні хвилини не сидів склавши руки. Це було не в його манері! Після оглядин клубу він увірвався до кабінету голови, кинувши на стіл гулювату палицю, а сам вхопився за вилиці, жалібно застогнав:

— О межа меж! Що зі мною? Куди я потрапив?! Все життя мріяв працювати на селі! І що бачу! Гола побутовщина!

— В чім справа? — схопився Загула.— Вам не дають працювати?

— Для такого режисера, як я, село — справжня цілина,— не слухав голову Гегеня.— Скільки задумів, скільки ідей, планів засіло у моїй голові. Тут все можна перевернути вверх дном!

— То прошу,— з шанобливим острахом дивився Загула на Гегеню.— Хто вам не дає? Перевертайте.

Гегеня метався по кабінету, як загнаний звір. Пахкаючи люлькою, сипав скоромовкою:

— О часи, о звичаї! На базі молодіжної ланки можна створити такий драмгурток, що пальчики оближеш. Світським манерам підучи — і шпар «Гамлета». Молодь же яка здібна! Ай-я-яй! Ми губимо таланти. Цього нам ніхто не простить. І все гине, руки опускаються, хочеться гепнути ярмом об землю! І кінці в воду!

— Чому опускаються? — тетерів голова.— Що трапилось?

Гегеня повалився в крісло і підняв руки вгору.

— О межа меж! Він ще питає! — різко підвів голову, ніби поширюючи свій кругозір.— А де мій кабінет?! Де він?! Без кабінету, як без рук! Де я можу викласти хоча б тому ж хору — а він у нас буде на базі тваринників — свої міркування, задуми, плани, ідеї?! Де? На вулиці? У парку? У вашій конторі? — трагічно шелотів він, наче видавав велику таємницю.

— Заспокойтесь,— полегшено посміхнувся Загула.— Це не така вже трагедія, щось придумаємо.

Через тиждень Гегеня сидів за столом у своєму кабінеті і, стиснувши щелепи обома руками, наче йому не давали спокою кутні, стогнав, мотав туди-сюди головою. В цій позі і застав його Загула.

— О межа меж! Все йде прахом, все валиться через якусь дрібничку! Голова розколюється від задумів, планів! Працюю над створенням акапели, і тут — підніжка!

— Знову якийсь нелад? — кинувся Загула до Гегені.

— Не треба! Не треба! — енергійно замахав руками Гегеня перед обличчям голови так, ніби той наближався до нього з козячою ніжкою, приміряючись висмикнути ті кляті кутні.— Це вище ваших сил! У нас просто з кишені забирають премію обласної спартакіади! Відверто! Нахабно! А я нічого не можу вдіяти. Все летить шкереберть! Аплодуйте, друзі, комедія закінчена! На очах грабують мій любий народний театр! Прямо руки опускаються...

— Який любий театр? — насторожився Загула.— Ви працюєте десь за сумісництвом?

— О межа меж! Наш рідний народний театр. Вербичанський грабують! Якби не перешкоди на кожному кроці, наш драмгурток уже міг би давно стати народним театром. Одержав би премію на обласній спартакіади! І кінці в воду.

— То хто ж збиває нам темп? — поцікавився Загула.

— О часи, о звичаї! — зашамотів Гегеня.— Невже не зрозуміло? Уявіть, я даю вашим акторам цінні поради, репліки, вказівки, настанови, по-новому трактую образ. А що з того? Все на корню гине. Хіба можуть вони стати настільним посібником акторам? Ні! Бо немає у мене під руками людини, яка б фіксувала все і розповсюджувала на ротаторі. О межа меж! — скорчився зненацька Гегеня, аж здригнувся Загула.— Та ми б півсвіту кинули до своїх ніг, взутих у модні штіблети, якби у мене була стенографістка.

Загула судорожно ковтнув слину, але сперечатися не посмів: шкурка таки варта була вичинки — одну стенографістку за півсвіту не так уже й погано.

Наступну розмову Гегені з Загулою вже ретельно фіксувала гарненька стенографістка, зарахована на посаду обліковця тракторної бригади. Цієї розмови довго не наважувався починати Гегеня. Він болісно мружив очі, нервово потирав вилиці.

— Ну ж бо, що там? — не витримав Загула.

Та Гегеня тільки замотав головою і схлипнув.

— Та кажіть же,— починав нервувати Загула.

— Втрачаємо республіканську премію,— проговорив Гегеня у напівзомлілому стані.

— Ми й районної ще не взяли,— невдоволено кинув голова.

Гегеня образливо глянув на голову:

— Зрозумійте, в мене руки опускаються. Нема ж ніяких умов. Просто ярмо хочеться скинути. Стільки планів, ідей гине. Задумав створити академічний хор на базі ланки

буряководів. Дзуськи! Отак минає слава, і жар-птиця виринається з рук. Аплодуйте, друзі, комедія закінчена, — застогнав Гегеня. — Таку справу занастали!

— Що ж потрібно для того, щоб ми її врятували? — невдоволено запитав голова.

— Це ж зрозуміло кожному, хто знайомий з мистецтвом. Скільки задумів, планів у нашого народного театру? Уявіть, він привертає увагу столичних театрів. Зав'язується переписка з всесвітньовідомими акторами. О межа меж! Куди я кластиму цінні документи? Куди? В бокову кишеню? Ні, розумієте, мені ні на що дивитися не хочеться, таке все противне! Мені наче в очі наплювали! Під стіл усе це кидати? І кінці в воду? Ні, я прямо-таки задихаюсь без дивана і сейфа, — сказав Гегеня з виглядом людини, що готова піти на все.

Загула витер піт з лоба, підвівся і мовчки вийшов.

Завітав він до клубу лише через два тижні. Гегеня лежав на дивані: хрест-навхрест ноги, на шиї косинка, в роті люлька. Клацаючи туди-сюди замком сейфа, який стояв у головах, Гегеня пахкав люлькою і задоволено прикидав:

— Ми наводимо жах на адміністрацію МХАТу і Театру на Таганці. Ми на сьомому небі! Міністерство культури в розпачі — чи не замінити нами МХАТ. Неймовірна закулісна боротьба, підступи. Аби як небудь втихомирити публіку, нас заганяли по закордонних гастрольних подорожах. Тільки з тріумфом пройшли по Латинській Америці, як знову посилають на острів принца Едуарда... О межа меж! Скільки можна?! — розлючено клацнув замком сейфа Гегеня.

— Це наших отак заганяли по гастролях? — тихо звідався Загула.

— О, старина! — скинувся Гегеня. — Це чудово, що ви зайшли.

— Хоча б поганенький гурток організувати за ці сім місяців, — вів своє голова.

— Ми зайшли в тупик! — стиснув шию картатою хустиною Гегеня. — Далі не можемо рухатися ані на крок. Всі задуми, всі ідеї, всі плани — все летить геть! Все! Все! — з надривом у голосі вигукнув Гегеня. — Ні Латинської Америки, ні острова принца Едуарда! Все до чортів на виступці!

— Що ще треба? — спокійно запитав голова.

— Що зі мною?! Куди я потрапив?! — кричав Гегеня,

шаленіючи від горя.— Союзна премія можуть з-під носа поцупити, а мене питають, що треба! Столичні театри на п'яти наступають! А я ще жодного свого актора у вічі не бачив!

— Як так не бачив? — пополотнів Загула.— А народний театр? А академічний хор? А акапела?

— Не бачив ще жодного, о межа меж! — забігав по кабінету Гегеня з виглядом гвардійця, який помирає, але не здається.— Поки не буде у мене помічника режисера і телефону! Ганьба! О часи, о звичаї! Він думає, що я можу викликати з поля акторів без телефону. Дикунство! І до того ж, це робить помреж! — На обличчі Гегені було написано бажання боротися за справедливість.— Скільки ідей, скільки задумів! Прямо руки опускаються. Де я? Що зі мною? Вони стоять у мене кісткою в горлі — телефон і помреж! За це мусить хтось відповідати!..— вигукнув Гегеня, явно натякаючи на недоторканість своєї особи.

Загула зняв картуза і присів біля столу.

— Ну-бо, вийди, дівчино,— це вже сказав голова стенографістці.— У мене в голові стільки задумів, планів, ідей. Але не для запису. Ми тут їх самі вирішимо. І кінці в воду.

...Якось Загула зустрів Гегеню у районному Палаці культури. Він збуджено ходив по пустому залу, страждальницьки охопивши голову руками, і волав:

— Що зі мною?! Куди я потрапив! О межа меж!

Директор в ту ж мить з готовністю кинувся до нього. Але Загула перехопив його.

— Еге ж, я знаю. На острів принца Едуарда скоро рушаєте?

— А ви звідки знаєте? — сполошився директор Палацу культури, гарячково прикидаючи в думках, хто б міг розгосити виробничу таємницю.

— Кабінет, стенографістка, звичайно, є?

— І помреж.

— Ну, тоді можна,— загадково посміхнувся Загула.

— Що можна? — поцікавився директор.

— Гнати його, о межа меж, з роботи можна. Утришия.

ЗАПРОГРАМОВАНА СЕКЛЕТА

З райцентру Петро Карасик повернувся пізно увечері із загадковою посмішкою на устах.

— Що з тобою? — допитливо оглянула його дружина Орися.

Та Карасику наче позакладало. Він був величний і мовчазний, як визнаний трибун на портреті.

Три повні світлові дні лежав Карасик під грушею і все писав. Їв нашвидкуруч, не бачачи, що несе до рота. Навіть полуниці із сметаною, на котрі Карасик завше був ласий, тепер не викликали у нього ніяких емоцій.

«Чи не закохався бува?» — потерпала Орися.

А Петро писав собі та й писав, не знаючи утоми.

Як наслідок напруженої діяльності на світ божий з'явилася величенька-таки промова. Її Карасик готувався виголосити перед своєю дружиною.

— Прошу, Орисю, уваги. Йтиметься про надзвичайно серйозні для нас речі.

«Закохався!» — похолола Орися.

— Товариші! — відкашлявся Карасик.— Ми зібралися з вами для того, щоб...— І зупинився, збитий з пантелику розгубленим виглядом аудиторії. Себто Орисі.

— Це я доповідь на комсомольські збори підготував,— пояснив Петро.— Хочу твою думку про неї почути... На чому пак я зупинився?

— На «ми зібралися з вами для того, щоб...»

— Ага! Так-от, зібралися ми тут для того, щоб визначити наші далекі перспективи і трохи ближчі завдання...

— Найближче, що я зробила б — вигнала б отого ледаря Корнія з клубу,— вставила Орися.

— Не спиши поперед батька,— відмахнувся Карасик.— Спершу дай обгрунтувати, чого це ми опинилися на порозі рішучих зрушень у нашій роботі.

— Ой, Петрику, застоялись! Ми ж і торік стояли на цьому порозі,— нагадала Орися.

— Стояли, а тепер переступимо. Он в інших організаціях життя колесом крутиться, аж гай шумить — різні декади, місячники влаштовують. А ми і на поганенький тиждень не розстарасося.

— І правда,— підтримала Карасика Орися.— Провести б оце, скажімо, тиждень чоловічого віника! Уявляєш? Цілий тиждень я не доторкаюсь до віника. Кидаю недокурки на підлогу, а ти підмітаєш...

— Не смішно,— перебив її Карасик і казав далі: — Щоб активізувати культурно-масову роботу в нашому селі, мабуть, варто провести тиждень відкритих клубних дверей. Або «клуб без замка».

— Тільки тиждень буде відкритий? — обурилась Орися.— А решту днів року?

— Почнемо з мінімуму,— заспокоїливо підняв руку Карасик.— Спільними зусиллями доб'ємося спочатку, щоб хоч на тиждень відчинили клуб. І вдень і вночі. Круглодобово!

— Та й це була б видатна перемога,— нарешті погодилась Орися.— Але ж Корній не витримає такого напруження.

— Спершу допоможемо, а там втягнеться,— кинув на те Петро.— Та досить перебаранчати. Слухай далі,— явно задоволений з того, що доповідь викликає жваве обговорення, вів своєї Карасик.— Дай тільки присяду. Так буде зручніше.

— Петрику, а я приляжу,— лагідненько попросила Орися.— Краще засвоюватиметься.

Карасика надихала і окрилювала власна ініціатива. Далі він ще натхненніше малював привабливу картину заходів, спрямованих на докорінне поживлення громадської діяльності молоді. Нові обряди народжували тижні, а останні переходили в декади і виливались навіть у місячники. Отже, перебудова мала бути докорінною.

Всебічно розкриваючи суть нового обряду «посвята у сторожі», Карасик з острахом помітив, як стуляються повіки в «активу». «Невже й це нецікаво?» — обпекла Карасика думка. Та він не став дорікати дружині, а вдався до хитрощів: попросив Орисю почитати.

— А я збоку послухаю, як воно...

— Уважно погляньмо навколо, товариші. Що ми побачимо? — почала Орися сонним голосом, незважаючи на розділові знаки. Але ображений Карасик в ту ж мить заволав:

— Виразніше! Завела, як паламар.

— Що ми побачимо? — наддала трохи голосу Орися.— Я не відкрию Америки, коли скажу, що побачимо ми з вами весну. З травичкою. Тьохканням. Зітханням. А по цій травичці,— позіхнула Орися,— як олімпійські важкоатлети, вистрибують гармоністи...

— Орисю! — благав Карасик.— Більше проникнення в текст! Тягнеш, як волами.

— Вони наділені великою привабливою силою! — вигукнула раптом Орися так, що Карасик аж здригнувся.

— Воли наділені? — вирячив він очі.

— Не знаю. У тебе це ніби гармоністів стосується.

— Досить про гармоністів! — невдоволено махнув рукою Карасик, вирішивши вилучити ці сторінки з доповіді.— Читай наступний розділ.

— Відомо, товариші, що сім'я — це важлива суспільна клітина,— перегорнула кілька сторінок Орися.— І нам зовсім не байдуже, як живуть сусіди. А є, не для преси кажучи, дуже непривабливі факти такого співжиття. Отож я й пропоную оголосити декаду добросусідських відносин. Уявляєте, що це може викликати? — читала Орися і сама ж коментувала: — У всякому разі, до перемир'я між бабою Харитиною і бабою Килиною, гадаю, справа не дійде.

— А то чом же? — скипів Карасик.— Прикріпимо сумлінних товаришів, які вестимуть з ними наполегливу виховну роботу. Спрямуватимуть їх, так би мовити, до врегулювання спірних питань шляхом мирних переговорів...

— І суворо пильнуватимуть, щоб кури вицезгаданих бабів кублилися в межах власних садиб,— в тон Карасикові додала Орися.

— Нічого цуратися чорнової роботи! — невдоволено промимрив Карасик. А сам собі подумав: «Справді, щось не те. Треба переглянути і цю декаду».

Карасик поступово втрачав цікавість до своєї доповіді. Орися читала, але до нього вже немов через подушку пробивалися слова «активізація», «популяризація», «мобілізація»...

— А про закоханих забули?! — раптом пролунав поруч старечий голос.

Петро повернувся і побачив за столом, на тому місці, де сиділа Орися, висхлого дідуся у великих окулярах з металевою оправою, одне держальце якої притримувалося дратвою.

— Про них я маю думати, чи хто? — майже дискантом верескнув дідок.— Правильно зволите констатувати: надворі — весна. Ну й що з того? Які висновки? А справа, молодий чоловіче, можна сказати — ка-а-юк! У вашому селі 67,5 процента закоханих.

«У кого це розполовинене кохання?» — майнуло в голові Карасика недоречне запитання.

— А з настанням тепла, як свідчать статистики, процент різко підскочить угору,— далі вів дідок.— Уявляєте?

Це — катастрофа! Попереднє соціологічне дослідження показало, що закохані, як правило, розбиваються на невеличкі осередки по два, у кращому випадку — по три чоловіки. Отже, ніякої масової активізації і популяризації кохання бути не може.

«Що він белебенить? — з жахом думав Карасик. — Які осередки? Він божевільний!»

А дідок не гайнував часу і вже пропонував заходи, спрямовані на врятування справи.

— Вихід один: треба терміново провести тиждень боротьби з закоханістю. Второпав? — і, не чекаючи відповіді, шпарив далі: — Почнемо з укомплектування пар. Тут цілковита анархія. Хто з ким захотів, з тим і гайда. Ми повинні кожній закоханій людиноодиноці добрати таку особину, щоб через два дні ця пара розпалась.

Карасик хотів поперти під три чорти цього обурливо зморшкуватого дідка, який так безцеремонно встряв у чужі справи, але язик присох до піднебіння. Петрові хотілося швиргонуть чимось, але не міг поворухнути рукою. А той продовжував розгортати свої плани широкого наступу на закоханих:

— Івана Луценка я б ніколи не довірив Ганні Зозулі, а прикріпив би до нього Катерину Краснокутську. Три дні — це максимум — вони б терпіли одне одного. Таким чином ми зможемо зруйнувати зсередини всі осередки. — Дідок відкашлявся і хитрувато поглянув на Карасика. — А до вас, товаришу секретар, доведеться Секлету запрограмувати. Щоб ви своїм, як то кажуть, особистим прикладом... Тимчасово, звичайно. Максимум на один місяць.

— Не хочу Секлети! Не хочу руйнувати свого осередка! — раптом відлип від піднебіння язик у Карасика. І... він розплющив очі.

Дідок шез. Поруч, прикривши обличчя доповіддю, міцно спала Орися.

— Тьху! Нечиста сила! — вилаявся Карасик, підводячи зважливу голову. — Оце так приверзлося. Перевірив, називається, дію доповіді!

Карасик обережненько зняв папери з Орисиного обличчя і, намагаючись не шелестіти, порвав доповідь на маленькі шматочки.

РАДНИКИ ІІ ВЕЛИЧНОСТІ

Перед нею стають струнко міліціонери. На неї з заздрістю поглядають ті, котрі її не мають. Її пестять, бережуть, щоб, не дай господи, не зачепилась об що-небудь боком і тим паче не вдарилась фасом. Їй, правда, твердо стелять дорогу; та цьому вона лише вдячна.

А що вона, власне, являє собою, та чотирьох-чи шестициліндрова автомашина? Не що інше, як удосконалену двобарочну хуру. Тільки без дишла.

Дехто, може, й не второпає, що таке дишло і що воно за хура. Так-от. Хура в цілому — той же автомобіль на чотирьох колесах, тільки з відкритим кузовом. Своєрідний кабріолет. Її кузов підтримували не ресори, а незвичайної конфігурації амортизатори, котрих у повсякденному вжитку називали незрозумілим іноземним терміном — люшня.

Чи не головною деталлю в хури було дишло, від якого в автомобіля зостався лише рудиментарний відросток — кібчик у вигляді заводної ручки. Без дишла годі було й вирушати бодай у найкоротшу подорож. Дишло — серце хури, її двигун. Коли воно раптом ламалось, хура ставала безпорадною і некерованою, як супутник, що зійшов із заданої орбіти.

До дишла за допомогою складної системи обротьок, наритників і хомутів кріпилося дві кінські або дві волячі сили. Тільки в такому разі тогочасне авто могло рухатись. Як правило, потужність сил базувалась не на бензині, а на соломі і в кращому випадку — сіні або вівсі. Акселератора не було. «Газували» за допомогою батога. Цей простий і зручний пристрій складався з двох основних частин: пужална і, власне, самого батога.

Сучасна машина, як відомо, не потребує батога. Рушаючи в дорогу, водій менш за все думає про батіг і тим більше про сокиру чи мотузок. Вони йому так потрібні, як хурі диференціал чи стоп-сигнал.

Пам'ятаю, їхали ми з батьком на ярмарок, і здавав я йому по дорозі залік на право водіння хурою.

— Ідеш ти, Луко, скажімо, як оце ми на ярмарок, з Новопавлівки до Межової, і зламалися в тебе барки. Що будеш робити, небораче? — питає він.

— Піду в село, — бадьоро починаю я.

Але батько тут же перебиває:

— Поблизу нема села.

— Тоді візьму сокиру...

— Немає в тебе ніякісінької сокири,— поблажливо усміхається батько.

— Піду в лісок і зламаю...

— Нема й ліска!

— А посадка є? — з острахом запитую я.

— І посадки немає,— задоволено потирає руки батько, відчуваючи, що я завалююсь.

— Тоді візьму мотузок,— чіплявся за останню соломинку.

— Немає й цього,— відверто радів мій екзаменатор.

— Що ж тоді робити? — провалившись з головою, запитую батька.

— Та ти, йолопе, йдеш у село,— сміючись почав він. Але я нагадав йому:

— Тату, поблизу немає села.

— Ага, немає,— згадав батько.— То ти береш сокиру і йдеш у лісок...

— Але ж і сокири в мене немає! — веселішаю я.

— Йдеш без сокири...

— Та й ліска, на жаль, немає. І посадки теж,— в душі радію я.

— Навіть посадки немає? — хмурніє батькове чоло.— Та куди ж це тебе, в чорта, занесло?! — сердиться він.— Ну то береш мотузок...

— А мотузок ми вдома забули! — забиваю останнього гвіздка.

— Отуди, чи не к лихій мамі!.. Справді кепські справи у тебе. Доведеться ночувати в полі,— уцьвуживши коней, кидає батько. А я торжествую і тільки з огляду на високий авторитет ледве стримую сміх.

Швидкість хури, особливо на дві волячі сили, дещо кульгала перед нинішньою. Зате це мало свої беззаперечні переваги. Зустрічні хури могли спостерігати одна одну принаймні години півтори, поки зближаться, і, таким чином, кількість аварійних ситуацій тоді була катастрофічно низькою. Водії задовго до зближення могли з'ясувати маршрут хур і навіть деякі біографічні дані зустрічного водія.

Отже,— відступ в історіографію.

...Ледь-ледь сіріє. Тихо. Тільки чути, як ген-ген поскрипують з двох кінців степу підводи.

— Ти звідки їдеш? — звідуються з однієї.

— Хто, я? — уточнюють з другої, ніби в степу їх принаймні десяток.

- Е,— підтверджують з першої.
— А ти звідки? — зустрічне питання.
— Хто, я? — перепитує перший.
— Е.
— З Новопавлівки. А ти?
— З Межової.
— А куди їдеш?
— Хто, я?
— Е.

- В Новопавлівку.
— А я в Межову.
— А хто ж будеш?
— Хто, я?
— Е.
— Чепель, а ти?
— І я Чепель.

— Тпру. Здорово, Йване, а я тебе й не впізнав. Давай закуримо.

А тепер — фррр!.. Кліпнув оком — і вже на обрії кушпелить. Спробуй перекинутись словом на ходу. Ракета, звір! Та вже не дай бог, щоб і зупинився.

А вона таки зупинилася якось на пожвавленому перехресті. Ні тпру, ні но! Й паралізувала рух сотень інших посестер. Відкриваю капота, оглядаю свічки, мацаю карбюратор.

— Акумулятор сів! — почувся раптом незаперечливе над вухом.

Скосив оком і здригнувся: під капотом стирчало три голови незнайомців, які з виглядом бувалих детективів оглядали мотора.

— Акумулятор ні при чому,— процідив крізь зуби другий.— Це бобіна гавкнула.

— Знімай тромблор,— авторитетно заявив молодик у кашмелоневій куртці, що взявся наче з-під землі.

— Телепні. Весь фокус у карбюраторі,— почувся з-за спини невдоволений хриплий голос.

— Який карбюратор?! — злився ще хтось.— Ротор треба оглянути.

Натовп зростав, хвилювався. Я не встигав дослухатися до порад.

— Ех ви, гульвіси. Я її одразу до пуття доведу,— продирався крізь натовп здоровенний парубійко.

— Дивно! Такі явища найчастіше трапляються тоді,

коли йде дощ із снігом,— розмірковував якийсь стариган у смушковій шапці.

— Я вам кажу — тромбльор барахлить! — наполягав молодик.

— Ясно, що тромбльор! — радісно вигукнув високий, середніх літ чоловік у светрі і заходився спритно відгвинчувати карбюратор.

— Ви що, придуркувати? — злякано сплеснув руками дядечко у модному реглані.— Це ж дилетантство — відгвинчувати карбюратор, коли сів акумулятор.

І він кинувся поратися біля нього.

Це було останньою краплиною, яка переповнила чашу терпіння натовпу, що так широко жадав чимось зарадити мені. Всі наввипередки почали щось відгвинчувати.

— Спершу знімайте тромбльор! — гарячився молодик, намагаючись протиснути свою руку в мотор.

Двоє кинулись під машину і звідти галасували на мене так, що я ледве встигав подавати їм інструменти.

Робота кипіла. Любо-дорого було дивитися на цей згуртований колектив. Ті, хто не міг протиснутися до мотора, самовіддано поралися біля заднього мосту. Решта активно давала вказівки.

— Постав пізніше запалювання!

— Почисть контакти!

— Треба обов'язково зняти тромбльор! — метушився молодик.— Вся заковика в тромбльорі.

Ремонтні роботи набирали гігантського розмаху. Важко зараз передбачити, чим би вони кінчилися, якби не регулювальник. При його наближенні радники здали позиції, відлинули на тротуар.

— Що це? — як людина, що вже бачила-перебачила на своєму віку, запитав регулювальник.

Його запитання мені не здалося риторичним. Те, що лишилось від автомобіля, можна було назвати цим йменням з великою натяжкою. Він скоріше нагадував свою прародительку — хуру. Але без дишла. До речі, і без ротора, свічок, карбюратора, акумулятора, масляного насоса, акселератора і стоп-сигнала. Все це непотрібним мотлохом ваялось довкола.

Радники її величності міцною, згуртованою кучкою стояли на тротуарі. Задоволено потираючи руки, вони розходились, з гордістю оглядали багаті плоди своєї напруженої праці.

Біля мотора метушився молодик у кашмеленовій куртці, який так вперто рекомендував зняти тумблер. Зазираючи в мотор, як журавель у кістку, то з одного, то з другого боку, він не витримував:

— Слухай, старий, а де тут міститься трембльор? — діловито довідався він у мене.

Я показав йому вентилятор.

— Ех ти, тютя,— презирливо глянув він на мене.— То ж вентилятор,— виявив він зрештою блискучі знання автомашини і, ображений у своїх найкращих почуттях, покинув нас з батьком, навіть не кивнувши на прощання.

— Чортій-що видумали,— пробубнів тато,— у хурі так і малий назве тобі всі вузли і механізми хури: ось тобі дишло, ось ярмо, ось притика. А тут он яка юрма людей і ніхто нічого толком не скаже...

ВУЗЛИК НА ЗГАДКУ

Антизабобонна оповідь

Спершу хлопці спокушали мене: «Ловитва риби — це майже те саме, що холодний узвар у жнива. Діє, як бальзам. Кинь свої діоди з тріодами і поїхали по рибу».

Та у великій перетворювальній силі риболовлі мене остаточно переконали не хлопці, а балалайка...

У п'ятницю, прихопивши додому проект, я гадав закінчити креслення. «Години до десятої посиджу — і амбець йому»,— думав я, чвалаючи додому. Та мріям моїм не судилося здійснитись. До десятої я таки просидів, але не зробив і половини роботи. Бо слухав імпровізований концерт на балалайці, що його виконував мій сусіда. Це було невігадливе соло. Сусіда відчайдушно бив по струнах і приспівував:

— Ини-ини-ини! Ири-ири-ири!

Не можна сказати, щоб цей концерт через стіну я слухав з душевним трепетом. Просто не мав змоги втекти від нього. Балалайка тримала мене в стані оціненіння. Близько десятої я постукав до сусіда.

— Що з вами? — запитав я перебільшено бадьоро, як питають про здоров'я у безнадійно хворого.

— Післязавтра — на риболовлю! — заявив мій сусіда таким голосом, наче повідомляв про свій політ на Місяць.

Отак була зламана моя зневіра. «Якщо людина протягом

двох діб без перерви живе мріями про рибальство — значить, там справді є щось...»

Хлопці забезпечили мене вудочками для підлідного лову, мотилем і порадами. Не варт розповідати, як я збирався на риболовлю у суботу. Подія ця гідна спеціального дослідження, причому не інакше, як з допомогою досвідченого економіста. Тільки він підрахував би, скільки часу витрачено на пошуки відповідного одягу, біганину по магазинах і, основне, якого діаметра дірка утворилася в сімейному бюджеті.

Уві сні підготовка не послаблювалась: я продовжував гасати по місту.

— Чого сіпаєшся? — будила мене Оксана.

Одягався вранці наче по тривозі. На умовному місці здивався з Володею — нашим нормувальником, що прямував на базар.

— На риболовлю? — радісно вигукнув Володя і вхопився за мого рюкзака.— Ану, покажи снасті!

Хлопець виявився надто допитливим і не обмежився моїми розповідями. Через хвилину висипав усе з рюкзака на землю. Коли з'явився автобус, ледве встигли все це зібрати.

Судячи з того, що лід у місці, куди ми прибули, був не лише вкритий талою водою, а й буквально встелений рибалками, саме сюди зібралась на сходку вся риба Вовчої. Технологією лову я оволодів одразу. Це легше, ніж орудувати циркулем. Опускаєш в ополонку гачок на волосині, сіпаєш вудлицем тоді, коли здається, що треба сіпати, і не сіпаєш, коли цього не здається.

Перша рибина, що вчепилася за гачок, ледве не вирвала з моїх рук вудлице. Боротьба була короткою, але впертою, і я, як істота з більш розвиненим інтелектом, одержав перемогу, з трудом витягнувши рибу на поверхню. Розміри риби дещо розчарували: це був, як мені повідомили, недорозвинений пічкур. І все ж я перебував на сьомому небі і душа моя цвірінькала, наче горобець після дощу. Бальзам діяв.

Наклонулось на спів ще раз, коли за гачок вчепився другий пічкур. Більше не співалось. І мені нічого більше не лишалось, як глибоко дихати. Те саме робили й хлопці. Надихавшись, ми, як пишуть журналісти у кращих нарисах, втомлені, але задоволені, повернулись додому.

Однак стривайте! Я ж іще не розповів про одну подію. Перед тим як повернутись додому, трапився випадок, кот-

рий, до речі, нагадує про себе з кожним черговим приступом радикаліту.

Все почалося з того, що я прикипів до копійки. Замурована льодом, вона лежала вверх орлом! Пройти повз своє щастя я просто не мав ніякого права. Тож і забігав навколо неї, наче молодий чорт, випущений з пекла на один день.

Гелнув плішню з одного боку, другого. Раптом піді мною тріснуло, розверглося, і в ту ж мить я опинився у воді. Не весь, правда,— моя усміхнена, переповнена щастям голова, немов поплавок, гордо маячила на поверхні, бо під ногами відчувалась твердь. Це й врятувало мене.

На дні знайшов притулок лише рюкзак з пічкурами і снастями. Я ж мужньо боровся зі стихією, поки мене не витягли з ополонки. Разом з пальтом і чобітьми звідти витягли і радикаліт. Так би мовити, вузлик на згадку. Тепер ми з ним нерозлийвода, як старі п'янички, один без одного жити не можемо — куди я, туди й він.

Згодьтесь, це не завжди приємно, коли вас отакечки переслідують. Та що поробиш, сам винуватий: не треба вірити забобонам. Бач, запопасти хотів «щасливу» копійку. От і маєш...

ФАРШИРОВАНИЙ ЗАЄЦЬ

Дуже жаль, що вам не довелося полювати в Карпатах. Яка це благодать! Які блискучі можливості відкриті тут перед кожним, хто, закинувши за плечі рюкзак, крокує в гумових чоботях полями, перелісками і хащами з рушницею в руці.

Звіра у нас — аж кишить. З чим би це вам порівняти? Ага, ось. Вам, звичайно, доводилось бувати на пташиних базарах на Курильських островах? Що? Ні? Шкода. А в Уссурійській тайзі ви полювали? Як, ні? Ну, в Ужі ви вже напевне ловили рибу? Це та річечка, на якій стоїть Ужгород. Теж, кажете, ні?

Так-от, у наших краях стільки приблизно різної звірини, скільки риби в Ужі. Хмарами бродять ведмеді, вовки, лисиці, куниці, дикі кабани, рись, дика кішка. А мисливців — іще більше. Вони бродять полчищами. Точно не скажу, але завжди так виходить, що на кожного побаченого зайця одночасно націлюються приблизно дванадцять ство-

лів. Як кажуть, кинеш палицю на зайця, а влучиш у мисливця.

Наша поява з дитячим письменником Владимеєм в рядах носіїв рушниць не викликала особливого здивування. Ми з Владимеєм дуже швидко оволоділи складною технікою мисливця, а ще швидше зустрілися із звіром. Всього лише три роки місили грязюку на полях, поки побачили зайця. За цей час мій друг видав п'ять дитячих книжок, а в моєї дружини народилося двоє дітей. Але для справжнього мисливця це цілком нормальний строк. Що таке по суті три роки? Лише 1095 днів. Варто походити, щоб побачити зайця.

Тож і кортить скоріше поділитися з вами нашою радістю. Забігаючи наперед, скажу: ми навіть їли фаршированого зайця. Як ви гадаєте, де ми його взяли? Нізащо не вгадаєте. Зайця приніс з полювання мій друг Владимеє.

Зауважте, я кажу — приніс, а не кажу — убив. Тому що стверджувати останнє я не можу. Заєць потрапив до рук дитячого письменника за досить загадкових обставин, які й досі дають мені підстави думати: а чи винен друг у вбивстві зайця? Побачене дає право сумніватися в цьому, хоч сам Владимеє схильний думати інакше. Він не допускає думки, що це не його робота.

Того пам'ятного дня нам щастило з самого ранку. Як завжди з деякою недовірою наближались до Владимеєвого «Москвича». Але побоювання були марними — не довелося штовхати до другого повороту цю давню мрію дитячого письменника. Всупереч сподіванню виявилось, що акумулятор на цей раз не сів, і через п'ять хвилин ми вже мчали в те заповітне місце, де:

— Ну не проштохнешся через цих зайців і лисиць!

На ходу ще раз обмацували свої рюкзаки. Здається, усе на місці: ось ковбаса, ось у казанку відварена картопля з цибулею, ось огірочки, сало, а ось і чверточка. Це, щоб у потрібну хвилину забавити людський дух, а то, кажуть, у зайця нюх, як у лисиці.

Ранок був казковий, але ми не помічали ні сріблястих ялин, ні пухнастих сніжинок, що висявали бісером, — рвались на передову, прагнучи скоріше вступити в поєдинок з отими таємничими і невловимими зайцями. Прибули на місце і не стали гаятись ні хвилини. Розвернулись цілом утрьох (в останню хвилину виявилось, що наш приятель Петро Кузьмич забув удома рушницю, тож він залишився на стоянці машини готувати куліш).

Треба бачити мисливця, коли він іде на дичину. Це поема! Очі і вуха його ловлять кожен шурхіт, кожен непомітний рух. Він іде півгодини, іде годину. Він іде дві, три години. І нічого не бачить, крім купин, пеньків та кущиків. Отак ішли й ми, поки дитячий письменник не просурмив збір.

— Чує нас звір, ось у чім секрет,— констатував Владиж.— Треба забити дух.

Розкрили рюкзаки. Забили. Зав'язали рюкзаки. І знову рушили у бік лісу, не підозрюючи, що нас там чекає.

Уже чули вічне і хвилюючо-таємниче перешіптування смерек, як раптом на узліссі з'явилися спершу мисливські собаки, а невдовзі — один, два, три, чотири... Ми налічили двадцять шість мисливців. З рушницями наперевіс ішли вони нам назустріч, мов у контратаку.

І в ту саму хвилину, коли відстань між нами скоротилась до сімдесяти метрів, а наш головнокомандуючий іще не встиг прийняти розумного рішення, десь на правому фланзі, невідомо звідки, вискочив заєць і помчав поміж рядів, немов приймаючи парад. Перші постріли, зроблені супротивниками, вивели нас із заціпеніння і кинули в сніг. Постріли гриміли один за одним і перетворились на суцільну канонаду. А заєць, не бачачи виходу, летів по живому коридору. Падав, знову схоплювався і, зіщуливши вуха, мчав далі. Свист дробу і гавкіт собак підганяли його.

Поки ми лежали, тісно припавши до снігу, Владиж не дрімав. Залишивши нас під пострілами, дитячий письменник здійснював у цей час складний і сміливий тактичний маневр: він кинувся навперейми зайцеві, він біг, як казковий герой, під вогнем 52-х стволів, що вивергали свинець. Спостерігаючи таке видовище, друзі його сповнювались гордістю за дитячу літературу, що має таких відважних письменників.

Владиж правильно розрахував швидкість і напрям бігу. У відповідальну хвилину він опинився в потрібному пункті. Приготувавшись, Владиж підпустив звіра ближче. Але знесилений і до смерті наляканий заєць обдурив сподівання дитячого письменника: упав за два метри до мушки. Друг дітей і тут виявився на висоті. Побачивши розпластаного біля своїх ніг звірка, Владиж швидко підняв рушницю, прицілвився і вистрілив дуплетом. Два чорних фонтани землі знялися до неба. Несподівано для всіх, як привид, підскочив і заєць. Зібравши останні сили, він, очевидно,

намірився зробити хоча б ще один кидок... Та де там!

Раніше я ніколи не підозрював, що нетренована людина та ще з пороком серця може вільно робити акробатичне сальто. А тепер я вірю в це. Я побачив це чудо того дня. З невластивою спритністю, одним карколомним стрибком Владиж наздогнав зайця!

Нам уже здавалося, що поєдинок закінчився. Та ні! За зайця треба було ще поборотись. Не встиг Владиж схопити його за вуха, як хвостом заволоділи підоспілі собаки. Сподіваючись на вдячність господарів, вони намагались будь-що захопити здобич. Владиж, проте, не здався — він не міг пропустити нагоду мати наочний посібник для дитячих оповідань.

— Ні за що! — вигукнув войовничо Владиж, притискуючи зайця до грудей.

І таки вистояв. Вийшов переможцем! Тим часом приторомлені пси, опутивши очі, ретирувались із жалюгідним трофеєм — кудим хвостом, відірваним у запалі битви.

Щоправда, Владижу довелося витримати іще один натиск. Мисливці пробували довести усю неспроможність зазіхань дитячого письменника. Але поки двадцять шість мисливців доводили хором усе нові й нові докази, Владиж з олімпійським спокоєм засовував зайця в рюкзак. Мені здалося, що він взагалі не чує, про що гомонять довкола. Обличчя його випромінювало щастя.

Зав'язуванням рюкзача закінчився період боротьби за зайця.

Через три дні у Владича відбулася вечерея. Гостей пригощали фаршированим зайцем із клюквою. Це був незвичайний заєць. Він виявився нашпигованим не тільки часником, перцем, але й дробом № 2, забитим в нього усіма двадцятьма шістьма мисливцями. З кожного відкушеного шматочка гості діставали дріб, як кісточки з вишень. Спершу це трохи бентежило: та швидко всі звиклися з цим і продовжили невимушену розмову про принади полювання. Власне, говорив лише Владиж, а решта, затамувавши подих, слухали його нескінченні мисливські розповіді, в яких фігурували і ведмеді, і дикі кішки, і дворогі носороги, і антилопи гну, і знамениті собаки дінго.

Про з'їденого зайця ніхто не запитував. Та й навіщо? Ясно ж, що для такого мисливця, як Владиж, це справжнісінька дрібниця. Та й сам він не заперечує цього:

— Дурниця! Узяв на мупку — і готовий зайчик.

З таким же сміливим польотом думки говорить він і про полювання на диких кішок та рисей, хоч я добре пам'ятаю, що якось, побачивши сліди вепра, Владиж одразу ж рушив по них, але... в протилежний бік. Прискореним темпом. І це було дуже до речі. Запитаєте — чому? Та тому, що дикого кабана значно важче утримати за хвіст, ніж, при-міром, зайця. Навіть такому випробуваному мисливцеві, як Владиж.

ЧАЙОВА ІСТОРІЯ

Трапилось так, що я зовсім випадково точно розраху-вався з таксистом: просто не виявилось зайвих грошей. Він не вилаяв мене (може, вплинула весна). Але так рвонув з місця машину, що мене з голови до ніг вкрило щільною хвилею грязюки.

Чистив свого костюма і лаявся в думці: «І чого це, власне, повинні йому давати? Він такий же трудящий, як всі, а потім, це взагалі принижує людську гідність».

Отоді й вирішив раз назавжди: «Дзуськи! Не прини-жуватиму більше ні своєї, ні чужої гідності. Точно до копійки розраховуватимусь».

Про свою клятву вчасно згадав у перукарні. І, звичайно, вибив чека на дев'ятнадцять копійок: стрижка без оде-колону.

— Без одеколону?!

Коли поклав чека, перукар подивився на мене, як на останнього покидька. Він туди-сюди крутив мою голову, гидливо торкаючись пальцями то зліва, то справа, ніби за-мість голови підсунули йому брудну шаньку, набиту пада-лишнім вівсом.

Стриг він «шаньку» на відстані, відвертаючи носа, щоб і не бачити її. Машинку гарячково підносив до голови на одну мить тільки для того, щоб видрати черговий жмут волосся.

Добре, що катування тривало дві-три хвилини — цього часу, вважав перукар, досить для мене. Геть очманілий від болю, я вирвався з цієї перукарні, щоб заскочити в іншу. Однак ніякі допоміжні роботи вже не могли вряту-вати мого «бобріка». Знервований перукар безнадійно заповоров його. Треба було стригтись, як кажуть, налісо.

Мушу вам сказати, що людина я виняткової сили волі. Коли щось надумаю, то хоч через крупорушку пропускаяй,

а стоятиму на своєму. Отож тимчасові невдачі не зупинили мене. За кілька днів випала нагода ще раз довести цілеспрямованість своєї натури. В ресторані я роздягнувся сам, без сторонньої допомоги. Повечеряв скромно, тихо. Хоч тиша, скажу, панувала не до самого кінця. Коли запросив з офіціантки належні мені двадцять вісім копійок здачі, вона зчинила такий гармидер, вибираючи мідяки на здачу, що зусбіч на мене закліпали очиськами, як на небаченого досі скнару. Я схопився, мов ужалений, і хутко вискочив із зали.

Дещо навіть зухвало, з викликом поклав перед швейцаром номерок з вішалки.

Швейцар стрепенувся і вмить... ніби розтанув. Переді мною була живильна примочка на травму, нанесену офіціанткою. Який всерозуміючий батьківський погляд! Здається, він здогадувався уже про мій намір не давати йому «чайових».

Через те, мабуть, не поспішав подавати пальта. Він демонстрував його. Це був парад-виставка, парад-продаж, а я відчув себе на хвилику мільйонним її відвідувачем, якому задарма дісталосся це пальто.

Він стелив його ніби прапор до ніг переможця, як простиградло перед немовлям, щойно витягнутим з купелі. Не ризикуючи обідрати підкладку, я міг би приземлитись на це пальто, стрибнувши з двадцятого поверху.

Тільки залізна воля утримала мене від спокуси кинутися в тепле принадне чудо, яке зробив з мого далеко не нового пальта цей чарівник в образі швейцара.

— Спасибі,— сказав я по можливості холодно, з презирством потягнувши своє пальто за комір.

— Прошу, прошу,— благально посміхався «чарівник», міцно тримаючи мій одяг, як бабуся лотерейний квиток, на котрого випав принаймні холодильник.

Я трохи натиснув, потягнувши за одвороти. Де там. Як у лещата потрапило.

— Хе-хе! — криво осміхнувшись, намагався видрати пальто з його пазурів.

— Хи-хи! — люб'язно шкірився він і енергійно підштовхував правицею, мріючи загнути мене в один з рукавів, мов більярдного шара в лузу.

Боротьба була глухою і впертою.

— Ну, справді, я з пелюшок сам одягаюсь,— говорив, не випускаючи одворотів.— Не звик... Це суперечить моїм поглядам.

— Спробуйте раз, а потім — піде,— всіляко заохочував швейцар.— Ану ж бо!

— Нізащо! — індичився я.

— Облиште зайву скромність! Для мене честь одягнути такого вельмишановного добродія,— брав на бордаж швейцар, мертвою хваткою ві'явшись у пальто.

Нерви мої не витримали.

— Одчепись, чайодрал! — заволав я, щосили смикнувши за одвороти. Вони жалібно вискнули, наче гальма на повороті, і вільно попливли вниз.

— Молодий чоловік трішки перебрав? — чемно довідався у мене чорнявий дружинник, що взявся ніби з-під землі.— Але ж навіщо це так широко рекламувати? — щиро знизав він плечима. І натякнув: — Ви ж уже стриглись?

— Я-а-а? Пе-ре-брав?! — кинуло мене в піт.

— Ну, що ви? Що ви? Він в рот не брав хмільного,— витираючи спітніле чоло, хитренько підморгнув швейцар дружиннику з явною метою насолити мені.

— Я просто намагаюсь взяти своє пальто,— якомога спокійніше розтлумачив я обстановку.

— А ви ж знаєте, що це вимагає величезних зусиль,— підлив масла у вогонь супротивник і хмикнув, виразно поглянувши на одвороти мого пальта, що звисали тепер на ньому, наче вуха у хворого кролика.

«Добре, що по швах!» — радісно промайнуло в голові. До речі, пальто якимось незрозумілим побитом мирно покоїлось на моїх плечах.

— Запам'ятайте, пальто довше носить, коли його бережеш від зайвих ушкоджень,— філософськи зауважив дружинник. І прямо-таки з батьківською турботою в голосі звідався: — Штрафом обмежимося? Чи писатимемо по місцю?..

Я поспіхом кивнув головою, без вагань віддаючи перевагу штрафові.

Розплатившись (до копійчки!), я почимчикував додому, неймовірно радіючи з того, що все лишиться між нами і в «чайову» історію не буде вилутаний колектив моєї установи.

МАМИНА ТОЧКА ЗОРУ

Коли не рахувати трійок з географії, історії і ботаніки, я закінчив третій клас на четвірки та п'ятірки і все ж досі не второпаю, що таке життя.

Дещо про нього я почув від мами. Я дізнався, що життя можна розбити так, як глечик із сметаною. У мами, наприклад, давно розбите життя. Це вона й сама визнає. Винуватий у всьому тато. Сталось це тоді, коли мама вийшла за тата заміж, не знаючи, що він дав згоду їхати із столиці на периферію.

Мені тато теж хоче розбити життя. Коли він прийняв лобзика і почав показувати, як ним випилювати з фанери різні цікаві речі, мама так і сказала:

— Ти і Аліку хочеш скалічити життя?

— А що тут поганого? — запитав тато.

— Аліку ні до чого ота пилка, — сказала мама. — Краще купи йому телескоп. Хай привчається зірки дивитись. Він буде у нас астрономом.

— На тому тижні ти запевняла, що Олень буде журналістом, — заперечив тато.

— Від мене це не залежить. Життя розвивається швидше, ніж росте наш Алік, — відповіла мама. — Доводиться міняти точку зору.

Мама каже, що виховані діти не стовбичать перед очима, коли розмова йде про виховання дітей. Щоб не заважати, я непомітно одягаю пальто виходжу на вулицю і — гайда до дяді Василя Бойчука. Дядя Василь живе поруч. Якщо перелізти через паркан, пройти метрів п'ятдесят сусідським садом, потім за колонкою повернути ліворуч, протиснутися між двома сарайчиками і, коли вдасться, проскочити повз будку, щоб не примітив Рябко, — якраз опинишся перед майстернею.

Головне — тихо і непомітно підкрастися до будки ззаду, а потім прожогом проскочити небезпечну зону. Вона зовсім недовга — така, як ланцюг, котрим прив'язаний Рябко. Проскочиш — і все. Нічого страшного немає. За останню чверть я тільки раз прийшов додому з порваною холошею. А так взагалі поки Рябко вискочить з будки через тісні дверцята — я вже у майстерні. Майстерня у дяді Василя світла, простора і пахне у ній сосною. А яких тільки речей тут немає! Столи, шафи, стільці, ящики, двері. І все це дядя Василь сам змайстрував.

Він зустрічає мене завжди однаково:

— А-а-а, майстер-ламайстер!

В роті у нього люлька, а біля ніг тирса, купи прозорих стружок. На столі лінійка, рубанки, напилки, циркулі. Дядя Василь завжди щось теше, вимірює, вишилює, збиває. Не встиг оком кліпнути — і вже готовий стілець чи рама. Я ще не навчився робити ні рам, ні стільців. Але змайструвати ящикок під квіти мені легше, ніж з'їсти тарілку борщу в обід.

Мама дуже сердиться, що я бігаю до дяді Васи, а тато обіцяє купити мені і рубанок.

— Може, відкриємо в спальні філіал майстерні дядька Василя? — запитала мама. Вона попередила: скоріше земля закрутиться в інший бік, ніж її син робитиме ящики для посилок.

— Де ж прогрес?! — кричала вона на тата. — Його дід був лісорубом, батько теслярем і онук туди ж. А звідки братимуться вчені, митці?

Не дочекавшись відповіді тата, звідки братимуться вчені і митці, мама заявила:

— Алік буде кандидатом наук! Це вирішено остаточно. Принаймні на сьогодні... А зверни увагу, які у нього ноги. Хіба таким ногам стояти за теслярським верстатом?

Виявилось, що мій шлях у житті — це шлях у балет. Там спокійно можна бігати по сцені під музику в сріблястих чоботях до тридцяти років, а потім — іти на пенсію.

— Цікаво, хто хліб нам дасть, як усі танцями захопляться? — запитав тато. — На дядю надії покладаємо?

Певно, тато мав на увазі дядю Степана з Дачних хуторів. Мама любить відпочивати у нього, і влітку ми кілька разів їздимо туди. У нього чудові яблука і груші в садку. А за городами — річка. В ній ми ловимо рибу, поки мама ходить по баштану і вибирає кавуни та дині. Мама каже, що вона дуже любить село і жила б, мабуть, у ньому, якби не було такого міста, як наше.

Під час останньої розмови я почув новину про життя: виявляється, від нього можна відірватися. Тато так і сказав, що мама відірвалася від життя. Я згадав, як влітку у піонерському таборі від мого розбитого ліктя відривали пов'язку, і мені стало шкода маму. Йй, певно, теж боляче було, коли вона відривалася від життя. Однак мама трималася героєм:

— Хай відірвана. Однак Аліка зроблю обдарованим, хоч лусну!

Коли мама почала доводити татові, як добре бути худож-

ником, а тато дивувався, як може мама так неправильно розуміти життя, я непомітно одягнув пальто і вискочив на подвір'я. Переліз через паркан, пройшов садом, протиснувся між двома сарайчиками, і коли Рябко ледве не вхопив мене за холошу, я вскочив у майстерню дяді Василя. Як завжди, він зустрів мене усмішкою, але весь вечір мені було сумно. Я думав про те, як тяжко мамі зробити мене обдарованим.

ДУБЛЕР

Юнак не ввійшов, а вскочив у купе, так наче його чорт з рукава витрусив. Рожеві вуха парубка пломеніли, як край неба перед вітром.

— Хай йому грець! — хапливо кидав він валізки на полиці.— Трохи реквізит свій не розтрусив. Прямо-таки рекуперція якась. Ніхто не хоче залишатися на другому плані, всі пнуться на перший. Хоч до відправлення ще ого-го!

— Ти б і зачекав,— непривітно пробурмотіла бабуся, що порпалася в своїх кошиках.

Рожеві вуха спрямувалися в той бік.

— Вам легко таке говорити, а якби опинилися в моєму становищі, то, може, і поспівчували б,— сумовито мовив юнак.

— У вас лихо? — стривожено спитав пасажир у піжамі.

— Лихо може скоїться щохвилини,— підсмикнув штани парубок.

— То, може, ми чимось зарадимо вам? — співчутливо звернувся до парубійка бородань, що лежав з газетою на полиці.

— Ні, нічим ви вже не зможете мені допомогти,— говорив юнак з виглядом приреченого, чухаючи литку правої ноги великим пальцем лівої.

— Та що скоїлося з тобою? — не втерпіла бабуся, що і досі переставляла кошики.

— Я знімався в кіно,— похнюпився юнак, ніби зізнався у зломі.

— То, прошу, які ж тут підстави для хвилювання?! — ляснув себе по стегнах пасажир у піжамі.— Вам треба стрибати до стелі: такий молодий, а вже в кіно знімається.

— От-от! Це ж мене й хвилює, що молодий. Я, бачте,

ще не Жаров. Йому вже нема чого хвилюватися,— казав хлопчина.— Він, бува, й погано зіграє, а все одно хвалять. Бо народний. А молодого жийсь критик так потягне голублю по буйній голівоньці, що світ в очах замакітриться. А я ж уже й хуліганом був...

— Ой-бо! Великий строк мав? — сполошилася бабуся, пригортаючи до себе кошки.

— Який строк? — невдоволено зморщив лоба хлопчина.— Це я таку роль грав.— Хулігана. Напливом показували. Правда, одну спину тільки — вів під ручку міліціонер. Саме тоді мене й відкрили як актора.

— А ти сам хто? — підперла рукою підборіддя бабуся.

— Дублер. А біографія у мене чудова,— з погордою сказав парубійко.— З трудової сім'ї, і сам починав з низової роботи — майже місяць в учнях пекаря спину гнув.

— Ого-го! Цілий місяць? А тепер же? — допитувалася бабуся.

— А тепер? Тепер-от кручусь.

— Де ж це тебе крутить, прости господи? — сплеснула руками стара.

— Кажу ж, біля кінематографічних кіл кручуся, бабуся,— розтлумачив юнак.

— І дістається теперішній молодьожі! — журливо похитала головою стара.— Як той казав, не доведи й заступи.

— Це істинно! Буває в такий ракурс ускочиш,— задоволено трусонув кучматою головою хлопець,— що тільки встигай повертатися. Мій керя Ельфрунд Гусак зараз дублер одного відомого заслуженого. Там яка рекуперція? Герой тікає від батька однієї симпатичної дівчини. У ту мить, коли парубок намагається перескочити тин, песик хапає його за холошу, і на той бік герой падає вже без штанів. Виключно комічна ситуація,— широ реготнув юнак.— Заслужений, звичайно, відмовився зніматися в цьому кадрі. От Васю й підставили.

— Да-а-а, цей кадр справить незабутнє враження на глядачів,— підкреслено зауважив бородань.

— Я ж і кажу, що животи понадривають.— Рожеві вуха юнака випромінювали надзвичайне задоволення.— Уявіть собі: вечір, насуваються чорні хмари, дівчина йде по воду, а у вікні бабуся хреститься. Крупним планом! — Юнак обвів усіх захопленим поглядом і замовк.

— Ну й що? — не второпала піжама.

— Як що?! Неореалізм! Дівчина йде по воду, хмари

насуваються, а бабуся хреститься крупним планом. Во! — підняв великого пальця рожевовухий.

— А ти ж кого там граєш? — поцікавилася стара.

— От даєте! — задоволено вигукнув юнак. І терпляче роз'яснив: — У цьому кадрі, бабуся, я не беру участі. У мене роль складніша — я падаю з другого поверху.

— Чого ж тебе туди понесло? — затривожилася стара. Юнак поблажливо всміхнувся:

— Специфіка кіно. Така ідея в режисера виникла. За сценарієм все просто — весілля як весілля: дудлять горілку, співають, кричать «гірко». Режисер підсилив цей момент: у ту мить, коли всі дружно крикнули «гірко», жених, злякавшись, падає з балкона другого поверху на клумбу. Надзвичайно комічний кадр! Ну, актор, конєшно, не захотів ламати собі в'язи. От і викликали мене. Блискавкою.

— Ну і що? — підняв голову бородань.

— Що ж? — потиснув плечима парубійко. — Я негайно вилетів.

— Я питаю, чим кінчилось?

— Ну, та, знаєте, — неохоче відповів юнак, — в'язи трохи пошкодив.

— І к лихій його мамі таку ракупорцію! — вставила стара.

— Така вже специфіка роботи дублера. Три місяці проваландався в лікарні. А тепер от повертаюся... І тремчу. Картина уже вийшла на екрани. Боюсь, як почне якийсь критик дьогтем мастити.

— А як зветься ваш фільм? — спитав бородань.

— «Поцілунок над прірвою». Може, бачили?

— Бачив, бачив. І можу заспокоїти: вам особисто не загрожує дьоготь. Кадру з падінням жениха на клумбу там, на жаль, немає.

— Знаця, як той казав, була баба дівкою, — додала бабуся і свої п'ять, щоб було десять.

— Знову вирізали! — скис юнак. — Ну та що ж, — рішуче струсив із себе тугу. — Мистецтво вимагає вирізання. Нічого не поробиш, специфіка кіно. Але грошей не виріжуть. Така рекуперція в кіно не проходить, — підбадьорив себе парубійко.

— До речі, молодий чоловіче, — зауважив бородань, — не рекуперція, а рекуперация. І від специфіки кіно вона далека.

Глипаючи очима, юнак змовницьки підморгнув:

— Розігруєте...

МОРЖІ

У Саливона Пентьо і Кіндрата Теліги на двох одне прізвисько — «моржі». Називають їх ним заочно. Бо хто ж в очі скаже отаке поважним людям.

Гарний садок у Саливона. Чудовий! Тепер оце там наливаються яблука, сливи, груші. А на вгороді грядки цибулі, редиски, огірків, помідорів, картоплі.

Вийде з хати Саливон, і не нарадується його душа — кругом достаток: ось хлів, а в хліві худоба, ось курник, а в курнику — курей тих... Ось саж, а в сажу — два кабани, ось комора, а в коморі — і олія, і мед, і сало, і сушка.

Круг просторого дому — новий високий паркан, ніжно пахне смолою. Попід хатою гладенька бетонована доріжка. Зсунувши капелюха на потилицю, цілісінький день не розгинає спину Саливон: то корито у сажі підправить, то граблі підремонтує, то рогатинами гілки на яблунях попідширає. А коли сонечко сховається за обрій і з левади повертаються корови, сідає поважно під хатою на колоду та й гукає:

— Егей! Кіндрате! Ідїть-но погомонимо.

Кіндрат — сусіда Саливона. У нього теж гарний сад і город. Тільки дїм трохи довший та смужки на перинах іншого кольору. А так і саж є — і в сажі хрюкає, комора — і в коморі апетитні пахощі. Паркан хоч і не виблискує свіжими барвами, як у Саливона, одначе біля нього стоїть новенький мотоцикл. Та ще: на причілку від вулиці у Кіндрата плететься виноград, а в Саливона там посаджені молоді деревця. Ось він і сам.

— Здоровенькі були!

— Драстуйте.

Сідає на колоду Кіндрат. І починають сусіди гомоніти. Про се, про те, про ціни на горіхи і на автомашини.

— Не завадило б і пивця кухоль випити,— заїкнувся Кіндрат.

— Краще склянку води випийте. Вода у моєму студні ліпше за всяке пиво.

— Це ж у якому вашому студні? — насторожився Кіндрат.— Новий викопали?

— Та в старому. Він у мене один. Осьдечки,— показав.

— Не знаю, як ви можете таке говорити, Саливоне. З яких це пір мій колодязь став вашим? — образився Кіндрат.

— Мені, звичайно, він ні до чого, але ж всі знають, що колодязь мій,— захвилювався й Саливон.

— Якщо вже по юриспруденції, то колодязь стоїть на межі, і одна половина моя, а половина ваша.

— Не верзїть казна-що, Саливоне. Зруб більше повалився на мій бік — то який же він у біса спільний? Ось візьму зараз і відгороджу його від вас.

— Може, ви скажете, що й я сиджу на вашому боці?

— Аякже, звичайно, на моєму. Оце поки наше!

Саливон пополотнів. Справа вже торкалась його честі як господаря.

— Що ви таке сказали? — уриваним голосом промовив Пентьо.— Як у вас язик повернувся? Це ж моя присадибна...

— А хто ставив оцей зруб? — хитро примружив очі Теліга.

— А чий це ланцюг висить? — розставляв пастки Пентьо.

— Грім би тебе побив! Це мій ланцюг! Я дав за нього корчагу паленки. І журавель мій!

— Твій журавель?! — хихикнув Саливон.

— На кутні б ти засміявся! — вигукнув Кіндрат і вхопився за журавель.

Пентьо теж прикипів до тичини.

— Пусти, кажу тобі! — вирячив очі Теліга і сіпонував ворину.

— Ова! І не подумаю! — почервонів Пентьо і собі потягнув жердину.

Боротьба була напрочуд впертою. Сусіди сопіли, мов два цапи у борні, силкуючись оволодіти ініціативою і досягти бодай найменшої переваги над супротивником. Та жодному з них так і не вдалося випити келих переможи — тичина обірвалася і разом з нею в колодязь обербенились обидві ворогуючі сторони.

Битягали сусідів з колодязя з великим піднесенням. Отоді й пристало до них оте осоружне «моржі». З'явилися вони з того світу мокрі до цурки, але горді, нескорені і повні готовності продовжувати боротьбу до переможного кінця на суші.

Добре, що все скінчилося тут же на очах чесної публіки: клятий колодязь від гупотняви провалився крізь землю із зрубом і всіма іншими причандалами.

Бо дуже вже був ветхий.

З деяким сумнівом беруся я за описання цієї незвичайної історії, бо й сам скептично ставлюся до мисливських побрехеньок. Отож не певен, чи сприймуть всерйоз читачі все сказане мною. Бо ж лише речові докази можуть посвідчити, що дійсно зі мною трапилася ця пригода, а саме: жінчина шубка і помпон із заячої ріпиці.

Міг би бути свідком і мій вірний Трезор — пес із надзвичайно видатними чорними плямами на шкірі і блискучою репутацією чесного собаки. Та саме того дня він сидів під домашнім арештом у хліві, і його обов'язки довелось тимчасово виконувати мені самому.

І все ж те, про що йтиме мова нижче, — чистісінька правда. Заприсягаюся діжкою квашених яблук, яку підготував на нинішній сезон. Чому саме цією діжкою? Про те нижче.

...Вирушили ми того дня на полювання, як і належить, тільки-но зажеврило. Зайці ще міцно спали у своїх лігвищах, проглядаючи уві сні науково-популярні фільми про значення моркви, капусти та молодих стовбурів яблунь у заячому меню. Йшли, звичайно, в ті місця, де, за свідченням очевидців, тих зайців аж кишить.

Очевидці не підвели нас. Під обід ми таки «витоптали» довговухого. Зірвався він далеко від нас, але одна немаловажна обставина примусила моє загартоване в таких боях серце радісно забитися: заєць шкутильгав на праву задню ногу.

— Цей ветеран у моїй кишені! — вигукнув я. І, давши для бадьорості два постріли вверху, стрімголов кинувся по ріллі навперейми косоокому.

Від такого нежданого маневру заєць отетерів. Його короткої зупинки було досить для того, щоб я зорієнтувався на місцевості. І коли наступної миті «ветеран» взяв напрямок до глибокої балки вліво, я вшкварив на горбок праворуч. «З тієї горки і стьобну його!»

Та заєць виявився стріляним горобцем. Поки я видряпався на вершину горба, він уже чеберяв у другу балку. Я встиг лише помітити помпон на ріпиці і вистрілив по ньому. А сам, круто розвернувшись, майнув у протилежну балочку.

Маневр був блискучим: ми мало не стрілися ніс у ніс. Я був би останнім телепнем, якби не бабахнув дуплетом. Та в момент пострілу заєць підстрибнув, і я лише удобрив ріллю добірним шротом.

Зизоокий тим часом подався у чагарник, понад яром.

Зробивши вигляд, що мені остогидла оця безплідна біганина, я плюнув і поплентався в інший бік. Зайшовши за гірку, пригнувся і хутко здійснив сміливий маневр — двокілометровий кидок по ріллі у зігнутому стані. Пара клубок мени валила з моєї назухи! Однак іти на повний зріст — значило демаскувати себе. І далі — я поповз.

Й отут уже, скажу вам, дісталосся чортів моїй жінці. По-перше, напхала рюкзак наче на два десятки зголоднілих людей, а по-друге, — шуба. Чудова хутрова шуба. Тільки ж одну зиму й проходила. А тепер от, завдяки жінці, доводиться обливатися потом.

Чому в ній? А тому! Запхнула кудись мою фуфайку, а сама, бачте, в критичний час по магазинах побігла. А ви ж знаєте той відповідальний момент, коли на вас чекає машина, повна мисливців. Тут уже хапаєш, що потрапить під руку. От вона й потрапила під руку, ця триклята шуба, бодай вона луснула на ліктях.

Я захилювався від задухи. Уявіть себе у спеку (буває таке в листопаді) в шубі, гумових чоботях, з рюкзачищем на спині, патронташем на поясі, рушницею. Важко? А тут іще рілню ставищанські трактористи так розробили, що лікті й коліна на півметра заглиблюються в ґрунт, як лапи культиватора.

Отак-о «культивував» я, спітнілий до кінчиків волосся на голові, метрів шістьсот, поки не з'явилася лисина на рукавах шуби. і не показався чагарник.

Хіба тут до шуби, коли заєць он за тим кушем?! Застібаю шубу, щоб не почув зизоокій, як калатає серце. Озираюся. Тьфу! Що за рахуба? Невже «ветеран»? Так і є! Стоїть збоку на ріллі й з підкресленим інтересом спостерігає: чого, мовляв, цей чудака переорює носом таку гарну рілню?

— В упор розстріляю капосного! — аж підкинуло мене від злості.— Пуху не зостанеться! — І натиснув на обидва курки.

Пострілу не пролунало. Захопившись погонею, я забув після дуплета перезарядити рушницю.

Невдача не зломил мій дух. «Ветеран» робив неймовірні зусилля, щоб обдурити мене, я ж блискуче розгадував його складні маневри. Правда, ноги мої тремтіли від утоми, та обляшати погоню я не думав.

Раптом шматок ковбаси, яким я збирався підкріпити свої сили, застряв у горлі, коли збагнув ситуацію: зосередивши всю увагу на мені, «ветеран» пошкунтильгав прямісінько в

лапи моїх приятелів по полюванню. А закон у мисливців залізний: хто вбив, того й заєць. Набігані кілометри тут ні до чого.

«Будь-що треба завернути!» Я почав палити по ріллі зліва. Хоч ця операція і коштувала мені всіх набойів, але блискуче виправдала себе: косоокий змінив напрям. І ми знову попленталися удвох по ріллі: заєць попереду, я — позаду. Зрештою я відчув, що ми вийшли на пряму фінішну. «Доконав довговухого», — подумалось.

Він дійсно зовсім знесилів. Ледве тягнув ноги по ріллі і я. Бігти вже ніхто з нас не міг. Щохвилини зупинялися, відсапувалися. Шубу й рушницю, як речі коштовні, але не потрібні, я ніс під пахвою. А заєць, хоч і був порожняком, ледь дибав, покірливо вислуховуючи мої прокльони на свою адресу...

І досі я переконаний, що ця історія закінчилася б трагічно, якби не квашене яблуко. Воно стало для мене своєрідним амулетом.

Коли сонце вже сідало, а відстань між мною і зайцем скоротилася до десяти метрів, я витягнув з рюкзака квашене яблуко і тільки-но хотів розкусити, як «ветеран» з диким вереском кинувся на мене. Чи яблуко його спокусило, чи надумався покінчити зі мною — завжди лишиться для мене загадкою. Але трапилось жахливе: зизоокий пішов в атаку. Знесиленою рукою, сидячи, я скоріше штовхнув, аніж кинув яблуко. Кидок виявився напрочуд вдалим.

Влучивши в зайця, яблуко поклато край пригоді. Бездиханний, він упав до моїх ніг.

Відсапавшись трохи, я рушив до села. Але без зайця, з одним лише трофеєм — білим помпоном. Тягнути косоокого на собі п'ятнадцять кілометрів було вже несила.

ДИЗЕЛЬ

На роботі бухгалтера районного відділення «Сільгосптехніки» Кузьму Сидоровича Чайку називають Дизелем. За його звичку заводитися з півоберта. Правда, Чайка ніколи не лютує, а лише без упину буркотить собі під ніс з будь-якого приводу.

Тільки вдома, перед своєю могутньою Чайчихою, чоловік безнадійно заглухає. З парубоцьких літ залишилось це у нього. Чи підсвідоме визнання її переваг у силі, чи німе

обожнювання, чи просте небажання «зв'язуватися з бабою». Як би там не було, а перед Чайчихою Кузьма капітулює беззаперечно.

Цього дня, повернувшись з роботи, Кузьма Сидорович довідався від Чайчихи про одну хвилюючу новину.

— Кузя! — підозріло оглядаючи свого чоловіка, мовила Чайчиха урочистим голосом.— Кузя! Ти будеш пенсіонером!

Чайка звів брови і стенов плечима.

— На жаль, усі колись будуть ними,— мовив він, не розуміючи, до чого верне дружина.

— Твоя правда, Кузя. Всі колись будуть. А ти будеш пенсіонером зараз,— дещо захоплено повідомила Чайчиха.

— В якому смислі? — остовпів Чайка, десь у глибині душі відчуваючи невідворотність крутих змін у своєму особистому житті.

— Ти, Кузя, будеш пенсіонером у прямому смислі.

— Мені ще років п'ятнадцять стрибати до пенсії,— скніючи, слабо відбивався Чайка.

— А я думаю, місяців за два дострибаєш,— безапеляційно запевнила Чайчиха.— Є пенсіонери і молодші за тебе.

— Так то ж хворі, а мене, слава богу, хоч у гарбу запрягай.

— Ага! І ми колись були рисаками. А тепер у тебе, Кузя, дуже вже здоров'я похитнулося. Тягнути далі ніяк не можна. Завтра йдемо до лікаря,— підсумувала бесіду Чайчиха.

— Але ж дозволь, ніяких симптомів у мене немає,— голосом приреченого говорив Чайка, починаючи вже сумніватися, чи правду він говорить.

— Будуть симптоми,— твердо запевнила Чайчиха.— У других є, і в тебе, дасть бог, знайдуться. Пенсія нам не завадить.

Вранці другодні Чайчиха подзвонила в «Сільгосптехніку» і попередила, щоб Кузьму Сидоровича на роботі сьогодні не чекали.

— А то чом же? — обличчя Кузьми Сидоровича витягнулося і на ньому з'явився вираз непідробного здивування.

— Ти забув, Кузя, що сьогодні ми йдемо в лікарню... У тебе ж хронічна виразка шлунка!

Дизель відчув легке запаморочення голови.

— У мене? Виразка? З чого ти взяла?

Чайчиха нагородила Кузьму Сидоровича чарівною посмішкою.

— Не забувай, Кузя: я твоя дружина і краще знаю, що в тебе болить. Уже забув, що з тобою коїлось на тому тижні?

— Живіт схопило,— згадав Кузьма Сидорович

— От-от! — захоплено вигукнула Чайчиха. — А запевняєш, що цілком здоровий.

— Але ж, Мотю! Це від того, що замість масла намазав хліб кремом для обличчя,— зовсім збитий з пантелику, пробував переконати дружину.

Чайчиха непорушно стояла на своїх позиціях.

— Он Лапків Іван виделку проковтнув — і нічого. Перетравило. А тобі від крему стало погано. Ні, ні, не сперечайся. Одягай сорочку й ходімо.

Два тижні водила Чайчиха Кузьму Сидоровича по лікарнях. Чайку всебічно досліджували, ретельно просвічували, глибоко аналізували.

Та от з'явився і перший симптом: Кузьма Сидорович втратив апетит.

— Він тане буквально на очах,— ділилася з лікарем своїми спостереженнями щаслива Чайчиха. — Не бере в рот вареників.

Зрештою Чайка був вивчений назубок, і лікар дав висновок:

— Все в порядку,— сказав ескулап.

— От бачиш! — у захваті вигукнула Чайчиха. — Я ж казала, що знайдеться симптом. — Й уже до лікаря: — Довідочку у вас можна одержати?

— Ви мене неправильно зрозуміли,— заспокоїв Чайчиху лікар. — Ваш чоловік цілком здоровий!

— Як це здоровий? — щиро обурилась Чайчиха. — Скільки ніг побили, ходячи сюди, від роботи механізатора відривали для того, щоб ви отак познувались над нами. Ні, цього я так не залишу. Навивчають отаких на нашу голову,— чистила Чайчиха лікаря, тягнучи Дизеля за руку.

Вдома Чайчиха не дала відсапатись Кузьмі Сидоровичу:

— Він шукав не там, де треба. У тебе перебої в печінці! — оголосила вона, як про загальновідомий факт.

— У якій печінці? — застогнав Дизель.

— Не в моїй, звичайно. Еге ж! Саме ти страдаєш печінкою,— задушевним голосом, у якому чулись нотки співчуття, промовила Чайчиха. — Там, мабуть, вже ціла брила.

— Це тобі так здається. Ніякого каміння в печінці я не відчуваю.

— Значить, у нирках є.

— Ой лишенько! — зробив необережний рух рукою Кузьма Сидорович, ніби вхопився за серце.

— Ти хапаєшся за серце? — підозріло поглянула Чайчиха на чоловіка, і жахлива здогадка вразила її: — Боже! У нього інфаркт! Як я не подумала про це раніше?!

Чайчиха знову ожила. Сусіди тільки й слухали про те, у якому важкому стані привезла вона свого чоловіка в лікарню.

А в лікарні знову ретельно вишукували симптоми інфаркту.

— Ти дуже погано спав, — говорила через кілька днів Чайчиха, коли підозри на інфаркт розвіялись. — Ти все крутився і щось мурмотів уві сні. Такого з тобою, Кузя, ніколи не було. Пам'ятаєш, коли у війну бомбою наш хлівець змело і коридор розвалило, то й тоді ти не прокинувся. А зараз... Ні, ні, в тебе зовсім розладнані нерви.

— Як завжди, перебільшуєш, — втомлено відбивався Кузьма Сидорович.

— Мені видніше. Скажи спасибі, що від інфаркту тебе врятувала. Я знаю одного невропатолога в обласному центрі, який обов'язково знайде у тебе невроз. А може, і всю неврастенію в цілому.

— В обласному центрі?! — вхопився за голову Кузьма Сидорович.

— О! Тебе і головні болі переслідують? — в захваті промовила Чайчиха. — Ці симптоми теж на нашу користь. Ні, ми таки вижmemo для тебе пенсію...

ПСЕВДОНИМ

Помічник бухгалтера колгоспу «Світанок» Мишко Мадюдя написав оповідання. Невелике, всього на шість сторінок. Але чудове. Сюжет нескладний, читається легко. Раптова кінцівка. І, головне, смішне. Сам Михайло від душі сміявся.

Чи теплі дні, що несли з собою сонячну весну, чи чорні очі Марійки, яку він так палко кохав, чи, може, все разом надихнуло Михайла. А тільки повернувся ввечері додому і взявся за перо. Викинув з чорнильниці засохлу золотисто-фіолетову муху, долив туди води, розколотив сірником і почав писати в шкільному зошиті в клітинку.

Оповідання давалось легко, і Михайло писав, не розгинаючи спину. Аж у попереці закололо.

Правда, інколи сторонні думки непомітно відволікали його від теми. Погляд на хвилину-дві ставав особливо мрійним і далеким. Михайло не міг не думати про майбутнє.

По-перше, відтепер почне писати регулярно. Потім зовсім кине роботу. І з усією відвертістю скаже своєму бухгалтеру Минку все, що про нього думає. А ще потім... Потім, видавши книжку, він, як це роблять усі порядні літератори, купить двоствольку, спінінг і поїде на Ірпінь. А мо', кудись на лимани чи до моря. Щоб ближче познайомитися з життям. Бо, кажуть, ніщо так не наганяє творчого натхнення, як убита качка або власноручно спійманий короп...

Десь о третій годині ночі Михайло поставив крапку, вивів підпис: «Михайло Мадюдя». Зробив скромну приписку: «Прошу виправити помилки» — і замислився. «Мадюдя, Мадюдя... Прізвище якесь... Подивляться на підпис і читати не стануть. Щось гучніше треба...»

І вирішив підписати оповідання псевдонімом. Та скільки не гриз кінчика пластмасової ручки, нічого путнього в голову не приходило.

Не дали відчутних наслідків пошуки псевдоніма і наступного дня. Михайло нервував, погляд його бездумно никав по кабінету. З усякої речі, яка потрапляла у вічі, Мадюдя намагався зробити звучний псевдонім: «Прес-Пап'євський... Календарський... Репродукторський...» Як домогосподарка квасолю, перебирав він у пам'яті назви рік, гір, країн, героїв книг і фільмів. «Гнат Браманутров... Жорж Амазонський... Леонід Корсіканець...»

Однак ніщо не ставало врівні з оповіданням. Який би псевдонім не придумав Михайло, він або ж не подобався йому самому, або вже зустрічався в літературі: Гордий, Сміливий, Вільховий, Степовий, Польовий, Верховинський, Потьомкін-Тавричеський, Римський-Корсаков, Бетьков-Корсунський. Зовсім недавно красивим псевдонімом Ібрагім Удалой почав підписувати критичні кореспонденції місцевий журналіст П. Пуня.

Михайла переслідували прізвища, назви, імена. Він погано спав, втратив апетит. Коли мати подавала страву, Михайло нетямуще дивився на тарілку і думав над тим, чи не можна з борщу чи розсольника придумати добрячий псевдонім. І частенько печеня залишалася на столі незайманою.

Ввечері, розстеливши на підлозі велику карту, він

повзав рачки, витираючи коліна і вдивляючись у назви сіл, присілків, районних центрів, шепотів: «Іванівський, Тарасівський, Сухобалківський...»

Втративши надію знайти щось у географії, Михайло заглибився в народне господарство. Детально перебравши все в лісовій і легкій промисловості, він наліг на сільське господарство. Однак і тут не поталанило.

Спопелілий вогнем турботи, Михайло став замкненим, неуважним. Неправильно складав цифри, плував звітність, зрештою його заслухали на правлінні і, вникнувши у внутрішній світ помічника бухгалтера, винесли суворе стягнення.

— Виговор-Строгачевський...— задумливо проказав Михайло, почувши рішення правління.

Відійшов у вічність місяць, поки Михайло зважився-таки звернутися за допомогою до колективу. В суворих серцях працівників контори колгоспу «Світанок» він знайшов палкий відгук. Підшукуванням псевдоніма тепер зайнявся майже весь апарат контори. Спритні рахівники навипередки пропонували:

— Остап Балансович...

— Андре Каретка! Чим погано? — гарячувала друкарка Зіночка.

І навіть суворий неговіркий головбух Минко кидав:

— Іван Дебет-Кредитський.

Одного суботнього дня, коли Михайло сидів у голярні, йому раптом прийшло в голову те, чого так довго шукав.

— Нарешті! — вигукнув він й вислизнув з-під бритви голяра, ризикуючи залишитися без голови або принаймні без вуха.— Бахчисарай-Бек-Мадюдя!

Наступного дня, тільки редактор газети «Колос» ступив до кабінету, Михайло вже стукав у двері. А ще через хвилину сидів у м'якому кріслі, зосереджено розглядав свої нігті і, посміхаючись, зрідка кидав погляд на редактора.

Редактор читав оповідання. Читав і сміявся. Ще б не сміятися! Оповідання було чудовим! Простий сюжет. Раптова кінцівка.

А дочитавши, редактор скинув окуляри й оглянув Мадюдю якимсь дивним поглядом.

— Тільки немає тієї стрункості, тієї логічності, мови. І помилок багато. Коротше, своя інтерпретація.

Виявилось, що Бахчисарай-Бек-Мадюдя просто запозичив сюжет оповідання Антона Павловича Чехова.

Щоразу, коли на нашу базу прибуває чергова партія свіжої риби, ми хапаємося за серце і телефонну трубку, щоб поділитися цією радістю з магазинами.

«Хапаємося» — взагалі, не те слово. Ми беремо телефонну трубку, як підтоптаний джигун руку молодій дівчині: з ніжністю й острахом. Бо від неї (трубки) можна чекати всляких несподіванок, непередбачених ніякими правилами телефонної служби. (Хай благословить господь того, хто так лаконічно і мудро сформулював ці правила! Будь-який з наших працівників тепер і сонний скаже, що для виклику абонента треба зняти мікротелефонну трубку з важеля, а не навпаки — важіль з трубки. Що для прискорення виклику не треба гамселити цеглиною по важелю і духопелити трубкою об настільну електроламбу).

Спокійно чекаємо безперервного гудка (бо без нього набирати номер — все одно, що просити телефонний стовп прокоментувати роботу вербичківського зв'язку), набираємо номер, ждемо сигнал про з'єднання з рибним магазином і намагаємось зав'язати балачку з Корнієм Івановичем. Ой леле! Замість Корнія Івановича чуємо знайоме до найдрібніших відтінків меццо-сопрано Лоли з музкомедії:

— Ти, Рижик? Приходь сьогодні на «Клопа».

І так завше. З настирливістю погано вихованих залицяльників ми щоразу замість рибного магазину потрапляємо до Лоли, а як — один дідько знає. Бо ж музкомедія і риббаза в різних кінцях міста.

Хай би вже правил тих не виконували — горіхи, чи що, лушили тим апаратом. Так ні ж. Боронь боже, щоб повертати диск сторонніми предметами — терпугами або заводними ручками від автомашин. Ніколи не гасимо й цигарок у слуховій раковині, не вигрібаємо трубкою попіл із трубки.

А з трижильним мікротелефонним шнуром яке благородне поводження! Не те, що не плетемо з нього поясків з китцями, а навіть не обриваємо. Говоримо не в чобіт, а, як і вимагається, безпосередньо у мікротелефонну трубку, в міру своїх сил, спокійно. А за все — самі збитки.

Прибуває на базу лящ. Живий, бадьорий, товстопузий. Директор задоволено потирає руки:

— Дзвони, Микитовичу, в рибний, щоб негайно приймали.

Лечу до телефону, знімаю трубку. Набираю номер рибно-

го. Так і є — Лола. Починаю виклик вдруге, і знов у трубці чую голос секретарки з музкомедії.

— А ти двійку набирав? — довідується мій помічник.

— Набирав.

— А 8?

— Все набираю, дивись.

— П'ятнадцять годин тридцять шість хвилин, — почувся голос у трубці.

— Навіщо мені ваші години?! — закричав я, але тут же здогадався, що то автомат...

Лящі нервово хлюпоцуться у теплій воді. Я стримуюсь, щоб не гепнути кулаком по важелю. Директор сам береться за трубку. Результат той самий.

— Треба в бюро ремонту подавати, — мудро радить хтось.

Дзвонимо.

— У вас, звичайно, барахлить телефон? — одразу вгадали в бюро, не чекаючи наших роз'яснень. — Ану, наберіть якийсь міський номер.

Набираю номер рибного магазину — відповідає музкомедія.

— Ага! — зрадів зв'язківець. — Є посилка!

— Кому посилка? З чим? — не зрозумів я.

— Посилка? Тобто ваш телефон посилає дзвінки. Подзвоніть ще кудись.

— А про що говорити?

— Та хоч про погоду, про каштани.

— Подзвонив на квартиру приятеля. Вдома байдикувала його дружина.

— Маріє, драстуй. Це Бобошко. Іван приїхав? Ні? Добре. — Помовчав. — Ну то що, каштани гарно вродили? — верзу казна-що.

Яка думка Іванової дружини про каштани, так і не довідався — роз'єднав зв'язківець. Що подумає молодиця?

— А тепер не чіпайте трубку! — наказали з бюро.

З годину телефон подзеленькував, наче тихо жалівся монтеріві на свої болячки. Потім я дзвонив знов по квартирах знайомих.

Лящі докладали зусиль, щоб зберегти свій товарний вигляд і не потрапити до розряду «поснулик». А я безтурботно базикав по телефону:

— Ольго Павлівно! А здорово наше «Динамо» наклепало «Нафтовику»!

Не нудьгував і монтер.

— Наберіть нуль. Наберіть «ге»,— безугавно просив він.— Наберіть три трійки. Чотири четвірки.

— Є! Знайшов! Ми даємо вам і вихід,— радісно закричав зрештою зв'язківець.

— Ой, спасибочки! — зрадів і я.

— Ні за що. Я тільки хочу сказати, що наша АТС дає вихід вашому телефону. Якби ви, скажімо, спотикалися на «ге» — винні були б ми. А ви за «бе» чіпляєтесь. «Бе» — не наша компетенція, ми за «ге» відповідаємо. До побачення!

Лящі робили останні конвульсійні рухи, прагнучи продовжити своє існування. Директор рвав на собі чуба. Та що вдієш!

«Лола! Ось хто виручить! — майнула думка.— Подзвоню їй, а вона вже — в рибній».

Хутко набираю номер Лолиного телефону.

— Музкомедія?

— Яка музкомедія?! — обурився чийсь голос у трубці. — Це рибний магазин.

— Ой, не може бути! Яке щастя! Це Микитович з риббази говорить. негайно присилайте рибник за живим лящем!

Директор вихопив у мене трубку:

— Магазин? Не поспішайте! Присилайте бортову за послужними лящами! Живих уже немає.— І тихо поклав трубку, пильнуючи за тим, щоб бува не перекрутився трижильний мікротелефонний шнур. А я в думці вже прикидав збитки по риббазі.

Кажуть, все геніальне — просте. І дійсно. Скільки ми настраждались, викликаючи рибний магазин, а виявляється, все робиться просто: набираєш номер телефону музкомедії і одержуєш рибний магазин. Будь ласка, говори від пуза!

От що значить компетентний підхід до правил користування телефоном.

БОЛІСНИЙ ПРОЦЕС

В.о. завідуючого паливним складом Сивулька похмуро сидів за столом, втупивши засмучені очі у вікно. «Та-а-к, мене великий і болісний процес, поки людство навчиться жити без дров»,— з жалем констатував він.

Сивулька, звичайно, не бог і не міг проректи, що після осені настане зима, хоч дехто, правда, й натякав на це.

Еге! Якби-то Сивулька точно знав, що отака лихоманка трястиме його нині, він би інакше діяв! А то, чого гріха таїть, сіпав Сивулька не за ту струну: вештався по тресту та винохував, коли ж затвердять його завідуючим. А тепер все летить шкереберть! Влітку можна було заготовити тих дров і на дві зими, а зараз де їх візьмеш?

Гризота поїдом їла в. о. завідуючого. Є хмиз, так його ніхто не бере. Хоч тікай від таких споживачів! «А мо', справді тимчасово прикрити контору?» — майнула навісна думка, але він одразу відкинув її. «Закидають усі інстанції скаргами. Вихід один: обіцяти, що ось-ось підкинуть дров. Та делікатніше, привітніше це робити, всяко виказуючи шанобу до них. Може, й продержусь на винятковій обхідливості», — невесело думав Сивулька.

Прикра ситуація, що створилася з дровами, в'язала йому тепер путами руки й ноги. Нудьгуючи, він прикидав, коли настане розв'язка. «Хоч би сотню кубометрів десь виканючити, щоб протриматися на новому місці».

Невтішні думки перервав шум мотора. «За дровами!» — зойкнула душа Сивульки. Стук у двері відкинув його з крісла, мов катапульта.

— Прошу, прошу! — враз охриплим голосом гречно запросив він, підводячись назустріч прибулому. — Прошу, сідайте. Значить, той... Прийшов кінець? — спохвату бовкнув Сивулька.

— Кому прийшов кінець? — сторопів чоловік.

— Дровцям, звичайно, — удавано безжурно хихикнув Сивулька. — До нашої хати добрих людей грубка заганяє.

— Бачте, я приїхав, щоб... — спроквола почав незнайомиць. І Сивулька негайно скористався з цього.

— Не вважайте, прошу, що своїми відвідинами ви надаєте нам мороки, — вкрадливо замурмотів він. — Наш святий обов'язок зробити лежанку кожного трудящого теплою. Хе-хе, — майже природно засміявся Сивулька. — Ви що більше любляєте? Березу? Вільху? Чи сосну?

— Та мені, власне... — делікатно ладнався почати розмову прибулий.

«Головне, не дати йому розтулити рота, — вирішив в.о. завідуючого. — Бо тоді все пропало».

— На берізку націлюєтесь? — із сліпучою посмішкою звідався Сивулька.

— Я?! — звів брови прибулий.

— Ви маєте рацію! — скрикнув Сивулька з незвичайною жвавистю, наче справді уважно вислухав думку свого співрозмовника. — Береза — це, я вам скажу, фактично ціла комора калорій. Спалахує від одного погляду. А полум'я! Чисте і пекуче, мов сонячне проміння в Гаграх! — хитрував Сивулька, побоюючись, щоб не перебили його.

І раптом жахнувся: «А що, як він запросить березу?» На обличчя в. о. завідуючого наче хмаринка спало гірке розчарування.

— Не можу, однак, не попередити вас, — Сивулька зняв пилінку з рукава приїжджого. — Власне, це мій службовий обов'язок попередити вас, що у берези є одна вада... Гоготить, триклята.

— Що? — не второпав гість.

— Гоготить, кажу, у печі. Як паровоз! У кого нерви тендітні — не видержує, — химерив Сивулька, чудуючись своєю навальній фантазії.

— Та я й не збираюся її брати, — зробив клієнт нетерплячий рух.

— Не подумайте, ради бога, що я хочу відвернути вас від берези! Будь ласка! — благально хруснув пальцями Сивулька, помітивши, що у прибулого вже похитнулась віра в березу. — Хочете — беріть її. Та, між нами кажучи, вільха все ж спокійніша, — замріяно говорив він, гарячково мізкуючи, як покінчить із цією деревиною. — Але й вона має свої прикросі.

Прибулий **недовірко** поглянув на в. о. завідуючого.

— Важко її колоти, — скривився Сивулька.

— Коли в хаті холодно, з цим не рахуються, — мовив той.

— Якби-то тільки це! — не заспокоювався Сивулька, в душі радіючи, що отак потихеньку він і схилить покупця на сосну. — Вона, мов божевільна, пускає бульбашки.

— Ну й що з того? — неприязно знизав плечима незнайомиць.

— І чадіють від неї люди найчастіше. Збирається, скажімо, ввечері з дружиною в кіно, як несподівано відчуваєте, що нездужаєте. Так і знайте, вчаділи. А це ж страшенно неприємна штука — чад. Мало фізичних страждань, бувають і смертельні випадки. — Сивулька зробив страшні очі. — Уявляєте, похорони в отаку слизоту. Квитки в кіно, звичайно, пропали... От тому я ніколи сам не беру сосни. І вам не раджу. Якщо покласти руку на серце, то найкраще паливо,

шановний товаришу, це сосна,— цілком природно зітхнув Сивулька, діставшись берега.

— Хоч і вона не без вади,— в тон йому проказав гість.— Стріляє!

— Що?! — здригнувся Сивулька, збитий з пантелику.

— Ага! Залюбки розносить найміцнішу цегляну грубу. При цьому жертви, звичайно, неминучі.— В очах гостя бігали бісенята.

В.о. завідуючого отетеріло дивився на нього: «Ну, все! Повний провал! В газету напише».

— А в багатьох барабанні перетинки лопаються,— явно кепкував з Сивульки незнайомиць.

«Виженуть із системи!» — спохмурнів в.о. завідуючого.

— Ні, ні! Заспокойтеся. Не стануть кидатися кадрами через якусь там сосну.— Нізащо! А ми краще сусідам продамо,— підвівся співрозмовник.

— Що продамо? — здивовано закліпав очима Сивулька.

— Бачте, наш ліспромгосп хотів сосну вам запропонувати і берези кубометрів триста.

— То давайте її сюди! — скочив Сивулька.— Сосну давайте, березу давайте! Все давайте!

— Не підійде,— розвів руками ліспромгоспівець.

— Чому ж? — витріщив очі Сивулька.

— Гоготить, триклята,— відверто посміхнувся гість, підводячись із стільця.— І стріляє.

— Хе-хе,— винувато посміхнувся Сивулька.— Притерпимось. Перенесемо. Куди ж ви?

— Топіть хмизом! Хмиз — найкраще паливо,— засміявся незнайомиць і грюкнув дверима.

Машина форкнула і зникла за рогом. Сивулька вхопився за голову і застогнав. Точнісінько, як вільха в печі... Остання можливість відвернути од себе неприємності вислизнула із рук з його ж власною поміччю.

— От і будь після цього чуйним,— журно підсумував результати бесіди Сивулька.

СКЛЕРОЗ

Десь у п'ятдесят вісім років у Миколи Йосиповича Козубеньки раптом прорізався хист. Потягло старого до пера.

— Прибери-но швиденько зі столу,— просив дружину після вечері.

З деяким хвилюванням, знайомим кожному писареві, наближався Козубенька до столу, де зберігав свої нехитрі канцприлади, і брався до роботи.

Збирав він дані, розсилаючи в усі кінці країни запити: «Цим дуже прошу повідомити, чи працював у вашій установі (організації, підприємстві) і в який час Микола Йосипович Козубенька. Якщо працював, прошу вислати офіційну довідку на моє ім'я».

...Згадавши про наближення пенсії, Микола Йосипович не міг пригадати, де працював. Багате частими змінами життя Козубеньки залишило в його пам'яті лише деякі туманні спогади та кілька записів у трудовій книжці, що зовсім не відтворювали всього пройденого ним життєвого шляху.

— Почав я працювати,— ділиться Козубенька спогадами з жінкою,— помічником кухаря. Це я точно пам'ятаю. А потім і пішло. Був шорником в Копинівцях. Чи в Когутівці? Потім чоботарем. Хоч ні, чоботарем я не робив, здається.

Це на початку трудової діяльності. Проте і подальший шлях Козубеньки не більш ясний. Микола Йосипович ще може назвати республіку та галузь, в якій трудився. В одному селі він збирав шкірки з ховрашків, в іншому був тісно зв'язаний з медициною — вилловлював жаб і п'явок.

— Добре пам'ятаю Крим, де працював у 1951 році,— слабим снопиком проміння освітлює минуле Козубенька.— Хоча ні, в той рік я був уже в Киргизії. Ага, точно там. Ти не пробувала кумис? Розкішна штука! Та тільки справа марудна. Буває, як задощить — тут би в хаті на печі відлежуватися, а треба за кіньми дивитись, щоб вовки не розхватали.

З гірських киргизьких пасовиськ Козубенька спустився для того, щоб цілком присвятити себе служінню мистецтва. Воно дуже прийшлося йому по душі.

— Пречудове життя було у хвілармонії,— мабуть, вдесьте переживував одну й ту ж страву Козубенька.— Був я там ніби комерчеським директором. Кого хотів, пропускав без квитка. Дивись, отак чоловік п'ять-шість пропустиш. А що таке троячка, коли тут же й буфет?! Це, значить, є тобі, Козубенько, всі умови для культурного відпочинку: півлітра та ще й з закускою.

Працював би там і досі, та лихо скоїлось: засидівся з дружком у буфеті, а двері забув відчинити після концерту.

Ну, зрозуміло, народ під замком розхвилювався, директора викликав...

Неохоче згадує Козубенька той період свого життя, коли він, сповнений найкращих сподівань, кидав усі земні блага і віддалився на високу пожежну каланчу берегти народне багатство — ліс від пожеж.

— Це було, дай бог пам'яті,— морщить лоба Козубенька,— в тисяча дев'ятсот... Коротше, це було саме в той час, коли я із смушкового коміра свого пальта пошив шапку. Прочув я, що треба в ліс охоронника. Еге, непогана робота: заліз на вишку і милуйся краєвидами.

У смушковій шапці, урочистий, піднімався Козубенька на пожежну каланчу, як капітан на мостик корабля. Причепливо оглянувши голубіючу далечінь і помріявши трохи про веселе життя в «хвілармонії», він зручніше влаштувався на коротенькій лавиці вежі, і незабаром навіть не надто вишукане музикальне вухо могло вловити ніжне хрюпіння, що долітало зверху.

Так продовжувалось доти, доки в одну чудову місячну ніч Козубеньку не розбудив гамір. Виглянувши, звичний до всяких раптовостей, Козубенька обімлів: горіла пожежна каланча, на якій він пильнував ліс від вогню. Як з'ясувалось потім, загорілась від недокурка, недбало кинутого Козубенькою.

Пожежні машини, ставши півколом, дружно поливали водою вежу, а заодно і охоронника, що опинився наче у пастці.

Хто зна, чим би все кінчилося, якби не могутня протипожежна техніка. Ніхто не міг тоді дати гарантії, що у всепоглинаючому полум'ї не згоріла б і чудова смушкова бекеша Козубеньки.

...Писав Козубенька лише реальним адресатам. Брав їх із списків абонементів міських телефонів, із об'яв, реклам. Захопився Микола Йосипович і періодичними виданнями. З кожного фейлетона, кореспонденції, репортажа вибирав раціональне зерно у вигляді адреси підприємства, організації — наступного вже дня летів туди запит: «Цим прошу сповістити, чи працював у вас Козубенька...»

Більше надходило негативних відповідей. Та були й позитивні: «Так, мовляв, і так, перебував такий у наших списках в такий-то місяць такого-то року». А якось одного тижня надійшло одразу дві довідки, з яких випливало, що в березні 1948 року М. Й. Козубенька працював одночасно рахівни-

ком контори «Заготзерно» в Кустанаї і фармацевтом у Мурманській області.

— Як це я встигав? — дивувався Микола Йосипович.— Ось який я парубок моторний був — бачиш, як крутився, світа білого не бачив,— вихвалявся дружині.

В межах свого району Микола Йосипович користується телефоном.

— Алло! Лісокомбінат? Скажіть, у вас працював Микола Йосипович Козубенька?

— А хто це говорить?

— Козубенька.

— Вам що, товаришу Козубенька, робити нічого? Чи вам пам'ять відшибло?

Та найобразливішою для Миколи Йосиповича була відповідь з тієї протипожежної команди в лісі. «Такий у наших списках не лічився»,— відповіли йому.

— Як не лічився? А хто ж тоді горів на вежі? Виходить, марно постраждав?

Не меншу головоломку завдала їй фабрика дитячих іграшок — звідти відповіли, що М. Й. Козубенька працює у них і досі.

— От тобі й на! — ляснув долонею по лобі Козубенька.— А зарплату не платять.

Підбадьорений такою відповіддю, Микола Йосипович надіслав листи в дві арктичні станції і китобійну флотилію «Слава».

— Не зайве,— сказав.— Ану, як виявиться, що й там я працював. Будь-що, а витягну на пенсію місцевого значення.

МІЗИНКИ

ПОЗАЗДРИВ

Ідуть за покійником. Голомозий із заздрістю:

— Ти дивись, яка шевелюра лишилась на ньому.

ВСЬОГО 40 КОПІЮК

Касирка:

— Він же великі гроші одержує. А тут 40 копійок не додає, то прибіг, розкричався. Соромно дивитись було!..

ПОСТУПИВСЯ

Директор магазину одержав безкоштовну путівку на курорт і подарував її начальникові відділу по боротьбі з розкрадачами.

— Хай їде — хоч місяць відпочинемо, — радісно підморгнув.

НАВИЩО ОБИДВІ?

Хлопчик погрався з кішкою. Мати:

— Помий руки — і за стіл.

— Я тільки однією грався.

ВІНЕГРЕТ

Екскурсовод у музеї:

— Ця картина називається «Натюрморт».

— А мені здається, якби ще зо два бурячки підкинути, то був би вінегрет.

НА ДЕЗИНФЕКЦІЇ

У першокласника за якусь витівку відібрали в школі портфеля і сказали, щоб прийшов з батьком.

Мати вдома питає:

— Де портфель?

Думав, думав і каже:

— Взяли на дезинфекцію.

ДЕ ПОДУШКА?

Мати пояснює малюкові в кінотеатрі:

— Оте простирадло — екран.

— А де подушечка?

ДЕ МОЗОЛЬ?

Кажуть, треба наступити дармоїду на мозоль. А де ж він у дармоїда, той мозоль?!

СЛОВА НЕ ДАВАЛИ

- Це ж істина? — риторично запитує доповідач.
- Ні! — відповів хтось із слухачів.
- А ви мовчіть. Вам слова не давали.

ПІДКЛЮЧЕНА

У маніпуляційному кабінеті:

- Сестричко, а я вже підключена?

ЯК ІНДИКИ

- Ох, і онуки здорові народилися! От здорові!
- Які ж, діду?
- Ну, ну як індики!

ОНУКАМ ДІСТАНЕТЬСЯ

Показуючи на свій пояс, дід захоплено розповідає:

- Купив торік. Ношу, ношу — і нема йому ніякого зносу. Як і сокирі. Ну й сокира ж! Теж торік придбав. Рубас скажу вам! Пережила прадіда, діда, ще й онукам дістанеться.

НАЧЕ Й ДРУЖИНА ЧЕПУРНА

Кидаючи в рот вареника, чоловік скреготнув зубами по виделці, зніжковів і став виправдовуватися перед гостями:

- Наче й дружина чепурна і сито густе, а на зубах тріщить.

ТАК НЕ ПОВАЖАЮТЬ

Тітка лає продавця:

- Хіба можна так поважати покупців?!

З КОЖУХОМ І ВОЗИКОМ

Обурюється дядько, п'ючи пиво:

- Хіба зараз п'ють? От раніше дід Юхим, бувало, як іде на весілля чи ще там кудись, то обов'язково одягає ватні штани і кожуха. Бо вже знав: нап'ється так, що лежатиме

десь під парканом! А дід Назар, ідучи на гулянку, завжди тягнув за собою возика — щоб дядьків легше було додому доставляти.

ТИПОВЕ ЯВИЩЕ

Дружина до чоловіка:

— Ти бачив у журналі карикатуру: жінка, як і я, рубає дрова.

— Значить, типове явище.

ПОСЛУГА ЗА ПОСЛУГУ

Офіціантка чемно роз'яснює:

— Питаєте, яка найкраща страва у нашій їдальні. Гадаєте, поставите мене в тупик? А ось і скажу: візьміть коробку сардин, помідорчиків прихватіть, огірочків, цибульки молоденької також. Попросіть чемненько тарілочку у мене, наріжте туди всякої овочі, попросіть так само чемненько відкривалочку, відкрийте, що треба, — і закусуйте на здоров'ячко. Ніхто й слова не скаже, що прийшли ви до їдальні із своєю півлітрою. Послуга, так би мовити, за послугу.

— То прошу вас чемненько все оце подати.

— Ой, який же ви нетямкий! Он на розі гастроном — туди і біжіть. А хліб у нас знайдеться.

ЩОСЬ СХОЖЕ

Після концерту обмінюються думками:

— Правда ж, піаністка нагадує друкарку?

— Еге ж, тільки з тією різницею, що свою помилку друкарка десять разів може перестукати, а піаністка — лише перелупати...

ЩОБ ДОБРО НЕ ПРОПАДАЛО

Правління колгоспу за наполяганням ветеринара вирішило додавати щодня у раціон жеребця десять штук яєць. Через рік у конюха виявився надмірний вміст холестерину.

— Трапляється це і від надмірного споживання яєць, — констатував лікар. — Може, зловживаєте ними?

— А що ж робити? — розвів руками конюх.— Шкода жеребцеві таке добро віддавати.

ХТО ПРИМУШУЄ ЇСТИ

На риболовлі батько з синком ловлять коників на наживку.

— Ще зовсім маленькі,— з жалем каже батько.

— А де ж їхні тати і мами? — питається синок.

— У них немає тат і мам,— відповідає батько.— Вони ростуть самі.

— А хто ж їх їсти примушує? — помовчавши, звернувся синок до батька.

ПРОЙНЯЛО

В три ціпи відчитують недбайла: директор, заввідділом і голова місцевкому. Наприкінці голова місцевкому співчутливо питає того:

— Що, брат, пройняло?

— Пройняло! — швидко відповідає недбайло і тут же запитує: — Ти не знаєш, де дістати сурику? З того сезону не фарбував човна. Прямо серце розривається!

УКОЛ

Хворий обурюється після того, як вийшла медсестра:

— Дала, називається, укол! Загнала отакенну голку, ще й повернула. Завтра ж випишусь — хай когось іншого колють.

ПАДІННЯ ЧЕМПІОНА

Їхали в одному купе чемпіон з гімнастики і старезний дідуган. Останній терпляче вислуховував хвалькуваті розповіді чемпіона про його численні перемоги, а по тому й каже:

— А ти, хлопче, ні в жисть не зробиш того, що я можу зробити.

— Жартуєте, діду,— зневажливо усміхнувся чемпіон.

— Во! Дивись,— відповів дід і почав втикати сірники у свої козацькі вуса.

Чемпіон тільки рота роззявив.

ЗАЛІЗНИЙ ХАРАКТЕР

Дивувались співробітники:

— Оце так зміцнив нерви в санаторії! Як це тобі, Льоню, вдалося?

— Виробив залізний характер,— похвалявся той.

— Але ж як? Яким чином?

Льоня зверхньо оглянув співробітників.

— Ні на що не звертав уваги. Навіть коли замість відбивної морковний пудинг подавали. Мовчки їв і йшов геть... до шашличної.

ВЕРБИЧАНСЬКІ ВИТІВНИКИ

— Чого це, мамо, Гаврилівна кособочиться на нас? — киває на сусідчину садибу син-студент, що приїхав на канікули.

— Ще б не одвертатись! — відповідає мати з запалом.— Сором в очі глянути. От і не дивиться. Вона ж геть обнесла марापельки на отій сливі, що на межі.

— І ви змовчали?

— Ще б пак! А ми скосили дві сотки трави в кінці її городу й обламали п'ять рядків кукурудзи.

АТЕЇСТКА

Питає онука в бабусі:

— Чому перестали в церкву ходити?

— А що я в тій церкві не бачила?

— Так усе життя вірували.

— Бо полуда на очах була. А оце спала. На великдень.

— Як то сталося?

— Загубив, бач, хтось у церкві десятку. Я підняла і передала до амвона, щоб знайшли роззяву. А титар — цап її, та в кишеню. Аж загула... Отож поклялася: більше й на поріг церкви не стану.

ЧОМУ ВТЕКЛА ПАВЛИНКА

Цей новорічний вечір був для мене справою життя або смерті. На вечір мала прийти Павлінка.

Я готувався до нього, як до польоту на Марс. Активно за- куповував усе, що траплялося під руку, визначав місце

ялинки і святкового столу, перечитував поради «Клуба домашніх волшебників», уважно вислуховував сусідок щодо сервірування стола.

Все йшло пречудово до того моменту, коли одного дня мені на очі потрапили «Правила пожежної безпеки при обладнанні новорічної ялинки», надруковані в газеті. Прочитавши їх, я зрозумів, що потрапив у пастку. Досі я думав надто примітивно, як марсіанин, що вперше потрапив на Землю. Думав, куплю ялинку, іграшки, серпантин почеплю, палитиму біля неї бенгальські вогні з Павлинкою і цілу ніч говоритимемо про наше кохання.

Надто далеко залетів у своїх мріях, відірвався, так би мовити, від грішної землі.

«А може, нічого цього й не потрібно? — промайнула навісна думка.— Може, це так, задля годиться». Ану, дай, думаю, обережненько проконсультуюся у самих пожежників.

— Роби так, як написано! — категорично заявили в пожежній.

— А може...

— Ніяких «а може»! Відповідатимете по закону...

В пожежній на всяк випадок записали прізвище. Коротше, взяли на контроль як такого, що може порушити правила. Вечір тріщав по швах. Мені нічого не лишилось, як, засукавши рукава, приступити до виконання широкої програми пожежної безпеки при обладнанні ялинки. Що тільки не робить з людиною кохання!

Насамперед взявся за ялинку. На вигляд це було зовсім безневинне ніжно-зелене деревце. Та тепер мене, старого горобця, на кольорі не зловиш. Начитавшись «Правил пожежної безпеки», я з острахом поглядав на це чудовисько, щохвилини чекаючи від нього якогось виверту, самоспадування або ще якихось витребеньок.

Хоч і було воно, це деревце, невеличке, та, згідно «Правил», могло згодитися хіба що у районний Будинок культури. Бо не впадало ні в які рамки, передбачені правилами. Керуючись ними, довелося відтяти у ялинки верхівку й підрубати знизу, щоб на метр не діставала стелі. Потім пообрізувати віти, щоб не торкалися приладів опалення, завісок, порт'єр, меблів.

Згідно вказівок пожежників, встановив ялинку у відрі товщим кінцем униз, а тонким — вверх. Оскільки віде — ні в магазинах, ні в знайомих — не виявилось вогнезахисного розчину, яким треба було змочити вату і карнавальні

костюми, пожбури в останні в кладовку. Бенгальські вогні — зовсім викинув, оскільки, згідно інструкції, користуватися ними в приміщенні, де встановлена ялинка, не дозволялося.

Довго ламав голову над тим, чим же прикрасити ялинку. Пластмасові іграшки і хлопавки протипоказані. На свій страх і ризик повісив кілька вогнетривких цукерок і п'ять кольорових мішечків, набитих тирсою. Надихнули мене на цей сміливий крок могутні протипожежні засоби, якими була заповнена квартира: п'ять вогнегасників, шість відер води і ковдра мали гарантувати тепер, за іструкцією, наш з Павлинкою спокій. Пейзаж доповнювала діжка з піском. Моя квартира більше нагадувала приміщення протипожежної служби або наочний посібник для початкуючих пожежників.

Залишилося лише встановити чергування біля ялинки, організувати суворий нагляд електротехніків за освітленням, призначити відповідальних за протипожежну безпеку, розробити план евакуації на випадок пожежі, і можна було завершувати підготовку до вечора.

Високі організаторські здібності, якими я завжди відзначаюсь, забезпечили успіх. Почергувати біля ялинки у новорічну ніч погодився наш сторож. Йому ж доручили в разі потреби орудувати ковдрою. Двох відповідальних за протипожежну безпеку люб'язно виділив мені, в порядку заохочення, сам начальник пожежної команди. Вони мали діяти вогнегасниками. Електротехніка запросив із сусіднього будинку. В його обов'язки входило гасити полум'я піском. Разом розробили план блискавичної евакуації з моєї у сусідову квартиру всіх присутніх на випадок вибуху чи пожежі ялинки.

У призначену годину геть-чисто все було готове. Нарешті пролунав дзвоник, я відчинив двері і побачив її. Павлинка була чарівна. Чорне плаття з високим білим комірцем, легких прозорий шарф на плечах, а на обличчі радісна посмішка. Я відскочив убік, пропускаючи її, і в ту ж мить помітив, як зблідла дівоча посмішка. Широко відкритими очима Павлинка дивилась кудись через моє плече і раптом похитнулась. Що її перелякало? — не второпав я.

Швидко оглянув кімнату. Здається, все було на місці: двоє пожежників стояло з баграми біля евакуаційного виходу, змінний відповідальний за протипожежну безпеку тримав наготові вогнегасник, черговий завмер біля ялинки з відром води, а електротехнік не спускав погляду з лампочки у матовому плафоні.

Ні, все було точнісінько так, як вказувалося у «Правилах». Я повернувся до Павлинки... Але в дверях нікого вже не було. Тільки десь на першому поверсі швидко цокали каблучки.

«Чому втекла Павлинка?» — це питання уже десять років хвилює мене. Шукаючи розгадки, я багато разів заглиблююся у «Правила пожежної безпеки при обладнанні новорічної ялинки». Та так і не знайшов відповіді. Дивина!

ЗАМАСКОВАНИЙ ПРОПУСК

Знайомі всіляко утримували мене від цього кроку:

— Тю на тебе! Зрештою постав майстрові могорич — і квит! Без мороки матимеш довідку про відробіток. Це ж поширений, хоч і замаскований пропуск до всього.

— Ні, що ви, ні! Це образливо для людини, — рішуче відхилив я подібні пропозиції. — А потім, почуття задоволення від того, що ти власними руками зводиш свою майбутню комунальну квартиру, хіба може замінити якихось півлітра?!

— Майстрові замінить.

Незважаючи на пораду друзів, я із запалом включився у житлове будівництво. «Чудесна ідея, — роздумував я, їдучи рано-вранці на будову у доброму гуморі і в поношеному одязі. — Хочеш одержати однокімнатну — відроби, будь ласка, сто п'ять годин. Наміряєшся на двокімнатну — двісті десять годин».

Майстер, оглянувши мене, гмукнув:

— Молотком і зубилом, звичайно, як ложкою, орудуєш?

— Велике діло опеньки! — хвацько відповів я. — У праввицю береш молоток, в лівшу — зубило. Махаєш правою так, щоб молоток бив по зубилу — і все.

— Ну, давай! — похвалив майстер. — Взаємодія молотка і зубила відбита точно. А тепер... Бачиш отой виступ над вікном? Один край залізобетонної бантини лежить правильно, а другий вихопився за лінію стіни. От і зрубай його зубилом. А потім перейдеш сюди...

Майстер повів мене з квартири в квартиру, тикаючи пальцем на бетонні виступи.

— Бери оті козли — і з богом!

Видершись на «козли», поставив зубило на залізобетонний виступ шириною з долоню, намірився і, заплющивши очі, прилогом гепнув молотком. Удар припав точно на зубило. Це підбадьорило мене і чомусь потішило майстра.

«Та й прикібний же я хлопець, біс мене бери», — задоволено подумав про себе і я, хоч легенька хмаринка пороху, що мені вдалось обшугнути з бантини молодецьким ударом, дещо збентежила.

— О! — заохочуюче вигукнув майстер. — Давай і далі так!

— Темпи вирішують успіх! — бадьоро підхопив я і гамсельнув молотком по вказівному пальцю лівої руки. Ніготь вмить почорнів, і з-під нього дзюркнула юпка.

Наступні півгодини сидів під стіною і, надаючи собі швидку допомогу, до потемніння в очах дув на вищезгаданий палець.

Відновивши будівельні роботи, я вже був обережнішим. Зосередивши увагу на молоткові, я заплутався тепер у холошах імпровізованого спецодягу і, втративши рівновагу, мов мішок з мокрими висівками, звалився з козлів. А вони, хитнувшись на ніжках, беркицьнули на мене, боляче вдавивши по нозі.

Притьмом вихопився з-під цієї каверзної споруди, вдаючи, що нічого не трапилось. Та марно хвилювався — поблизу нікого не було.

Перший робочий день закінчив тим, що промахнувся молотком. За інерцією він вирвався з правиці і, вихнувши ручкою на прощання, мов комета хвостом, вилетів через вікно на вулицю, здерши шматок шкіри з мого великого пальця.

Наступного ранку я прибув на будівництво в тещиних окулярах. Видно мені було крізь них, як крізь яблучний кисіль, та все ж вони захищали очі від кришки і пороху. Щоб уникнути зайвих пухирів на долоні, зубило обгорнув хустиною.

Тепер успіх ішов слідом за мною по п'ятах до тих пір, поки не видовбав з бантини товстий оголений дріт. «Може, крізь нього пропущено струм?» За вказівками поплентався до майстра.

— Арматури зовні не залишати ні в якому разі, — похмуро буркнув він. — Обов'язково треба зрубати!

Дріт ховався глибоко в нетрях будови. Коли я намагався відрубати його, він лише скручувався, а якщо хотів зачхати в стіну, не гнувся — пружинив. Тож клепає молотком по ньому до тих пір, поки щось не заблищало в поглибленні. Придивившись, отетерів: то був шматок неба, і бачив його через дірку в стіні, яку сам пробив.

«Будову завалив! Якщо все скінчиться товариським судом — моє щастя», — з сумом подумав про своє майбутнє.

Майстер уважно заглянув у дірку, подивився на мене довгим сумовитим поглядом і засуджуюче похитав головою:

— Ходімо!

«Одразу в міліцію!» — аж похололо всередині. Та коли підійшли до ковпів і майстер тицьнув у руки лопату, я здогадався, що мене реабілітовано і перекинуто на іншу ділянку роботи — подавати розчин тим, що працювали на зовнішньому облицюванні. Невдовзі після того як включився в роботу, залунало з усіх боків «рухайся». Отже, зрозумів: ця ділянка була не менш відповідальною і вимагала високої майстерності. Я б сказав, навіть віртуозності.

З різних поверхів, як перезрілі плоди, сипались на мене відра на віршовках, але я так спритно маневрував між ними, що жодне не впало на голову.

Так з годину я успішно ковзав по розчину, поки мене не перекинули на розшуки входу збірного колодязя.

Третього дня мені довелося перекидати сміття спочатку з кімнати «б» в кімнату «а», готуючи фронт робіт для електрика, що мав ставити розетки, а потім з кімнати «а» в кімнату «б», звільняючи місце для водопровідника.

Тоді ж на мене напав незнайомий робітник:

— Ти для чого тягаєш його сюди?.. Мені паркет перестеляти, а ти засмічуєш підлогу...

Терпець урвався. Я кинув лопату і потюпав... за півліткою для майстра. Через годину майстер привітно вручив мені довідку про відрізок на будівництві.

З гордо піднесеною головою залишав будівництво, останнім зусиллям волі тамуючи бажання перевернути діжку білила у ящик з гіпсом. На добру згадку.

РОЗБІЙНИК У СМЕТАНІ

«Погано, звичайно, коли дружина кудись поїде. Самому клопочися... А може, й краще, що цей день народження ми стрінемо удвох із старим приятелем Павлом? Посидимо, поговоримо, згадаємо дещо?»

Так розмірковував я, крокуючи опісля роботи додому з товаришем.

Найш чотири руки зайняті. У його авосьці подзеленькує, у моїй — радісно скидається здоровенний короп, якого маємо намір засмажити.

— До десятої встигнемо. Я ж з'явився на світ рівно о

десятій вечора,— інформую я Павла. І, ніби між іншим, запитую: — Ти смажив коли-небудь акулу?

— Ні.

— Ну, коропа, мабуть, доводилось?

— Теж ні. Якось бачив, як смажила жінка. Діло не хитре. А ти смажив?

Я теж ніколи не смажив коропа, але намагаюсь заспокоїти Павла:

— Мені одна молода лікарка вперше в своєму житті видаляла гланди і, уяви, зробила це краще за досвідчених. А коропа ж легше смажити, ніж гланди видаляти. Впорасмося!

— Ти їв коли-небудь коропа у сметані? — запитав я Павла вдома, виваливши рибину на стіл.— Смачна штука короп у сметані! — бадьоро вигукнув, дістаючи глечик із сметаною.

— Спочатку засмажимо його? — запропонував приятель.

— Геніально! Спочатку засмажимо! А потім — у сметану. Чистімо луску!

Легко сказати: чистімо луску! Бо, як виявилось, нам не короп попався, а дикий мустанг. Перше, що він зробив, коли я доторкнувся до нього ножем,— це стьобнув мене клейким хвостом по нейлоновій сорочці. Одначе і після переодягнення ми, наче початкуючі ковбої, не могли «загнуздати» норовистого коропа. Він виривався з рук, витанцьовував на столі як тримісячне порося і борсався по підлозі, мов безнадійний п'яничка.

Нам несила було тримати його вдвох. На хвилюку короп затихав, та варто було торкнутися ножем луски, як він підстрибував, наче його вже різали. Кінець кінцем перекинув пляшку з олією на стіл і хлюпався у ній, поки із стелі не почав капати масляний дощ. Забрьохані, ми вискочили з кухні.

— Ти хапай його за жабри, а я за хвоста,— виробили ми з Павлом тактику раптового оточення коропа.

Наліт був вдалим. Ми майже одночасно захопили намічені комунікації. Але втримати позиції довго не змогли. Короп висмикнув у мене з рук свій масний хвіст і з розмаху ляпнув по пиці. Від несподіванки я перекинув каструлю з борошном. Біла хмара оповила кухню і припорошила стіни в жирових плямах та наші обличчя і одяг.

Ми озвіріли. Я навалився на коропа всім тілом, а Павло вхопив ножа:

— Обшкребу його, клятого, з м'ясом!

Проте шкребти можна було лише мою спину — я ж бо своїм тілом прикрив коропа, як квочка курчат від шуліки. Риба билася піді мною, наче друге серце.

— Звільни трохи передню частину! — командував Павло.

Обережно вивільнив голову коропа. Цього було досить, щоб він вислизнув увесь. Тоді, білий від борошна і чорний від гніву, мій приятель ударив коропа тарілкою. Тарілка розлетілась на скалки.

Однак і приголомшений коропа ковзав у наших руках і, здавалось, зняти луску з нього не було ніякої можливості.

— Ех, коли б намордник, — мрійливо сказав приятель, озираючись по сторонах, і раптом скочив, як ужалений. — Ми ж прогавили!

— Що прогавили? — злякався я.

— Час твого народження!

На годиннику справді вже було чверть на дванадцятю. Знесилені і зголоднілі, ми облишили коропа і сіли за стіл — добре, що знайшовся шматок ковбаси. Без належного в такому випадку ентузіазму наповнили чарки.

— Цей день твого народження ми зустріли в борні... — почав Павло. Але його промову перервав гуркіт на кухні.

Кинувшись туди, ми побачили непривабливу картину: на підлозі — калюжа сметани, а по ній щосили намагається плисти коропа. Сметана, мов морська піна, розплескувалася довкола.

— Казав тобі, прибери глечик зі сметаною! — докірливо зауважив Павло.

Не тямлячи себе, я зачерпнув коропа авоською, наче волоком, і кинувся з ним на вулицю.

Добре, що ставок поруч. Я шубовснув туди розбійника в сметані разом з авоською і, полегшено зітхнувши, як людина, що тільки-но скинула з ніг тісні черевики, поплівся додому.

ТВОРЧА НАПРУГА

Декого з початківців надто вже хвилює питання, як ото люди пишуть? Якої напруги натхнення повинно володіти тим, хто взявся за перо? Як він усе знає і, так би мовити, вивертає кожура?

По-різному пишуть люди. І з різним натхненням. От взяти хоча б товариша Дриня. Писати його ніщо не надихало. Його просто силоміць грубо наштовахнули на це. І хто? Його ж колишній і теперішній друг, комірник Іван Женжеря. Є такий у Саливона Дриня корешок з часів ранньої юності. Непоказний на вигляд, але чесний і відданий.

Щовечора збиралися донедавна Дринь з Женжерею, як кажуть англійці, «на уїкенд», що в перекладі на нашу означає — «на закусь». Свій «уїкенд» приятелі проводили цікаво й змістовно. Як правило, починали з чвертки. А там, дивись, за довгими диспуатами на глибоконаукові і животрепетні теми не зчувались, як випивали по півлітри.

Дні-деньочки летіли непомітно і безжурно, мов у казці. Аж до того випадку, що перевернув усю душу Саливона Дриня, став поворотним пунктом у житті і визначив його подальшу діяльність.

Прийшов того вечора додому Саливон Дринь утомлений, голодний. З порожніми кишнями. Черга була за Женжерею. Чекав його Дринь півгодини. Чекав годину. Люто чекав. А далі не витримав, схопив шапку — і на вулицю. «Прогоріть можна з цим Женжерею! Ні з чим залишусь!» — стурбовано міркував Дринь.

Справді, сталося непоправиме: магазини були вже на замку. Навіть Гапчин, хоч та завжди зачиняла буфет на півтори-дві години пізніше встановленого часу.

Голова у Саливона пішла обертом: «Що ж це коїться на білому світі? У роті пересохло геть!» І тоді в голову прийшла блискуча думка. Стрімголов кинувся Саливон до Женжері додому. Летить — ніг під собою не чує, а в горлі наче клубок застряв. Може, грошей не позичив? А може, нещастя якесь з Ванею? Ще ніколи в житті такого не траплялося, щоб прогул у їхньому «уїкенді» був зафіксований!

Прибіг стривожений Дринь до Женжері захеканий, гамселить кулаком у хвіртку. І що б ви думали? Виходить Женжеря, цілком здоровий, без ніяких видимих тілесних ушкоджень. Дринь прямо-таки обімлів.

— Ти жи-и-и-вий? Чому же не прийшов?! — гнівно накинувся на Івана.

А Женжеря байдуже-байдуже, ніби це його не стосується:

— Зав'язав, Саливоне.

Дриня аж у піт кинуло: тут душа горить, а він отаке плеще.

— Як це зав'язав?! — скипів Дринь, вирячившись на друга, як на божевільного або принаймні пришепкувато-

го.— Як це зав'язав, коли твоя черга ставити? — намагаючись бути зовні спокійним, перепитав Дринь, хоч його аж тіпало.

— Тобі, Саливоне, можу поставити, а сам у рот не візьму,— відповів той ніби потойбічним голосом.

— Став! — рішуче сказав Дринь.— Став, рябчик, а там видно буде, по скільки хильнемо...

«Дурня клеє Женжеря,— про себе міркував Саливон.— Бо яка ж порядна людина відмовиться від чарчини?»

Женжеря поставив, але сам і до склянки не доторкнувся. Хоч би тобі задля годиться пригубив. У Дриня від здивування волосся на голові дибки стало.

— Може, тебе, Іване, в лікарню відвезти? — запитав співчутливо Саливон, з великим зусиллям притримуючи скупі сльози, що навернулися на очі.

— Ні, Саливошо,— мовив той щиро,— я цілком здоровий. Я тільки став вольовим, Саливошо. Голова просвітліла...

— Як вона в тебе просвітліла, коли ось перед тобою пляшка, а ти й оком не ведеш? — заперечив Дринь, відчуваючи, як холодіють у нього п'яти.— «Може, підмінили Женжерю? Може, це підступи?»

За сумними думками Саливон ледве спорожнив ту нещасну півлітру. І пішов од друга з важким перёдчуттям, щиро грюкнувши на прощання дверима. А чого ж іще заслуговувала людина, що підклала отакенну свиню?!

Дринь, щоправда, не втрачав надії: отямиться ще друг, знову ввійде в нормальну колію.

Три, чотири дні, тиждень, нарешті, чекав Дринь, але Женжеря й дивитися не хотів на чарку. Як одвернуло! Злість охопила Саливона. Ще б пак! Зостався без компаньйона. А тут ще власна дружина голову прогризає:

— Дудлиш та дудлиш! А Іван, бач, ніби ні те ні се і не чоловік, а й той виявився розумнішим. Навіть не нюхає зміюку зелену...

Прихворів бідолашний Дринь. Прибігає додому заклопотана дружина:

— Нализався?

— Покуштував бражки.

— Ти адував зовсім! — закричала жінка.— Серце стугонить, наче маховик двигуна, а він до бражки допався!

— Бо ти ж на чвертку не дала,— простогнав Дринь.— то що я мав пити?

— Жлукти, жлукти! Може, скоріше дуба вріжеш...

А Саливону чим крити? Лежить мовчки і, так би мовити, заднім числом пілюлі ковтає. Та ще душу гризе думка: «Через тебе, Женжеря, отакі муки приймаю. Мою голівоньку хочеш підсунути під громадський молоток? Ні, чепурунчику, не виїде! Громадськості треба допомагати розкусювати таких негідників, як ти!»

Отоді й потягло Дриня до пера. Описав Женжерю. З усіма подробицями. Як щодня пиячить, як похитнулося від цього здоров'я, як довела сивуха до сімейних чвар. І як це негативно позначається на роботі.

Красиво розписав. З епітетами і висновками: «Доки все це можна терпіти?»

Та не допомогло. Виправдався Женжеря перед громадськістю тим, що, мовляв, і в рот уже не бере спиртного.

Знову взявся за перо Саливон Дринь. Ще раз розписав Женжерю, свого колишнього друга. Красиво розписав.

Не допомогло. Вистояв Женжеря: «Колись було, а зараз — ні, ні, і ще раз — ні!»

Описав Дринь Женжерю втретє. Ще красивіше, уже досвідченим пером. Мовляв, гине людина, рятуйте її і, до речі, громадське майно також, бо все проп'є комірник!

Допомогло. Поперли Женжерю з комори як миленького, бо не міг же він виправдовуватися тим, що колись, мовляв, було, потрошку цупив, а тепер — ні. І знову став пиячити Женжеря. Відвоював-таки Дринь свого друга, вирвав його з тверезих лабет, поставив на ноги. Тільки нове в розмовах Женжері під час «уїкенду», з'явилося. Як вип'є, так і починає крізь сльози:

— Гад, паразит, підкуркульник розпроклятий! Майже рік цькував мене, допікав минулим, поки оце знов... Ех, якби я знав, Саливоне, яка це сволота писала! — гамселив по столу кулаком Женжеря.

А Дриню що? Хай балакає собі Іван, хай виливає свою душу, головне, що він повернувся обличчям до нього.

І легше стало на душі Дриня. Захопився. Пише на всіх і вся. Натхненно, до самозабуття. Хильне з Женжерою трошки — для підвищення почуття відповідальності. А що? Може, її, цю анонімку, колись вивчатимуть у вузах як зразок Дринєвого писання. Анонімка, звісно, не роман, але справляє сильне враження. На Женжерю он як вплинула! Найголовніше — привернути увагу громадськості, а тоді заклопоче, як вода в річці. Хочеш не хочеш — замислишся. Правда, інколи Дринь зашаріється: «Не думав, не гадав,

що на старості майструватиму анонімки. Раз написав — і засмоктало».

Женжеря й не здогадувався, чому це в його приятеля натщесерце паленіють щоки...

РЕФЛЕКС

*Незвичайна пригода, що трапилася з людиною,
яка живе в комунальній квартирі проти хати
приватного домовласника*

Сусідський Рябко достобіса впертий і набридливий. А коли вже відверто, то справжнісінький нахаба. Бачите, до чого довів мене? Ось руки трясуться, щоку сіпає. А йому все мало.

Щоночі, рівно о третій, ставить мене на ноги. Що це? Розумна тварина, що пройнялася бажанням розбудити опікованого, себто мене, і примусити розім'ятися? Простий рефлекс?

Ці думки краяли голову кожного разу, коли о третій Рябко нахабно будив мене.

Деякий час я, тремтячи від люти, не міг висунути носа з-під ковдри, а по тому зіскакував, мов навіжений, хапав приготовлену порожню пляшечку і щосили жбурляв її в Рябка. Собака тієї ж миті ретирувався. Ще кілька хвилин задля годиться гавкав, одскочивши за ворота, а далі, підбгавши хвоста, зникав у садку.

І за це я дякую тим, хто випускає оті безвідмовні «вітамінні, настояні на спирті ефективні засоби для зміцнення волосся». Якби не вони, де б я набрав тих пляшечок? Рябко довів би мене до стопроцентного облісіння. Прямо-таки закоханий собацюра у своє гавкання, як соловейко у пісню.

А так? Маю подвійну вигоду: вірю, що виливаю щодня на свою голову цілебну суміш, а порожніми пляшечками відганяю Рябка од вікон. Так би мовити, встановивши статус кво.

«А чи не буде ефективніше, якщо повними?» — подумалося якомсь.

І ось однієї чудової ночі в хід пішла повна пляшка «Арніколу».

На жаль, і повні пляшки не принесли бажаного результату: як сипалося, так і сиплеться з моєї голови волосся. Тепер

я став жбурляти в Рябка старим взуттям. Потім стільцями.

А це зопалу швиргонув улюбленою віденською дворянною гармошкою. Ефект виявився несподіваним: від страшного реву летючої гармошки собаці заціпило. Навіки, очевидно. Але його господар почав раптом ночами горланити романс під мою улюблену віденську дворянну гармошку:

Вишивала я хустинку,
Сльоза капнула на грудь...

Тепер по ночах схоплююся й без гавкання. Ліву щоку сіпає, руки трясуться. Рефлекс!

«Міняю квартиру!» — може, ця об'ява допоможе видряпатися з обіймів неврозу, що вже вчепився в мене своїми пазурами.

СПРАВЖНІЙ СПОРТСМЕН

Було вже пізно, і в автобусі, крім Петра Сироїжки, їхало тільки двоє пасажирів.

Петро, зручно вмотивившись на задньому сидінні, дрімав, бо їхав не з іменин, а з відповідального змагання, яке повинно було виявити чемпіона області з боксу. Змагання відбулося, але нічого не виявило — так гадав Петро Сироїжка, бо чемпіоном став не він, а його суперник. Отже, Сироїжці нічого не залишалось, як дрімати.

Коли це раптом його розбудив дівочий голос: «Відчепись!»

Петро аж здригнувся спросоння і недобрим оком кліпнув на винуватця шуму. Він взагалі терпіти не міг нахабних залищань і завжди, користуючись своїми перевагами боксера, рішуче клав їм край.

Отож і на цей раз хотів схопитися на ноги, щоб провчити пройду, але тіло після нокауту було таке важке й неслухняне, що він знову заплющив очі.

Та не встиг задрімати, як жіночий лемент знову розбудив його. Розплющив очі й з радістю констатував про себе: «Ага, то ти ще крутишся тут, причепо? Ну, тримайся ж!»

І твердими кроками попрямував до бешкетника.

— Пройдемось, молодий чоловіче, — тихим голосом мовив Петро.

Бешкетник хмикнув і презирливо окинув з ніг до голови

Сироїжку. Але той, ні слова не промовивши у відповідь, схопив зухвальця за комір і, скориставшись черговою зупинкою, виштовхав його геть.

Та в ту ж мить сам дістав добрячого стусана у правий бік. А потім ще і ще.

— Тут хтось забарився? — озираючись, суворо запитав Петро Сироїжка.

На превеликий подив, перед ним стояла дівчина, за честь якої він так по-лицарськи заступився.

— Що ви нарobili?! — репетувала вона, гамселячи своїми маленькими кулачками Петра по ребрах.

— Хулігана витурив... Вона ще не довольна, бач! — намагався порозумітися Сироїжка, майстерно ухиляючись од влучних ударів розлютованої дівчини.

— Хуліган?.. Ось вам іще за хулігана! — стусонула молодичка Петра у сонячне сплетіння.— Це ж мій чоловік, чортяко! Яке ти маєш право втручатися в сімейні справи? — долинали до здивованого Сироїжки вигуки обурення.

Рятуючись від шаленої атаки молодої жінки, Петро вистрибнув на ходу з автобуса. І залишився живий.

Сироїжка таки довів, що він справжній спортсмен!

ТОЧКА СТИКАННЯ

Новий директор маслозаводу Микола Андрійович Плахетко виявився загадковою людиною. Вже півроку працював на заводі, а ніхто не міг прокласти до його серця доріженьку. Працівники заводу потерпали.

— Дуже офіційний,— скаржилась лаборантка Алевтина Павлівна.— Не підступись! Тільки й мови про роботу.

— Сухар якийсь,— підтакувала їй напарниця Клава.— Це не те, що колишній Кіндрат Карпович. Не пропустить жодних імення, та такий веселий у компанії. Було як завжди свої улюбленої: «А курочка хо-о-одить та й ходить, курчаточок во-о-дить та й водить»,— аж серце мліє.

— Що там казати,— докидався словом приймальник Кудря.— Приємно було з людиною чарчину перехилити. Умів чоловік...

— І дуже вже мовчазний наш Плахетко,— додав механік Лиходід.— Ходить по заводу, придивляється — і нічирк.

— Уткнеться в папери і сидить, як сова, цілими годи-

нами,— обурювалась помічник бухгалтера Роза Петрівна.

— Якби ж тільки це, то ще можна миритися,— піднявши брови, поглядав через окуляри головбух Бирка.— Поговорити з людиною не можна. Не знаєш, з якого боку підступитися.

— Зайдеш до нього в кабінет, кажеш щось — і не можеш уторопати, що він на думці має,— додала Роза Петрівна.— Дивиться мовчки — і все. Аж мурашки по спині бігають від того погляду.

— Найстрашніше,— зашепотів на вухо головбуху завскладом Петренко,— що він, як мені здається, зневажає масло. Жодного кілограма не виписав. Ні сирків, ні вершків, навіть сколотини поросяті не бере. Ви розумієте, до чого йдеться? — злякано глянув у вічі головбуху.

Той тільки руками розвів, мовляв, усього набачився на своєму віку, а такого ще не бачив.

У кабінеті Плахетка ніхто не затримувався більше, ніж того вимагала справа. Входили туди з хвилюванням, а виходили з кислою міною. У кращому разі — з діловим виразом на обличчі. І раптом як грім серед ясного неба: Тужик вийшов від директора, загадково посміхаючись.

Роза Петрівна непомітно штовхнула під бік головбуха Бирку й очима показала на техника.

Головбух здивовано зняв окуляри. «Лід рушив!» — майнула думка.

Цілий день тільки й розмови було про цей незвичайний випадок. Розпитували Тужика, що й до чого, а той тільки загадково посміхався й нічого конкретного не казав.

— Та я просто так,— говорив він. А це породжувало ще більшу підозру, що «це» не просто так.

Наступного дня все повторилося: техник вийшов од директора загадково усміхнений. «А що, коли говорили там про мою риболовлю?! — закрався у Биркову голову здогад.— Адже годину тому, коли Тужик натякнув про карасів, Плахетко так суворо подивився, що в нього й мову одібрало...

І ось тепер Тужик задоволений. «Не інакше — доніс, що я більше займаюся риболовлюю, ніж безпосередньою роботою. Треба негайно кінчати з цим, а то й двох років, що лишилися до пенсії, не протримаюся».

Часті відвідини директора техніком Тужиком насторожили й інших працівників маслозаводу.

— Ой лишенько! — хапалася за голову Роза Петрівна.— Це ж він розказав, що я бігаю по магазинах. А я ж на

тиждень, може, раз і вискочу, — пом'якшила вона свою провину, хоч усі знали, що це далеко не відповідає дійсності.

— На мене, мабуть, також накапав, що я під час роботи ходжу в кафе, — зітхнула рахівниця Люся.

Механіка Лиходіда турбувало одне: аби директор Плахетко не дізнався про те, що він лудить гачки рибалкам у робочий час.

— Аби ви знали, як він підозріло дивився на мене! — розповідала лаборантка Алевтина Павлівна напарниці Клаві, вийшовши з кабінету директора. — Мені здається, він усіх наскрізь бачить. Ну її під три чорти, ту сироватку. Ніколи більше не братиму, — поклялась Алевтина Павлівна. — Хай воно краще здохне, те поросся.

— Та й то таке, — підхопила Клава. — Не хочу я більше мати халепу з тією жирністю. Скільки покаже, стільки й писатиму.

Про те, що директор Плахетко в курсі всіх справ, пересвідчилися на останніх зборах.

— Працюю я у вас, як ви знаєте, — сказав він, — недавно. Але дещо вже встиг узнати...

При цих словах присутні почали перезиратися і кидати багатозначні погляди у бік Тужика.

«Все знає!» — майнуло в голові головбуха.

Першим почав розкаюватись у своїх гріхах механік Лиходід.

— Пора кінчати з цим, — похмуро опустил очі він.

— З чим? — запитав директор.

— Та, розумієте, у двигуні вже давно треба міняти кільця, а я за рахунок перевитрат масла тягну...

Ініціативу Лиходіда швидко підхопили інші, прилюдно розкаюючись у гріхах.

Поступово маслозавод запрацював, як годинник, у якого не минуло й половини гарантійного строку.

Якось Бирка, якого найбільше розбирала цікавість, запитав Тужика:

— Тепер, коли карти, так би мовити, відкриті, може, признаєшся?

— У чому? — здивувався той.

— Ясна річ, у чому... Як спільну мову знайшов з директором, — випалив головбух. — Про що ви там між собою балакаєте? Це ти геть усе виповів йому про нас?

Тужик покліпав очима, потім якось дивно посміхнувся.

— Знаю, ви вмієте тримати секрети, — змовницьки зашепотів технік. — Я довіряю вам...

— Може, щось дуже таємне? — витираючи піт з лоба, злякано мовив головбух.— То не треба...

— Та не дуже,— озирнувшись, мовив Тужик.— У нас із ним, так би мовити, точкою стикання є носи. Ми колись займалися боксом, і в нас обох викривлені носи. Дуже неприємна штука. Складного лікування потребує. От ми й обмінюємося з товаришем директором наслідками різних засобів лікування. Особисто я віддавав перевагу позі лева у правилах йогів, а товариш Плахетко — різним полосканням. У нього кращі справи з лікуванням. Тепер і я починаю вагатися, чи не перейти й собі на полоскання.

ПРИЧЕПА

У нашому райцентрі для нежонатих тепер роздолля. Окрім двох базарів, набудовано силу-силенну магазинів: і «Промтовари», і «Культтовари», і «Меблі», і «Галантерея», і «Госптовари», і «Продтовари», і «Універмаг», і «Гастроном». Не рахуючи всіляких там лотків, кіосків і ларків. Отже, ходи на здоров'я, вибирай суджену і закохуйся по вуха.

Це з власного досвіду!

Перед дівчатами інших професій продавщиця має ряд переваг. Вона не сховається раптом за рогом, якщо ваші залицяння їй не до вподоби, бо прикута до робочого місця, і кожний бажаний може крадькома розглядати її досхочу, подобається це їй чи ні. Можна й розмову таку, знаєте, інтелігентну зав'язати.

— Скільки коштують оці пиріжечки? — починаєте здалеку.

— П'ять копійок, чорт їх вигадав на мою голову, відповідає білява красуня, у якої очі, мов терен.

— У мене купюра,— з легким тремтінням у голосі уточнюєте ви,— три карбованці. Знайдеться здача?

— Бери на всі. Не малий, з'їси! — переходячи на інтим, мило відповідає наречена.

Ще які переваги?.. Ви можете без зайвих клопотів узнати її прізвище, щоб написати подяку за культурне обслуговування чи скаргу, якщо вона з вами грубо поведлася.

Скажу по секрету од жінки. Давнє те діло — запала якомсь мені в око дівчина з одного магазину. Як познайомитись?

А дуже просто: куплю для початку пару сорочок, а далі обставини самі покажуть.

Будучи переконаний, що бажання покупців завжди знаходять гарячий відгук у серцях продавців, одразу ж попросив сорочку потрібного мені розміру й кольору. Продавщиця, пильно стежачи через вікно за кимось на вулиці, кинула:

— Вашого немає.

Не второпавши, кого немає, я ще раз перепитав.

— Роз-мі-ру не-ма-є! — наче першокласнику, витлумачила мені суть справи.

— Пробачте, а який у мене розмір?

— Тридцять сьомий?

— Хіба?

Не давши закінчити фрази, дівчина несподівано схопила мене за голову, туго стягнула шию клейончатим сантиметром й урочисто оголосила:

— Ну от. Сороч третій! На шість номерів помилилась. Аби тільки голову людям морочити!

Наступного дня виявилось, що розмір моєї вчорашньої шиї не збігався з розміром сьогоднішньої на три сантиметри. Щоб з'ясувати питання, а головне — побачити дівчину, я навідався у магазин іще раз. Потім ще. Зрештою це стало моєю життєвою потребою — щодня міряти шию. Коли дівчина душила мене за горло надцятий раз, я забував про все на світі: мені здавалося, що я міг би стояти ось так, припнутий сантиметром цілісінький робочий день, аж до закриття магазину. До кінця сезону!

Мабуть, від хвилювання весь час мінявся розмір шиї. Правда, амплітуда коливання була невеликою — від тридцять сьомого до сорок третього розміру. Але така невідповідність мене ніяк не влаштуувала, і я горів бажанням точно встановити товщину своїх в'язів, бо мав на це право як їхній власник. Однак на цьому шляху мене підстергло гірке розчарування. Якимось, тижнів через два після чергової примірки, продавщиця здивовано підвела очі:

— Десь я вже бачила цю шию,— замріяно мовила.

«Нарешті звернула увагу!» — закалатало моє серце.

— Ви вже приходили сюди, громадянине? — лагідно запитала.

Так розчулився, що не міг вимовити й слова.

— Громадянине, чого ж ви мовчите? Відповідайте! Мені знайома ваша шийка,— ніжним голосом воркувала

дівчина, тримаючи мене за шию сантиметром, як дикого мустанга.— Я вже вимірювала її?

— Так,— ледь чутно промовив я.— Вимірювали...

Сантиметр із свистом ковзнув по шиї, наче зашморг, і боляче стьобнув по підборіддю.

— Чого ж ти, бовдуре,— попеліла від обурення,— голову мені морочиш? Більше робити нічого, як простягати за прилавок немиту свою шию!

...Десятою дорогою обминаю я тепер той магазин, щоб випадково не зустрітися з коханою продавщицею. Мені здається, що її немилосердний гнів настигне мене й на вулиці.

Але сталося так, що закохавсь я все ж таки в дівчину цієї романтичної професії. Вкрай спустошений після описаної прикрої історії, вештався по сусідніх крамницях. Раптом серце моє як затьохкає! Підвів очі — за прилавком галантерейного магазину побачив білявку. Йї закохався в неї з першого погляду.

— У вас є зелені шкарпетки? — намагаючись одразу заволодіти її увагою, бадьоро запитав.

— Немає! — відрізала галантерейниця, навіть не глянувши в мій бік.

Зрозумів, що припустився нетактовності, ні з того ні з сього бовкнувши про якісь зелені шкарпетки. А чому саме зелені? Он же коричневі лежать. Щоб якось вийти з неприємного становища, вирішив запитати про інше.

— А шнур... для білизни?

Дівчина не відповіла, розцінивши запитання, очевидно, як знущання над собою. Розгублено чекав хвилину, роздумуючи, що робитиму з шнуром, якщо куплю, а далі ще перепитав і одразу ж побачив, що знову не попав у ціль. Заплющивши очі, вона глибоко зітхнула, від чого золота сережка на лівому вусі нервово задрижала:

— Сказала ж уже, не-ма-є,— й круто повернулась до подруги.— Збожеволіти можна!

Не міг піти з магазину, не вибачившись за те, що негадно зіпсував дівчині настрій. «Спокутую свій гріх покупкою», — промайнула думка. Тепер поплентався вздовж прилавка, зосереджено розглядаючи гудзики, шітки, мильниці, пудрениці, що лежали під склом. І раптом... О боже! Мій погляд упав на шнур для білизни. Зрадив йому, як найближчому другові, бо, врешті-решт, міг зробити приємне галантерейниці, придбавши той шнур.

— Будьте ласкаві, — чемно звернувся до дівчини і додав з таким піднесенням, наче зробив відкриття світового значення: — А ось і шнур лежить!

— Вони кажуть, що линяє! — не відволікаючись од розмови з подругою, мовила галантерейниця.

— Хто вони? — нічого не розуміючи, запитав я.

Нарешті галантерейниця повернулася. Її блакитні очі випромінювали сяйво якогось коштовного каменя. Вони палали голубим вогнем. На мить мені здалося, що голубим полум'ям спалахнув над її головою плакат «Завжди вам раді». «Боже! Скільки пристрасті й вогню», — милувався я дівчиною.

— Хто-хто... Хтокало! — досить вдало передражнила мене. — Ти що, гадаєш, перший сюди зайшов? Всякі тут ходять, пристають. Подейкують, що точнісінько на такому шнурі повісився один тип, — повідомила сенсаційну новину подрузі, багатозначно глянувши у мій бік. — Вам скільки — двадцять, тридцять, сорок метрів?

Зрозумів: якщо не зупинити її вчасно, пустить мене по миру з допомогою цього непотрібного мені шнура.

— Досить! — закричав.

У відчай схопивши сорок метрів шнура, прожогом вискочив з магазину і побіг навпростець через дорогу, порушуючи всі правила вуличного руху. Біг, супроводжуваний радісним свистом постового міліціонера, що вже задрімав був на лавці під кленком, чекаючи порушника, і непевні думки роїлися в моїй голові. Мені ввижалася висока суха груша під нашою хатою і молодий труп, тільки-но знятий з неї. На моїх грудях лежить білизняний шнур і заплакана галантерейниця. Вона кається у своєму вчинку й обіцяє надалі дарувати хоч краплину уваги випадковому покущеві.

...Вже давно жонатий. Знайшов-таки суджену. Така мила, симпатична жіночка! Між іншим — продавщиця. Однак у той магазин, де вона працює — не ходжу. Сам не знаю чому.

ЛЮМБАГО

На кінець другої доби Спасокукоцький став щедрим, як шахиншах на свої іменини. Не вагаючись, віддав би він півсвіту за той клятий клаптик паперу. Бо клаптик був залізничним квитком, на котрий влітку претендентів більше, ніж на шахову корону чемпіона світу.

Дві доби мозолив очі Спасокукоцький під віконцями кас курортного вокзалу, маючи в одній кишені півсвіту, а в другій — термінову телеграму з вимогою негайно прибути по місце роботи.

Касири вередували і не брали півсвіту. Спасокукоцький, що повертався з курорту, мов налита ягода, втрачав поволеньки свій блискучий вигляд і робився дедалі схожим на звичайного командировочного. Єдина в світі людина, на яку Спасокукоцький покладав тепер надії, був черговий по станції, справжній бог. З великими труднощами, через троє дверей, чотирьох диспетчерів і одну секретарку дістався він цього кабінету. Бог сидів у червоному картузі ніби знятий з хреста — блідий, тихий і байдужий до всього.

Спасокукоцький ступив через поріг і тільки-но хотів так ото з підкресленою повагою вклонитися, як якась неземна сила кинула його назад, а потім сіпонула вбік. Скрутившись, мов листочок на вогні, і, розставивши руки, як спринтер на старті, він страждальницьки підвів очі та й заляк, наче притика у ярмі.

— Це що за номер? — примружив очі бог, оцінюючи розумові здібності прийшлого. — Не ламайте комедію, громадянине!

— Він не комедія, — простогнав Спасокукоцький.

— Хто це він? — не зрозумів бог.

— Радикуліт, — скромно пояснив Спасокукоцький.

— Ра-а-ди-кул-і-і-т? — вигукнув бог, і на його втомленому обличчі з'явилася неприхована зацікавленість. — Нікого не впускати! — гукнув секретарці і, потираючи руки, з виглядом знавця прищокнув язиком: — Попереково-крижовий? Здорово крутить?

— Щоб оцінити куліш, його треба самому спробувати, — філософськи зауважив Спасокукоцький, намагаючись сісти.

— Пробували, пробували! — задоволено вигукнув бог. — Правда, сія чаша минула мене, але з дружини вимотує жили. Буває, так скрутить, що й язиком не поверухне. А це ж найбільша каторга для жінок. В мене ж лише люмбаго, — похвалився бог.

— А це що?

— Вазомоторна неврастенія... В просторіччі звуть його прострілом. Теж, знаєте, штучка. Очі на лоб лізуть, як вда-ло шпигоне, — із задоволенням людини, якій чортяче повезло, говорив бог. — Вмить може перетворити важкоатлета у варену курку. Отже, ми з вами, можна сказати, співсід-

ничники. Денатурат пробували? — раптом запитав він.
— Я й пива в рот не беру,— скривився Спасокукоцький.

— Так не внутрішньо ж! На поперека. З листям агави? Набагато, знаєте, перевищує дію тертого хрину,— вихваляв рецепт бог.— Правда, у декого сип з'являється...

— І ноги судорога зводить,— додав Спасокукоцький.
Бог здивовано звів очі вгору:

— Від денатурату?

— Зараз зводить ноги. Ох, скоріше б додому дістатися,— натякнув Спасокукоцький на мету свого візиту.

— Вам куди?

— До Конотопа, прошу.

Бог вхопився за телефонну трубку:

— Надя! На дев'ятий, одне м'яке...

— Зрештою доберусь-таки.— Спасокукоцький зробив ще одну спробу вклонитися, та тільки засичав, як цибуля на гарчій сковороді.

— Куди? — зацікавився бог.

У Спасокукоцького полізли вниз куточки рота:

— Я ж казав вам. До Конотопа.

— Куди шпигонуло, питаю? В поперек?

— А-а-а! Трохи нижче. Пробачте, з глютеуса, наче жили обценьками потягло.

— Струми Бернара! — підняв вказівний палець бог.— Або утюгом через ковдру. Дія ідентична. Але тягти жили перестане.

— Як мертвому припарка,— знесилено махнув рукою Спасокукоцький з виглядом людини, якій ще в ніжному дитячому віці безуспішно пропрасували і проелектризували всі радикули на хребті.

— Е-е! І не говоріть, дружище,— взяв панібратський тон бог.— Хоч інколи це і спричиняє синдром ішіасу...

Телефонний дзвінок перервав бога на півслові.

— Да. Да,— монотонно погоджувався з кимось бог.— Ні, ні! Шукайте м'яке! — наказав він. І, кинувши трубку на важіль, говорив далі: — Але уколи без прим з плазмолем...

— Глюзії! — вперше дозволив собі перебити бога Спасокукоцький. - Найкращі комбінації уколів вже можна набирати з мене, як з фантастичного резервуара. Цілу діжку вилили їх у мій організм!

— Треба брати бика за роги, - загарячився бог.— Самовнушенієм лікуйтесь. Або ще краще — голодом. Через

дев'яносто днів взагалі забуваєш, в якому місці він був, той радикаліт. Звичайно, не всі витримують, є певний процент відсіву. Але то, пересічно, люд дрібний, не вашої конфігурації.

Спасокукоцький схвально кивнув головою:

— «В житті все треба спробувати»,— любив примовляти мій приятель, доки не випив такого зілля, від якого тиждень тримав лід на животі, так пекло там... Краще вже сном спробувати,— замріяно проговорив Спасокукоцький, який другу добу спав на вокзалі.— Тут хоч смертні випадки виключені.

Телефонний дзвінок знову перервав розмову. Бог невдоволено кинув комусь:

— Я ж сказав — м'яке! Пасажир тяжко хворий. Невже не зрозуміло? — І поклав трубку.— Взагалі, найупевненіше ставить на ноги комбінований сеанс. Так би мовити, удар у два ціпи. На Вербичанщині знайшли таку калюжу — пальці оближеш! Місяць спиш у ній, а потім тільки згадуй, як звали твій радикаліт. Думаю оце влітку дружину в калюжу влаштувати. Кажуть, прилазять до калюжі рачки, а виходять з підскоком. Там тих костурі-і-ів! Своєрідний тин навколо парку роблять з них. Так би мовити, для увічнення.

— І холодна купель дуже помагає,— підтримував розмову Спасокукоцький, думаючи, однак, про квиток і теплу ванну.

— Я щось кінчиком вуха чув.

— Правда, віру в цей метод дещо похитнула моя тітонька. І радикаліт був у неї — нікчемний. А бач, всього один раз пірнула в ополонку, і треба ж такому трапитись — тепер сьомий місяць без колективної допомоги на костурі не може зіп'ятися.

— Природа сліпа і не рахується з досягненнями людської думки.

— До того ж радикаліт дуже сюрпризна хвороба — ти на гору, а чорт за ногу,— сумно констатував Спасокукоцький.— І, головне, всі, геть-чисто всі знають, як вилікувати радикаліт. Зустрінеш друга, зіткнешся з недругом — лізуть з порадами всі. Причому радять тільки абсолютно надійний засіб.

Та бог був настроєний оптимістично.

— Необов'язково все виконувати.

— Правду маєте,— кивав головою Спасокукоцький.— Один лікар, помираючи, визнав корисною для людства тіль-

ки ту частину свого життя, коли він кинув наполягати на виконанні своїх приписів.

— Однак не можна розв'язати вузла, не маючи в руках шила. Особливо треба придивитись до народних методів. Бо випадина редька чи утюг інколи діють куди краще, ніж електрофорез з новокаїном або сірчані ванни й віпракутан. Хоч би ті ж висівочки. Насипав у мішечок, поклав на спину і чекай, поки почне діяти. А ще краще, — в захопленні вільнодумствував черговий по станції, — це компрес із житнього тіста. Не чули? О! Це розкішний спосіб! Робиться ось як: запарюєте житнє борошно, так, наче збираєтесь пекти хліб. Але даєте вибродитися днів п'ять. Чим кисліше, тим краще. Отакою опарою обмазуєте свого багатостраждального поперека і лежите, поки витримують шкіра і серце. Три сеанси — і на все життя!

У Спасокукоцького вже не було сил сперечатися. Він гурчачково думав про те, як би скоріше вирватися на волю, у вагон, від цього всезнаючого співсідничника.

— А заяча шкірка! — не збирався вгомонитися бог. — Ви не носили її? То негайно зодягніть! Діє безвідмовно! Незручність, правда, полягає в тому, що якимось незвично з'являтися у цій шкурці на пляжі, — чарівно засміявся бог. — О грім і блискавка! Ледве не забув. В грозу треба притулитися спиною до одвірка. Правда, буває, що пам'ять після цього втрачається, одбирає руки й ноги, порушується евакуаторна функція тонкого кишечника. Але діє божественно.

Спасокукоцький перебував у напівнепритомному стані. «А що, якби він сам був хворий, а не дружина — в могилу загнав би», — обпекла думка.

Бог тим часом вичитував уже із записної книжечки:

— Можна ще мідним дротом обперезатися... А от! Беремо свіже яйце. Обов'язко-о-во свіже! — застерігав пасажира від можливих помилок. — Кладемо в оцтову есенцію і витримуємо доти, доки воно не розчиниться разом із...

Телефонний дзвінок перервав його на найцікавішому місці. Бог підняв трубку.

— З яким квитком? — насупив брови.

— Це ж мені! — зрадів Спасокукоцький. — Мені квиток!

— Давайте швидше до каси! — схопився бог. — Ліпається п'ять хвилин. Вперед стара гвардія, — метушився бог, допомагаючи підвестися Спасокукоцькому. — Риссю до каси, — похапки випихаючи з дверей, клопотався він. —

І пам'ятайте, обов'язково свіже яйце,— кричав навздогінці.— Прямо з-під курки...

Через п'ять хвилин Спасокукоцький блідий, з перекошеним лицем з'явився в дверях чергового по вокзалу.

— Куди...

— Знову шпигонуло? — звівся бог.

— Куди ви дали мені квиток? — знесилено схилився, ніби в грозу на одвірки, Спасокукоцький.— Я просив на конотопський, а ти на ковельський всучив. Люмбаго! — з надсадою в голосі вигукував Спасокукоцький, дивлячись на бога такими очима, ніби вагався лише в одному — пропустити його через м'ясорубку чи зробити з нього відбивну.

— Ну, ну! Полегше! — оцетинився бог.— До нього з усією душею, а він лається.

РИСА ГЕНІЇВ

Як тільки вийшли із зали в фойє, Льоня Дуточкін одразу повернувся до групи стільців, що стояли біля стіни у дальньому кутку праворуч, і на яких безладно лежали плащі, куртки, пальта, висіли авоськи з продуктами.

— Я заберу одяг, а ви займайте чергу в їдальні,— похмуро кинув Дуточкін товаришам.

Щойно на виробничій нараді йому на повну катушку дісталось за забудькуватість. Льоня забув оформити відповідну документацію, і «Сільгосптехніка» втратила у цьому місяці можливість одержати запасні частини для розпилувачів. Й розпікали його від душі.

«Треба робити висновки»,— твердо вирішив про себе Дуточкін.

Взагалі, був він людиною веселої вдачі, безтурботливою, а через те, мабуть, і забудькуватою. То парасольку у таксі забуде, то оплачений квиток у касі кінотеатру. А був випадок, що на станції залишив багаж. Однак Льоня не втрачав піднесеного настрою. Та сьогодні його таки добре зіпсували.

Розшукавши на стільцях свою синю «болонью» та ще коричневу куртку й зеленого плаща, що лежали поруч, Льоня поспішив на обід. Напарників наздогнав уже біля їдальні й остовпів, побачивши, що ті зодягнені: один у коричневій куртці, другий — у зеленому плащі.

— Що з тобою? — помітивши на Льоному обличчі розгубленість, поцікавились товариші.

— Та нічого,— махнув рукою Дуточкін і повернув назад.— Замовляйте — хвилини за п'ятнадцять буду. «Не вистачало ще приводу для додаткових насмішок,— карався він.— Непомітно покладу на місце — ніхто й не знатиме про цю прикрасу».

Не дійшовши кілька кроків, кинув речі на першого ж стільця, в тому ж кутку фойє.

— Ти нащо ото кинув? — почувся голос збоку, і Дуточкін тільки тепер помітив прибиральницю, що поралася неподалік.

— Та це я,— зняковіло почав Льоня,— випадково, знаєте, прихопив чужі плащі для своїх товаришів, а ті, виявилось, вже одягнулися.

— Твої товариші й без тебе прихопили,— підозріло нахмурила брови прибиральниця.

— Та ні, бабуся, чесно кажу,— заприсягався Льоня.— Я думав, що це їхні і носив до їдальні. А тепер-от на місце поклав.

— Навіщо ж вони мені? — накинулася на Льоню прибиральниця.— Хто за них відповідатиме? Це я повинна сидіти біля них? Ще б не вистачало! Забирай і неси, шукай господарів,— суворо наказала вона.

— А де ж я їх знайду? Візьміть — за ними прийдуть.

— Нічого не знаю. Зараз тепло, усі забувають,— відмахувалась бабуся.— Іди ото геть із ними!

Роздосадуваний Дуточкін ще кілька хвилин никав туди-сюди. «Оголосити в їдальні — ще раз виставитись на посміховисько. Та ще після наради». І Дуточкін знову пішов до клубу.

Прибиральниці в фойє не було, і Льоня, намагаючись якомога менше шуміти, взяв курс до стільців у кутку. Та в цю мить почувся кроки на східцях, що вели з другого поверху, і Дуточкін крутнув назад, мимоволі сховавши речі під полу своєї «болоньї».

«Треба негайно щось придумати!» — гарячкував Льоня. Його блукаючий погляд нараз зупинився на газетному кіоску і він рішуче попрямував туди. Купив газету, завернув у неї клятві речі й непомітно вкинув пакунок у велику урну для сміття, що стояла при вході у фойє.

Задоволений вдалим завершенням операції із плащами, Дуточкін неуважно вислухав докори товаришів за запізнен-

ня на обід, з апетитом поїв холодні страви, і всі розійшлися в своїх справах.

Дуточкін йшов, мугикаючи щось веселеньке під ніс, як раптом, збліднувши, зупинився й бігцем кинувся геть, нічого нікому не сказавши.

— Що з ним сьогодні?! — презирнулися хлопці і, не змовляючись, подалися йому вслід.

Льоня вскочив до клубу.

— Де плащі, бабусю? — підступив одразу до прибиральниці, кинувши погляд на пусту урну.

— Так ти їх таки підкинув, анахтем?! — войовниче тримаючи віника в руках, випрямилась бабуся.

— Бабусю, це виявляється мої. Я думав чужі, а вони мої. Братова куртка і жінчин плащ. У хімчистку мав однести,— вдруге за сьогоднішній день молився перед бабусею Дуточкін.— Ну, забув я про них... Вибачайте!

— То прибудні, а то твої раптом,— ще раз підозрілим поглядом зміряла дивака прибиральниця.— Ні, тут треба добре все розжувати, хлопче. Я в місцевком передам — там розберуться! От і все,— поставила крапку стара.

Дуточкін, похнюпивши голову, побрів геть, і йому вже вчувся регіт на засіданні місцевкому при розборі персональної справи.

— Нічого, Льоню,— посміхаючись, заспокоювали його друзі.— Забутливість — це риса геніїв. Так що не вішай носа, у тебе все попереду.

«Ні,— думав про себе Дуточкін,— треба робити висновки... Стривай, стривай! А може, справді геніальне щось у мені є? Може, справді варто перекваліфікуватися?.. Але що це таке — геніальність?!»

КАЗАВ, ТА НЕ ЗАВ'ЯЗАВ

Почути і побачене

Наше споживче товариство заготовило в цьому році стільки льоду, що ним можна заморозити всю торгівлю.

(Із виступу на зборах пайовиків)

Тепер громадське тваринництво, як то кажуть, вийшло в люди.

(Із виступу зав. фермою)

Оголосити т. Петренку догану за ухажування в робочий час.

(З наказу)

А підписати мене можете псевдонімом.

(З листа до редакції)

Розвести таку грязюку на території заводу нам дорого коштувало.

(З виступу бухгалтера)

У цьому магазині, крім горілки, є ще багато недоробок.

(З листа до редакції)

Наведу яскравий приклад кричущого неподобства, де я сам брав участь.

(З виступу на зборах)

Керівників заводу якось треба переломити в цій частині.

(З виступу робітника)

В цьому році торговельна мережа нашої райспоживспілки добре підготувалася до зими. Ми завезли шістьсот пар тапочків, що в переводі дорівнює шістдесяти трьом парам валянків.

(З виступу зав. торгвідділом)

Молода співачка поклала на обидві лопатки стару.

(Із звіту про концерт)

Тут критикували шляховий відділ за погану роботу, то це не відповідає дійсності. Я мушу сказати, що всі мости, на жаль, відремонтовані.

(З виступу на нараді)

Справа з розтратами у нас поліпшилась.

(З виступу кооператора)

Не відстає від своїх колег і маслозавод. Із його могутніх стін виходить і гарний сир, і кисле молоко, і чудова сироватка.

(З виступу на нараді)

Бажаю вам успіхів у моїй просьбі.

(Із заяви в комунгосп)

СІРШАСАНА

Оповідь свійської свині

— Вася,— рекомендуючись, подав передню ногу старому вепрові свійський кабан і так химерно вигнувся, що той укляк від подиву. Потім, згадавши, що має справу з твариною, яка в інтелектуальному відношенні на кілька епох відстала від нього, додав: — Дивуєшся, звідки я навчився цього? — жуючи стеблинку пірію, запитав Вася.— Це найтяжчі спогади із мого безтурботного життя.

Далі свійський кабан окинув задумливим поглядом хащу і недбало виплюнув стеблинку.

— Йога всьому виною. А вірніше, Петя Фінт.— Зробив глибокий триединий вдих, на кілька секунд затримав повітря в легенях і з присвистом видихнув, демонструючи перед неосвіченим вепром досконале володіння повним диханням йогів.— Народивсь я,— почав по хвилі кабан, зручніше вмощуючись у позі лотоса,— як і належить свійським поросятam, у добропорядній свинячій сім'ї. І ріс, як всі мої брати та сестри. Не встиг, як то кажуть, розсмакувати материнське молоко, аж гульк — мене вже й на сироватку перевели. З тих пір, власне, і почалося моє знайомство із зовнішнім світом. Певною мірою цьому сприяв Петя Фінт.

— Сидите ви щось ніби не по-нашому, не по-свинячому,— винувато опутивши очі долу, зауважив вепр.

— Падмасана. Сприяє фізичній і психічній рівновазі,— недбало кинув Вася, міняючи позу.— Ардха-матсієндрасана розвиває рішучість і впевненість у собі,— заздалегідь пояснив, щоб уникнути розпитування про нову позу.— Так-от. Петя Фінт був надзвичайно обдарованою людиною. Він міг закладати праву ногу за потилицю, грав на балалайці, стояв на голові й чвиркав через губу на вісім з половиною метрів. Від нього й пішло захоплення йогою. Правда, не всім подобалась ця система. Але Петя діяв рішуче. Він був свинарем і годівлею нас не балував — привчав до стриманості у вживанні їжі. Зранку насипле перед кожним по жменці дерті — і то на цілий день. Ще й приказує: «Краще пережовуйте, буде значніший ефект, ніби я вам весь день сипав корм». Дехто не витримував,— презирливо чвиркнув кабан, явно наслідуючи Петю Фінта,— і здихав, а решта втягнулась і мало-помалу захопилася йогою.

Спочатку важкувато було оволодіти повним диханням йогів. Задишка мучила, поки жирок був. А коли животи повтягало — діло пішло як по маслу: дихалось на повні груди, легко й невимушено. Оволоділи і кумбхакою, і бхастрикою, і капалабхатою.

— А що це воно таке? — не витримав нарешті старий вепр.— Життя, можна сказати, прожив, а такого зроду-віку не чув.

— Капалабхата? — перепитав кабан.

— Та хоча б.

Вася зневажливо хрюкнув, дивуючись безпросвітній темряві далекого родича.

— Капалабхата,— намагавсь якомога популярніше розтлумачити кабан,— це така собі дихальна вправа, що разом розвиває спритність і зосередженість. А до того ж прочищає повітряні носові шляхи.

— Угу,— кивнув головою вепр і колупнув рилом землю.

— Так-от,— вів далі кабан.— Діло вже йшло до сіршасани (це, щоб ти знав, королева йоги), як Петю Фінта поперли з роботи, заборонивши й близько підходити до хліва. Отож сіршасану мені довелося опановувати самому, без кваліфікованих консультацій. Та не це головне,— тяжко зітхнув Вася, пригадавши, очевидно, щось неприємне.— Головне, що прислали до нас замість Петі Фінта Катю. Звір, а не дівка. Насамперед почала нас натоптувати, як гусей, мішанкою. Хто не їсть, того до ветлікаря тягне, силоміць всілякими делікатесами напихає. Отак і примусила всіх їсти. Та я ні в яку! Цілий день пережовую жменьку дерті, воду через ніздрі п'ю — дванадцять склянко на день. Оце і все.

Ти ж свиня,— обурюється, бувало, Катя.— Ти жирним повинен бути, а на тебе гидко дивитися.

І давай мене рилом у делікатеси товкти. А я тільки чхаю, рота і не думаю розкривати. Вона вже біля мене упадала, лікаря навіть із сусіднього радгоспу привозила,— захирикав кабан.— Хіба вона могла знати (у десятирічці цього не вчать), що справжній йог не може бути жирним. Система не дозволяє.

Спочатку вона до мене підлещувалась, а потім почала лаятись:

— Щоб ти ще маленьким здох, як я маю з тобою отак мучитись!

Далі дійшло й до стусанів. Чи то ногою по здухвинах копне, чи відром уперішить. Я що? Я собі пережовую

жменьку дерті та дванадцять склянок води через ніздрі випиваю. Ніяк не можу відвикнути.

— А де ж Петя Фінт зараз? — спитав вепр.

— Кажали, нібито в місто подався,— мовив Вася, лягаючи на спину.

На вепріві аж щетина настовбурчилась від подиву.

— У вас ондечки хребет світиться, такечки живіт за-пав,— жажнувся вепр.

— Удіяна бандха,— пояснив кабан,— тобто втягування живота. Дуже добре впливає на дію шлунково-кишкового тракту. Одного разу,— Вася зітхнув,— коли я освоїв уже сіршасану і Катя застала мене у цій позі, їй увірвався терпець.

«Досить! — заволатала вона.— Скільки цей бовдур знущатиметься з мене!»

Гепнула копісткою по здухвинах і вигнала з хліва, сказавши при цьому: «Краще заплачу за тебе, як за втопленника, ніж ти жили з мене тягнутимеш».

І штовхнула мене в річку. А я, бачиш, вплив. Тут, у вас, ніхто уже не заважатиме займатися йогою.

— А сіршасана? Що воно таке? — ніяково запитав старий вепр.

— Зараз покажу,— мовив кабан. Він глибоко втягнув у себе повітря і тричі видихнув з присвистом, демонструючи прекрасне володіння очисним диханням йогів. Потім, поклавши передні ноги на землю, став на голову.

— Оце сіршасана. Розвиває мозок і поліпшує зір,— урочисто проголосив Вася і тої ж миті бездиханний гепнувся на землю, відкинувши ноги.

Вепр, помацавши пульс у Васі, філософськи зауважив:

— Отаке може статися з кожним, хто береться не за свою справу.

ПО-ТОВАРИСЬКИ

Через кілька днів після призначення директором районного ательє прокату Левко Макопух завітав до свого шкільного друга і колеги — техника по ремонту електроприладів Петі Кукурічки.

— Юлю, подивись, хто до нас прийшов! — радісно загукав Петя Кукурічка, побачивши новоспеченого директора.— Юлю, до нас прийшов Льова! Левко... Левко Дмитрович!

— Ой,— сплеснула руками Юля,— до нас прийшов Льова... Левко Дмитрович, а я в такому вигляді! — І одразу метнулася до другої кімнати причепуритися.

Левко Макопух від душі сміявся:

— Ну й бісові діти! Розіграли отаку комедію! Ти, Петю, краще приготуй закусити. Ось по чарчині пропустимо, згадаємо літа молодії,— казав Левко, дістаючи з кишені пляшку.

— Чуєш, Юлю, накривай швиденько на стіл, вип'ємо з Левком Дмитровичем,— заметушився Кукурічка.— Поздоровимо товариша директора.

— Досить патякати! — обірвав його Макопух.— Це вже виглядає як знуцання.

— Та що ти. Що ви! — з острахом замахав руками Кукурічка.— Хіба можна? Хіба ми насмілимось?! Ти чуєш, Юлю? Левко Дмитрович думає, що ми збиткуємось.

Юля вискочила з другої кімнати, заломивши руки:

— Хіба б ми таке дозволили собі? Ви вже пробачте, коли щось не так!

— Та ви що, подуріли? — остовпів Левко.

— Ми подуріли, Юлю? — щирсердно, кліпаючи очима, запитав технік по ремонту електроприладів свою дружину.

— Та хай бог милує! Що ви таке, Левку Дмитровичу, кажете! — зробила великі очі Юля.

— Тоді досить дурня клеїти,— примирливо мовив Левко.

— Та хіба ми клеїмо? Ми ж від душі,— тільки й сказав на те Кукурічка і подався на кухню. Левко лише гмикнув йому вслід.

— Ви вже пробачте, чим багаті, тим і раді,— заспівала Юля, повертаючись з підносом, заставленим закусками.

— Знаєте, дорогі друзі, всьому є межа. Якщо ви й надалі коники викидатимете, то я просто піду геть,— скипів Макопух.— До чого оце «ви»?

— А й справді, Петруню, до чого оце «ви»? — запитала Юля свого чоловіка.— Двадцять років тикалися...

— А що ти гадаєш, щоб я свого директора називав на «ти»?! — гнівно зиркнув у бік дружини Петя Кукурічка.— Я не якийсь там дендя. Що на роботі подумають? Приятелізм? Ні, треба зразу звикати.

— Нічого не подумають! Ми ж з тобою однолітки. Та ще й однокласники. Яке ж я тобі «ви»? — рішуче протестував Макопух.

— Так, Левку Дмитровичу, ми справді були друзями, але

тепер ви — директор. Це різко міняє ситуацію,— твердо стояв на своєму Петя Кукурічка.— «Ти», звичайно, демократичніше, але до панібратства може привести. Так що вже вибачте, а я не хочу вас підводити. По-товариськи вам кажу.

— Так, так Левку Дмитровичу, ми не хочемо вас підводити,— рішуче підтакнула Юля.

Макопух лише безнадійно махнув на те рукою — сперечатися було даремно.

Наступного дня, коли на роботі технік по ремонту електроприладів Кукурічка величав директора на «ви», той уже не робив зауважень, знаючи незламність Петрової позиції у цьому питанні.

— Завтра п'ятниця,— нагадав Макопух другові.— Підемо до лазні?

— Як буде наказано,— слухняно опустил голову Кукурічка.

— Ох, ти ж і чинодрал! — засміявся Макопух.— Не «як буде наказано», а як завжди. Второпав?

— Гарзд,— мовив Кукурічка.

Йдучи до лазні, Кукурічка тримався на належній відстані від Макопуха, а миючись, запопадливо міняв воду у ряжці Левка Дмитровича і взагалі всіляко намагався підкреслити свою повагу до нього.

— Ну, а тепер візьмемося за спини,— запропонував Макопух.

— Прошу вас, прошу,— вхопився за мачулу Кукурічка.

— На п'ятірочку постарався, дендя,— задоволено мовив Макопух, коли Кукурічка закінчив свою справа.— Ставай тепер ти.

— Пробачте, мені не треба,— повернувся спиною до стіни Кукурічка.

— Чому це? — здивувався Макопух.

— Та я... сам. Я не можу дозволити, щоб мою спину мив директор. Пробачте,— злякано говорив Кукурічка.

— А-а ти знов за своє,— згадав Макопух і зі злістю кинув мачулу в ряжку.

Після лазні, як завжди, зайшли до Кукурічки.

— Юлю! — гукнув чоловік з порога.— У нас радість — до нашої скромної хати завітав шановний гість.

— Ой! — вибігла назустріч Юля.— Яка радість! До нашої скромної хати завітав шановний гість! — слово в слово повторила вона, як папуга.

— Йй-бо, Левку Дмитровичу, для нас велика честь прий-

мати в себе товариша директора,— не дав Макопухові вставити й слова Кукурічка.

— Та ви без чинів давайте, по-товариськи,— відбивався Макопук.

Кукурічка підніс чарку і задушевно мовив:

— Юлю, давай поздоровимо товариша директора із зразковим порядком, який він навів за короткий строк в ательє.

— О! — кокетливо всміхнулась Юля.— Ми поздоровляємо товариша директора із зразковим порядком, який він навів за короткий строк в ательє.

— Не називайте мене хоч тут товаришем директором,— все ще пручався Макопук.— Зовіть просто — Левко Дмитрович. Я ж гість ваш.

— Ти чуєш, Юлю, товариш директор — наш гість,— закоханими очима дивився технік по ремонту електроприладів на Макопуха.

— Це просто неймовірно,— аж заходилась Юля.— Товариш директор — наш гість. Це так приємно!

Коли пропустили по другій, Кукурічка раптом сказав:

— А можна, Левку Дмитровичу, я вас покритикую тут, між нами? У чотирьох стінах. По-товариському.

— О! — радісно вигукнув Макопук.— Оце мені подобається. З задоволенням послухаю.

— Юлю, вийди на хвилинку,— попросив Кукурічка дружину, і та миттю подалася на кухню.— Пробачте мені, товаришу Макопук, але я вас не розумію.

— Що не розумієш? — насторожився Макопук.

— А те, що ви не можете, правильніше, не хочете заткнути пельку отому Дудку. Це ж справжнісіньке нахабство: як п'ятихвилинка чи збори, то він аж тремтить, щоб вас уколоти.

— Він завжди говорить до діла,— став на захист Дудка директор.

— Хай і так,— не відступався Кукурічка.— Та хіба ж ви самі тих недоліків не помічаєте? Чого він межі очі скаче?

— Всіх недоліків одним махом не позбудешся,— зітхнув Макопук.

— Це зрозуміло, але по його виходить, що у тих недоліках винні ви. Всі дивуються, що ви на це крізь пальці дивитесь. Кажуть, чи м'якотілий наш директор, чи боягуз. Я, вибачаюсь, не дендя, те, що люди говорять, те і я кажу. По-товариськи, так би мовити, попереджаю,— притиснув руку до серця Кукурічка.— Якщо зразу не укоськаєте

Дудка, то він і на голову сяде. До газети почне писати...

— Може, ти й правий,— засумнівався Макопух.— Але ж можуть звинуватити в затиску критики...

— Вовків боятися, в ліс не ходити,— підсумував Кукурічка.— А на прощання візьміть Сашкові оцей локомотивчик. Сам колись зробив. У школі ще. Медаль за нього одержав. Беріть на знак глибокої...

Після цієї розмови директор Макопух на чергових зборах нагадав Дудку та іншим, хто полюбляє баляндрасити, мудру народну приказку: покірливе телятко двох маток ссе.

«Прекрасно!» — вигукнув у думці Кукурічка. А наступного дня сказав улесливо:

— Левку Дмитровичу, мені не зрозуміла ваша скромність. Ви наче тут і не керівник.

— Говори ясніше,— звів брови Макопух.

— Чого б вам не взяти додому, скажімо, той же магнітофон? А ще — радіолу, транзистор. Щоб нібито перевірити їхню роботу — та й хай вони веселять ваше перевтомлене серце. Чого тут соромитися? Ви ж директор!

— Та якось, знаєш, незручно,— зам'явся Макопух.

— Ет, сказали таке! — обурено вигукнув Кукурічка.— Всі так робили, і не нам це ламати. Я підкажу Трохимові.

«А він, хоч і дивний трохи, а все ж вірний товариш,— думав про Кукурічку директор.— Непогано мати таких під рукою».

Якось Кукурічка зустрів Макопуха у неділю.

— Що це з тобою? — сплеснув руками.— Так змарнів.

Макопух огледівся:

— Кого ви маєте на увазі?

— Тебе ж! Пробачте, вас, вас!

Макопух гнівно зиркнув на Кукурічку і, нічого не сказавши подався геть.

— Зазнався,— з жалем констатував Кукурічка.— А хороший був хлопець.

...Вдома Кукурічка задоволено потирав руки. «Здається, все, голубчик, спікся. Зазнався — раз, за критику мстить — два, речами з ательє користується, як своїми власними,— три, хабарі (локомотивчик мій) бере — чотири! Всі докази в наявності,— рішуче мовив технік по ремонту електроприладів.— Тепер тебе, Львовочко, сколупнути — раз плюнути. Спалиш крильця, як метелик, мій дорогий шкільний друже. А то, бач, у директори випхався! Своїх товаришів обскакав».

ЧОМУ НЕ КАХКАЛИ СЕЛЕЗНІ

— Там тієї качви аж кишить,— кинув останній аргумент мій товариш, агітуючи їхати на полювання до його рідного села Новогригорівки. Світ не близький, від райцентру — сорок три кілометри, але що вдієш, коли кличе оте трикляте полювання.

Приїхали ми в Новогригорівку смерком, повечеряли поспіхом та й полягали. Бо завтра ж ні світ ні зоря треба бути біля озера, щоб не прогавити вранішнє полювання. Саме о цій порі повертається качва з поля на широкі плеса, в густі очерети. Отут тільки встигай бахкати.

«Слава тобі господи, не проспали!» Швиденько збираємося вранці — і гайда.

— Це недалеко,— пошепки каже Іван.— Кілометрів чотири луками...

— Рушаймо, рушаймо,— кваплю і я Івана.— Треба до світу дістатися місця.

Луки подолали підтюпцем, намагаючись не дуже гупати. Нарешті попереду забіліло озеро.

— Ось ми й прибули,— стиха, переводячи подих, сказав Іван.— Близько підходити до води не будемо, бо там грузько.

Сидимо, як щури в норах, і не писнемо. Тільки чути, як у грудях, наче молотком, гупає серце.

А озеро чудове, велике. Але ж чому ніде не крякне селезень, не заквилить чайка? Сіріє. Вже б час плюхатись качкам на воду, а воно ніде й не шелесне. «Оце так кишить!» — сичу на Івана. «Пожди, зараз підуть», — шепоче він у відповідь. Чекаємо. Але нічого не летить, нічого не плюхається, не бухтить, а селезням наче голови повідтинали.

Світає. Гойдається, розсіюється серпанок. Ми до різи в очах вдивляємося в озеро — і враз схоплюємося. Наближаємось до води і зупиняємось наче вкопані: це ж гречка! Білий розлив квітучої гречки!

СКІЛЬКИ КОШТУЄ БОЛОТНА КУРОЧКА

Місця, де Тетерів упадає в Дніпро, завжди славилися дичиною. Хоч і чахкав туди пароплав з Києва вісім годин, але ніхто з мисливців не повертався додому без здобичі. Як кажуть, шкурка варта була вичинки. Тепер ті численні

дрібненькі озерця злилися у величезне дзеркало Київського моря. І все ж одне з них я пам'ятаю й досі.

В Домонтове пароплав прибув о третій годині ночі. За дорогу я стомився, куняючи на палубі, й добряче змерз. Плащ, розрахований на дощ, ніскілечки не зігрівав.

Зійшов на берег трохи ніби очманілий. Але йти до озера далекувато, тож годі було й думати про те, щоб перепочити якусь годину на мисливській базі. Повагом почвалав до мети своєї далекої подорожі. І правильно зробив: починало сіріти, коли наблизився до першого озера. Воно нагадувало каналу, порослу з одного боку очеретом, поверхня сталевоблищала у передсвітанковій імлі, як лезо кинджала.

Літній день не барився, він хутко розганяє нічні сутінки. Не встиг зробити кілька кроків, як озеро посвітліло, вкрилося наче сріблом. І в кінці цього срібла побачив двох курочок — дичина найменша з пернатих, проте надзвичайно смачна. Хоч курочки були далеко, та все ж вирішив спробувати — довго цілився і натиснув на курок. На моє здивування, одна курочка залишилася лежати нерухомо на воді після пострілу. Ніжно погладив нову рушницю, вона стала мені ще милішою. Хоч і віддав за неї триста карбованців, зате не дарма.

Дістати курочку було неважко. Виламав довгу лозину, забрів по коліна у воду й підтягнув до берега вбиту пташку. Поки вовтузився, сонце виглянуло з-за обрію. Сів під копицю сіна, щоб перевзути правий чобіт, що муляв мені, поклав поруч рушницю, рюкзак, курочку і...

Прокинувся від спеки. Сонце вже було в зеніті, і я схопився на ноги як ужалений, з досадою подумавши про те, що так бездарно проспав полювання. Та ще більше розчарування чекало на мене попереду — довкола лежали рюкзак, чобіт, курочка... Не було тільки рушниці!

Рушаючи у зворотну дорогу, підраховував у думці, скільки коштувала мені болотна курочка. Триста, плюс шість карбованців за квиток... Дорогувато!

ІЗ СПІНІНГОМ НА КУДЛАНЯ

До колодязя, якого ми уздріли з Петром біля крайньої хати невеличкого хутірця, ми кинулися наввипередки — так хотілося пити. Відро, прикуте на віки вічні до ланцюга, з гуркотом полетіло вниз. Майже з такою ж швидкістю

воно повернулося назад, наповнене водою. Та тільки наші губи потяглися до живлющої вологи, як раптом на подвір'ї почувся гавкіт, і в ту ж мить у хвіртці з'явився великий кудлань й рішуче кинувся на нас. Петро з переляку скочив на цямрину колодязя, а я позадкував, не знаючи, що вчинити. Добре, що спінінг був у руці. Ним я й почав захищатися, немов шпагою.

Кудлань весь час міняв тактику: забігав то з лівого флангу, то намагався вхопити мене за праву ногу. Але я також не ловив гав — вчасно відскакував убік і тикав навстріч собаці свого спінінга. Зрештою кудланю набридла така гра — він з люттю вхопив зубами за кінчик спінінга і в ту ж мить, заскавучавши, притьмом кинувся навтіки. Я ледве не впустив із рук вудлища — з такою силою собака смикнув за нього.

Кудлань підсік сам себе, вхопивши пащею блешню з трійником. Котушка, розмотуючись, строчила, як кулемет, кудлань шарахнувся вздовж вулиці, скавчачи та тягнучи за собою волосінь... Я мало не втратив свого спінінга, та Петро, зорієнтувавшись, перерізав волосінь ножиком.

Ми поспіхом ретирувалися, так і не вгамувавши спраги, бо над парканом з'явилася кепка господаря.

ЗАРІЗЯКА

Приїжджаючи на полювання на хутір Веселий, незмінно зупиняємося у дядька Якова — людини лагідної й привітної. В його хаті ніколи не буває порожньо. До нього приїжджали на відпочинок сини й онуки, племінники й племінниці, зовсім чужі люди, і всіх однаково добре приймав дядько Яків. Цього разу застали у нього племінницю, що збиралася вступати до Дніпропетровського університету і знайшла у дядька затишне місце для підготовки до вступних екзаменів.

Ніскілечки не завадили дівчині, а вона нам, бо розташувалися на сні у клуні. Майбутня студентка спала на розкладачці під сливами проти хатніх вікон. Одного разу вже почали дрімати на пахучій перині, як раптом підняв на ноги лемент.

— Теля крадуть, людоньки!

Кричала дядькова дружина. Ми вискочили з клуні. Біля хати вже стояв дядько Яків у спідній сорочці й підштаниках

При місячному сяйві він здавався привидом, що з'явився сюди саме для того, щоб забрати теля. Між тим теля мирно ремігало, стоячи неподалік от хати на забур'яненому узвишші й не здогадуючись, що весь той лемент стосувався його.

— Він там біля нього засів, розбійник,— галасувала дядина.— Чого ж ти стоїш як укопаний? Іди мерщій хапай антихриста!

Дядько, крекчучи, виліз на цямрину колодязя, прихопивши про всяк випадок дошку для прання.

— Там нікого не видно,— невпевнено промимрив дядько, вдивляючись у темряву із свого командного пункту.

Ми схопили рушниці й кинулись дядькові на підмогу. Дядько посмілішав, скочив на землю. Розмахуючи дошкою для прання, як турок ятаганом, кинувся вперед. Ми за ним з рушницями напереваги.

Узвиштя взяли сходу.

— Не лізь під кулі,— кричала дядина знизу, побоюючись за свого старого.

Ми наблизились до теляти й уклякли: біля нього лежав здоровенний парубок. Першим, правильно оцінивши обстановку, кинувся на бандита з дошкою в руках дядько Яків.

— Ану, піднімайся, зарізяко! — й заніс над головою злодія свою зброю.

— Дядьку Якове, я не по теля, я до Марійки,— белькотав переляканий парубок.

Але дядько Яків, тугий на вухо, ніяк не міг второпати, чому це ми з Петром відтягуємо його геть від «зарізяки». Він пручається, підозрюючи й нас у змові. Коли втягли до хати розлютованого дядька, я помітив як підстрибує ковдра на розкладачці — то Марійка заливалась беззвучним реготом.

Та чи не пошкодувала вона потім? Може, в ту тиху місячну ніч було розбите велике кохання? Бо, за свідченням самої Марійки, парубок більше не потикався їй на очі.

КАБАН НА ДЕРЕВІ

Мені не привелося полювати на тигрів і крокодилів, тому цілком щиро стверджую: з усіх відомих видів найбільш захоплююче полювання — на диких кабанів. Уявіть собі на мить, що на вас суне отакенна копиця чорної щетини з

іклами, наче крива турецька шабля. І ви одразу відчуєте знайоме мисливцям тремтіння. Це незабутнє видовисько, від якого вас ще довго серед ночі кидатиме в піт.

Справді, пам'ятаючи, що найкращий постріл — під лопатку, ви з п'ятнадцяти метрів б'єте кабана в лоб, розстрілюєте жаканом 12-го калібру із славнозвісного «зауера». А на двадцятипудовому кабанчикові жодна щетинка не ворухнеться. Пре на вас сікач, наче броньована машина. Та ще й безтурботно рохкає. Себто веселенько мугиче собі під п'ятачок щось на зразок: «Зачем тебя я, милый мой, узнала...» І чимчикує ж, темна сила, прямісінько на вас!

Звісно, настає кульмінаційний момент, хоча й до розв'язки вже близько. Ваше хвилювання в апогеї досягає корінчиків волосся на голові і стовбурчить його, а в перигеї — доходить аж до колін, примушуючи їх витанцьовувати. За цим настає розв'язка: з презирством кидаєте рушницю під ноги чорному чудовиську, а самі спритністю бувалого акробата цирку міцно чіпляєтесь за гілляку.

При полюванні на кабанів найголовніша деталь — гілляка. Не рушниця, не картеч, не жакан, не коштовний кавказький кинджал з музею, а гілка. Вирушаючи на засідку, треба шукати не лише кабанячі стежки, а й дерево з дебілою гіллякою, на яку можна кожної хвилини почепитися навіть не дуже тренованому стрибуніві.

Навіщо чіплятись? А щоб не збити кабана з курсу. Як правило, перезарядити рушницю ви вже не встигаєте і після двох пострілів бадьоро повисаєте на гілляці, даючи сікачу «зелену вулицю».

Мушу сказати (зважаючи на те, що звірюка ця весь час зростає в лісі): венр не дуже вихована худоба і, отже, може ненароком попсувати складку на ваших міцних мисливських штаних. З гілляки ж ви цілі й неушкоджені задумливо спостерігаєте за дальшим рухом кабана і щиро, від душі смієтесь з того переляку, який ви на нього нагнали.

А потім... Потім ви, звичайно, опам'ятавшись, злізаєте з дерева, збираєте речі та залишки рушниці, котру потрошив сікач. І — все. Полювання закінчено. Сповнені незабутніх вражень, повертаєтесь тепер додому й скромно розповідаєте жінці про те, як ви... загнали кабана на дерево і одним пострілом уходекали його. Але не дістали. Бо високо було лізти.

ЛИСЯЧІ СЮРПРИЗИ

Якщо при полюванні на кабана ви ні на хвилину не втрачаєте присутності духу, то на полюванні лисиць цього досягають лише люди із залізною витримкою. Підступність згаданого хижака не знає меж, і ви, як правило, не второпаете, з котрого боку чекати від нього лиха. На цьому полюванні ми втрачаємо кращих мисливців.

Як торжествував Іван Степанович, коли наповал убив її, трикляту. А що з того вийшло — кинув полювання взагалі. Ось послушайте. Повісив її, як положено, через плече — мордою вниз, хвостом догори. Я із заздрістю поглядав на щасливця, а він йшов урочисто, неприступний, мов жрець, і на його обличчі великими літерами вигаптовано було щастя.

І раптом щасливий вираз змінюється страшною гримасою. Іван Степанович зривається з місця в кар'єр і кричить нелюдським голосом. Виявляється, він лише оглушив лисицю пострілом, і вона, оклигавши, всією пащею вп'ялася йому в оте місце, що нижче пояса.

Інтересно, правда? Тільки не для слабких нервів Івана Степановича. «Жреця» довелося терміново відправити до лікарні і там він витримав складну операцію по відокремленню лисиці від його багатостраждального тіла. Наші зусилля на місці виявились марними.

Іншим разом кращий мисливець «загинув» у місті. Привіз лисицю додому у машині, відкрив багажник, а вона, бісова, звідти як кинеється йому в обійми. І що ж? Інфаркт. У мисливця, звичайно.

Бували випадки й не такі. Один мій знайомий увечері, знявши з лисиці шкуру, залишив її в сінях до ранку. Прокладається чоловік — немає тулубця. Зник. Гола втекла, клята. Ще й котлети із сковорідкою прихопила.

Знову ж — сімейна трагедія через неї, анахтемську. Тому я й кажу: краще ходити на вепра. Це далеко безпечніше для здоров'я і спокійніше для душі. А ще можна — на мишей. Розкладеш рюкзак під скиртою, підкріплюєшся — і ловиш вухом тонесенький писк. Дивись, вискочила з норки — б-ба-бах картечкою — і ваших нема. Б'ють і жаканом. Але важко вцілити. Тільки дуже влучним стрільцям дістається здобич.

ІКС ПЛЮС ІГРЕК

Гумореска з трьома висновками

Висновки будуть потім. А зараз усе по порядку.

Я прийшов з роботи пізніше, ніж обіцяв зустріти дружину з відрядження. Дружина прибула о восьмій, а я прителп-кався о десятій. З цього, власне, все й почалося.

Що таке дві години для цивілізованої людини? Можна сказати, нічого. Але дружині цього було досить, щоб влаштувати мені варфоломіївську ніч.

Разів п'ять дзвонив, поки відчинила двері. Оглянувши мене з ніг до голови, немов щойно прилетів з Марса, вірна шваркнула об підлогу кришталеву склянку, яку перед цим ретельно витирала, й трагічним голосом, стримуючи сльози, мовила:

— Знову?!

— Що знову? — простяг я до неї руки.

— Не торкайся! — заверещала дружина.

Я отетерів.

— Нічого ж не трапилося. Товариш від'їздив до Верби-чок. От ми трохи й...

— Коли твій засушений математик від'їздить на день у відрядження за двадцять кілометрів, ти вважаєш за необхідне обмити його від'їзд. А коли дружина повертається з тривалого відрядження, ти не тільки не зустрічаєш її, ба навіть не приходиш вчасно додому.

— Але ж ти приїхала на день раніше,— намагався виправдатись я.

— Отже, в час моєї відсутності ти з'являвся додому ще пізніше? — зайшлася плачем дружина.

Ніякі благання, обіцянки, підвищені зобов'язання на майбутнє не допомогли. Дружина рвучко відчинила шафу, і в чемодан полетіли її речі.

— Досить з мене гадати, чому дорівнює ікс плюс ігрек! — вигукнула вона схлипуючи.— Вертаюся до батьків!

Умовляння теж були марні. Дружина склала речі й почала вдягатися.

— Може, таксі викликати? — бовкнув недоречно.

— Ідіот! — кинула на прощання і грюкнула дверима.

Вкрай стривожений таким поворотом справи, довго не міг заснути. Сердився? Ні! Я лютував! Мене аж трясло від злості. Адже висновки дружини були абсолютно безпідстав-

ні. Перед нею, як мені здавалося, був безгрішний. Як ангел. Ці думки гнали від мене сон.

Раптом у коридорі почувся гуркіт. «Ага, повернулась-таки»,— радісно забилося серце. Затим тупіт перенісся до сусідньої кімнати. Мене наче теплом обдало: «Нікуди, кізонько, ти від мене не втечеш. Зараз постелешся на дивані й переспши тихенько до ранку».

Марно так гадав. У сусідній кімнаті зчинився такий гармидер, що хоч з хати тікай. Рипало дверцятами, грюкало ящиками.

«От змія! — з обуренням подумав про дружину.— Повернулась. І, щоб приховати свою поразку, продовжує хуліганити.

Намагався задрімати, та де там. Шум не стихав.

«Що вона там, пральну машину включила? Чи, може, перерубує меблі надвоє? — з острахом підвівсь на ліжку. Але вставати й доводити свої права не хотілося.— Нічого, на це суд є»,— заспокоїв себе й знову припав до подушки.

Втихомирилась сусідня кімната. «Ну, от і видихлась»,— задоволено подумав я.

З коридора донеслось сердите сопіння.

«Посопеш та й перестанеш»,— посміювався про себе.

Двері тихенько прочинилися в мою кімнату. «Ніяких переговорів,— вирішив я і хутко пірнув під ковдру.— Немає дурних!»

Двері ніжно зачинились, і все стихло. «Ну, а тепер — адью! На добраніч»,— подумав я, засинаючи.

Уранці прокинувся від настирливого дзеленчання дзвоника. Відчинивши, побачив у дверях розлючену дружину.

— Спиш? Тобі, бачу, все одно — піду я від тебе чи ні? — схлипнула вона.

Серце моє стислося:

— Ти ж повернулася...

— Я-а-а? І не думала! — гордо закинула вона голову і повернулася, щоб знову покинути мене.

— Зачекай! А хто ж то блукав по твоїй кімнаті? — з тривожним передчуттям запитав я.

Не сказавши більше й слова, ми кинулися до кімнати. Перед нашими поглядами постала сумна картина: шафа відчинена й майже порожня, шухляди висунуті й теж порожні, навіть у серванті нічого не лишилося.

— Ідіот,— знову вилаялась дружина.— Чув, як порядку-

вали злодії, й не поворухнувся. Ліньки було підвестись. Все підрахував, чому дорівнює ікс плюс ігрек, а от на скільки карбованців витягли з хати майна, цього не знаєш.

...З дружиною ми таки живемо, проте для наступних поколінь я зробив кілька важливих висновків.

Для чоловіка: уникай сварок з жінкою.

Для жінки: не кидай чоловіка навіть на одну ніч.

Для обох: сперечаючись, не зчиняйте галасу на всю вулицю, бо це привертає увагу небажаних осіб.

СИЧИКИ *

Маленькі сірі очі під густими рудими бровами засвітилися радістю, і рудобровий рішуче попрямував назустріч низенькому симпатичному чоловікові з великим жовтим портфелем у правій руці.

— Так-от де довелось стрітись, землячок! — загукав рудобровий, широко розвівши руки, ніби заганяв до курника квочку з курчатами.

— Хи-хи,— напевно всміхнувся симпатичний чоловік, ухиляючись від обіймів рудобрового.

— Ах ти ж клепка неотесана! Як це тобі вдалося сюди пробратися? — плескав по плечу рудобровий земляк.

— Нікуди я не пробирався,— каламутив воду земляк.

— А у Вербичках давно був? Сичиків, мабуть, від пуза найвєся? — допитувався рудобровий.

— В яких Вербичках? — у свою чергу поцікавився симпатичний.

— У тебе що? Склоріз? — зареготав рудобровий.

— Склоріз? — не зрозумів симпатичний.— Який склоріз?

— Ти що, не чув цього анекдота з бородою? То слухай же, неук. Прийшов до лікаря один чокнутий і каже: «Докторе, у мене алмаз».— «Пробачте,— відповідає доктор,— але я не ювелір. Чого ви до мене вирішили звернутись?» Тоді чокнутий ляснув себе долонею по голові й вигукнув: «Пробачте, не алмаз, а склоріз».— «Це також не в моїй компетенції»,— відступає подалі доктор. А той почував потилицю та зрештою й каже: «Доктор, не склоріз у мене, а склероз».

* Сичики — вилущені і смажені на олійниці соняшникові зернята.

Земляки дружно зареготали.

— Пригадав тепер Вербички? — обіймаючи симпатичного, знов запитав рудобровий.

— Ні,— знизав плечима симпатичний, ніяково всміхаючись.— Щось не пригадую...

— Зразу видно, що ти з Вербичок, бо там усі як один гумористи. Дай я тебе розцілюю, дорогуша,— витягнув губу трубочкою рудобровий.— Йй-бо, здорово мене розігруєш. Их! — чмокнув він земляка у щоку.— Чи не за мостом ти жив?

— За яким мостом? — поцікавився симпатичний.

— А ти не знаєш? За тим, що біля олійниці,— починав гарячкувати рудобровий.— У тебе справді склоріз?

— Якої олійниці? — В голосі симпатичного почувлися нервові нотки.

— Знущаєшся? Тієї, що на березі Солоної стояла. А ти жив на тому боці, як міст перейти,— розтлумачував рудобровий.— Ну, згадав, алмазник?

— Гм,— похитав головою симпатичний.

— Ти ще в школі телепнем був. Кажу ж тобі: проти діда Рудокваса, що праворуч від мосту жив, а ти ліворуч. У діда Рудокваса садок на всі Вербички. Ми ж з тобою яблука в нього крали.

— Коли? — злякано запитав симпатичний.

— І це забув! — обурено вигукнув рудобровий.— Геть усе вивітрилось у тебе з голови. Не вчора ж, звичайно, а ще тоді, коли на олійницю бігали за сичиками.

— За сичиками? — проспівав симпатичний.— А це що?

— Та ти часом, брат, не того? — виразно покрутив рудобровий пальцем біля скроні.— Невже й про сичики забув?

— Що таке сичики?! — заволав симпатичний.

— Ти що, чокнутий чи дурня клеїш? А може, ти й справді не з Вербичок? — підозріло подивився на симпатичного рудобровий і відступив на крок.

— Та кажу ж вам, що ніяких Вербичок не знаю,— мало не плакав симпатичний.

— Так-так. Отож я й бачу, що в тебе наче не всі дома,— зневажливо мовив рудобровий.— Це ж треба — сичиків не знає!.. Чого ж тоді до Вербичок примазуєшся?!

ІНФАРКТ

Гумореска у двох картинах з однаковим кінцем

Картина перша.

МАРСІЯНИ.

Сусіди в Кущів справді були начебто неземні. У всякому разі, вкрай загадкові. Навіть підозрілі.

— Щось у них чи клешки бракує, чи зовсім од життя відірвані,— розмірковувала Кущикха вголос, ділячись своїми сумнівами з кумою Явдохою.— Ви ж тільки послушайте, кумонько. Спочатку спільну комірчину ми перетворили на свою власну, виставили їхні речі — і квит. То ви думаєте, обурилися? Зчинили гвалт? Де там. Ні гу-гу. Мого мало грець не вхопив. Серце почало так калатати, що ось-ось вискочить з грудей. Та минулось. Ну, тоді ми з кухні почали їх тіснити. Мовчки покинули, уявіть! Стали в їдальню ходити. А в мого шлунок на нервовому ґрунті відмовився перегравлювати. Та, слава богу, й це минулося. Згодом, у ванній мій влаштував фотолaboratorію. Нічирк. В мого від обурення аж пухирі по спині висипали,— приклавши хустинку до очей, печально мовила Кущикха.

— Ще б пак,— поспівчувала кума Явдоха.— Отаке пережити!

— Потім наші дітки влаштували спортмайданчик у їхній кімнаті. Вона в них не така вже й велика, але посередині місце є. То вони, ви й не повірите, ще й захочували їх до різних ігор, а самі ніби судьями були. Тричі свого відливала. Тоді поставили ми до них і дитячі ліжка — зраділи.

Тут мій уже не витримає — до міліції подався, бо хто ж таке знущання витримає?! Розповідаємо все по порядку, як сусіди збиткуються. Навіть підозру свою, мовляв, чи не марсіяни поселилися під однією стріхою, виклали. З подробицями. І що б ви думали,— знову піднесла хустинку до очей Кущикха,— у міліції сказали, що в їхній поведінці ніякого складу злочину немає. Уявляєте? Немає! Ну, тут мій беркиць — і все. Інфаркт.

— А їм же що? — обурилась кума Явдоха.

— Сусідам? А що їм? Живуть собі на балконі, наче нічого й не трапилось. Хоча б слово всупереч — їй-бо, на душі полегшало б. А то й мене схопить інфаркт. Чує серце, що схопить,— трагічним напівшепотом закінчила Кущикха.

— Та й хто ж його витримає,— підтримала її Явдоха.

Не маючи сил далі терпіти марсіян, Кущі поміняли квартиру.

Перші години в новому помешканні минули у настороженому вивченні сусідів. На третій день у поведінці сусідів з'явилися симптоми, які дещо занепокоїли Кущів. Нові сусіди виставили із спільної комірчини їхні чемодани і демонстративно повісили на ній великий замок.

Кущ аж скипів од гніву, але дружина утримала його від необачного вчинку.

— Незручно з перших днів зчиняти сварку.

Наступного дня Кущика вбігла до кімнати вкрай схвильована:

— Сніданку не буде,— збентежено повідомила вона.—
Всі конфорки зайняті.

Кущ захопився за серце:

— Нахаби! — захрипів, пориваючись бігти на кухню.

— Тільки заспокойся,— благала Кущика.— Поїси один раз у їдальні. А то нас же й звинуватять. Скажуть, не вжилися з одними сусідами, починають з другими. Якось воно буде...

Кущ тільки рукою махнув і поспіхом став одягатися.

— Пішли ми в їдальню,— знов витираючи краєчком хустинки очі, розказувала далі Кущика кумі Явдосі.— Поки достоялися в черзі, і їсти перехотілося. Так-сяк поснідали, ідемо додому. Зайшли в коридор. Аж гульк — двері до кімнати відімкнені. Всередині моєї похололо від важкого передчуття. Відчиняємо двері, а в кімнаті сусідські діти футболу ганяють. Мій тільки беркиць — і все. Швидка забрала. Рецидив інфаркту,— сумно закінчила Кущика.

— Та хто б же отаке витримав,— співчутливо закивала головою кума Явдоха.— Здоровий, і то б не зніс.

— Не знаю оце,— підперла пальцями підборіддя Кущика,— що з ним буде, коли повернеться і побачить, як у ванній сусіди рибу розводять.

КИНОМУСИНУ

Древні римляни казали: «На любов і смак товариш не всяк».

Пишуть, приміром, одні шановні слухачі на радіо таке:

«Не передавайте довгих і нудних симфоній, бо немає у нас ні часу, ні терпіння слухати їх».

Пишуть другі шановні:

«Чому так мало передаєте симфоній? Чекаємо на них з нетерпінням, бо ж маємо неймовірне задоволення, слухаючи їх».

Пишуть треті шановні:

«Ми ніскільки не помилились, якщо скажемо: геть усі слухачі вимикають радіодинаміки, тільки-но зачують звуки симфонії. Мабуть, диктори, поставивши платівку, затуляють вуха, аби не чути її. Краще зайвий раз передайте репортаж про футбольний матч».

Пишуть четверті шановні:

«Не знаємо, кому потрібен отой футбол, але широко переконані, що радіослухачам він ні до чого. Краще передали б щось для почуттів: фугу якусь, кантату, а ще краще — симфонію. Якщо футбол і потрібен якомусь одинакові, то передайте його після двадцять четвертої, коли всі нормальні люди сплять».

Пишуть п'яті шановні:

«Я регулярно плачу за радіоточку. Це може підтвердити наша контора зв'язку. Я взагалі за все плачу регулярно — за квартиру, газ, опалення, електрику. Це можуть підтвердити відповідні організації. Та не в цьому справа. Мені не зрозуміло: чому, коли десь відбувається змагання з футболу, в цей час у вас на всю лунає симфонія. Ви скажете: це культосвітня передача, а я скажу — неподобство. Бо який невіглас слухатиме симфонію в той час, коли грають у футбол».

Пишуть шості шановні:

«Нещодавно ви передавали дуже цікаву пісню про те, як один купець, їдучи додому, вирішив по дорозі завітати до молодої вдови. Заїхав він, молодиця зразу ж вечерю заходилась готувати, а того вони й не знали, що під вікном стоїть козак і все те бачить. Мабуть, коли вже вечеря була на столі (про це, на жаль, не говориться в пісні), козак не витримав і вскочив до хати...

На цьому, власне, й кінчається пісня, бо надалі лише скупко повідомляється про те, що ніхто до молодої вдови тепер не заїжджає, а тільки під вікном щовесни голосно співає соловейко. Дорога редакція! Дуже хотілось би знати, що сталося, коли козак заскочив до хати? Якщо вони там побилися, то чия взяла? І взагалі, як надалі склалася доля купця, молодої вдовиці і хвацького козака? Чи й досі вони

живі й де мешкають? Прошу повідомити на таку адресу: с. Веселе, Павлові Гілочці. А то буду скаржитися у вищі інстанції».

Пише сьомий, десятий, двадцятий... І кожний про своє. А тут один вшпилюється, та все про одне й те ж: «Прошу виконати симфонію. Х. Дресер».

Виконали п'яту симфонію Чайковського. Він знову: «Прошу виконати симфонію. Х. Дресер».

Працівників музичної редакції взяла цікавість.

— Нам треба відвідати цього Х. Дресера! — в один голос сказали вони. — Ви тільки подумайте! Живе чоловік у віддаленому селі й так захоплюється класичною музикою. Ніби там через дорогу філармонія. Вимагає окремої передачі для себе.

— Звідки ви взяли, що він саме такий? — запитав музредатор Жора, який завжди все ставив під сумнів.

— Дресер може виявитися не Хомою, а Харитиною, — насмішкувато сказала друкарка Оленка.

Ця репліка викликала справжнісінький переполох серед працівників редакції:

— А й справді! — ляснув себе по лобі музредатор. — Може, це якась відома співачка, що втратила голос і на старості вирішила пожити серед природи. — Прізвище ж таке... Артистичне.

— Графиня Дресер! — урочисто виголосила Оленка.

— А що як це якийсь нащадок «голубої крові»? Граф Дресер. Га? — запалився наймолодший із працівників. — Ото цікаво буде побачити!

— Звичайнісінький сільський жартівник, — байдуже кинув Петя-тромбон.

— Жартівникові б набридло одне й те ж, — заперечила Оленка. — Вигадав би щось нове.

— А я гадаю, — включився в дискусію найстарший з усіх редакторів Лепетя. — Я гадаю, що це просто великий шанувальник чи шанувальниця симфонії.

— Може, в ньому чи в ній помер великий композитор, — підтримала його помічник режисера Клава, охоча до бесід з філософським ухилом.

Х. Дресер так схвилював уяву працівників музичної редакції, що вони вирішили принагідно завітати у Вербицьки, до великого шанувальника симфонії.

Хату не довелося довго розшукувати. Перший, кого запитали, одразу й показав:

— Ондечки по той бік друга хата від рогу.

— Чи не можна нам зустрітися з Дресер? — не відмінюючи прізвища, запитав редактор Лепетя діда, що порався на подвір'ї.

— Я Дресер,— повагом відповів дід.— А що?

— Ви? — дещо розчаровано протягнула Оленка.— Ха Дресер?

— Харитон Дресер,— з гідністю підтвердив дід, запрошуючи гостей до хати.

Явно задоволений з того, що його передбачення ось-ось справдяться, редактор Лепетя пояснив мету візиту:

— Ми завітали до вас як до великого шанувальника симфонічної музики.

— Он воно як повернулося,— трохи зніяковів дід.

— Нахил до серйозної музики у вас виявився, мабуть, ще в дитинстві? — одразу накинулася на діда музикознавець Римма Клуня.

— Дещо пізніше,— ухилився Дресер від прямої відповіді.

— А як ви ставитеся до легкої музики? — поцікавився Петя-тромбон.

— Мене аж тіпає від неї,— буркнув дід.

— Кого ви ставите вище — Дебюссі чи Гомоляку? — втрутилася помреж Клава.

— Це дивлячись з якого боку,— непевно відповів Х. Дресер.

— Ви замовляєте за якоюсь системою? — запитав муз-редактор Жора.

Дід скося глянув на нього й зізнався:

— В основному старими програмами користуюсь. З них вибираю...

— Тобто? — не зрозумів редактор Лепетя.

— Тобто, яке, гм...— зам'явся дід,— прізвище подобається, те й замовляю. Найбільше люблю того, хай йому киномусину,— не міг пригадати прізвища діда.

— Трошки дивна система,— розгублено мовив Лепетя.

— Можливо,— погодився дід.

— І все ж, як давно з'явився у вас потяг до симфонії? — не заспокоювалася Римма.— Можете хоч приблизно назвати рік?

Дід знизав плечима:

— А чого ж приблизно? Я точно можу назвати: це сталося, киномусину, три роки тому. Акурат після різдва...

— Цьому щось сприяло? — поцікавилася Римма.— Ну, скажімо, якесь зворушення чи ще щось?

Дід посміхнувся.

— Зворушення не було. Було весілля в онука. З тих пір і прошу симфонію...

— Ви любляете Киномусину? — заторохтіла помреж Клава, але редактор Лепетя зупинив її порухом руки.

— Як пов'язати весілля онука з любов'ю до симфонії? Я, пробачте, щось не второпав.

— Та, бачте, коли онук був сам, я заправляв динаміком. А невістки боюся. З її приходом ні на хвилину не вмовкає динамік. Аж хата дрижить. Особливо коли так звану легку музику передають. От я й глушу онуків симфонією. Як тільки оголосять її, підкручую динамік на повний голос, сам лізу на піч, то вони одразу й виключають. А я хоч трохи в цей час посплю. Отже, дуже прошу, передавайте симфонії частіше. І якомога довші. Ну, хоча б «П'ятнадцять варіацій з фугою» Бетховена,— попросив дід.

Працівники редакції розпрощались з Х. Дресером і мовчки пішли геть. Вже біля автобуса друкарка Оленка порушила мовчанку:

— Дід говорив, що Киномусину любляє. Це що, новий японський композитор?

Редактор Лепетя вперше голосно розреготався:

— То ж приказка на селі така існує. «Хай йому грець, сукиному сину» розшифровується. А дід скорочено — «киномусину». От і маємо «киномусину». Перехитрив нас дід!

ТАРАНТЕЛА

Трудова кар'єра Миті Шупика складалася пречудово. Тільки півроку працював молодий спеціаліст у колгоспі, а керівництво вирішило висунути його на посаду головного агронома. Про це без натяків сказав йому голова колгоспу Павло Кузьмич Грибач:

— Молодий ти ще, але той,— багатозначно покрутив він пальцем біля скроні,— кумекаєш, що до чого. А посада у нас вільна.

— Безперечно, його треба...— рішуче підтримав Павла Кузьмича головбух колгоспу Шупиро.

Митя Шупик уже відчував на собі тягар нових обов'язків. «Уяви, ціле господарство ось тут!» — у захваті плескав себе по плечах.

— Треба відзначити цю подію,— запропонувала Надійка, Шупикова дружина.

— Оце ідея! — аж підскочив Митя.

Другого дня з Шупикової хати валом валив дим. У печі шкварчало, сичало, клекотіло: йшла повним ходом підготовка до прийому гостей. А зустріч мала бути незвичайною. Напередодні Надійка потай радилася з дружиною головбуха Шупира. Та була в захопленні від Надійчиної ідеї:

— Це ти здорово придумала. Правильно, жодної пляшечки. А узвару хай п'ють скільки влізе,— аж заходилася вона від сміху.— У мого он бачиш уже ніс, як стоп-сигнал, у темряві навіть блищить.

Вранці Надійка сказала чоловікові:

— Давай, Митюнчику, зробимо цей вечір незвичайним. Не схожим на інші, щоб усім запам'ятався — і нам, і гостям. Я думаю отак: хай на ньому не буде ні горілки, ні самогону, ні вина. Тільки лимонад та мінеральна вода. Та ще узвару чавун зварю. Посидимо культурненько, побалакаємо, послухаємо магнітофон, а на завершення — зіграеш на скрипці щось для душі.

Митя три хвилини зосереджено жував губами, а по тому мовив:

— Молодець ти у мене,— належно оцінив кмітливість дружини.— Тут, розумієш, справа не тільки в тому, щоб незвичайно влаштувати вечір. У мене оце зараз аж мурашки по тілу поповзли від думки про те, як би ми підносили чарку Павлові Кузьмичу Грибачу. Це було б дуже ризиковано. Я ніколи не бачив, щоб він пив, хоч дехто й натякає на це. І з нашого боку було б непростимим нахабством пропонувати йому горілки. Йй-бо, я краще щось зіграю на скрипці. І для мене плюс. Павло Кузьмич скаже: путящий буде агроном, непитуший!

— Справді, так буде сучасніше,— раділа Надійка.— Раніше ніяка подія не обходилася без замочування. Пам'ятаєш, як ти в інституті авторучку за два карбованці купив, а шість пропили?

Шупик кивав головою на знак згоди і вів своєї:

— Головбух Шупиро — батько великого сімейства, важко уявити його з повною чаркою. Соромно було б, якби він прийшов до діточок п'яний як чіп. Що б тоді його дружина заспівала нам?

— Так-так, Митюнчику, про це не може бути й мови,— підтакувала чоловікові Надійка.

— Казна-що могло вийти з того,— дедалі більше переконувався у правоті дружини Митя.— І комірник наш Дерун — людина вже літня. Йому ніяк не можна пити, бо тоді додому рачки довелось б повзти.

Надійка сумно похитала головою:

— Подейкують, що саме цьому способу пересування він і віддає перевагу вночі.

— Ну, от бачиш,— зрадів Митя,— а від нас прийде твезезий, як наречений. І він дякуватиме, і дружина порадіє.

— Бригадир Січкару у передовиках ходить, вона йому, та горілка, і в горло не полізе,— додала Надійка.

Закуси повно різноманітної: від оселедців до качки з яблуками. Випивки також море — узвар, квас, лимонад, сік манго, консервованій компот, кава, чай.

— А може, сік манго до оселедців не дуже? — засумнівався Митя.

— Все піде, ось побачиш,— заспокоїла його Надійка.— Під лото і шахи піде.

Стіл був повний шахів, доміно, шашок, лото. Карти вирішили не пропонувати, оскільки це суперечило програмі вечора. Для магнітофона придбали кілька нових записів концертів ансамблю «Мадригал». А на закінчення — сюрприз. З цією метою Митя спеціально вивчив тарантелу відомого іспанського скрипаля і композитора Пабло Сарасате.

Гості зібралися в призначений строк. Навіть трохи раніше — Надійка ще не встигла вийняти з духовки смажене поросся, яке мало подаватися до консервованого компоту.

— Вечір наш буде дещо незвичайний,— урочисто проголосив Митя Шурик, розливаючи в келихи квас.— Не на стародавній манер, а в сучасному стилі.

— У цьому, Митюньчику, вони самі переконуються,— втрутилася Надійка, зважаючи на апетит гостей, які кидали голодні очі на стіл, заставлений закусками.

— Чим ви її зафарбували? — поцікавився комірник Дерун нюхаючи склянку.

— Ізюмом,— сказала Надійка.

— Диви, ніжкісінького тобі запаху,— з повагою поглянув на господарів комірник Дерун.— Треба буде взяти рецепт.

— А не забагато буде,— запитав голова,— перехилити такий гранчак?

— Не турбуйтеся,— примовляла Надійка.— Все буде гаразд.

— Ну, то хай і в цій хаті завжди буде гаразд,— підвівся голова Грибач.— За перспективну молодь!

— Щоб вона завжди пам'ятала про тих, хто відкриває ті перспективи,— прозоро натякнув комірник Дерун.

— І шанувала,— вставив головбух Шупиро.

Всі дружно випили. Після цього настала німа сцена — майже за Гоголем. Голова Грибач, скривившись, крутив у руці склянку, наче досі не бачену річ. Комірник Дерун дивився на Митю Шупика, як прокурор на злісного правопорушника. Головбух Шупиро зосереджено плямкав губами, мов досвідчений дегустатор, ніяк не вірячи, що смак не підвів його і випив він звичайнісінький квас.

— Квас? — для більшої певності спитав він Митю.

— Точно! — хором відповіли сяючі Шупики.

— Добре жартує сучасна молодь. Нічого не скажеш,— криво посміхнувся комірник Дерун, сідаючи. Пошукав очима по столу й запитав розгублено: — А де ж вона?

— Це зовсім не жарт, шановні гості,— заторохтіла Надійка.— Митя ж вам казав, що ми вирішили провести вечір по-сучасному.

— Без ніякого спиртного,— вставив Митя Шупик.

— Це ви серйозно? — примружившись, запитав головбух.

— Еге ж,— радісно закивала головою Надійка.

— Ми влаштували вам маленький сімейний сюрприз,— підтвердив Митя.

— Ні грама алкоголю,— додала Надійка.

— Ну-ну, що ж далі? — похмуро запитав голова Грибач, скося поглянувши на своїх колег.

— Пригощайтесь лимонадом, соком манго, консервованим компотом, крім того, буде чай, кава... До ваших послуг шахи, доміно, ось види Парижа.

— Не знаю, як вас, а мене щось не тягне на види Парижа після квасу,— невдоволено буркнув комірник Дерун.

— То випий ще соку манго,— ехидно кинув голова.— Може, потягне...

— А на закінчення,— урочисто проголосив Митя,— Сарасате!

— А це що за компот? — скривився головбух.

— Відомий іспанський композитор і скрипаль,— розтлумачила Надійка.— Давай, Митю, зараз. Розвесели трохи гостей,— попросила вона.

Митя урочисто, як на міжнародному конкурсі скрипалів, узяв скрипку під підборіддя, змахнув смичком і, опустивши

очі під перехресними поглядами гостей, рішуче провів по струнах, й розлилися звуки Сарасатової тарантели.

Вражені гості переглянулися. Першим важко підвівся з-за столу голова Грибач.

— Ну,— сказав він, ні на кого не дивлячись,— ніколи мені тут чаї розпивати. Роботи по горло.

— І мені ще корову треба доїти,— сказав, явно знущуючись із господарів, комірник Дерун.

— Так-так! — схопився й собі головбух.— Спасибі за хліб-сіль. Особливо за мазурку...

— Тарантелу...

Митя, нічого не розуміючи, опустил смичок. Надійка сполохано дивилася то на гостей, то на чоловіка.

— Може, закуска не сподобалась? — обвела поглядом стіл.— Але ж ви ні до чого й не торкалися.

— Дякуємо, дякуємо! Все у вас таке смачне, що не приведи й заступи,— знову ввернув комірник Дерун.— Тільки соромно буде жінці на очі з'явитися тверезому. На що вже до попа заглянув якомсь у піст, так і той чарчину поставив,— бурчав він, ідучи до дверей.

Мовчки натягли картузи на голови Грибач і Шупиро.

Наступного дня Надійка зустрілась з дружиною комірника Деруна.

— Нічого не скажеш, почастували,— закопчивши губи, сказала та.— Прибіг мій додому мов навіжений, накинувся на мене, щоб бігла до Мотрі за самогоном.

Тим часом у конторі вирішувалася Шупикова доля.

— Ая, який сучасний знайшовся,— обурювався головбух Шупиро.— Замість горілки тарантелю частувати гостей!

— Ще не відомо, який з нього фахівець,— підтримав головбуха комірник Дерун.— Може, він пшеницю од вівса не відрізнить.

— Так, пшениця — не мазурка,— поставив крапку голова Грибач.— Тут треба мізками ворушити. Почекаємо з висуненням... За шию не капає.

МАНЮНІЙ

На п'ятирічний ювілей весілля теща зробила нам сюрприз — подарувала чудовий портативний пілосос. Повісиш його за спину, як школярський ранець, і поволеньки ходиш собі по кімнатах, ніби граючись, збираєш пилюгу

з вікон, підлоги, крісел, килимів... А якщо хочеш, припасуй шланг з другого боку, причепи скляну баночку й оприскуй сад мідним купоросом чи гексахлораном, щоб ніяка попелиця не заводилась. Або зніми кришечку і, будь ласка, натирай на здоров'я підлогу.

Наступного дня теща подзвонила мені на роботу.

— Як там наш «манюній»? — поцікавилась вона.

— У садочку,— відповів я, гадаючи, що вона турбується про внука.

Теща засміялась:

— Я питаю про пиросос.

— Чудово, Килино Карпівно! Я спав, підклавши його під голову,— пожартував я.

— Дивись, а то ще поламаєш! — не вловила іронії в моєму голосі теща.— Увечері навідаюсь.

О сьомій годині теща була в нас і зажадала, щоб я при ній продемонстрував дію пирососа. Час від часу вона давала мені слухні поради:

— Не дуже натискай на трубки, вони можуть погнутися.

Я мовчки вислухав пораду.

— Е-е! — вихоплювала з моїх рук пиросос.— Що ти робиш? Щоб почистити занавіски, треба цадіти огой перехідник. І пильнуй, щоб пиросос не втягував різний могloch, а то згорить електродвигун з двоступневим відцентровим насосом-вентилятором.

Я з повагою глянув на тещу: так визубрити матеріальну частину пирососа!

Наступного дня теща розбудила телефонним дзвінком, ледь надворі засіріло:

— Ти продув гнучкий шланг? — занепокоєно довідалась вона.— А то я забула тебе вчора попередити.

Я заспокоїв Килину Карпівну, що цього разу я зробив усе згідно з інструкцією.

У середу теща подзвонила на роботу:

— Ну, як «манюній»? — запитала вона лагідним голосом.

— Як дзвіночок,— відповів без особливого ентузіазму, знаючи, що теща цікавиться не внуком, а пирососом.— А от Петрусь щось нездужає, на животик скаржиться,— додав я, щоб спрямувати розмову в інше русло.

— Не треба хвилюватися,— заспокоїла мене теща.— У малих це часто буває. Щось з'їв, от животик і розболівся. До речі, ви його до «манюнього» не підпускайте — інакше зіпсує апарат!

Теща заспокоїлась лише після того, як я присягнувся замикати пылосос у серванті.

Наступного дня Килина Карпівна привела до нас цілу делегацію для огляду пылососа. Вона складалася з п'яти чоловік — людей похилого віку, які мали за плечима великий життєвий досвід, могли належно оцінити цей дивовижний витвір людських рук і дати слухну пораду.

— Ну ж бо, Федю, продемонструй шановним людям, які чудеса творить наша крихітка.

Зціпивши зуби, я встромив вилку в штепсель, плекаючи в душі надію, що пылосос лусне на очах у всіх.

Та пылосос загув, ніби бджілка. Всі члени делегації схвально закивали головами.

— Цю чудову штуку я подарувала нашим молодцям до п'ятиріччя їхнього шлюбу,— підбила підсумки теща на закінчення випробувань, хоч про це всі давно знали.

Члени делегації високо оцінили мудрий апарат і благородний вчинок тещі. Після цього відбувся обід, як кажуть, у теплій, дружній обстановці. Учасників делегації пізно ввечері я розвозив по домівках на таксі, за яке заплатив майже стільки, скільки коштував «манюній».

— Шануй крихітку! — шепнула на прощання Килина Карпівна.— Дивись, не перегрівай електродвигуна.— Передихнула і по паузі додала: — З двоступневим відцентровим насосом-вентилятором.

Наступного дня, коли задзвонив телефон, я наблизився до нього з почуттям, яке буває у приреченого до страти.

— Федю,— почув у трубці схвильований голос тещі, й руки в мене затремтіли.— Федю, коли захочеш працювати з розбризкувачем, обов'язково поклич мене. А то я боюсь, що ти скрутиш голову «манюньому».

Я мовчки поклав трубку, підбіг до серванта, виволік звідти «манюнього» і пошипурив з балкона п'ятого поверху.

ПРИДВОРНИЙ КОНОВАЛ

Все почалося з того, що я почухав лівою п'яткою великий палець правої ноги. Наступного дня мене морозило, а палець пік вогнем і розпух, як сарделька в кип'ятку. Ні про який черевик не могло бути й мови. Сяк-так замотавши ногу рушником, я рушив до лікарні, прив'язавши під ступню черевика.

— Овва! Куди це ти вибився таким щиглем? — аж заживіт вхопився завфермою Чипс, що зустрівся мені біля воріт.

— Розумієте, почухав учора лівою п'яткою великий палець правої ноги, а вранці оце прикинулося. Так розперло, що ступити не можу.

— Ірунда! У мене торік п'ятку так рознесло — думав, ногу відтяпають. Що вже мені тільки не робили — нічого не допомагало, а приклав кисляку — і як рукою зняло. Можна ще й цибулину прикласти...

— Дурниця! — категорично заперечив обліковець Мишко Тутученко, що нагодився на кінець нашої розмови.— Знахарчина поліклініка. У тебе фурункул,— безапеляційним тоном поставив діагноз Мишко.— Коли це сталося?

— Та вчора почухав лівою п'яткою.

— Все ясно! Треба міцний відвар листя евкалипта кулястого. Зробиш примочку і завтра прибіжиш на роботу. Правда,— задумався на мить Мишко,— росте він в Австралії і Новій Зеландії, то, може, дістати буде важко. А взагалі — найкраще цибулька...

Я палко подякував за щирі поради новоспеченого ескулапа і на всяк випадок рушив у напрямку лікарні. Та не ступив і кілька кроків, як мене наздогнала сусідка.

— Ой лишенько! Що це з вами, сусіде? — запитала вона.

— Учора почухав лівою п'яткою великий палець правої ноги, а вранці отаке рознесло.

— Подорожник пробували? — поцікавилась вона.

— А хіба помагає?

— Ви що?! Це ж один з найліпших засобів! Ними діди й прадіди наші лікувалися. Прикладіть і відчуєте, як одразу полегшас. Ну, бувайте, мені в бригаду. Обов'язково ж прикладіть. Ще можна цибулину,— кинула вона навздогінці.

Сусідка повернула праворуч, а я тільки-но хотів рушити далі в напрямку лікарні, як побачив завклубом Федю.

— Що за маскарад?! На карнавал зібрався, старий? — не дав кроку ступити Федя Вакулик.— Записую тебе в солісти ансамблю «Вихор». Згода? — ляснув по плечу, від чого здалося, що температура в мене підскочила ще на кілька десятих.— Нічого не приховуй! Розкажуй, що трапилось.

Я і розповів, як учора почухав лівою п'яткою великий палець правої ноги, а сьогодні оце йду в лікарню.

— Хочеш, я тебе одразу поставлю на обидві ноги? — загорівся Вакулик. — Такий рецепт є — пальчики оближеш. Стрептоциди і стрептококи разом узяті! — зареготав він.

— В мене їх уже лишок, — я намагався вислизнути з рук завклубом, однак марно. У Вакуликові прокинувся благодійник. Він вхопив мене за гудзика і зашепотів так, ніби розкривав велику таємницю:

— Березові бруньки, зрозумів, бруньки, настояні на горілці. Приклади, замотай і до ранку забудеш, яка нога боліла — ліва чи права. Це мені один придворний коновал порадив. Допомагає від усього: від грипу, малярії, тифу... Всередину, звичайно, у певних пропорціях, — застеріг він мене, хоч з усього було видно, що ніяких пропорцій сам він не дотримується. — Скористайся обов'язково, — наказував Федя Вакулик, — і з тебе півлітра.

— Скористаюся, — пообіцяв я і подибав у напрямку лікарні. Од мене аж пашіло. Ясно уявляючи, як внутрішній вогонь штовхає вгору ртутний стовпчик термометра, я намагався якомога швидше дістатися лікарні. Та через кілька кроків мене зупинила бабуся.

— Що з тобою, шиночку? — зашамкотіла вона, дивлячись на мене, як на людину, якій три чисниці до смерті.

У мене запаморочилась голова від здогадки про те, скількома рецептами озброєна бабуся. Але з поваги до її похилого віку я розказав бабусі все щиросердно.

— Чибулинку, шиночок, чибулинку приклади, — приказувала бабуся. — Шпечи її в тістці і приклади. Можна й чашничок. А ще, голубе, ялівець, чебрець, рутка помагають. Жар витягнуло б і рану жатягло. А то краще кори бужини наштружи або чорнокорінь діштань. Але найшпідручніше чибулька. Коли в мого покійного у одна тишяча вішімшот...

Перед очима в мене попливли райдужні кола... Оклигав я вже в лікарні.

— П'ткою, мабуть, почухав? — суворо запитав молодий фельдшер в окулярах з такими лінзами, як у морському біноклі.

— Ага, п'яткою, — здивовано витріщив я очі, одразу проймаючись повагою до цього здібного ескулапа, який бачив усе наскрізь.

— У мене така ж історія, — він сумно кивнув головою на свою забинтовану ногу. Пробував мазь Вишневського, іхтіолову, примочки, ніщо не допомагає, — жалібним голосом повідомив він.

— А цибулину, запечену в тісті, пробували? — запитав я.— Чорнокорінь, рутка теж добре допомагають. Фельдшер дивився на мене зачарованими очима.

А я шпарив:

— Можна чебрець, кисляк, ялівець, кору бузини.

Фельдшера захитало.

— А найкраще — березові бруньки, настояні...

Я ледве встиг підхопити його, зрозумівши, що й він уже встиг наслухатися порад придворних коновалів.

У РОЗПАЛІ ЖНИВ

Приїзд інструктора облспоживспілки Рогалика до Вербичок був настільки несподіваним, що рахівник споживкооперації аж розгубився спочатку.

— Де ж Харитон Максимович? — спитав гість, сідаючи за порожній стіл Харитона Максимовича.

— В... степу,— чогось знітившись, мовив рахівник.

— А заступник голови? — поцікавився Рогалик.

— І вони... там,— опустил очі долу рахівник.

— Що ж, похвально, навіть дуже похвально,— задоволено мовив інструктор Рогалик.— Жнива у розпалі... І ми, кооператори, повинні бути там, на передньому краї. Ну, гаразд, то я до сусідів ваших підскочу,— показав очима на той бік річки інструктор і міцно потис рахівникові руку.— Тримати так!

Газик загуркотів дерев'яним мостом через річку Солону і за десять хвилин зупинився біля контори правління споживчої кооперації Нижніх Вербичок.

— А Никодима Павловича що — немає? — здивовано озирючи кімнату і сідаючи за стіл Никодима Павловича, запитав Рогалик у дідуся, що дрімав на табуретці біля підвіконня. Очевидно, він правив тут за сторожа.

— Як бачите, немає,— підвівся дідок.— В степу...

— І ці там. Ну й молодці! — міцно потиснув на прощання руку дідові гість.

— Ти ди-ви-и? Раніше за це лаяли, а тепер хвалять,— ошелешено мовив дідок, не підозрюючи, що гість сном і духом не знав про новий ресторан «Степ», який нещодавно відкрився в селищі.

ПРОРИВ

На одній з нарад директора райхарчокомбінату Вопілкіна добре-таки пропісочили. Інакше кажучи, дали перцю.

— Немає у вас дійової ініціативи, того й не виконуєте плану, — докоряли йому на нараді. — Вогнику немає. Невже не можете придумати, крім сайок, якихось кренделів чи калачів з маком?

Повернувся Вопілкін з наради і негайно викликав до себе заступника Дрималика.

— Неподобство! — обурливо вигукнув Вопілкін. — На нараді нас, Павле Калістратовичу, звинувачували в тому, що на комбінаті нібито відсутня дійова ініціатива. Творчого вогнику немає. Отже, треба все перевірити і вжити негайних заходів.

Заступник директора Дрималик, повернувшись до свого кабінету, одразу ж викликав головного інженера Чупеку.

— Ось що, Пилипе Семеновичу, докоряють нам, нібито немає у нас творчої ініціативи, вогник творчості згас, ні кренделів, ні калачів не випускаємо. Треба брати критику до уваги і негайно щось робити.

Головний інженер Чупека вжив рішучих заходів — викликав начальника виробництва Гава і докладно переповів йому всю розмову.

— Що, що? — здивувався той. — У нас не б'є ключем ініціатива? Не палахкотить вогник творчості? Цікаво! Де ж тоді б'є ініціатива?

На всяк випадок начальник виробництва Гава все ж покликав до себе голову місцевкому Колодрибка.

— Звинувачують нас, товаришу Колодрибка, в тому, що не б'є нібито в нас ключем ініціатива. Вогник творчості не блимає. Тому ні кренделів, ні калачів з маком на прилавках не видно. Треба порадитися з колективом, можливо хтось щось цікаве запропонує.

Через кілька днів голова місцевкому приніс начальникові виробництва протокол.

— Що це? — запитав Гава.

— Протокол засідання місцевкому, — урочисто проголосив Колодрибка. — Про творчу ініціативу, щоб била ключем, про вогник, щоб аж готів...

— Порядок! — задоволено потер руки Гава.

— Не зовсім, — загадково мовив Колодрибка.

— Ой лишенько! — вигукнув Гава, дочитавши протокол, і стрімголов кинувся до заступника директора Дрималика.

— Ось, Петре Калістратовичу, тут усе є,— поклав папірець на стіл заступникові.— Все підтвердилось: нічого, виявляється, у нас немає.

— Нічого немає? — здивовано поглянув на папір Дрималик.

— Нічого немає, але є принциповість,— зауважив Гава.— Про що свідчить цей протокол.

— Принциповість, на жаль, не матеріальні здобутки.

І Дрималик, не гаючи часу, відніс горезвісний протокол директорові.

— Цікаво, цікаво,— зашелестів папером Вопілкін.— Народ завжди ріже правду-матінку в очі...

— Так оце він і вривав,— невдоволено мовив Дрималик.— Що, мовляв, формалізм заїв, керівництво ініціативи не підтримує, тому вогник і згас.

Вопілкін довгенько сидів над протоколом, щось обдумуючи, нарешті підвів голову, урочисто повідомив:

— Розпречудесно! Тепер я візьму їх на абордаж!

— Як? — отетеріло подивився на нього Дрималик.

— А так,— змовницьки підморгнув Вопілкін.— Я їх припру до стінки,— задоволено потер він руки.— Критикувати найлегше. Нехай краще думають, як вирватися нам з прориву.

І Вопілкін поклав протокол до папки з написом «Важливі справи».

— Вогник творчості, бачите, не блимає!

— Тепер заблимає! Хай встигають тільки повертатися.

ДЯДЬКОВА КАЧКА

Продавець трапився напрочуд ввічливий і терплячий: зваживши на прохання вередливої бабусі вісімнадцяту качку, він дозволив собі лише скрушно похитати головою:

— Як бачите, легшої, ніж на три сорок, немає,— і вибачливо розвів руками.

— Але ж у мене лишилося тільки три карбованці,— обурилася бабуся в старомодному капелюшку.

— Розумію, розумію,— винувато дивився на бабусяю продавець.

— То чом же ви не хочете продати мені качку? — не відступала від прилавку бабуся.

— Прошу вас, беріть за три сорок,— уже вкотре пропонував продавець.

— Але ж у мене тільки три. Скільки вам торочити одне й те саме? — стукнула кулачком по прилавку бабуся.

— Я не маю права різати качку на куски,— пояснивав продавець.— Треба брати цілу. Живий товар!

— Цей бовдур нічого не тямить! — апелювала до черги бабуся.— Він пропонує качку за три сорок, коли в мене всього три карбованці.

— Але ж легшої немає!

— Переді мною стояла молодичка, і ви продали їй за два двадцять,— наполягала бабуся у старомодному капелюху.

— Пробачте, іще раз: але ж ту качку, тітонько, взяла, як ви самі сказали, молодичка,— констатував факт продавець.

Вже інша тітонька — в модному капелюшку — спалахнула:

— Значить, для молодичок є, а для нас немає? Цікаво розв'язується питання обслуговування населення у вашому магазині! Отже, статечні люди повинні їсти старих, жирних качок, а молодички — дістичних?

— То що ж я можу вдіяти? — ніяковіючи, виправдувався продавець.— Та качка зникла безповоротно. Якби була тут, можна було б говорити. А так...

— Повернути! — пролунав з черги впевнений бас.

— Що повернути? — не зрозумів продавець.

— Не прикидайтесь наївним! — мовив той же бас.— Легеньку качку слід повернути бабусі.

— Повернути качку?! — дивувався продавець.— За неї гроші заплачено, і молодичка не погодиться віддати її назад.

— Однак некрасиво поважну жінку відпускати без качки,— наполягав бас.— Треба затримати молодичку, он вона ще ходить по гастроному і конфіскувати товар.

— Пробачте, але я не маю таких повноважень,— сухо відповів продавець.— Може, когось покличемо.

— Е-е! Не будемо нікого гукати,— недочув хтось із черги.— Розберемось самі.

— Ви з народного контролю? — відгукнувся стривожений продавець на новий голос.

— Все можливо! — вигукнув останній у черзі.— Ви не перший день працюєте, повинні знати, що покупець має право вибору. Не зрозуміло, чому ви не хочете задовольни-

ти прохання громадянки і дати їй відповідну качку. Це ж так просто!

— Я переважив усіх обпатраних качок, але не знайшов такої маленької,— тремтячим голосом відповів продавець.— Можу запропонувати тільки оцю найменшу, за три сорок, але в тітоньки лише три карбованці. А на три не тягне жодна качка. Не винуватий я, що їх відгодували на фермі. Хай громадяночка візьме замість качки ось прекрасну дістичну яловичину.

— Бабусі потрібна маленька качечка,— загула черга.

— Значить, у вас була тільки одна маленька качечка? — спалахнув нарешті й молодик, що досі відмовчався.— Такого бути не може!

— Відповідайте, куди подівалися легенькі качки? — загаласували в черзі й ті, хто не чув початку розмови.

— Гаразд,— відкрутивши гудзика на своєму халаті, глухим голосом сказав блідий продавець.— Я у всьому зізнаюсь, тільки не пишіть скарги. Молодий ще — виправлюсь. Мене дядько примусив — в нього на квартирі живу,— відкрутив другого гудзика продавець.— А продав молодичці дядькову підсадну качку. Вона вже старою стала й зовсім не кликала до себе селезнів. І дядько звелів,— крізь сльози розповідав продавець.

— Що у нас за люди! — скрушно похитав головою дідок.— Кого хочеш, доведуть до плачу.

— І справді! — гнівно зиркнула на молодика тітонька у старомодному капелюшку.— Пристав з ножем до горла — легеньку качечку, легеньку качечку йому подавай. А він продавець молодий, перспективний,— з ніжністю в голосі мовила бабуся.— Ще виправиться.

— Але ж я тільки хотів допомогти особисто вам вибрати качку,— розгублено промимрив молодик, намагаючись непомітно вислизнути з черги.

— Ич, помічник який виськався! — наступала бабуся.

— У міліцію його за таку допомогу! — галасував кременний дідок, який доводився рідним дядьком продавцеві і господарем легенької качки.

БЛУКАЮЧИЙ ПРИЗ

Майстер плодоовочевої бази Трохим Дьомочка відкрив спосіб консервування кропу. Як? А дуже просто. Взяв і відкрив. На думку компетентних фахівців, винахід цей

був оригінальний, і здібному винахідникові одноголосно присудили приз обласної виставки і премію.

Прекрасно? Ще б пак. Приз і премію за винахід — подія неабиякого значення для всіх кооператорів району. І втричі більша для самого винахідника. Тепер завідуючий плодоовочевою базою Дубиш мав в урочистій обстановці, під тривалі оплески присутніх, вручити їх щасливчику, тепло потиснути йому руку і побажати нових творчих звершень.

Але Дубиш був людиною з природженим відчуттям справедливості.

— Такий видатний винахід не може бути індивідуальним, — рішуче заявив він. — Нас неправильно зрозуміє колектив, коли відмітимо одного Дьомочку.

— Крім ще наші діди й прадіди вирощували, — підтримав його бухгалтер Лихедько.

— До того ж хтось виривав його з землі й привозив на базу, — додав Дубиш. — Якби ми не створили винахідникові належних умов, то дзуськи законсервував той кріп і через десять років. Історії відомі такі факти...

— Тій же історії відомі факти, коли деякі найгеніальніші відкриття були зроблені тільки внаслідок випадкового збігу обставин, — перехопив слово бухгалтер Лихедько. — От, приміром, Заєць — прекрасний, скромний трудівник. Йому теж могла прийти в голову така ідея. І напевно б прийшла, якби він не був такий заклопотаний. То чому ж і цьому скромному трудівникові не дати премії за винахід?

— Так-так, — схвально закивав головою Дубиш. — Дьомочка просто вискочка і до того ж гультіпака. Вже сам факт присудження йому премії свідчить про це.

— Бухнули премію, не спитавши навіть думки колективу, не порадившись... — обурювався Лихедько.

— А що з цього випливає? — звернувся до публіки Дубиш. — Виходить, ми — рутинери, консерватори, прогавили винахід. Вчасно не оцінили. Ні, таке діло не можна пускати на самоплив.

— Абсолютно згодний з вами, ніяк не можна. А що як справді Зайцю вручити? — повернувся до своєї думки Лихедько. — Скромний трудяга і час вільний має для творчих роздумів.

— Творча натура, нічого не скажеш.

Новоспеченого винахідника викликали до контори.

— Ми високо цінуємо твою скромність, товаришу

Заєць,— поплескав його по плечу завідуючий базою Дубиш.— Отже, приймай те, що заслужив, дорогий наш винахіднику. І хай твій консервований кріп довгі роки присмачує страви трудящих. Бери ось приз, а на частину премії можеш відзначити що подію.

Дубиш під оплески Лихедька силою всунув у руки ошелешеному Зайцю премію.

— Але ж я нічого такого...— пробував заперечувати Засць.— Я чув, що це Дьомочка.

— Чув, і бачив, і робив,— підкинув Лихедько.

— Так! Все це робилось під твоїм наглядом, товаришу Заєць. Хіба не казав Лихедько, що ми тебе призначили керівником робіт? Ні? Отуди к лихій годині. Заготуй наказ,— кинув Дубиш бухгалтеру.

— Ні, товариші, цього я не візьму. Не мені належить,— Заєць поклав премію на стіл, а сам вийшов з кабінету блідий, але не скорений.

Невдала спроба із Зайцем не зупинила Дубиша і Лихедька на шляху утвердження справедливості. Вони вирішили віддати премію іздовому Перетятку.

— А що? Дядько метикований, ніхто не скаже, що не зміг би винайти спосіб консервування,— прикидав Дубиш і зрештою надіслав термінову телеграму на ім'я журі обласної виставки, мовляв, так і так, в наше клопотання вкралася помилка: новий спосіб винайшов не майстер Дьомочка, а іздовий Перетятко. Отож просимо відповідно виправити документи і преміювати не Дьомочку, а Перетятка.

Прізвище виправили.

— Розумієш, для громади так потрібно. Ти підвозив кріп — твоя і премія,— вмовляли Дубиш і Лихедько іздового.

— Ну, якщо для громади, то я не проти,— мовив Перетятко і поклав гроші до кишені.

Поки на плодоовочевій базі тривали енергійні пошуки соавтора винаходу на голову Дубиша і Лихедька звалилося негадане лихо: з комітету виставки надійшов нарешті й приз — золотий годинник для майстра Дьомочки. Іменний, з написом!

От тоді й покликали до контори майстра-винахідника.

— Негарно, товаришу Дьомочка, виходить,— дивлячись у вікно, почав Дубиш.— Обходиш нас...

— Ігнорує, я б сказав,— додав Лихедько.

— Про те, що у нас діється, ми дізнаємося від інших.

— Маєте на увазі кріп? — уточнив Дьомочка. — То я вже повідомив про це обласну виставку.

— Вже й повідомили, — насторожився Дубиш.

— Еге ж, повідомили. Кріп не витримав перевірки часом, і я відмовляюся у зв'язку з цим від премії і приза.

— Як відмовляєтесь?! — зблід Дубиш. — Такого ляпаса колективу дали. Виходить — фікція, ввели в оману громадськість?

Цього ж дня майстер Дьомочка одержав сувору догану.

— За оказамилування! Винахідник-то, виявляється дутий. Сам признався, — пояснив завідуючий Дубиш бухгалтерові Лихедьку, підписуючи наказ.

ПРО ВСЯК ВИПАДОК

Уперше я зустрів його за надзвичайних обставин: коли ламав двері у власній квартирі. Трапилося так, що двері зачинилися швидше, ніж я подумав про ключа, котрого лишив у кімнаті. От тоді, позичивши у сусіда сокиру, заходився коло дверей. Захопившись роботою, не помітив, як позад мене виросла постать.

— Кхе-кхе. Нтиресно, — подав голос Чухно (Це був він!). — Стою оце, придивляюся. Про всяк випадок. Просто нтиресно... Ану, як і мені доведеться завтра ламати двері, то вже й знатиму, як це добрі люди роблять.

Він стояв мовчки, не даючи ніяких порад. Тільки тоді, коли я вже кінчав ламати двері, від яких залишилася сама рама, Чухно промовив тихо й лагідно:

— Тра підважити, щоб звільнити двері від завісів.

Я послухався поради, підважив двері сокирою саме в тому місці, де були завіси, і ті легко розчинилися. Виявляється, проблема вирішується аж надто просто. Утерши піт з лоба, я повернувся, щоб подякувати за пораду, але Чухна вже не було. Пішов. Мимоволі подумалось: про цей спосіб він знав ще тоді, коли я почав на його очах трощити двері.

У нього здоровий колір обличчя, довгі пухнасті вії, якими завжди наївно кліпає, коли чимось зацікавиться. А треба сказати, що коло його інтересів надзвичайно широке і цікавиться він буквально всім на світі. Нечутно підійде до вас іззаду й мовчки стоїть — захоплено кліпає пухнастими

віями, придивляється, нахилиючи голову то ліворуч, то праворуч, а потім питає лагідним голосом:

— Нтиресно, що це буде?

Чухно не пропускав жодної можливості збагатити свій життєвий досвід. Ондечки кладуть газопровідні труби в траншеї — і Чухно вже там.

— Нтиресно, що вийде з того. Тра подивитися. Про всяк випадок.

Чистять каналізацію, і руда голова Чухна вже похилилася на люка, кліпає очима:

— Нтиресно, як воно там устроєно? Тра про всяк випадок знати, де воно забивається. Може, пригодиться.

Заливають вулицю асфальтом. Чадно. Люди поквапливо обминають те місце, притискаючи до носа хусточки. А Чухно собі стоїть, повертаючи голову то туди, то сюди. Збагачується досвідом. Наче твердо вирішив замінити паркет у своїй квартирі на асфальт.

Вдома у нього стоїть два радіоприймачі.

— Про всяк випадок,— пояснює Чухно,— може, один зіпсується.

Якось я зустрів його, коли він ніс, обливаючись потом, десятилітровий бутель, наповнений гасом.

— Гадаєш, потрібен? На біса він мені! Це так, про всяк випадок. Люди брали, то і я взяв.

З цією ж метою Чухно тягне додому десятки сокир, лопат, віників, ящики сірників, мила, консервацій, яєчного порошка.

— З села привезли сотню яєць. Отже, порошок, можна сказати, без надобності мені. Але люди брали...

Практика показує: кожному страшенно цікаво, про що говорить міліціонер з порушником. Тому навколо них завжди збираються натовпи любителів половити гав. Серед гурту обов'язково побачите і руду голову із наївними допитливими очима.

А оце недавно зустрів я Чухна у супроводі двох міліціонерів. Питаю, що трапилося. Відповідає тихим, лагідним голосом:

— Та ледве приволік з комунгоспу маленького триколісного трактора. Про всяк випадок. Гріш йому ціна, а вже яка там продуктивність?! Та для дачі пригодився б. Так вони оце вчепились. Нти-рес-но у нас робиться!

Чухно дивився на мене широко розплющеними наївно-притворними очима, ніби намагався збагнути суть усього, що відбувалося.

ЯК ДІД АНДРІЙ ІНОЗЕМЦЕМ БУВ

Йй-бо, ви знаєте діда Андрія. Ну отого, що завше сидить біля пасіки і обов'язково з кимось дискутує:

— Хліб у нас є. Сало є. Матерія є. Планети скуственні робимо. А от застібки нема. Від цього все і йде...

Ті, що сидять довкола, переглядаються: «Куди це верне дід Андрій?»

— Як це нема? Та от їх і в нашій крамниці скільки завгодно.

— Ет! Облиште,— хитрувато примружує очі дід Андрій.— Такої застібки, як у того клишоногого, я, обшем, ніде не видів. Загранична вещь. Од підборіддя до самих колін.

— А навіщо вона така?

— Тобі, звісно, не потрібна. А тому клишоногому вона й уві сні снилася. Мабуть, не одну пару батькових ботинок стоптав, поки вициганив її в іноземців. Знаю, сам іноземцем був, хай йому трясця.— В дідових очах загоряються іскорки.

— Діду Андрію! Ви? Іноземцем?

— Е! Розкажу — не повірите.

— Розкажіть, діду Андрію.

— Ну, то вже слухайте.— Дід насмішкувато примружив очі, набив люльку самосадом і почав: — Ви вже знаєте, як я потрапив на фестиваль. Не хотіла мене баба пускати. Та що могла вдіяти, коли з району предписання таке вийшло. Мовляв, так і так, послати діда Андрія Чопика на сільськогосподарську виставку в Москву як кращого пасічника району.

Засмажила стара качку, поклала сала в чемодан — і подався я. Приїхав у Москву днів за три до фестивалю. Того ж дня і на виставку пішов. Ходжу, роздивляюсь, а воно що не крок, то нова якась штукенція. То супутники, то електростанції, то машини. А наро-о-оду — тьма.

Іду і дивуюсь: якого тільки люду на цім світі нема! Звідкись ходять хлопці в спідницях та білих шовкових нари-тниках, дівчата штани понатягали. І личить їм. А вже у іншої якоїсь плаття зверху аж до пояса вирізане. Воно, правда, економія виходить на матерії. А чи красиво — не можу сказати. Раніше,— робить екскурс в історію дід Андрій,— якби ото якась вирізала своє плаття, хлопці сми-рительну сорочку на неї оділи б.

Довго, обшем, ходив я по виставці. Та там і купив онукові подаруночок. Такий собі мережаний паперовий картузик.

Для дитини — гарна втіха... Так і плував я, поки не добрався до павільйону з високим скляним ковпаком. А перед ним, що б ви думали, стоїть отой 104-й літак. Ну, прямо велетень! Не видать тобі ні кінця ні краю. Отут мотор, а ондечки аж хвіст,— показує дід на копиці сіна в балці.— Як воно в повітрі тримається стільки заліза?

Дід Андрій щиросердно дивується і далі веде:

— Бачу, заходять в нього люди. Подивитися, знаця. Еге, дайте, думаю, піду і я гляну. Поткнувся туди — аж де там! Черга така, що й не підступишся... Спекса. Зупинився і думаю, що робити: ставати в чергу чи йти геть. Коли це чую — геркоче хтось збоку не по-нашому. Одягнений хоч і чистенько, та не пойму, однак, з кого на ньому збіжжя. Штанці вузесенькі, як малокаліберна двостволька, і такі короткі, що аж литки світяться. Піджачина не інакше, як з батькового плеча — плечі звисають. І на довгій такій застібці. На ногах постолы, а не черевики, і шия дівчачим платком перев'язана. От, думаю, бідолашне, ще й горло болить у нього. А в голярні, мабуть, ніколи й не було. Борідкою риженькою обріс, вусики під носом, наче сажею намазані, а на потилиці — кінська грива.

Стоїть, бідолашний, посміхається і, общем, питає мене по-своєму: «Інглїш? Дойч?» — «Ні,— одвічаю,— і не інглїш, і не дойч». — «А-а! Франсе?»

От, думаю, причепився, як реп'ях до кожуха. Що з тобою робити? А він бігає, метушиться, наче бобир біля шматочка сиру. Потім одскочив, присів і фотографує. Я, звісно, теж посміхаюся, та й то більше з міжнародних міркувань. Коли це, помічаю, він до міліціонера подався. Сказав йому щось, і, бачу, разом до мене йдуть.

Підходить міліціонер. Клацнув каблуками, приклав руку до козирка і по всій формі: «Бітте,— каже,— пройдемо».

Признаюсь, здивувався я. Може, іноземцю чимось не вгодив? Та хто ж його пойме, що він хоче. Е, рішив, що тут гадати. В міліції розберуться. Іду. Підводить він мене до східців літака і показує на двері: «Бітте, бітте». Іди, іди — значить. Ага, догадуюсь, в літаку й відділення міліції є. Огледівся, бачу — міліціонер внизу лишився. І так ласкаво до мене посміхається та ще й рукою махає.

Іду по літакові, дивуюсь і ним, і тим, чого це мене сюди без черги пустили. Отак проходячи, побачив себе в дзеркалі й ледве не зойкнув: на голові у мене стирчав мережаний картузик, якого купив онукові. Як нацупив його на голову, коли розплачувався за пиво, та й забув.

Тільки стягнув з голови того картузика — чую ззду голос. Що б ви думали? Знову отой клишоногий галасує. І уявіть — уже по-нашому. Так, мовляв, і так, у літакові іноземний друг, а тут затримують.

Протискується. Тільки тепер я второпав, що прийняв він мене по картузику за іноземця. Злість мене взяла. Ах ти, думаю, анахтемський син! Робить тобі нічого. Харчі дарма, либонь, дістаються, що є час ганять за іноземцями.

Дивлюсь на нього та все думаю: як же тобі відомстити? І за зневагу до наших штанів, і за поклоненіє перед штанями заграничними, і за те, що мене в іноземці записав, і за хліб наш руський, що даром їси, онук люциперів.

А він блокнотик мені підсовує. Там підписів, адрес! І все — не по-нашому. У мене, значить, теж просить. Нічого не кажучи, присів я на крісло, витягнув оцю авторучку, якою доходи від наших бджіл фіксує. Вибрав сторінку, де найбільше підписів, та й черкнув через усю сторінку: «Не ганьби людей наших, дармоїде нещасний».

Подаю блокнотика і картузика йому на голову надіваю. Він зиркнув у блокнотик — і, ні слова не сказавши, шмиг у натовп. Хотів я йому ще додати усно, та дуже хутко зник. Наче у воду пірнув!

ЖАЛІСЛИВИЙ

По зеленій вулиці, залитій ласкавим вранішнім сонцем, заклавши руки в кишені, неквапом рухався опецькуватий молодий чоловік з рижою шкіперською борідкою. Сонні ще кози, припнуті то тут, то там, мекали йому вслід, проводжаючи недоумкуватими поглядами. Одна-єдина думка свердлила в ці хвилини мозок бороданя: «За віщо б його зачепитися, щоб віддалити мерзенний час, коли треба буде сідати за стіл інспектора в отій розпренудній конторі держстраху».

Раптом сумні очі засвітилися радістю.

— Здоров був, Саня! — погукав він тонкого молодого чоловіка, що в незрозумілій розгубленій позі застиг посеред вулиці.

— У-у,— відчужено мовив той.

— Звідки тьопаш? Базарював? Добре, що зустрів тебе, хоч погомонимо.

- Е-е...
- Багато у неділю рибки наловив? Давай, бреш.
- О-о!..
- Пічкурів, мабуть, поганяв, та й годі. Всі ви, рибалки, на один копил: бобиря піймає, а розписує, ніби кашалот почепився на гачок.
- И-и,— не дуже протестував тонкий.
- Як здоров'я дружини? — стрибав з одного на інше опецькуватий, наче горобець по камінчиках.
- О-о!..
- А тещі?
- У-у!..
- Це добре, коли всі при здоров'ї,— задоволено кивав головою бородань.— А в моєї щось у плече стріляє. За мучився, брат, тягаючи її по лікарнях. Ніяк не докопаються, що воно там застряло. Думаю, оце в місто податися. Не можу спокійно дивитися, коли ближні страждають. Такий уже в мене характер. До речі, у тебе шлунок добре перетравлює?
- Ис-с-с...
- Це приємно. Дехто недооцінює цього. А носорог, між іншим, як встановила наука, тільки від поганого травлення злий буває.
- Х-х-х,— вдихнув тонкий на повні груди.
- А ти, лобуряко, файно виглядеш. Бадьорий, посвіжішав,— опецькуватий поблажливо поляскав по плечу тонкого.
- И-и,— скривився той.
- Тобі б зараз вирбичанського Шаленого загнuzдати та гасонуту по степах, щоб аж курява лягла. Як ото в «Чудовій семірці».
- Е-е,— без яскраво вираженого захоплення зустрів цю пропозицію тонкий.
- Ти зараз на отого змахуєш, що тринадцятьох сходу уколошкав. Зміг би?
- У-у,— широко розкрив очі тонкий.
- Але й кривожерливий ти,— схвально потер бороду опецьок,— я б ніколи. Такий уже характер у мене. Жалісливий.
- И-и...
- Якби копнуть таємну сторону твого існування. Га? — доскіпувався бородань.— Серед розкопок і щури-мури, мабуть, знайшлися б.
- О-о...

— Чи не з Настею з «Заготзерна»?

— І-і...

— Тільки ти, брат, з цим пообережніше,— змовницьки зашепотів опецькуватий.— Мені признався і — ша. З такими речами не жартують, можеш і з роботи полетіти. Колектив — він зараз допитливий, не відчепиться, поки всіх подробиць не виверне. Змикитив?

— У-у...

— Ну, брат, побіг я,— попрощався опецькуватий.

— А-а,— схопив його за руку тонкий.

— Чого ти? — здивовано зупинився бородань.— Мені ж на роботу.

— Раа... дий... Радий... куулїт схопив. Поо-мо-жи!

— Ти що?! Я на роботу й так запізнився, слухаючи твої теревені. Вчора на базарі затримався, сьогодні ти підвернувся. Так і догану схопиш. Радикулїт — не смертельно. Ну, гаразд. Давай я тебе осюди до дерева приставлю. Ось так. Ну тримайся, Саня. Спішу. Вище голову! — заспокійливо поплескав опецьок тонкого по плечу і чимдуж чкурнув до своєї контори.

ВІДУЧИВ

Підслухане із розмови на колоді

— От слухаю я вас, хлопці, і дивуюсь: молоді, розумні, а не можете порятунку знайти від тих засідань,— дід Онисим докірливо похитав головою і посміхнувся.— Наш он теж полюбляв засідати. А який на нашому складі апарат: я, Онисько, Харитина та Панько. Ото й усе. А він щодня божого збирає нас та давай промови виголошувати. Дуже великий любитель був тих промов. Прямо соловейком заливається, спасу тобі ніякого. Хоч з роботи тікай! Але я таки врятував колектив. Знайшов спосіб... Ех, ви! — дід презирливо сплюнув.

— Який же то спосіб, діду, розкажіть,— попросили хлопці.

— Тут і розказувати нічого,— знизав плечима дід Онисим.— Купив я собі юхтові чоботи. І тільки наш Хомич на збори кличе, я їх дьогтем наквацяю і прямую до кабінету. Хомич і в далекий куток відсунеться, і ніс платочком прикриває, а порятунку — ніякого! Спочатку тільки носом

крутив, потім перейшов на п'ятихвилинки. Пропонував мені безкоштовно видати гумові, та я відмовився. Потім дозволив на наради не приходити. Я обурився: чого від мене, мовляв, кристесь, від колективу відриваєте.

Отак і відпала в чоловіка охота до зборів. Як рукою зняло! — закінчив дід під дружний сміх громади.

СИНЕЦЬ

Льоня Голінка був людина сумирна, ні разу в житті не підняв ні на кого руку, ні з ким не сварився, навіть з дружиною. Тому ворогів у нього не було. Але все сталося так, що одного ранку він прокинувся із синцем під оком. «Як же я піду на роботу? Що подумують співробітники? — бідкався Льоня.— Візьмуть на кпини. Хіба вони повірять, звідки взявся цей клятий синець?!»

А синець у Льоні Голінки з'явився справді несподівано. Увечері вирішив відремонтувати синову гітару — склеїти перебитий гриф, що постраждав невідомо за яких обставин. Змазав половинки клеєм, акуратно припасував їх.

— А тепер обтягнемо бинтом, щоб міцніше трималося,— приказував він, не відаючи, чим усе скінчиться.— «Да-а-арогой длинною и ночью темною»,— замуликав пісню, щосили стягуючи бинт.

Отут і сталося несподіване. Бинт обірвався, і грифель уперіщив Льоню під самісіньке око.

Прийшовши на роботу, Голінка помітив здивований погляд тьоті Каті й вирішив їй усе пояснити.

— Розумієте, я лагодив синові гітару. Змазав клеєм, припасував обидві частини і, щоб міцніше трималося...

Але ліфт зупинився на четвертому поверсі, й Льоня не встиг доказати, що сталося потім. Тьотя Катя зреагувала на те по-своєму:

— От я і своєму кажу: міцніше тримайся на ногах, коли вип'єш...

«Казна-що подумала,— промайнуло в Льониній голові.— Треба популярніше пояснювати».

— Ог-го! Оце так вривав! — зустрівши Льоню у дверях, захоплено вигукнув Толик, що любив колекціонувати веселі історії.

«Він перший рознесе плітку,— подумав Льоня.— Все залежатиме від того, як я його поінформую».

— Розумієш...— почав Льоня.

— Все розумію, дорогуша,— зробив виразний жест рукою Толик.— Коли я повертаюся з корчми...

— Зовсім не те,— перебив потерпілий.

— Цікаво, а що ж? — підозріло примружив очі Толик.

— Справді, що сталося? — заторохтіла Людочка-друкарка, що з'явилася саме в ту мить, коли Толик виголошував своє здивування.— Очевидно, страшенно цікава історія.— На роботі Людочка з однаковою увагою вислуховувала всі історії, тому зараз вона з таким захопленням роздивлялася синець під оком у Льоні Голінки.

— Зовсім не цікава,— сухо обрізав її Льоня.— Просто ремонтував синові гітару, забинтовував склеєний грифель, бинт обірвався, і мене грифелем ударило під око,— відрпортував Голінка.

— Не загинай, старий,— підморгнув Толик.

— Хоч би придумав оригінальне щось — злодія упіймав за руку, чи з балкона зірвався,— хмикнув інспектор Вівея.

«Справді, важко повірити: ремонтував гітару і таку блямбу заробив»,— червоніючи подумав Голінка.

— Льонечко! Що з вами? Ви ж такий сумирний — і раптом синець, наче блюде! — влетіла Ганнуся, струнка блондинка, що встигла за своє коротке, але сповнене романтики життя, двічі бути заміжньою і стільки ж разів вільною пташкою.

— Не завжди можна розрахувати свої сили,— мовив Льоня.— Трохи перетягнув...

— Що я чую? Наш Льоня почав тягнути? — кокетливо всміхнулась блондинка.

— Ви зовсім не так зрозуміли,— зніяковів Льоня.— Коли перетягнеш бинт...

— Ти комусь добраче дав, а потім бинтував...— упевнено сказав завжди рішучий у своїх висновках начальник відділу, що саме нагодився на цю розмову.— У тихому болоті чорти водяться. Розкажуй, Голінка, що ти накоїв,— витягаючи з портфеля бутерброд з ковбасою, захоплював начальник.— Кажі правду і тільки правду.

— Розумієте, гітару...— знову почав Льоня.

— Ти його, виходить, гітарою бебехнув?

Голінка заперечливо похитав головою.

— Льоню, ви просто соромитесь нам розповісти,— заторохтіла Людочка.— Клянусь богом, тут якась таємниця.

— Наш Льоня просто герой. Пристукнув бандюгу — і нічирк! — вигукнув Толик.

— Ні, ви подивіться, як він водить нас за ніс! — заплескала в долоні Ганнуся. — Льоню, ти сердишся — значить, ти неправий, як казали стародавні греки.

«Справді, смішно виходить — грифелем себе вперішив, — знову невдоволено подумав Льоня. — Хто цьому повірить?» І він зважився на рішучий крок:

— Так-от, значить, іду я... А назустріч один тип, значить...

— Ти, Голінка, давай без вставних слів, — перервав його начальник. — Бери прямо бика за бороду (він мав звичку плутати бичачі органи). Значить, спочатку ти його гітарою вривав, а потім перев'язував бинтом, так би мовити, надаючи першу медичну допомогу?

— Це ж цікаво! — зааплодувала Ганнуся. — Льоня — лицар! На таке мало хто з наших опудал здатний!.. А хуліган прямо на вулиці приставав до неї?

— Їх було п'ятеро, — тут же переказувала подію комусь по телефону Людочка.

— Чотирьох розігнав, а одного уколошків? — перепитав інспектор Вівея.

Справа зайшла надто далеко, відступати Льоні було пізно.

— Одного, — погодився він.

— Ти деталі викладай, — заохочував Толик, — деталі!

— Не скромничай, — просила Людочка. — Інший би дзвонив про це цілий тиждень, а ти...

— Та що розказувати. Іду я вночі, — посмілішав Льоня. — А вони стоять...

— Дівчина, яку оточили бандити, — прокоментувала Людочка, — кричить: «Рятуйте!»

— Злякалася жевжиків отих, — констатував Толик.

— Яких жевжиків? — ображено запитав Льоня. — Там такі зарізяки, що ого-го!

— Ну й що, ти один їх розкидав? — недовірливо скосив на нього очі Толик.

— Не перебивай! — зашикали співробітники. — Ну й що далі?

— Підходжу, кажу: відстаньте од дівчини. Вони нічирк. Я розвертаюсь і одному бац у вухо. Він тільки — пусть і зник. Решту як вітром здуло.

— А в тебе під оком синець вискочив? До чого ж

тут бинт, про який ти весь час теревенив? — підозріло дивився на Льоню Толик.

— А я, знаєте, завжди бинт ношу при собі для таких випадків.

— І поламану гітару? — докинув Толик.

— І гітару,— не здавався Льоня.

— Ну й базікало ти, Голінка,— поплескав Льоню по плечі Толик.

— Це так бридко, коли людина хоче брехнею зажити собі слави,— пирхнула Ганнуся.

— Несолідно, товаришу Голінка, відволікати людей від роботи такими, я дозволю собі сказати, побрехеньками,— підсумував бесіду начальник відділу.

— І звідки ото в людей така охота до брехні? — щиро обурилася Людочка.

ВІД ЩИРОГО СЕРЦЯ

Вперше після закінчення інституту харчової промисловості я зустрів однокурсника Василя Швайку з імпортною сигарою в зубах.

— Ти курити почав? — страшенно здивувався я, знаючи хворобливу помисливість Василя щодо всіляких не рекомендованих лікарями, періодикою і громадськістю страв, ліків, звичок.— Куриш?! — ще раз вигукнув я, поки Василь випускав кільцями дим з рота.

— Як бачиш,— недбало кинув Швайка, знов солодко затагнувшись.

— Це ж отруєє організм! — нагадав я Василеві про підступну дію нікотину.

— Можливо, можливо,— погодився Швайка, мистецьки чвиркнувши через губу.

Селище наше не таке вже й велике, і не раз потім зустрічав Василя. І майже щоразу вражав мене новиною. Яюсь ніс цілу в'язку домашньої ковбаси й натхненно жував її.

— Ти з глузду з'їхав! — накинувся на Василя.— Жирна ковбаса підвищує вміст холестерину. Через кілька років душитиме астма,— попереджав я його.

— Ее-е-е, старий,— зневажливо посміхнувся Швайка.— Щось ти дуже лякливий став. Сміливіше крокуй по життю! — закликав він мене і з новим піднесенням відгриз шмат ковбаси.

Іншим разом однокурсник волік повну сітку сиру.

— Схаменись! — коршуном налетів я на нього. — Невже ти мрієш оце все з'їсти?! Хочеш звести себе нанівець? Від сирної дієти лише за один день можна схуднути на шість кілограмів. Підрахуй, що липиться від тебе через тиждень!

Швайка тільки презирливо подивився на мене, своїм виглядом даючи зрозуміти, що в дискусію вступати він не буде. А то якимось зустрів Василя, коли його авоська була геть набита банками розчинної кави.

— Ой леле! — вигукнув я. — Чи ж ти подумав, нещасний, про своє серце, коли набирав цієї отрути?! Воно ж у тебе й раніше було ні к бісу, а тепер зовсім доконаєш його.

Швайка на мить отетерів від мого трагічного монолога, але швидко опанував себе.

— Ти можеш хоч хвилинку помовчати, коли бачиш мене?! Звичайно, вдячний тобі за турботу, — стишив він тон. — Так обставини склалися... Якщо маленьку чашечку цього напою і перехилю, то це матиме не такі вже кепські наслідки. Второпав? — заgrimів банками і подався геть.

Наступна зустріч не менше вразила мене: Швайка гордо крокував, обперезаний навхрест, наче кулеметними стрічками, величезними в'язками солодких бубличків. Я зупинився, докірливо хитаючи головою:

— Знову ризикуєш здоров'ям? Від цих бубликів через рік рознесе, мов бегемота.

— Мені, друже, не відомо, що буде зі мною через тиждень, — філософськи сказав він і демонстративно хруснув бубличком.

Востаннє я зустрів Швайку, коли той ніс поперед себе півсотні цукеркових пакетів.

— Та ти, я бачу, прибитий з-за рогу мішком з мокрими висівками! — накинувся я на нього. — Ніщо так не руйнує зуби, як цукерки. За півроку перетворишся на шепеляву бабу. Погані зуби погіршують травлення і спричиняють до різних запальних процесів у шлунку.

Швайка з трудом проковтнув солодку масу й повільно сказав:

— Шпашибі, друже, жа шпівчуття. Мені взе нічого втлацать, — і тихо схлипнув.

— Що з тобою? — стурбовано запитав я.

— На лоботі, блат, жголів. Допелекидались з чеху в цех. Оце в кондительському тлимали, поки не ж'їли. А я

з на всіх ділянках голів — і в ковбажному, і в цигалковому. Шклизь від щирого щерця плацював... І от маєш тепел, без жубів залишився, — вимовив він із страдницьким виглядом і, кинувши до рота два «Клишоногих ведмедики», посу- нув далі.

ТАК ТРИМАТИ

Увертюра до футбольного матчу

Сьогодні знамениті «Рожеві гетри» у своїх славнозвісних рожевих майках і жовтих трусах вийдуть на свій 145-й матч. В активі команди після матчу з «Стрімкими бутсами» 299 голів, з яких 104 проведено у свої ворота. Останній з них, як відомо, забив рахівник з Вербичок Кирюша Мигичка своєю знаменитою лівою ногою в правий верхній кут.

Чи ж зможуть сьогодні наші уславлені центрфорварди подібним ударом влучити у ворота «Блискавиці» і завершити рахунок третьої сотні м'ячів?

У 144 матчах «Рожеві гетри» здобули 34 перемоги, 21 раз було зафіксовано нічию і лише 89 разів програли. Цікавий збіг: лівою ногою забито на 74 голи менше, ніж правою, а правою на 74 більше, ніж лівою.

Різниця м'ячів «Рожевих гетрів» і «Блискавиці» 54:38. Характерно, що із забитих нашими нестримними центрфорвардами — 26 потрапили у власні ворота. Причому забиті вони були ногами, головами, а один навіть так званими «ножицями».

«Рожеві гетри» виступали на стадіонах 38 райцентрів. За межами Вербичок вони провели 98 ігор і 46 разів приймали гостей на своєму полі.

Приємно відзначити, що «Рожеві гетри» перший свій гол забили 13 червня 1957 року о 19 годині 32,5 хвилини. Провів його всіма знаний, всіма любимий, невтомний центрфорвард Кирюша Мигичка. Характерно, що забив він цей перший свій гол знаменитою лівою ногою. І в свої ворота.

І другий гол забив той же Кирюша Мигичка в свої ворота, але вже своєю знаменитою головою.

Найбільшу перемогу з рахунком 6:3 «Рожеві гетри» здобули над новопавлівською «Люшнею». Всі голи, до речі, забила наша улюблена команда. Цікава деталь. 9 разів вона

залишала поле стадіону, відкривши рахунок у свої ворота, а 23 гри вона закінчувала голом туди ж.

Перший «хет-трік» (три голи в одному матчі) пробив 19 травня 1960 року в зустрічі із «Кругликами» зірка нашого футболу Кирюша Мигичка. Характерно, що всі м'ячі він забив у свої ворота: один відомою лівою ногою, другий — всім знайомою правою, а третій — знаменитою головою. Воротар не знав, куди подітися від зливи ударів.

До речі, судив цю гру Толя Філь, який доводиться рідним дядьком Костикові Окрушку, півзахиснику нашої юнацької команди, якому пророкують велике майбутнє у великому футболі. А свистів він у свисток, що належав Вадиму Івановичу Зносно-Валявському, знаменитому колись судді високої категорії, який надто любляв давати пенальті, а тепер вийшов на пенсію і буде, очевидно, свідком сьогоднішньої гри. До речі, сьогодні його іменини. Привітаймо Вадима Івановича з його сімдесятиріччям.

Останній «хет-трік» у «Рожевий гетрах» зробив три роки тому незбагненний Кирюша Мигичка. Причому два голи з трьох він забив у свої ворота — і, що характерно, один головою, один — лівою ногою.

145-й матч буде безперечно великим випробуванням для «Рожевих гетрів». Тож побажаємо нашим хлопцям: «Так тримати!» Нехай їм таланить і надалі!

Поправка: У попередній наш футбольний звіт вкралася помилка: Замість «Кирюша Мигичка» слід читати «Жора Вихристюк».

ЗВЕДЕНИЙ ХОР

Він і справді велетень. Не жарт — сімнадцять поверхів! Серед дев'ятиповерхових будинків, як айсберг серед морських хвиль.

Не дім, а ціле село на 384 двори.

І з кожним двором — чудовий і надійний зв'язок. Не застарілий, телефонний. Ні! Прямий контакт.

Правда, телефони теж грають не останню роль у розширенні та зміцненні прямих контактів у нашому будинку. Дзвонить до знайомого, що живе десь на околиці міста, Катерина Прокопівна з четвертого поверху:

— Іван Йосипович дома?

— Я слухаю,— лунає раптом з сімнадцятого поверху.

— Пробачте, але я не до вас,— прикриває трубку Катерина Прокопівна.

— Але ж ви сказали «Іван Йосипович»? — уточняють з сімнадцятого.

— Ну й що ж, що сказала «Іван Йосипович»,— знизує плечима Катерина Прокопівна.

— А я й є Іван Йосипович,— представляються з сімнадцятого.— Будьмо знайомі. А вас як звуть?

— Катерина Прокопівна. З четвертого,— цідить крізь зуби та.

— Отож я слухаю вас, Катерино Прокопівно з четвертого,— відчувається, як завмер на сімнадцятому Іван Йосипович.

— А мені нічого вам казати,— злиться Катерина Прокопівна. І в трубку: — Це я не вам, Іване Йосиповичу! З вами я саме дуже хотіла б поговорити. А ви не заважайте! — просить Катерина Прокопівна, піднявши голову вверх.

— Хто там втручається?! — обурюється Іван Йосипович з сімнадцятого.— Я весь увага, Катерино Прокопівно!

Чути, як на четвертому щось глухо гупнуло і все стихло.

— Катерино Прокопівно-о-о! Катерино Прокопівно-о-о! — побиваються на сімнадцятому.— Хм... Не чути...

Чудесний контакт! Бездротовий. От, скажімо, нудьгуючи, загавкав сенбернар з п'ятнадцятого поверху, а йому підбивають бульдог з другого і тер'єр з восьмого. Від нічого робити. Так би мовити, для підтримки контактів.

У такому от змаганні непомітно час спливає. Ото тільки на дванадцятому Рафаеля на повну катушку заведуть, як тут же його криють з п'ятого поверху Сліченком. А там уже пішло, як по маслу — хто кого. Чи Едіта П'єха — Радмілу Караклаїч, чи Висоцький — Хампердінка.

Як правило, переможцем виходить славний такий парубок з дев'ятого поверху. По-перше, у нього вигідний поверх — середній, отже, радіус дії чудовий. По-друге, він радіорационалізатор — змантачив якийсь могутній підсилювач до магнітофона. І, по-третє, музика у нього абсолютно неперебивна. Якийсь латиноамериканський джаз: аж вікна бринять. І Руслановою не заглушиш.

Дітей також колективно виховуємо. Особливо дістається молодим батькам від дідуся, що мешкає на одинадцятому поверсі в кімнаті з правого причілку. Розпалиться, скажімо, Захарків батько з четвертого за чергову синову двійку — і за поясок! А з одинадцятого, з правого причілка:

— Ви знову за рибу гроші. Знову за поясок?! — засте-

режливо лунає суворий голос дідуся.— Це ж вам не в церковно-приходській школі, де основним засобом виховання була лінійка. Оце, як зараз пам'ятаю,— згадає дідусь,— отець Мефодій якийсь десять лінійок відпустив мені. Так то ж і було за що — через ліве плече перехрестився. А ви теж старорежимним методом хочете виховувати сучасну молодь? Ні, батечку,— повчав дідусь,— сучасної молоді пояском не виховаєш. Батога і того їй мало,— несподівано закінчив він.

Будинок стих, прислухаючись до мудрих повчань дідуся. Та раптом чийсь голос пробасив з дванадцятого:

— То все забобони, дідусю. При таких стелях і пояском не дуже розмахнешся не те, що батогом. Од того воно й молодь така...

Печалимося разом і радуємося також.

Кілька років тому привезли піаніно для Ігорка з п'ятнадцятого поверху.

— Ти диви! — в захопленні говорила через місяць баба Зоя з третього поверху.— Воно й на стілець само не зіпнеться, а вже «Чижика-пижика» як граціозно грає.

— Кине через тиждень-другий,— заспокоїли з шостого.

Через півроку баба Зоя сплеснула руками:

— Коли воно ті уроки робить. Як засяде за те піаніно з півдня і до ночі бренчить.

— Да-а! — дивувались і на шостому.— Захопилося все ж...

Ще через якийсь час баба Зоя була прямо-таки приголомшена помітними успіхами у музиці Ігорка з п'ятнадцятого.

— Як зарядить хабанеру чи арагонську хоту, то хоч з дому тікай,— хапалася вона за скроні.— Голова навпіл розколюється і чую, як нерви лопаються. Уві сні сіпаються,— скаржилася вона, сидячи з подругами на лавочці біля під'їзду.

— Кажуть, відвар кореня любистку дуже заспокійливо діє у подібних випадках,— люб'язно порадили бабі Зої з сьомого поверху.— 15 грамів кореня на шклянку води і пити тричі на день по столовій ложці.

Взагалі, поради — найбільш розповсюджена у нашому будинку форма прямого контакту між усіма поверхами.

Тут — і кухонні поради:

— А ви зробіть перкельт з баранини. Не знаєте? То я вам зараз дам рецепт...

І сімейні:

— Я кажу, що йому треба спочатку виробити у своєму організмі імунітет проти дифтерійних токсинів.

— А я кажу, що йому треба спочатку виправити двійки...

І медичні:

— Що не кажіть, а ще ніхто не придумав кращих ліків від радикуліту, як житні висівки...

І застереження. І дружні побажання. І просьби з третього на шістнадцятий:

— Змінили б ви платівку. Все Рафаеля та Рафаеля крутите. Поставте концерт для скрипки з камерним оркестром Моцарта.

Коротше кажучи, цікаво і змістовно проводимо час.

А в неділю чи свято! В такі дні — це не просто житловий будинок. Куди там! Зведений хор! Тільки й те, що без диригента. Оце тільки на сімнадцятому заведуть:

На вгороді ве-е-ерба ря-га-га-сна...

А на другому вже й підхоплюють:

Там стояла ді-і...

І пішло по всьому фасаді з першого до сімнадцятого, аж до причітків включно:

...і-і-і-вка кра-га-га-сна.

А там, дивись, і тильна сторона підпрягається:

Вона красна ще-е-е й вродли-и-и-ва...

Аж курява на асфальті здіймається. А будинок — тільки хить-хить. На бетонних же стовпчиках, мов на курячих ніжках, стоїть.

Оце на свято я запросив до себе знайомого диригента.

— Послухаєш наш зведений хор,— пообіцяв йому.

— Який чудовий резонанс! — із задрістю вигукнув він, вслухавшись у нестройний, але лункий спів, що долинав з усіх квартир будинку.— Такий би нашій філармонії. Шкода тільки, що виконавців не видно.

— Да-а! — невдоволено протягнув хтось за стіною.— Тут маху дали будівельники. Та на них і надії малі. По-о-ки додумаються...

Явно, що говорив це невиправний песиміст.

Додумаються!

ПОВАЖНА ПРИЧИНА

Визнання злісного прогультника на товариському суді

— Громадяни судді! Товаришу громадський обвинувач! Що правда, то правда. Порушував я трудову дисципліну. Було. Але прошу вас зважити на пом'якшуючі вину обставини і не судити суворо. Воно, скаим, і признаватись трохи соромно, та куди подінешся від правди: виявилось, що я трохи забобонний.

По залу пробіг смішок.

Слюсар райсільгосптехніки Петро Беринда заспокоїливо підняв руку:

— Не те, скаим, щоб я вірив в існування там домовиків, відьом, чортів та якісь потойбічні сили. Ні-ні... Ну, та я все по-порядку. Придбали ми оце раптово kota. Не купили, а прибудного взяли. Йшли якось у неділю лісом ось з товаришем Пинтюком...

— Ти на інших вину не звалюй,— пролунав раптом із залу хрипкий голос.— Говори по суті.

— А я по суті й говорю, товариші. Так от, ідемо ми лісом, скаим, з enim товаришем і раптом — нявчання. Огледілись — кошенятко взаді бреде. Головку отак набік схилило, оченята такі благальні,— підсудний зобразив на обличчі страждання котеняти.

— Ти, товаришу Беринда, лірику тут не розводь,— суворим голосом перервав звинувачуваного громадський суддя.— Толком розкажи, чому систематично запізнюєшся на роботу?

Беринда кепкою витер піт з лоба і продовжив:

— Так з оцього ж котеняти все й почалося. Хоч воно, скаим, і не через нього... Хоч скоріше через мою бабусю...

— Все ж таки,— примружившись, запитав товариський суддя,— через кого все ж таки, товаришу Беринда, прогультюєш: через kota чи через бабусю?

Зал вибухнув реготом.

Беринда ніяково переминався з ноги на ногу. А коли наступила тиша, ледь чутно заговорив:

— Скаим, все з бабусі почалося...

— Звук! Звук! — пролунало одразу кілька голосів, і Беринда, прокашлявшись, підвищив голос.

— З бабусі, кажу, повелося воно. Бабуся моя, чога гріха таїти, вірила, скаим, у бога. А я в неї виховувався. От і нахапався. Вона все частувала мене казочками про відьом,

лісовиків, домовиків, всіляких там перевертнів. А я, скайм, безпомічна крошка, не маючи життєвого досвіду.— Беринда схлипнув і провів кепкою по очах.

По залу пронісся награно-співчутливий шепіт. Із задніх рядів хтось вигукнув:

— Та чого з крихти душу мотати. Виправдати його!

Петро, опанувавши собою, твердо мовив:

— А я, не маючи життєвого досвіду, всотував, скайм, у свою чисту немовляцьку душу оцей релігійний дурман. За шість років в школі все воно відпало. Та, мабуть, щось і лишилося. Бо, скайм, перейде дорогу баба з порожнім відром, то вже й загальмуєш трохи хід, щоб хтось першим перейшов ту кляту лінію. Або чорний кіт дорогу перетне, то вже скрутиш йому фігуру в кишені, чи за гудзика непомітно захопишся та й чешеш далі.

— Хоробрий же ж! — кинув хтось під загальне схвалення присутніх.

— А тут,— не звернувши уваги на репліку, продовжував Петро,— уявіть собі, у власній хаті кошеня.

— Який жах! — знову кинув той же веселий голос під загальний сміх присутніх.

— Ага! — не зрозумів репліки Беринда.— Мотаєшся туди-сюди. Не будеш же йому щомиті крутити дулі в кишені, або за гудзика хапатися. Звідси все й пішло. Спочатку з дружиною відносини натягнулися. Йду, скажимо, вечеряти, а воно — скік поперед мене. Ну, й апетиту — як не було. Знаю ж, що дурниці все це, забобони, але якось млосно на душі. Ще подавлюся, думаю.

В залі знявся регіт.

Громадський суддя постукав по графину з молоком, аби не подумали, що то горілка, і суворо звернувся до Беринди:

— Ти, Петре, довго нам оці казочки розповідатимеш? — І додав: — Як же дружина реагувала на це?

Беринда почухав носа і неохоче вимовив:

— Сердилася... «Знову нажлуктився?»

— А ти? Які висновки ти робив з того?

Беринда на мить замислився, мнучи в руках кепку і неохоче проговорив:

— Не дуже, скайм, щоб великі. Закладав зрідка. От воно й перекинулось на роботу. Йду вранці до слюсарні, а воно, як чорт з конопель... Ну, я, звичайно, до садка повертаю. Пересиджу, поки слід охолоне...— насупившись, закінчив Беринда.

— І ніяких більше причин? — здивовано скинув очі на Беринду головуючий.

— Кажу ж вам, що немає,— невдоволено промимрив Петро.— Хіба ж це не поважна причина!

— Знайшов причину! І не соромно голову людям морочити,— гнівно кинув суддя.

Після осудливих виступів товаришів по роботі і промови громадського обвинувача суд, порадившись, виніс ухвалу: просити адміністрацію райсільгосптехніки понизити Петра Беринду в посаді, перевівши його в інструментальники.

— Так я й думав,— почухавши потилицю, з неприхованим жалем мовив Беринда.— Перед самісіньким носом перебігло дорогу кошеня, коли вирушив сюди... Забобони!

ХОТІВ СКАЗАТИ ЧОЛОВІК...

Цієї печальної історії взагалі могло б не бути, якби не надзвичайна, можна сказати, відчайдушна гарячковитість Авила Гордубея. Змалку це проклонулось у його характері. А в школі додалось. Стоїть, бувало, маленький Авило Гордубей біля дошки, розв'язує задачу.

— А тепер, Авилонь, запиши умову задачки. Пиши: «У швачки було 15 гудзиків. Їй видали в майстерні ще 35 таких гудзиків. До кожної сорочки вона пришивала по 6 гудзиків. На скільки сорочок вистачило гудзиків і скільки гудзиків у швачки лишилося?» Зрозумів, Авильцю, умову задачі?

— Ще б пак,— кинув Авило, незичливо поглянувши на дошку.

— Ну, то розв'язуй,— попросила вчителька.

Авило мовчки стояв біля дошки, креслячи на підлозі ногою півколо.

— Так на скільки сорочок, Авилоню, вистачило всіх гудзиків і скільки гудзиків лишилося у швачки? — перепитала ласкаво вчителька.

— П'ятдесят,— суплячи брови, відповів Авило.

— Лишилося п'ятдесят? — здивовано розвела руками вчителька.— Та що ж вона пришивала до сорочок?

— Замочки «блискавка». Зараз їх повно,— спокійно говорив Авило, креслячи ступнею друге півколо.

Коротше, задача виявилась не по молодецьких зубах

Авила, і не дарма волік того дня додому в портфелі жирненьку двійку.

— Хотів я їй сказати...— гороїжився Авило, тягнувши портфеля.

— Що хотів сказати? — цікавилися хлопці.

— Що задачка дурна. Можна ж пришивати до сорочки й по три гудзики.

Удома мати гарненько відлущувала Авила за двійку.

— Хотів я їй сказати!..— гарячкував, вискочивши на вулицю в сльозах.

— Вчительці? — поцікавились хлопці.

— Матері,— уточнив Авило.— Що не тим паском була мене. Батько так ті завжди м'яким б'ють, а вона захопила жорсткий. Так не схотів зв'язуватися.

Підріс Авило. І ще більше почала проявлятися його принциповість та гарячковитість.

Повертається пізно ввечері Авило Гордубей додому, баче: в скверіку проти крамниці двоє хуліганів причепилися до хлопця.

— Їй-бо, немає в мене цигарок,— притискуючи руку до грудей, доводить той хуліганам.— Я не палю.

— Що-о?! — погрозливо запитували хулігани.— Не па-а-лиш? Ма-а-мкин сино-о-ок?!

— Я просто вважаю, що не варт вживати цю нечисть,— спересердя кинув хлопець.

— Ти чув, Кешо? Ми, значить, вживаємо заразу!

— Значить, куриво, по-твоєму, вже не куриво,— аж підскаочив другий,— а інфекція, якою отруюють чесних трудників?!

— Це, Кешо, провокатор якийсь закинутий,— стиха промовив перший і захопив хлопця за петельки.

— Відчепіться,— вмовляв хлопець.

— А ми що смола, чи що?! Ось тобі!

Зачарований видовиськом, Гордубей спочатку навіть не збагнув, що до нього звертаються:

— Да-да! Це я тобі, рогатик, говорю,— кивав Горду; бею один з хуліганів, повільно наближаючись уже до нього.— Чого баньки вирячив?

Діставши кілька добрих стусанів, Гордубей навшпиньках рвонув додому. Відсапавшись, потираючи гулі, він ділився із сестрою враженнями:

— Хотів я їм пару гарячих відвалити...

— А чого ж утримався? За хлопця чому не заступився? — обурювалась сестра.— Вас же було два на два.

— Та не хотів рук бруднити! — бігав по кімнаті Авило.— З тими хуліганамі тільки зачепись, так завтра на роботі всі знатимуть...

На роботі Авило прямо-таки горів. Поспіхом відмітившись у книзі про благополучне прибуття на роботу, він мчався за піріжками з м'ясом. Дуже їх полюбляв. Прокотнувши п'ять-шість піріжків, Гордубей кидався в чайну запивати їх кавою. Її Авило не дуже полюбляв, але пив, віддаючи шану моді. З чайної прожогом летів на роботу, бо до обідньої перерви лишалося не більше години — ніколи було й подрімати.

— Спасу немає! — сплескував руками завідуючий відділом Кільчик.— Ніякі сили впливу — ні моральні, ні матеріальні — не діють на цю особу. Рятуйте!

Крик завідуючого відділом долинув аж до директора контори, і останній викликав Авила до себе. Саме о цій порі Гордубею снівся чудовий сон. Ніби сидить він, Авило Гордубей, на баскому коні, що випер його аж на самий Казбек. Порівняв Авило свою фігуру із силуетом на цигарковій коробці — і точно, все сходиться. Копія. Точнісінько такий джигіт на баскому коні. «Коли ж це вони встигли відтворити?» — схвильовано подумав Гордубей.

— Гордубей — до директора! — почув він над вухом.

Змахнув Авило ятаганом, приміряючись до директорової голівоньки, широко розплющив з переляку очі, а поруч стоїть його колега Шутько.

— Це ти, Шутько? — гнівно запитав Авило.— Ну, твоє щастя, що це ти...— загадково мовив.

— До директора тебе кличуть, кажу,— повторив Шутько.

Гордубей зірвався з місця, мов ошпарений. Директор контори цінував час і не став правити теревені. Він сказав просто, як друг друзів:

— Є місце в пожежній команді. Робота — в три зміни. Я допоможу влаштувати вас туди.

Авило, як людина метикована, одразу все зрозумів. Він низенько нахилив голову — в Авила це означало рішучий протест.

— Хотів я йому сказати! — кип'ятився Гордубей, вийшовши з директорових дверей.— Так зв'яжешся — сам не радий будеш, заведуть на тебе таке...

У пожежній команді Авило почував себе розпречудово. До дванадцяти. Коли на його чергуванні згоріла тринадцята хата, Гордубей погорів сам.

— Я, розпредорогий Авило Гордубею, гріх на душу візьму, але краще йди звідціль. Достроково, але йди. На пенсію. З почестями тебе проводжу, тільки йди. Від цього держави менше постраждає, ніж ти пробудеш ці роки на службі. Йди, кажу тобі, по-доброму, по-хорошому,— печальним голосом, що не віщував нічого хорошего, говорив начальник пожежної команди.

Гордубей, як людина мисляча, все одразу зрозумів, однак його невгамовна натура не могла змиритися з цим. Вийшовши від начальника, Авило дав волю емоціям:

— Хотів я йому сказати!..— гнівно вигукував, розмахуючи руками.— Він би в мене, як муха в окропі, закрутився,— гелпнув важким кованим чоботом по діжці з водою. В діжці глухо йокнуло, і через вибиту клепку ринула вода. Авило навшпиньках метнувся додому.

Через кілька днів до Гордубея завітав завгосп із пожежної команди. Він чемно поздоровив Авила з виходом на заслужений відпочинок і, між іншим, попросив:

— Там ви якось діжку розколошкали, то вже прошу відшкодувати, то ж державне майно...

Авило тільки рота роззявив з подиву: звідки дізналися, нікого ж не було поблизу. Може, хтось чув, як він ото на начальника...— похолов Авило.

Через кілька хвилин жінка аж стрепенулася від гнівного крику Авила:

— Сорому у вас немає!— зривався його голос.— Діжку не можете простити людині, яка віддала все своє життя чесному служінню... Та ви знаєте, халамидники, що маєте справу з достроковим пенсіонером! Я ще доберусь до вас!— дав собі волю Авило.

У голосі його бриніли сталеві нотки, Жаль тільки, що ніхто, крім власної жінки, не чув цього. Завгосп давно пішов геть, дїставши клятвене запевнення Авила, що найближчим часом він внесе гроші за розбиту діжку.

САМОДІЯЛЬНИЙ РАЦІОНАЛІЗАТОР

Читаю в пресі: на пропозицію такого-то муляра-будівельника почали використовувати при кладці не тільки половинки, а й четвертинки цегли, що дало додатково кілька тисяч карбованців економії за рік.

Читаю і мислю: а мій Вася? Чом він не раціоналізатор? Хоч і самодіяльний, правда, бо ніяких домашніх курсів не

кінчав. Але бувають же самодіяльні художники, композитори, поети, письменники. Пишуть вони самодіяльні романи, самодіяльні рапсодії, кантати. Почитаю який-небудь самодіяльний роман чи послухаю самодіяльне капріччо — і одна лише думка свердлить голову: та мій Вася, як самодіяльний раціоналізатор, з'їв набагато більшого підсвинка, ніж цей самодіяльний письменник чи композитор. Зрештою, скільки грошей заощадив він власному домові — й підрахувати важко. Ну, та прикинемо хоч би те, що втрималося в пам'яті.

Водопровідний кран. Це найперше, що доводиться удосконалювати в домашніх умовах будь-якого райцентру. Різні пропозиції вже були, різні рекомендації застосовувалися, але все не те. Коли кран потік у вашій квартирі, то він тече так, як і мусить текти тільки у вашій квартирі. Тут намотуй на вентиль вату, змочену вазеліном, підкладай шайби, пліфуй їх, підганяючи до отвору, — все те не варте шеляга. Бо, як сказано вище: коли кран потік, то він тече. І потрібне тут втручання великого майстра.

Мій Вася і втрутився. Витесав акуратного чошика, відгвинтив крана, забив чопа в трубу, і воді як заціпило.

Спитаєте про економію? 7.90 (себто «Екстра» слюсареві-водопровідникові плюс 44 копійки на бички в томаті). До того ж не один раз на рік, адже максимум гарантії — два місяці. Через цей строк регулярно треба було б ставити півлітра.

А електропраска? Вісім разів брався за неї Вася, однак все безрезультатно. Нічого не зміг вдіяти. Ну, коли вже Вася не зміг, то електрик і поготів. Отже, рахуємо: вісім взять по чотири дванадцять. Цифра солідна виходить.

А то щось перегоріло в телевізорі: екран світиться, звук є, зображення нема. Мій самодіяльний раціоналізатор подивився у книжечку і цілих чотири вечори лазив біля нього. Зрештою таки зробив: правда, зник звук. Зате зображення! Яке зображення появилася! Довше, ніж було, дивитися можна? Можна. Отож і дивимосся. Результат рацпропозиції? Прошу. Чотири вечори з закускою. Та плюс чотири вечори, в які не працював телевізор, економія електроенергії. Підрахуйте!

От і пілосос наш працював відмінно. Працював. Поки не став.

— Хвилинка справа! — не став марнувати часу Вася і за кілька хвилин розкидав його частини по підлозі. Зібрав їх у цей же вечір. Правда, дві частини виявилися зайвими.

Пилосос так і не запрацював, але вигоду від цього мали явну. Нашому Ігоркові так сподобалися зайві частини, що він перестав канючити у нас екскаватор. Пилілку в кімнатах з великим успіхом прибирає тепер сам Вася.

Мій любий самодіяльний раціоналізатор!.. Я згадую той страшний для нашого життя час, коли ми раптом помітили, що в кімнатах пахне газом.

— Просочується газ! — одразу зорієнтувався Вася і вжив рішучих заходів: шматок старого халата, змоченого клеєм «БФ-2», назавжди позбавив пальники нашої плити від спокуси бавитися газом. Чай нам тепер люб'язно кип'ятять сусіди. А ковбаси в магазинах — повно.

Здається, остання раціоналізаторська пропозиція мого Васі стосувалася замка. В хаті нашій, а це трапляється завжди так зненацька, зіпсувався замок. В інших сім'ях здійснювся б переполох! Певно, дехто і на роботу не вийшов би.

На нервові гальма мого Васі це аніскілечки не вплинуло.

Хвилину-другу міркував, стоячи біля відчинених дверей, а потому закричав:

— Давай шпагат! Молоток! Гвіздок!

Ще хвилинка — і ми, щасливі та безтурботні, прямували на роботу: Вася забив гвіздка в одвірки й міцно присупонив до нього ручку дверей. 4.12, плюс вартість замка, плюс бички в томаті. З усіх боків вигідно! Поза всякими сумнівами.

Шість днів і ночей служило нам вірою і правдою це нововведення Васі. На сьомий ми не дорахувалися багатьох речей у хаті.

Я одразу сів за підрахунки: все вилучене у нас мінус Васина економія. Результати виявилися відрадними. Ми не втратили, а мали ще в активі близько 4 карбованців. Майже баланс! До того ж випадково зберігся електроутюг. Вася колись ненароком обірвав на ньому штепсель, а тепер він раптом запрацював. Отже, вартість утюга плюс бички в томаті, плюс... Ну, і т. д.

ДЕЛІКАТНА СПРАВА

Стьопа Моргун, ніяково переминаючись з ноги на ногу, пояснював:

— Розумієте, тут дуже делікатна справа... Одним словом не поясниш.

— Говоріть двома, трьома, п'ятнадцятьма,— забарабанив пальцями по столу завідуючий конторою.— Але поясніть зрештою: чому ви так часто спізнюєтесь на роботу?

— Розумієте,— зам'явся Стьопа.

— Ну?

— Розумієте,— опустил очі долу Стьопа,— як би це вам делікатніше... Коротше,— зрештою зважився він,— у нас є Лаврушка...

— Пробачте,— звів брови завідуючий,— але у всіх людей є Івани й Лаврентії.

Стьопа потер носа і продовжив:

— Пробачте, але Лаврушка, це — собака.

— Що ви мені голову морочите,— обурився завідуючий.— І яке відношення має собака до ваших запізньєнь на роботу?

Веснянкувате обличчя Стьопи Моргуна засвітилося радісними спогадами:

— Розумієте, він такий симпатичний кудлатько, геть усе розуміє і дуже нудьгує, коли ми збираємося на роботу.

— Який ще кудлатько! — спалахнув завідуючий.— Ви що? Серйозно оце мені говорите?

— Що ви! Що ви! — цілком піддавшись спогадам, замахав руками Стьопа Моргун.— Правду і тільки правду кажу. Такий, знаєте, Петре Петровичу, кумедний песик, і до безтями закоханий у нас. Оце коли спимо, то і голосу не подасть, щоб, бува, не розбудити нас. Тільки навколо ліжок тихесенько походжає, стереже.

— Хм,— знизав плечима завідуючий.— Ніби все розуміє?

— Все, все розуміє! — квапливо проговорив Стьопа.— Найперше для нього, тільки-но ми встали — це ігри. Ото ховається під шафою, вартує за дверима, підкрадається десь з-під крісла, щоб налякати. З піднесенням снідає із нами. А коли вже починаємо збиратися на роботу — хмурніє, очі туманіють, сяде десь на такому місці, щоб видно було мене з дружиною, і спостерігає сумними очима.

— Ти дивись! — не втримався від співчуття завідуючий.

— То ми вже його і так і сяк хочемо розвеселити, а він — ані гугу. Ото, буває, і провозишся з ним, щоб підготувати його до кількогадинної розлуки. А він за штани хапає, прямо не відірвеш. Хоч плач. От і доводиться інколи запізнюватися. А ввечері! — Стьопа взявся обома руками

за щоки і закотив очі, демонструючи тим надзвичайне захоплення.— Кидається з жалібним скавчанням під ноги, стрибає аж до стелі!

— Н-да-а,— поглянув у вікно завідуючий і знову, як на початку, але на цей раз якось мрійливо забарабанив пальцями по столу.— Цікавий пес... І все ж на перший випадок ви одержите догану,— сказав він.

Наступного разу Стьопа Моргун, як кажуть, «виклопотав» сувору догану, а після цієї — таку ж догану з останнім попередженням.

— Це переходить всякі межі,— приплескуючи долонею по столу, репетував завідуючий, коли Стьопа Моргун востаннє став перед ним.— Вибирайте,— поставив категоричну вимогу,— або робота, або песик.

Незабаром після цієї розмови Стьопа Моргун прийшов на роботу сам не свій. Сівши за стіл, він вступив погляд у простір і сидів так півтори години, доки його не покликали до завідуючого.

— Пробачте, що потурбував вас. У мене, знаєте, дуже делікатна справа,— чемно зустрів Стьопа завідуючий.— Сідайте, будь ласка, і продовжіть свою розповідь про смаки, вподобання, навички і нахили вашого Лаврушки.

— Ви що? — зблід Стьопа Моргун.— Глузуєте?

— Та ні, ні! — підвівся завідуючий.— Краще скажіть, що він любить на сніданок.

— Жартуєте?

— Зовсім ні,— насупив брови завідуючий.

— Але ж я більше не буду запізнюватись. І взагалі...

— Я цілком вас розумію,— заспокійливо знизив голос завідуючий.— Але сьогодні...

— Сьогодні я прийшов на роботу вчасно,— рішуче заявив Стьопа.

— Мова не про це,— підняв руку завідуючий.— Я хотів би довідатися, що ви даєте Лаврушці на сніданок, обід...

— Ви що?

— Я серйозно.

— Але ж я ще раз повторюю, що прийшов на роботу вчасно,— вхопився за груди Стьопа.— А сувора догана з попередженням ще не дає підстав...

— Я не про сувору догану з попередженням,— перервав Стьопа завідуючий.— Я про Лаврушку...

— Якщо на те пішло,— схлипнув Стьопа,— то Лаврушки у нас уже немає. Теща продала його. І ви в тому винні! — гнівно кинув він завідуючому.

— Пробачте,— зніяковіло мовив завідуючий.— А я думав, ви знаєте, що придбав його... я.

Стьопа так витріщився на завідуючого, що й досі не може скліпити очей!

...І ЗНОВУ МІЗИНКИ

ЧОМУ ЗАЧИНЯЮСЬ?

Сторож розповідає, чому зачинається в коморі на всі заціпки.

— Ти думаєш, мені охота зачинятися? Якби не той випадок... Тільки якось заступив я, пішов в обхід. Дивлюсь: двоє порпаються в деревині. Я до них: «Що це ви тут робите?» — «Тобі повилазило, не бачиш? — відповідають.— Дошки вибираємо, де кращі». — «Та хіба ж,— кажу,— можна отаке робити? Це ж колгоспне, а не ваше». А один: «Ти краще поможи». Та як хрясне межи вуха... Тільки вранці пішов я в комору по шапку та плаща. А ти дивуєшся, чому зачинаюсь.

ДОКІР ПАСАЖИРАМ

Чергова на вокзалі:

— Ану, попрокідайтеся! Скільки разів говорити? Зараз начальник вокзалу на роботу вийде, а ви всі заспані. На що воно схоже?!

СКОРІШ ПОЗБУТИСЯ

В їдальні повільно подавали страви:

— Жодної уваги до людини!

Швидко обслужили:

— Стараються скоріш позбутися клієнта!

ОДНОСТАЙНІСТЬ

Директор. Покажіть проект рішення завам. Хай висловляться.

Зави.

1-й. Може бути, але як шеф...

- 2-й. Не купиш. Проект ні к чорту.
- 3-й. Нормально.
- 4-й. Покажи йому, може, й пройде.
- 5-й. Нічого, але можна б ще краще.
- 6-й. Щось не зовсім...
- 7-й. Ніби нічого... Тільки щось не дуже.
- 8-й. Цікавий.
- 9-й. Я не вирішую!
- 10-й. Ніхто не повірить. Дуже вже яскраво.
- 11-й. Немає контрасту... у чім смисл?
- 12-й. Не треба було ламати голову, а дати, як воно є.
13. Хай іде, хто його читатиме?

ГОЛОВНЕ — ПЕРЕКИНУТИ

Спостерігаючи гру у волейбол, батько пояснює синові:
— Головне, перекинути м'яча на той бік.
— А чого вони під низом не кидають?

У ЛІКАРНІ

Дідусь потягнувся до полоскання на тумбочці.
Сусіда: Що ви робите? Тож мені прописано!
Дід: Ти ж не пользуєшся ним.

ЗНАВЕЦЬ

Розмова в перукарні:
— Клавочко, ти «Гаяне» знаєш?
— Ще б пак! Це мило з хною.

ЗЛІСНІ КУРЦІ

У крамниці продають запліснявілі цигарки.
Дядько: Ми хоч і злісні курці, але труїти себе не дозволимо.

ДЕСЬ БУВ

— Саям алейкум (до глухого).
— Десь тут ходив. Може, до буфету подався.

ПО ШНАРГАЛЦІ

Забили п'ять голів.

— Давай шостого! — у захваті кричить уболівальник.

— Не підказуй! — обурився супротивник.

ХИБИ

— А які ж хиби у вас є?

— Хиби? Хиби ми ліквідуємо на нарадах.

ОБ ЩО?

Жінка до чоловіка, що розлігся на ліжку:

— Роззувся б, ледацюго, не витирав би чобіт об ковдру!

— А об що?

ЛЕВ І КРОКОДИЛ

П'яні:

— Ти знаєш, ну, ти знаєш... Ти такий здоровий. Ну, як лев!

— Хто я?! Лев? Сам ти крокодил!

КРАЩЕ ПІДОШВА

В редакції:

— Як буде українською мовою каблук?

— Мабуть, підметок. Перевір по словнику!

— Неохота. Краще напишу підшва.

ОЛІЯ ЛІПШЕ

Ввічлива продавщиця:

— Вам м'яса? М'ясо дуже жирне. Ліпше візьміть соняшникове масло та капустачки на базарі. Харч, скажу вам, закачається.

БОРЖНИК У РОЗМІРІ...

Довідка. Видана Іванівською кооперацією громадянину Горобець О. С. в тому, що він дійсно перебуває на обліку при сільській чайній як боржник; в розмірі 25 крб. 39 коп.

ФАЙНА КОНТОРА

Вуйко щиро дивується:

— Файна контора! Папери пише і пише, а риби немає.

НЕРВОВІ КУРИ

Сторож:

— Коротше кажучи, кури почали нервувати, коли з'явилась лисиця. Вона скористалася цим, і 15 штук ото й мекнуло.

РОЗДУМИ КОМІРНИКА

«Гаразд, закинули оце на місяць ракету. Вражає, нічого не скажеш. А хто розписку дасть? На кого списувати тару?»

У ВИТВЕРЕЗНИКУ

Дядько Яків, сидячи на призьбі, пригадував у колі близьких друзів, як він, уперше ставши дідом, напився мов квач.

— Онука обмивали. Гарненький же онучок! От ми, так би мовити, від усієї душі... Прокидаюсь у темній. «Ой бо,— думаю,— у витверезнику? Оце так влип!» Намацав вікно і, не роздумуючи, гайда через нього тихенько. Коли чую — Санька моя: «Чого це тебе чорти через вікно носять?! Дверей уже не знайдеш? Повилазило!» Розумієте, незчувся, як вдома опинився після того «обмивання», — закінчив дядько Яків.

Утверджувальний пафос сатири.	
<i>Микола Іщенко</i>	3
ЕФЕКТ ГОПКАЛА	
<i>Гумористична повість</i>	14
ГУМОРЕСКИ	
Кандидатське колесо	76
Антитуз	79
Ділове відрядження	83
По якому питанннчкчу плачете?	84
Межа меж	87
Запрограмована Секлета	92
Радники її величності	96
Вузлик на згадку	100
Фарширований засць	102
Чайова історія	106
Мамина точка зору	109
Дублер	111
Моржі	114
Амулет	116
Дизель	118
Псевдонім	121
Ні «А», ні «Бе»	124
Болісний процес	126
Склероз	129
Мізинки	132
Чому втекла Павлінка	137
Замаскований пропуск	140
Розбійник у сметані	142
Творча напруга	144
Рефлекс	148
Справжній спортсмен	149
Точка стикання	150
Причепа	153
Люмбаго	156
Риса геніїв	161
Казав, та не зав'язав	163
Сірпасана	165
По-товариськи	167
Чому не кахкали селезні	172
Скільки коштує болотна курочка	172
Із спінінгом на кудляня	173

Зарізяка	174
Кабан на дереві	175
Лисячі сюрпризи	177
Ікс плюс ігрек	178
Сичики	180
Інфаркт	182
Киномусину	183
Тарантела	187
Манюній	191
Придворний коновал	193
У розпалі жнив	196
Прорив	197
Дядькова качка	198
Блукаючий приз	200
Про всяк випадок	203
Як дід Андрій іноземцем був	205
Жалісливий	207
Відучив	209
Синець	210
Від щирого серця	213
Так тримати!	215
Зведений хор	216
Поважна причина	220
Хотів сказати чоловік...	222
Самодіяльний раціоналізатор	225
Делікатна справа	227
...І знову мізинки	230

Григорій Яковлевич Мельник

РАЗБОЙНИК В СМЕТАНЕ
ЮМОРИСТИЧЕСКАЯ ПОВЕСТЬ. ЮМОРЕСКИ

Київ, видавництво
художественной літератури
«Дніпро», 1987

(На українському мові)

Редактор М. М. Габріїчук
Художник А. П. Василенко
Художній редактор Г. Т. Конєв
Технічні редактори Л. І. Червоний,
Т. А. Табаченко
Коректор З. П. Шкода

Інформ. бланк № 4114

Здано до складання 14.03.86.

Підписано до друку 20.10.86.

БФ 32594 .

Формат 84×108¹/₃₂. Папір кн.-журн.

Гарнітура Бодоні .

Друк високий. Умови друк. арк. 12,6+1 вкл.

Умови фарбовіаб. 12,968.

Обл.-вид. арк. 13,687.

Тираж 30 000 пр. Зам. 6—1051. Ціна 1 крб.

Видавництво художньої літератури «Дніпро»,
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Головне підприємство республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкінга»
Київ-57, вул. Довженка, 3.

Мельник Г. Я.

М48 Розбійник у сметані: Гумористична повість; Гуморески./Передм. М. Іщенко.— К.: Дніпро, 1987. 235 с.

До книги українського радянського письменника увійшла гумористична повість «Ефект Гопкала», в якій висміюється бурхлива «діяльність» феноменального нездари. Опинившись у керівному кріслі, він кожним своїм нововведенням спантеличує колег і земляків. Окремий розділ складають гумористичні оповідання.

М 4702590200—084 84.87
М205(04)—87

84Ук7—4